

ผลเมือง ผลเมือง ผลเมือง
เมือง ผลเมือง ผลเมือง
ผลเมือง ผลเมือง ผลเมือง
เมือง ผลเมือง ผลเมือง

แนวคิดด้วยความเป็นผลเมือง



เอกสารวิชาการลำดับ 23
วิทยาลัยพัฒนการปกครองท้องถิ่น
สถาบันพระปกเกล้า



ผลเมือง ผลเมือง ผลเมือง
เมือง ผลเมือง ผลเมือง
ผลเมือง ผลเมือง ผลเมือง
เมือง ผลเมือง ผลเมือง
ผลเมือง ผลเมือง ผลเมือง

แนวคิดด้วยความเป็นผลเมือง

**แนวคิดด้วยความ
ความเป็นผลเมือง**



สถาบันพระปกเกล้า

King Prajadhipok's Institute

47/101 อาคารศูนย์สัมมนา 3 ชั้น 5 สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน

ถนนสีพานนท์ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง นนทบุรี 11000

โทรศัพท์ 0-2527-7830-9 โทรสาร 0-2968-9144

<http://www.kpi.ac.th>

กันยายน 2548

รศ.ดร.ธเนศวร์ เจริญเมือง



แนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นพลเมือง

รองศาสตราจารย์ ดร.ชนินทร์ เจริญเมือง

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น
สถาบันพระปกเกล้า
กันยายน 2548

แนวคิดด้วยความเป็นพลเมือง

ชื่อผู้เขียน : รองศาสตราจารย์ ดร.ธเนศวร์ เจริญเมือง

สงวนลิขสิทธิ์ © 2548

ลิขสิทธิ์ของสถาบันพระปกเกล้า

พิมพ์ครั้งที่ 1

กันยายน 2548

จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ISBN = 974-449-231-7

จัดพิมพ์โดย

สถาบันพระปกเกล้า

อาคารศูนย์สัมมนา 3 ชั้น 5 ในบริเวณสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน (ก.พ.)

ถนนติวานนท์ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

โทรศัพท์ 02-527-7830-9 โทรสาร 02-968-9144

<http://www.kpi.ac.th>

คณะผู้จัดทำ

รองศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย

นางสาวธีรพรรณ ใจมั่น

พิมพ์ที่

บริษัท โรงพิมพ์ คลังวิชา จำกัด

เลขที่ 198/1 หมู่ 9 ตำบลบางกระสอ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

โทรศัพท์ 02-968-6997 โทรสาร 02-968-6998

E-mail : cwpress@loxinfo.co.th

ราคา 235 บาท

คำนำ (เลขาธิการ)

หนังสือ **แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง** วิทยาลัยพัฒนการ
ปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า ได้มอบหมายให้ รองศาสตราจารย์
ดร.ธเนศวร์ เจริญเมือง อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้ค้นคว้า รวบรวม และเรียบเรียงแนวความคิด
และชีวิตของพลเมืองหลายๆ คนในอดีตซึ่งมีความโดดเด่นและมีบทบาท
สำคัญต่อการพัฒนาสังคม และชุมชนท้องถิ่น

ความเป็น **“พลเมือง”** สำคัญต่อการส่งเสริมและการพัฒนา
ประชาธิปไตยในสังคมอย่างยิ่ง เนื่องด้วยความตระหนักในสิทธิอันพึงได้
ความรู้รักและเอื้ออาทรต่อท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัยย่อมจะเป็นพื้นฐานในการ
เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ฉะนั้น
ในการนี้สถาบันพระปกเกล้าจึงมีความหวังอันยิ่งใหญ่ว่าหนังสือเรื่อง **“แนวคิด
ว่าด้วยความเป็นพลเมือง”** จะเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนและยกระดับประชาชน
ในท้องถิ่นและสังคมให้หลุดจากความเป็น **“ไพร่ฟ้า”** ไปสู่ความเป็น **“พลเมือง”**

รองศาสตราจารย์ธเนศวร์ เจริญเมือง

เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

กันยายน 2548



คำนำ (ผู้เขียน)

หนังสือ แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง เล่มนี้ เป็นงานค้นคว้า เพื่อทำความเข้าใจแนวความคิดและชีวิตของพลเมืองหลายๆ คนในอดีต โดยเฉพาะพลเมืองที่โดดเด่น มีบทบาทสำคัญในสังคม เพื่อจะหาคำตอบได้ว่า มีปัจจัยอะไรทำให้เขามีคุณสมบัติที่โดดเด่นเช่นนั้น พวกเขามีทัศนะและบทบาท ต่อท้องถิ่นและแผ่นดินรอบๆ ที่เขาอาศัยอยู่อย่างไร

งานศึกษาชิ้นนี้เป็นความพยายามที่จะครอบคลุมบุคคลในยุคต่างๆ ให้กว้างขวางที่สุด แต่เนื่องจากขนาดของหนังสือ งานนี้จึงจำกัดบุคคลไว้เพียง จำนวนหนึ่งโดยเฉพาะอดีต และหวังว่าจะมีโอกาสในการนำเสนอชีวิต แนวความคิด และบทบาทของพลเมืองคนอื่นๆ ในโอกาสต่อไป

การเขียนงานครั้งนี้มีนักศึกษาจำนวนหนึ่งที่ได้ตรวจทานต้นฉบับและ ช่วยแก้ไขคำผิด และที่สำคัญได้ตั้งคำถามและเสนอความเห็นหลายประการ ที่เป็นประโยชน์ในการแก้ไขปรับปรุงต้นฉบับครั้งสุดท้ายก่อนจัดพิมพ์ จึงขอ ขอบคุณ นายพงษ์พันธุ์ ชุ่มใจ และนายธีรภัทร ลอยวิรัตน์ คณะสังคมศาสตร์; นางสาวสิริลักษณ์ ศรีประสิทธิ์ และนางสาวทิพย์อักษร มั่นปาดิ คณะ มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มา ณ โอกาสนี้ด้วย

การศึกษาค้นคว้าและจัดพิมพ์งานนี้ได้รับการสนับสนุนจากสถาบัน
พระปกเกล้า จึงขอขอบคุณสถาบันฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรองศาสตราจารย์
วุฒิสาร ตันไชย ผู้อำนวยการวิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น และนางสาว
ธีรพรรณ ใจมั่น เป็นพิเศษ

สืบนี้วไหว้สา

ธเนศวร์ เจริญเมือง

28 มิถุนายน 2548

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทนำ “พลเมือง” (Citizenship) บนเส้นทางประวัติศาสตร์.....	1
บทที่ 1 โซโฟคลีส: ความเป็นคน, พลเมือง และผู้นำ.....	14
บทที่ 2 โซเครตีส, วอลลัส, และคานธี: ผู้สละชีพเพื่ออุดมคติ.....	27
บทที่ 3 เพลโตและอริสโตเติล ว่าด้วยการศึกษา และความเป็นพลเมือง.....	63
บทที่ 4 จอห์น สจวร์ต มิลล์กับแนวคิด เรื่องการปกครองท้องถิ่น.....	76
บทที่ 5 พลเมืองอเมริกันในทัศนะของเดอะ ตอกเกอะวิลล์.....	99
บทที่ 6 เจน แอดัมส์: สตรีนักสู้ที่ยิ่งใหญ่.....	115
บทที่ 7 วิลเลียม แฮริส: มิชชันนารีในล้านนา.....	134
บทที่ 8 เบอร์ทันด์ รัสเซลล์: นักปรัชญาและนักการเมือง ผู้แสวงหา.....	161
บทที่ 9 เฮนรี เดวิด ธอโร: พลเมืองผู้โดดเดี่ยว.....	172
บทที่ 10 บทส่งท้าย: “ถนนกลับบ้าน” - ความรัก, ความหวัง, ครอบครัว และชุมชน.....	191





บทนำ

“พลเมือง” (Citizenship) บนเส้นทาง ประวัติศาสตร์

“สำหรับอริสโตเติล การเกิดมาเป็นคน ก็เท่ากับเป็นเรื่องของการเมืองอยู่แล้ว ในเล่ม 3 ของ *Politics* อริสโตเติล เห็นว่าการเป็นพลเมืองก็คือการเข้าร่วมส่วนหรือการเป็นสมาชิกของชุมชนการเมือง (Polis)....คือ การเข้าไปจัดการและดูแลเรื่องอำนาจและปกป้องชุมชนการเมืองนั้น การเป็นพลเมืองเป็นเรื่องของการลงมือทำ เป็นชีวิตที่ต้องมีคุณธรรม....”

Dilys M. Hill, 1994 ¹

“ในยุคกลาง เมื่อคนออกจากชนบทเพื่อเข้าเมือง ก็คือเพื่อเข้าไปหาอารยธรรม ; จะไปเป็นคนเมืองก็คือทำให้คนชนบทคนนั้นเข้าไปเป็นพลเมือง....”

B.S. Turner, 1992 ²

¹ Dilys M. Hill, *Citizens and Cities. Urban Policy in the 1990s*. NY: Harvester, 1994 pp. 10-11

² B.S. Turner, “Outline of a theory of citizenship”, in C. Mouffe, ed. *Dimensions of Radical Democracy*. London: Verso, 1992 p. 49



สถาบันพระปกเกล้า

“เป้าหมายสำคัญของการศึกษาทางสังคมและการเมือง
สำหรับพลเมืองนั้น คือปล่อยให้คนท้องถิ่นดำเนินการบริหาร
จัดการด้วยตัวเอง ไม่ว่าเขาจะดำเนินการไม่สมบูรณ์เพียงใด
ก็ตาม.....ต้องให้เขาได้เรียนรู้ลงมือทำเอง...ให้พวกเขาได้รู้และ
หาทางแก้ไขกันเองครูใหญ่เป็นอย่างไร โรงเรียนก็เป็น
อย่างนั้น ครูที่ทำทุกอย่างให้นักเรียน นักเรียนก็ได้เรียนรู้
น้อยมาก...รัฐบาลก็เหมือนกัน หากทำทุกอย่าง แทนที่จะ
ให้หน่วยอื่นๆ ได้ทำบ้างที่สุดท้องถิ่นก็ไม่เคยเรียนรู้อะไรเลย...”

John Stuart Mill, 1861³

“เวลาที่คุณค่าของเมือง คนมักมองไปที่ความหลากหลาย
ความร่ำรวยของวัฒนธรรม, ดินแดนแห่งเสรีภาพและความ
อดกลั้น....แต่คุณค่าเหล่านี้เป็นมิติด้านการค้าขาย หรือมอง
เมืองเป็น “โรงแรม”.....คุณค่าที่หายไปคือความรู้สึกของผู้คน
ที่อยู่ด้วยกัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน สร้างกฎเกณฑ์ร่วมกัน และมี
เป้าหมายร่วมกัน พูดอีกอย่าง ส่วนที่หายไปคือเมืองในฐานะ
หน่วยการบริหารจัดการหน่วยหนึ่ง (a polity)”

H. Arkes, 1981⁴

³ John Stuart Mill, **Representative Government**. 1861, Chapter 15 pp. 379-380

⁴ H. Arkes, **The Philosopher in the City**. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1981 p. 3



เส้นทางของประวัติศาสตร์นั้นยาวนานและซับซ้อนเกินกว่าจะหยั่งรู้ได้หมด แต่เส้นทางตลอด 4,000 ปีที่ผ่านมา มีหลักฐานหลายด้านที่ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างองค์กรที่มีอำนาจและทำหน้าที่บริหารจัดการกับมนุษย์และสังคมมีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้งและไม่เหมือนกันในแต่ละพื้นที่ต่างๆ ของโลก

เช่นในยุคปัจจุบัน เมื่อเราพูดถึงคำว่า “พลเมือง” (Citizen) และ “ความเป็นพลเมือง” (Citizenship) คำนี้มีเส้นหรือมณฑลซึ่งที่เป็นที่ยอมรับของแทบทุกๆ ฝ่าย และแทบทุกหนทุกแห่ง (an almost international appeal) และแต่ละฝ่ายต่างแสวงหาประโยชน์จากคำๆ นี้ เพราะว่าคำนี้มีความหมายด้านบวกหลายอย่าง ทำให้เป็นที่น่าสนใจสำหรับมนุษย์แทบทุกคน

เช่น ประโยชน์ในแง่ของการมีสิทธิที่จะได้รับบริการบางอย่างหรือผลประโยชน์บางอย่างจากรัฐ การมีสิทธิที่จะได้ทำบางสิ่งบางอย่างอันจะมีผลต่อนโยบาย กฎหมาย หรือบุคลากร หรือการดำเนินการบางอย่างหรือหลายอย่างของรัฐ

ทั้งฝ่ายอยากเปลี่ยนแปลงและฝ่ายอนุรักษ์คิดว่าจะใช้ประโยชน์จากคำนี้ได้ เพราะคำนี้มีทั้งมิติปัจเจกและมิติรวมหมู่ พวกเสรีนิยมเห็นคุณค่าเพราะปัจเจกชนสามารถหาประโยชน์โดยรัฐไม่เข้าแทรกแซง มีสิทธิเข้าควบคุมรัฐและสถาบันต่างๆ ⁵ ส่วนฝ่ายอนุรักษ์เห็นว่าพลเมืองที่ประพัตินอยู่ในกรอบของกฎหมาย จะทำให้สังคมมีระเบียบและความมั่นคง

⁵ Keith Faulks, **Citizenship**. London: Routledge, 2000 p. 1



ความหมายของคำว่า พลเมือง

ประเด็นแรก คำว่า พลเมือง มีคำที่อยู่ออย่างโดดๆ แต่เป็นคำที่คู่กับคำว่า ชุมชนการเมือง ที่กรีกเรียกว่า Polis และคนปัจจุบันเรียกว่า รัฐ (State) พลเมืองเป็นสมาชิกของชุมชนการเมืองหรือรัฐ ซึ่งหมายความว่าที่ได้ก็ตามที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกัน มีการใช้อำนาจจัดการบริหารกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนนั้น นั่นก็คือชุมชนการเมือง หรือรัฐ และเนื่องจากในโลกนี้มีคนจำนวนน้อยมากที่อยู่ออย่างโดดเดี่ยว ไม่สูงส่งกับใคร การเป็นคนจึงเท่ากับเป็นเรื่องการเมือง (To be human is to be political) หรือพูดอีกอย่างหนึ่งคือ คนเป็นสัตว์การเมือง (man is a political animal) ความเป็นพลเมืองก็คือการเข้าร่วมส่วนในชุมชนการเมือง (Citizenship is participation in the affairs of a polis)⁶ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ไม่มีพลเมืองก็ไม่มีชุมชนการเมืองหรือไม่มีรัฐ

ประเด็นที่สอง ว่าด้วยการมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ ในสมัยกรีกยุคที่ประชาธิปไตยรุ่งเรืองในนครเอเธนส์ พลเมืองมีสิทธิ (Rights) และภาระหน้าที่ หรือความรับผิดชอบ (Obligations) มีสิทธิที่จะเข้าร่วมประชุมกำหนดนโยบายและโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตน ออกกฎหมายหรือข้อบังคับให้ทุกๆ คนปฏิบัติตาม เลือกผู้แทนเข้าไปทำงานแทนในด้านนิติบัญญัติและบริหารและมีสิทธิที่จะออกความเห็นในเรื่องเหล่านั้น รวมทั้งเปลี่ยนแปลงแก้ไขสิ่งที่เคยตกลงกันไปแล้ว ส่วนภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบ ได้แก่ การเข้าประชุมเพื่อออกความเห็นในกิจการต่างๆ ของรัฐ การเสียภาษี การเป็นทหารป้องกันประเทศ การเป็นสมาชิกของคณะลูกขุนเพื่อตัดสินคดีความ ตลอดจนการส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน เป็นต้น

⁶ Ibid. p. 10



จะพบว่าการใช้สิทธิและการปฏิบัติภาระหน้าที่ต่างๆ ให้แก่ชุมชน การเมือง ก็คือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ (Participation in public affairs) นั่นคือ พลเมืองเป็นผู้ที่ใช้สิทธิและปฏิบัติภาระหน้าที่เหล่านั้นด้วย ไม่ใช่มีสิทธิ แต่ไม่ยอมใช้สิทธินั้น มีภาระหน้าที่ แต่ก็ไม่ยอมทำหน้าที่เหล่านั้น

อริสโตเติลเห็นว่าการมีส่วนร่วมในกิจการของรัฐเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดของพลเมือง และจะช่วยผลักดันให้ชุมชนการเมืองนั้นก้าวไปข้างหน้า ปรับปรุงคุณภาพชีวิตของพลเมืองให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป และเป็นกิจกรรมที่แยกมนุษย์ออกจากเทวดาและสัตว์ทั้งปวง⁷ เช่น เทวดาเสวยอาหารทิพย์ ไม่มีการแก่งแย่งแข่งขันใดๆ ในเรื่องทรัพยากรต่างๆ ส่วนสัตว์มีชีวิตด้วยสัญชาตญาณ ไม่ต้องมีใครมาสอน เช่น นกบิน กบกระโดด ลูกเต่าออกจากไข่มุ่งตรงไปยังทะเล สัตว์บางชนิดกินพืช สัตว์บางชนิดกินเนื้อ แต่มนุษย์เกิดมาช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องมีการเรียนรู้ การฝึกฝนอบรมและมีความต้องการสารพัด ดังนิทานหลายเรื่องที่ว่า มนุษย์เติบโตกับลิงก็กลายเป็นลิง อยู่กับหมาป่าก็กลายเป็นหมาป่า ไม่รู้ภาษาคน และเดินไม่ได้

เมื่อมนุษย์มีการเรียนรู้ ฝึกฝน และพัฒนาความสามารถไปยึดครองสิ่งต่างๆ รอบตัว กระทั่งต้องต่อสู้กันเพื่อขยายอำนาจไม่สิ้นสุด จึงต้องมีคุณธรรม ค้ำจุน ชุมชนจึงต้องวางกฎเกณฑ์ในการทำกิจกรรมต่างๆ มีการเลือกผู้บริหาร เพื่อพัฒนาองค์กรให้เข้มแข็งมากขึ้น และต้องมีระบบให้ความรู้และควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนนั้นๆ

⁷ Ibid. p. 17



สถาบันพระปกเกล้า

ตั้งแต่ยุคกรีกเป็นต้นมา นักปรัชญากรีกได้ชี้ให้เห็นว่าระบบสังคมมีความสำคัญยิ่งต่อมนุษย์ ชุมชนใดฝึกฝนสงคราม ฝึกฝนอบรมคนของตนไปในทิศทางนั้น ผลก็ย่อมเป็นเช่นนั้น ชุมชนใดมุ่งค้าขายหรือดำเนินชีวิตด้านอื่นๆ ผลก็ย่อมเป็นอีกอย่าง ดังนั้น การนำของรัฐ และระบบการศึกษาของรัฐหรือชุมชน (Public education) ก็ย่อมนำคนไปในทิศทางที่แน่นอน

ประเด็นที่สาม พลเมืองในทัศนะของเพลโต จะต้องมีความดี คุณธรรม นั่นคือมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ (having a keen desire to become a perfect citizen) การเป็นพลเมืองที่เอาการเอางานมิใช่เรื่องที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่เป็นเรื่องของการปลูกฝัง หรือที่เรียกว่าการศึกษา เพื่อให้เกิดคุณธรรมอย่างน้อยข้อหนึ่งในใจ ได้แก่ ความอยากที่จะเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์⁸ ไม่ใช่เกิดมาเป็นคนแล้ว ใครๆ ก็เป็นพลเมืองได้ เปล่าเลย

ประเด็นที่สี่ การเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์จำต้องรู้ทั้งวิธีการเป็นผู้ปกครอง (Ruler) และเป็นผู้ถูกปกครอง (Ruled) นั้นหมายความว่าไม่มีผู้ใดยึดครองตำแหน่งหนึ่งตลอดชีวิต แต่จะต้องมีการผลัดเปลี่ยนกัน เนื่องจากทุกคนเข้ามีส่วนร่วม ทุกคนตัดสินใจร่วมกัน ดังนั้น ก็ต้องมีการผลัดเปลี่ยนกันดำรงตำแหน่งทางการเมือง⁹

⁸ Derek Heater, *Citizenship: The Civic Ideal in World History, Politics and Education*. London: Longman, 1990 p. 2

⁹ Ibid. p. 2



แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนไป ความเป็นพลเมืองก็เปลี่ยนแปลง ภายใต้ยุคจักรวรรดิโรมันที่จักรพรรดิแห่งกรุงโรมสามารถส่งกองทัพไปยึดดินแดนต่างๆ รอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และส่งกำลังขึ้นไปยึดครองถึงเยอรมัน ฝรั่งเศส อังกฤษ และสก็อตแลนด์ ความยิ่งใหญ่และใหญ่โตของจักรวรรดิโรมันนอกจากจะได้ฝากรอยอารยธรรมโรมันไปทั่วยุโรป (Romanization of Europe) โดยเฉพาะภาษาละติน คริสตศาสนา ระบบกฎหมาย ระบบผังเมือง สถาปัตยกรรม และระบบกองทัพอาชีพ ยังได้เปลี่ยนแปลงความเป็นพลเมืองที่กรุงเอเธนส์ เคยวางรากฐานไว้ให้กลายเป็นพลเมืองที่ไม่มีส่วนร่วมในกิจการต่างๆ ของรัฐ แต่เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของการปกครองและการควบคุมผู้คนให้อยู่ในความสงบ (a tool of social control and pacification)¹⁰ จักรพรรดิคาราคาล่า (Emperor Caracalla) ได้พบว่าการให้สถานภาพพลเมืองแก่ประชาชนของจักรวรรดิ ในปี ค.ศ. 212 ทำให้การรุกรานและยึดครองดินแดนอื่นๆ กลายเป็นความชอบธรรม การเก็บภาษีก็มีประสิทธิภาพมากขึ้น ความจำเป็นในการใช้กำลังทหารก็ลดน้อยลง บทบาททางการเมืองของพลเมืองก็ลดลง พลเมืองเป็นเพียงสมาชิกของรัฐที่ปกครองด้วยระบบกฎหมาย (Rule of law)¹¹

ในยุคกลางหลังจากจักรวรรดิโรมันล่มสลายในปี ค.ศ. 476 ความเป็นพลเมืองถูกลดความสำคัญลงไปอีกเพราะการตีความหมายเกี่ยวกับวัง วัด และประชาชน อยู่ในมือของศาสนจักร ดังนั้น ชุมชนทางการเมืองจึงถูกลดบทบาทในการตีความหมายของชีวิต St. Augustine, (ค.ศ. 354-430 เจ้าของงานสำคัญชื่อ *City of God* -เทวนคร ซึ่งมีอิทธิพลอย่างสูงต่อความคิดของยุคนี้) ได้เสนอว่ามนุษย์ไม่ควรใส่ใจในโลกของฆราวาส แต่ควรมุ่งไปที่การพิจารณาเรียนรู้ตนเองและการอธิษฐานต่อพระเจ้า

¹⁰ Keith Faulks, op.cit. p. 19

¹¹ Ibid. p. 20



สถาบันพระปกเกล้า

ต่อเมื่อเศรษฐกิจการค้า-การผลิตและยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการค่อยๆ เกิดขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 12 ชุมชนการเมือง และบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองจึงค่อยๆ กลับคืนมา การขยายตัวของเมืองพ่อค้า เช่น เมืองฟลอเรนซ์, เวนิส, เจนีวา, มิลาน, และเนเปิ้ลส์ นอกจากจะส่งเสริมบทบาทของเสรีชน กลุ่มทุน ยังมีความหมายถึงการปกครองตนเองในท้องถิ่น (Local autonomy) สิทธิของเสรีชนในการเป็นเจ้าของทรัพย์สินและการหากำไรนำไปสู่การปกป้องดูแลตนเองและการบริหารเมืองของตนเองที่ค่อยๆ เพิ่มขึ้น งานของ Marsilius of Padua (1270-1342) ปัญญาชนชาวอิตาลีสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนยุค เพราะเขาเรียกร้องให้ศาสนจักรขึ้นต่ออาณาจักร และประชาชนมีสิทธิที่จะเลือกรัฐบาลของพวกเขาเอง¹²

อาณาจักรและรัฐใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 16-18 มีทั้งความพยายามของพลังราชาธิปไตยและพลังประชาธิปไตยที่ต่อสู้กัน เกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราช (Absolutist state) และรัฐประชาธิปไตยในรูปแบบต่างๆ

บัดนี้ ความเป็นพลเมืองได้รับการปลูกฝังให้เกิดขึ้นและพัฒนาอย่างหลากหลาย เช่น เมื่อประชาชนมีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้น และมีรายได้มากขึ้น ประชาชนจำนวนหนึ่งก็เริ่มสังเกตว่าพวกเขาต้องเสียภาษีมากขึ้น รัฐนำเอาภาษีอากรของพวกเขาไป แต่พวกเขากลับไม่มีบทบาทเลยว่ารัฐได้นำเอาภาษีอากรเหล่านั้นไปทำอะไรบ้าง พวกเขาจึงเห็นว่าประชาชนต้องมีตัวแทนเข้าไปตัดสินใจการใช้งบประมาณของรัฐ (No taxation without representation) หรือ ความเห็นที่ว่าประชาชนของรัฐไหน รู้ภาษาใดก็ควรอ่าน

¹² Lauro Martines, *Power & Imagination: City-States in Renaissance Italy*. London: Pimlico, 2002



พระคัมภีร์เป็นภาษานั้นได้ และควรมีความรู้ในพระคัมภีร์ มิใช่หวังพึ่งแต่การตีความของนักบวช ดังนั้น พวกเขาจึงต้องสร้างโรงเรียนให้ลูกหลาน การศึกษา กลายเป็นเครื่องมือเพื่อความอยู่รอดและการต่อสู้¹³

ในยุคสมัยที่ระบอบทุนนิยมรุ่งเรือง สิทธิของพลเมืองก็คือสิทธิที่จะครอบครองทรัพย์สินส่วนตัว และปิดบังความแตกต่างระหว่างชนชั้นโดยใช้คำว่าเสมอภาคบังหน้า การแข่งขันในทางเศรษฐกิจและในการเลือกตั้ง ยากนักที่คนเสียเปรียบทางเศรษฐกิจจะได้รับชัยชนะเพราะมีจุดอ่อนมากมาย แต่มิได้สนใจหรือถูกทำให้ไม่สนใจ เพราะความคิดทั่วไปก็คือ ทุกคนมีความเสมอภาคทุกอย่างเท่าเทียมกัน ใช้กติกาเดียวกัน

ในทำนองเดียวกัน ทั่วโลกก็ถูกปลูกให้เชื่อว่าทุกประเทศมีสิทธิเสรีภาพเหมือนกัน มีความเสมอภาคกัน จึงเข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์กรระหว่างประเทศ ดำเนินการต่างๆ โดยใช้กฎเกณฑ์เดียวกัน เกิดระบบการค้าเสรี แต่ความแตกต่างก็ยังคงดำรงอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการไม่ดำรงอยู่ของเสรีภาพทางการค้าหรือการออกกฎเกณฑ์ใหม่ๆ ที่เลียงกฎใหญ่ (Free trade or Managed trade) เกิดแนวคิดโลกที่ 3 การต่อสู้แข่งขันระหว่างประเทศ 2 ค่ายคือ ค่ายโลกเสรีและค่ายสังคมนิยม หรือที่เรียกว่าสงครามเย็น (Cold War) เกิดทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) ทฤษฎีระบบโลก (World-System Theory) และแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)¹⁴

¹³ John Dunn, ed. *Democracy: The Unfinished Journey. 508 BC to AD 1993*. Oxford: Oxford University Press, 1993.

¹⁴ เช่น John Cavanagh & Jerry Mander, eds. *Alternative to Economic Globalization: A Better World is Possible*. 2ed. San Francisco: Berrett Koehler Publishers, Inc., 2004



สถาบันพระปกเกล้า

เมื่อลัทธิคอมมิวนิสต์เสื่อม องค์การชนชั้นก็เสื่อม และสังคมยิ่งหลากหลาย และแก้ไขไม่ได้ด้วยเศรษฐกิจอย่างเดียว พวกสังคมนิยมก็เริ่มหันมาพิจารณา คำว่าพลเมืองเสียใหม่ กลุ่มสิทธิสตรีก็เช่นกัน ได้หันมาใช้คำนี้เพราะไม่ต้อง พูดถึงเพศ หรือพูดถึงแต่สิทธิหน้าที่ ความยากจน การกีดกันและการกดขี่ของ สิทธิ-ผลประโยชน์ล้วนมีผลเสียต่อความเป็นพลเมือง สถานการณ์สิ่งแวดล้อม สาธารณ การต่อสู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติ อากาศ น้ำมันเชื้อเพลิง อาหาร ฯลฯ ก็เสนอคำถามใหม่ๆ เกี่ยวกับโลกที่เปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่จะตามมา ต่อไป องค์การต่างๆ และประชาชนในพื้นที่จึงเสนอคำถามใหม่ๆ เช่น นอกจาก คำว่าสิทธิเสรีภาพ สิทธิชุมชน คำว่าพลเมือง และการดูแลจัดการท้องถิ่นของ ตนเองจะช่วยดูแลปัญหาเหล่านี้ได้หรือไม่ ฯลฯ¹⁵

ด้วยเหตุนี้ คำว่าพลเมืองจึงได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นส่งผลกระทบอย่างกว้างขวาง ต่อทั่วทั้งโลก เช่น การรวมกลุ่ม (Integration) ซึ่งมีความหมายกว้างมาก การอพยพของคนกลุ่มต่างๆ ในขอบเขตที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ตลอดจนการเกิด ของรัฐใหม่ๆ และการรื้อฟื้นศิลปวัฒนธรรมของชนเผ่าหรือกลุ่มต่างๆ ที่ถูก กดทับมาเป็นเวลานาน¹⁶

¹⁵ Samir Amin, *Capitalism in the age of Globalization: The Management of Contemporary Society*. Delhi: Madhyam Books, 1997; Ash Narain Roy, *The Third World in the age of Globalization: Requiem or New Agenda?* London: Zed Books, 1999; and Marion Nestle, *Food Politics: How the food industry influences nutrition and health*. Berkeley: University of California Press, 2003

¹⁶ Douglas Klusmeyer, "Introduction", T. Alexander Aleinikoff and Douglas Klusmeyer, eds. *Citizenship Today: Global Perspectives and Practices*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2001, pp. 11-12



กล่าวโดยสรุป ในยุคสมัยที่ระบอบประชาธิปไตยมีบทบาทและได้รับการยอมรับไปทั่ว คำว่าพลเมืองก็ได้กลายเป็นคำที่ได้รับการยอมรับมากขึ้นเช่นกัน ประชาชนที่อพยพจากรัฐของตนเข้าไปอยู่ในรัฐใหม่ ก็เรียกร้องขอสิทธิความเป็นพลเมืองของรัฐใหม่ ทั้งนี้ก็เพื่อการได้รับสิทธิผลประโยชน์ต่างๆ ในฐานะที่เป็นพลเมือง ส่วนองค์กรที่สนับสนุนการเรียกร้องครั้งนี้โดยการย่ำถึงสิทธิมนุษยชนที่คนๆ หนึ่งพึงได้รับ และสิทธิมนุษยชนนั้นก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่นำไปสู่ความเป็นพลเมืองในที่สุด

นอกจากนั้น ในห้วงหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา เรายังได้เห็นการต่อสู้ของประชาชนในหลายประเทศที่ต้องการการปกครองตนเอง ซึ่งมีทั้งการแยกออกไปตั้งรัฐอิสระ หรือเสนอให้มีการจัดตั้งเขตปกครองพิเศษ (An autonomous region)¹⁷ ความขัดแย้งระหว่างความเชื่อ ศาสนา และอุดมการณ์ของระบอบเศรษฐกิจ¹⁸ และในทำนองเดียวกัน ท่ามกลางการขยายตัวของความร่วมมือกันในระดับภูมิภาค (Regional integration) โดยเฉพาะกรณีสหภาพยุโรป (European Union - EU) พลเมืองของประเทศสมาชิกจะเป็นพลเมืองแบบใดขององค์กรระดับภูมิภาค¹⁹

¹⁷ Guy LaChapelle and John Trent, eds. **Globalization: Governance and Identity, the Emergence of New Partnerships**. Montreal: Les Presses de L'Universite de Montreal, 2000 pp. 9-13

¹⁸ Lawrence E. Harrison & Samuel P. Huntington, eds. **Culture Matters: How Values Shape Human Progress**. NY: Basic Books, 2000 and Bernard Lewis, **The Crisis of Islam: Holy War and Unholy Terror**. NY: Random House Trade Paperbacks, 2003.

¹⁹ M.J.J. Goldsmith and K.K. Klausen, eds. **European Integration and Local Government**. Cheltenham, U.K.: Edward Elgar, 1997



สถาบันพระปกเกล้า

บัดนี้ โลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการให้ความสำคัญต่อคำนี้ เพียงแต่ว่า ความหมายของคำมีความหลากหลาย อยู่ในบริบททางสังคมที่หลากหลาย มากขึ้นและสลับซับซ้อนมากขึ้น ปัจจัยทั้งด้านตลาด เศรษฐกิจ ข่าวดสารเทคโนโลยี ศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการ และการเมืองการปกครอง ฯลฯ ต่างมีส่วนเกี่ยวพันกับความเป็นพลเมืองในความหมายต่างๆ ทั้งสิ้น²⁰

ภายใต้ความหลากหลายและสลับซับซ้อนดังกล่าว เราได้เห็นทั้งการ ต่อสู้ของประชาชนเพื่อผลประโยชน์บางอย่าง คำถามก็คือเขาเป็นพลเมือง แบบใด เราได้เห็นวิบากกรรมของพี่น้องที่ต้องอพยพไปตามที่ต่างๆ หลายคน อยู่ในค่ายผู้ลี้ภัยชั่วคราวแต่ต้องอยู่นานหลายปี พวกเขาเป็นพลเมืองแบบใด รัฐที่ผลักดันเขาออกมาและรัฐที่ต้องรับพวกเขาไว้เข้าใจคำว่าพลเมืองอย่างไร หรือความเห็นที่ขัดแย้งกันระหว่างนโยบายการจัดการพื้นที่ท้องถิ่นหนึ่งโดย รัฐบาลระดับชาติ และฝ่ายประชาชนในท้องถิ่นซึ่งไม่เห็นด้วยกับนโยบาย ดังกล่าว ฯลฯ

งานเขียนที่ปรากฏต่อไปนี้ ส่วนใหญ่พูดถึงชีวิตและบทบาทของพลเมือง ตลอดจนบริบททางสังคมในอดีต ซึ่งอาจจะขาดมิติอันสลับซับซ้อนเช่นยุค ปัจจุบัน แต่ก็ได้หมายความว่าพวกเขาจะขาดพลังใจที่จะต่อสู้ผลักดัน ให้ชีวิตและโลกดีกว่าเดิม บริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปอาจไม่หาคำตอบของ ความหมายและปัจจัยต่างๆ ที่คนรุ่นปัจจุบันค้นหา แต่เป็นความพยายามที่จะ สำนวณบทบาทของบุคคล ชีวิตและผลงานของเขา และปัจจัยรอบๆ ตัวเขา ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค เพื่อที่จะเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วยเหล่านี้ ในแต่ละยุคของประวัติศาสตร์ และสุดท้าย หาบทเรียนเกี่ยวกับแนวทางในการ

²⁰ Keith Faulks, *Citizenship*. op.cit., p. 7



ทำให้คำว่าพลเมืองมีประโยชน์มากกว่าเดิมทั้งในด้านทฤษฎีและในทางปฏิบัติ และเพื่อท้องถิ่นตลอดจนระดับที่กว้างใหญ่กว่านั้น

บนเส้นทางอันยาวนานของประวัติศาสตร์และบนเส้นทางชีวิตของแต่ละคน ซึ่งบางคนเห็นว่าสั้นนัก บางคนเห็นว่ายาวนาน บางคนอาจจะพบคำตอบ บางคนไม่พบ แต่หลายคนไม่ได้สนใจจุดนั้น พวกเขามุ่งมั่นลงมือทำในสิ่งที่เขาเชื่อต่างหาก และไม่ได้สนใจด้วยซ้ำว่า ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่พวกเขาเผชิญจะหนักหนาสาหัสเพียงใด

หนังสือเล่มเล็กๆ เล่มหนึ่งอาจจะตอบคำถามอะไรไม่ได้ แต่เมื่อหนังสือเล่มนั้นพูดถึงมนุษย์ พูดถึงชีวิต หยาดเหงื่อ หยดเลือดและน้ำตาของเขา กระทั่งไม่ลืมนำเสนอบริบททางสังคมที่ล้อมรอบชีวิตเหล่านั้น และเสนอปฏิสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับสังคมที่ห้อมล้อม ผลงานดังกล่าวก็คงจะเป็นประโยชน์บ้างสำหรับผู้คนที่คิดว่าทำอะไร ท้องถิ่นของเรา ประเทศของเรา และโลกใบนี้จะน่าอยู่กว่าเดิม โดยไม่แยกออกจากสำนักแห่งคุณธรรมและแบบแผนการดำรงชีวิตของเราซึ่งมีค่าเหลือเกินสำหรับทุกๆ แผ่นดิน

12 มิถุนายน 2548





สถาบันพระปกเกล้า

บทที่ 1

โซโฟคลีส: ความเป็นคน, พลเมือง และผู้นำ

“The office brings out the man.”

“ตำแหน่งหน้าที่จะทำให้ความ
เป็นคนที่แท้จริงปรากฏออกมา...”

A Greek proverb.

“There is no way to know of any man

The spirit and the wisdom and the will,

Till he stands proved, ruler and lawgiver.”

“ไม่มีทางที่จะรู้ว่าคนๆ หนึ่ง, จิตวิญญาณ
ของเขา, สติปัญญาของเขา, และความมุ่งมั่น
ของเขา เป็นเช่นไร จนกว่า...จนกว่าเขาจะได้
เป็นผู้ปกครอง (ผู้บริหาร) และได้ออกกฎหมาย”

*Sophocles, Antigone*¹

¹ Alfred Zimmern, *The Greek Commonwealth*. 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 1961
p. 139



คำว่าบริบททางสังคม (Social context) เป็นคำที่มีความหมายสำคัญในทางสังคมศาสตร์ เพราะเป็นคำที่อธิบายว่ามนุษย์กับบริบททางสังคมซึ่งอยู่ห้อมล้อมตัวเขานั้น (เทศะหรือพื้นที่ - space) และในช่วงเวลานั้น (กาล - time) มีความสัมพันธ์กันอย่างไร² เช่น เราพูดถึงเด็กไทยที่เติบโตในประเทศตะวันตก เมื่อกลับมาเยือนบ้านเกิด จะมีส่วนร่วมในห้องเรียนและการประชุมอย่างมาก ขณะที่เด็กไทยที่เติบโตในประเทศไทยมักไม่ค่อยพูดจาในสถานที่เดียวกัน หรือ พี่น้องไทดำ-ไทแดง-ไทขาว-ไทสูง ในเวียดนามตอนเหนือซึ่งมีภาษาและศิลปวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับชนเผ่าไททั้งหลายกลับแตกต่างออกไปในเรื่องศาสนา พวกเขายังคงนับถือผี ส่วนคนไทยกลุ่มอื่นๆ หันไปนับถือพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น ฯลฯ

เพื่อตอบคำถามทั้งสองข้อ คำว่าบริบททางสังคม หรือกาลเทศะสามารถนำมาใช้ได้อย่างดี เช่น ระบบสังคมและการศึกษาของตะวันตก ส่งเสริมให้นักกล้าแสดงความคิดเห็น ทั้งในและนอกบ้าน สงสัยที่ตั้งคำถามระหว่างกินอาหารที่บ้านหรือในห้องเรียน และแสดงความเห็นในที่ประชุม มีการให้คะแนนแก่คนที่มีส่วนร่วมออกความเห็นในห้องเรียน กล้าแสดงความเห็นไม่ว่าต่อผู้มีอาวุโสกว่าหรือคนแปลกหน้า ขณะที่สังคมไทยเน้นการนั่งฟัง เน้นการเคารพเชื่อฟังผู้มีอำนาจและผู้อาวุโส ไม่ส่งเสริมการแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา ระบบการสอบเข้ามหาวิทยาลัยที่ต้องการคำตอบแบบเช็ควถูกผิด ไม่ส่งเสริมการอ่าน การเขียนและการค้นคว้า จึงไม่ส่งเสริมการคิด ความหลากหลายทางความคิด ไม่ส่งเสริมการโต้แย้ง ส่งผลไปถึงการที่นักศึกษารุ่นพี่บีบบังคับน้องใหม่ รุ่นพี่กำหนดกิจกรรมทุกอย่างของน้องใหม่ ลงโทษน้อง

² โปรดดู Adam Kuper & Jessica Kuper, eds. *The Social Science Encyclopedia*. 2nd ed., London: Routledge, 1996 topics on sociological studies, sociology, sociology of science, and space.



สถาบันพระปกเกล้า

ที่ไม่เชื่อฟัง โดยอ้างเอาความรักและความหวังดี ความคิดเช่นนี้ถือว่าตัวเองเท่านั้นถูกต้อง คนอื่นรู้่น้อย ยังเด็ก ยังไม่อาจคิดเป็นที่ต้องดูแลน้อง น้องต้องเดินตามพี่ น้องไม่ต้องมีความคิดเห็นของตนเองซึ่งแตกต่างไปจากของรุ่นพี่ ต้องรักกันให้มากๆ เกิดลัทธิพรรคพวก เน้นหมู่คณะ ฯลฯ ก็คือผลพวงของระบบอาวุโส และระบบการศึกษาที่มีสัดส่วนของการส่งเสริมให้คนไม่เท่าเทียมกันมีสูง³

ส่วนกรณีคนไทยในเวียดนามตอนเหนืออยู่ห่างออกไป พุทธศาสนาจากอินเดีย ลังกาและเนปาลเข้ามาในเอเชียอาคเนย์ผ่านมอญ พม่าและขอม เข้าสู่คนไทยแถบสุโขทัย-อยุธยา-ล้านนา-เชียงใหม่-เวียงจันทน์-ลาว และไปไม่ทันถึงเวียดนามตอนเหนือ ฯลฯ ดังนั้น เวลาและสถานที่จึงเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญยิ่งต่อความนึกคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ตลอดจนระบบเศรษฐกิจ-สังคม-การเมืองซึ่งเปลี่ยนไปในแต่ละยุค

บริบททางสังคมของกรีกกับผลงานมนุษย์

โซโฟคลีส (Sophocles, 495-406 B.C.) เป็นชาวเอเธนส์ เป็นกวี-นักเขียนบทละครแนวไตรกนาฏกรรม 1 ใน 3 คนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของกรีก มีชีวิตและฝากผลงานไว้เมื่อ 2,400 กว่าปีก่อน⁴ โซโฟคลีสถือกำเนิดและเติบโตในยุคที่เอเธนส์อยู่ใต้การปกครองของเพริคลีส (Pericles, 495-429 B.C.) เพริคลีสครองอำนาจในช่วงปี 461-430 ก่อนคริสตกาล เพริคลีสเป็นรัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่เพราะได้ส่งเสริม

³ ธเนศวร์ เจริญเมือง, *วักน้อง การสร้างและสืบทอดระบบเผด็จการในมหาวิทยาลัย*. เชียงใหม่: โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่น คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มิถุนายน 2543

⁴ Paul Roche, translated., *The Oedipus Plays of Sophocles*. N.Y.: Penguin Books, 1991



การปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง นำเอเธนส์ไปสู่ความเป็นรัฐที่มีความเจริญรุ่งเรืองในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะการปกครองที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ เขามีบทบาทสำคัญในการรวบรวมรัฐต่างๆ ที่เป็นอิสระเข้ามารวมกันเป็นแบบสหพันธรัฐ (Confederation) โดยมีเอเธนส์เป็นผู้นำ ⁵

นครเอเธนส์ของกรีกมีปัจจัยภายในสำคัญหลายประการส่งผลให้นครแห่งนี้กลายเป็นนครที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดในย่านนั้น ได้แก่ มีพื้นที่ติดทะเล มีท่าเรือหลายแห่งที่ยอดเยียม ทำให้การค้าขายกับต่างประเทศขยายตัวและสร้างรายได้มูลค่ามหาศาล มีพื้นที่ผลิตน้ำมันมะกอก เหล้าองุ่น ไม้ เครื่องถ้วยชาม (เซรามิค) แร่ธาตุโดยเฉพาะเงิน ความร่ำรวยจากการค้าขายกับต่างประเทศทำให้เอเธนส์มีคนต่างชาติเข้ามาทำธุรกิจ การค้าขายทาส และการใช้แรงงานทาส ผิดกับสปาร์ต้า (Sparta) นครที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล จึงมีปัญหาทางเศรษฐกิจทำให้สปาร์ต้าเน้นการพัฒนากำลังทหาร และนำไปสู่สงครามระหว่างสปาร์ต้ากับเอเธนส์ในภายหลัง ⁶

โซลอน (Solon 638-558 B.C.) ซึ่งก้าวขึ้นสู่อำนาจในปี 594 ก่อนคริสตกาล เป็นผู้นำคนสำคัญที่วางรากฐานเพื่อให้ระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้ในอนาคต เพราะเขาได้แก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้ประชาชนมีสิทธิเลือกผู้แทนสร้างสภาพพลเมือง (council of all citizens) และสภาผู้แทน 400 คน (แต่ละเผ่าเลือกผู้แทนจำนวน 100 คน) และผู้แทนเป็นผู้คัดเลือกผู้นำ บทบาทที่สำคัญที่สุดของโซลอนคือ การปลดหนี้สินของทาส ให้คนจนมีสิทธิถือครองที่ดิน ให้คนที่

⁵ The Wordsworth Dictionary of Biography. Hertfordshire, England : Helicon Publishing, 1994 p. 338

⁶ Charles Freeman, The Greek Achievement: The Foundation of the Western World. London: The Penguin Press, 1999 pp. 215-216



ถูกขายเป็นทาสส่งออกไปทำงานในต่างประเทศกลับมาในฐานะเสรีชน ไชลอนมิได้ล้มล้างชนชั้นสูง แต่การควบคุมสิทธิพิเศษของชนชั้นสูงมิให้มีมากเกินไป และการให้เสรีภาพแก่เกษตรกรขนาดเล็ก (free self sufficient economy) เกิดขึ้นได้ก็คือฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตยในเวลาต่อมา

เพราะการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางที่มีสิทธิเสรีภาพที่ได้กล่าวมา เปิดโอกาสให้พวกเขาสามารถทำธุรกิจได้ ส่งเสริมให้เศรษฐกิจขยายตัวมากขึ้น ส่งผลให้ 100 กว่าปีหลังจากนั้น เสรีชนชาวเอเธนส์มีจำนวนมากขึ้น มีทาสไว้รับใช้กลายเป็นฐานของระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในยุคของเพริคลีส ประชาธิปไตยของเอเธนส์คือ “สิทธิของพลเมืองเอเธนส์ทุกคนที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการบริหารของรัฐ สิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นทั้งในและนอกสภา ประชาธิปไตยเช่นนี้ได้เข้าไปอยู่ในจิตสำนึกของชาวเอเธนส์ดุจเดียวกับกับรัฐธรรมนูญของสหรัฐฯ”⁷

เสรีชนซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าคนระดับล่าง กลายเป็นพลเมืองของรัฐ ขณะที่ทาสไม่มีสิทธิเสรีภาพ ต้องทำงานรับใช้พลเมือง สภาพเช่นนี้ยังผลักดันให้นายทาสหรือพลเมืองมีเวลามากขึ้นในการดูแลและบริหารรัฐ ทำให้พลเมืองมีบทบาทมากขึ้นในทางการเมือง

ละครเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความอุดมสมบูรณ์และเจริญก้าวหน้าในทุกๆ ด้านของรัฐเอเธนส์ นอกจากความยอดเยี่ยมของละครของโซโฟคลีสที่เต็มไปด้วยจินตนาการที่ยิ่งใหญ่ เขายังเป็นบุคคลที่ได้รับความนิยมอย่างสูงเนื่องจากมีมนุษยสัมพันธ์ดีเยี่ยม เป็นเพื่อนรักของเฮโรโดตัส (Herodotus, 484-

⁷ Ibid., pp. 215-224



424 B.C.) ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ เนื่องจากเขาใช้วิธีการวิเคราะห์วิจารณ์ข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับ มิใช่เล่าเรื่องอดีตแบบพรรณนาความอย่างเดียว ผลงานชิ้นสำคัญของเฮโรโดตัส คือประวัติศาสตร์สงครามกรีก-เปอร์เซีย จำนวน 9 เล่ม

ความใกล้ชิดสนิทสนมกับนักประวัติศาสตร์ชั้นเลิศน่าจะมีส่วนสำคัญให้เขามีความรู้ในอดีตกาลมากขึ้นและมีมุมมองที่กว้างไกล สามารถสร้างผลงานที่มีคุณภาพชิ้นเดียว 120 ชิ้น งานที่ยังคงหลงเหลืออยู่และมีชื่อมากมี 7 ชิ้น คือ Oedipus Tyrannus, Oedipus at Colonus, Antigone, Electra, Ajax, Trachiniae, Philoctetes โซโฟคลีสเป็นผู้แนะนำบุคคลที่สามเข้าไปในบทละครแนวโศกนาฏกรรม และได้ปรับปรุงละครเวทีโดยเฉพาะฉาก⁸

งานของเขาชี้ให้เห็นพลังจิตใจของมนุษย์ที่ยิ่งใหญ่ยิ่งกว่าของพระเจ้า และมักเน้นบทบาทของวีรชนที่ยึดมั่นในคุณธรรมอย่างแรงกล้า งานส่วนใหญ่ของเขามีลักษณะเสียดสี และมักทำให้เนื้อเรื่องเป็นแนวตลกปนเศร้า

ในงานชิ้นสำคัญ 3 ชิ้นที่จะขอยกเป็นตัวอย่างในที่นี้คือ งานชื่อ Oedipus the King, Oedipus at Colonus, และ Antigone. เนื้อเรื่องสำคัญมีว่า โอดิปัสได้รับฟังคำทำนายว่าในอนาคตเขาจะสังหารบิดาและแต่งงานกับมารดา บังเกิดเกล้าของตนเอง เขาตกใจมากจึงหนีออกจากเมืองโครินท์ เพื่อจะได้ไม่ต้องทำให้คำทำนายนั้นเป็นจริง โอดิปัสเดินทางจนในที่สุดได้พบชายคนหนึ่งเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงจนโอดิปัสสังหารชายคนนั้น เมื่อไปถึงเมืองธีบิสที่กำลังเผชิญภัยร้าย โอดิปัสจึงเข้าช่วยเหลือจนขับไล่ภัยหมดไป ประชาชน

⁸ Ibid., p. 399



จึงพากันยกโอดิพัสเป็นกษัตริย์และแต่งงานกับราชินีหม้าย ซึ่งภายหลังจึงได้รู้ว่าคือมารดาของเขาเอง ส่วนบิดาผู้เป็นกษัตริย์ได้เดินทางออกจากเมืองและหายไปอย่างลึกลับ เมื่อมารดาของโอดิพัสให้กำเนิดบุตร ได้มีคำทำนายที่ร้ายแรงมากจนต้องกำจัดลูกน้อย และมีคนนำเด็กน้อยหลบหนีไป บัดนี้เมืองธีบิสก็เฉลิมฉลองเมืองครั้งยิ่งใหญ่ที่ได้กษัตริย์องค์ใหม่ และภัยร้ายทั้งปวงหมดไป ไม่มีใครรู้ว่าคำทำนายเมื่อ 15-16 ปีก่อนเป็นจริง

เรื่องที่สอง 20 กว่าปีผ่านไปหลังจากกษัตริย์โอดิพัสรู้ว่าเขาได้สังหารบิดาและแต่งงานกับมารดาของตัวเอง ก็เกิดความเสียใจหนักจึงทำร้ายตนเองจนตาบอดทั้งสองข้าง เขาชมชานออกจากเมืองโดยมีแอนทิกอน (Antigone) ลูกสาวคอยติดตามช่วยเหลือ Creon ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการได้สั่งให้ทหารติดตามจับกุมเขา ส่วนลูกชาย 2 คน Polyneices และ Eteocles กลับสนใจบัลลังก์จึงต่อสู้กันเพื่อเป็นกษัตริย์องค์ใหม่ต่อบิดาผู้สำเร็จราชการเข้าข้าง Eteocles ส่วน Polyneices เตรียมบุกเข้ายึดเมืองธีบิส

และ **เรื่องสุดท้าย** หลังจากโอดิพัสสิ้นชีวิต 2 พี่น้องซึ่งต่อสู้กันเพื่อชิงบัลลังก์ ก็เข่นฆ่ากันเอง เปิดโอกาสให้ผู้สำเร็จราชการตั้งตนเป็นกษัตริย์องค์ใหม่ และประกาศลงโทษ Polyneices ผู้เป็นน้องในฐานะที่เป็นผู้บุกโจมตีเมืองตัวเอง โทษที่ได้รับคือศพจะต้องถูกทิ้งไว้ที่สนามรบให้แร้งกิน (น่าเชื่อว่าเป็นโทษที่รุนแรงในสมัยนั้น) แอนทิกอน ลูกสาวตกที่นั่งลำบากระหว่างการเลือกว่าจะแสดงความจงรักภักดีต่อกษัตริย์องค์ใหม่, รัฐ หรือภักดีต่อวงศ์ตระกูลของเธอเอง ในที่สุด แอนทิกอนก็ตัดสินใจทำทนายกษัตริย์องค์ใหม่ เธอบุกไปที่วังเรียกอิสมีน (Ismene) น้องสาวอีกคนหนึ่งของเธอที่จงรักภักดีต่อกษัตริย์องค์ใหม่ให้ออกมาอยู่กับเธอ เรียกร้องไม่ยอมรับอำนาจใหม่ แอนทิกอนจึงกลายเป็นกบฏเธอถูกจับและถูกตัดสินให้ประหารชีวิต



ละคร-ภาพสะท้อนของสังคม

บทละครทั้ง 3 เรื่องไม่เพียงเสนอเรื่องราวที่เต็มไปด้วยจินตนาการ หากเมื่อมองลึกลงไปในถ้อยคำ พบว่ามีถ้อยคำที่กล่าวถึงเมืองของตน การดูแล ปกป้องและพัฒนาเมืองของตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้าถึง 9 แห่ง ความถี่ของการใช้ถ้อยคำดังกล่าวน่าจะสะท้อนว่าผู้ประพันธ์และผู้อ่านงานในสมัยนั้น มีความรู้สึกต่อเมืองของตนแบบผูกพันและรับผิดชอบเป็นอย่างยิ่ง เราเรียก ความรู้สึกเช่นนี้ว่าสำนึกต่อท้องถิ่น (Local consciousness)

นอกจากนี้ยังมีประโยคสำคัญที่โซโฟคลีสได้กล่าวไว้ในงานชื่อ **Antigone** คือ คำกล่าวที่ว่า

There is no way to know any man

ไม่มีทางที่เราจะรู้จักคนๆ หนึ่ง

The spirit the wisdom and the will,

จิตใจ, สติปัญญา และความตั้งใจของเขา

Till he stands proved, ruler and lawgiver.

จนกว่าเขาจะถูกตรวจสอบในฐานะเป็นผู้บริหาร

และเป็นผู้ออกกฎหมาย.

หมายความว่าคนๆ หนึ่งที่เดินไปมา ใครๆ ก็รู้จักชื่อ อายุ ที่พัก ครอบครัว การงาน ญาติพี่น้อง คนๆ นั้นอาจจะมีพฤติกรรมที่หลากหลาย เช่น ชอบไปวัด ชอบทำบุญ ชอบซื้อขนมให้เด็ก ชอบจัดงานเลี้ยงวันเกิด วันปีใหม่ หรือเป็นคนชอบวิพากษ์วิจารณ์ ว่าคนนั้นนิสัยไม่ดี คนนั้นมีปัญหาในการทำงาน ถนนสายนั้นไม่ดี สะพานชำรุด ไฟฟ้าดับบ่อยๆ ร้านนั้นขายของแพง โรงเรียนนั้น



สถาบันพระปกเกล้า

บริหารงานผิดพลาด พระที่วัดทำตัวไม่เป็นที่น่าเคารพนับถือ ้วยรุ่นประเพณีตัว ไม่เหมาะสม อาหารที่ตลาดสกปรก และเจ้าหน้าที่ของรัฐข่มเหงรังแกประชาชน ฯลฯ

ถ้อยคำ 3 บรรทัดข้างต้นระบุชัดเจนว่า จริงๆ แล้ว คนๆ หนึ่งคิดหรือ พูดอย่างเดียว หรือปฏิบัติตนเป็นคนธรรมดา ยังไม่พอ ยังหากอยากจะรู้ว่าเขา เป็นคนเช่นไรกันแน่ จะต้องปฏิบัติให้ดูด้วยว่าในฐานะที่เขาเป็นผู้บริหารหรือ ผู้ออกกฎหมาย เขาจะทำในสิ่งที่เขาคิดหรือพูดไว้หรือไม่

ตัวอย่างเช่น เขาชอบไปวัด ชอบทำบุญ แต่พอได้เป็นผู้ออกกฎหมาย กลับไม่สนใจเสนอกฎหมายที่จะส่งเสริมกิจการศาสนา พอเป็นผู้บริหารก็ไม่ สนใจตรวจสอบพฤติกรรมของพระที่ฝากเงินในธนาคารในนามส่วนตัวหลาย สิบล้านบาท หรือชอบสร้างอาคารศาสนาขนาดใหญ่แทนที่โบราณสถานที่มี คุณค่าทางประวัติศาสตร์ หรือกวาดขันมิให้พระสงฆ์จัดกิจกรรมมอมเมาประเภท ให้เช่าพระหรือทำพิธีปลุกเสก ทำเสน่ห์ ฯลฯ

เขาวิจารณ์ผู้บริหารว่าชอบคอร์รัปชั่น เล่นพรรคเล่นพวก ไม่สนใจแก้ไข ปัญหาของชุมชน เมื่อเขาเป็นผู้ออกกฎหมาย เขาเสนอปรับปรุงกฎหมายพัฒนา ชุมชนหรือไม่ เมื่อเขาเป็นผู้บริหาร ตัวเขาคอร์รัปชั่นหรือไม่ เขาจับกุมและลงโทษ ข้าราชการที่คอร์รัปชั่นหรือไม่ เขาเอาจริงเอาจังกับการพัฒนาเมืองให้น่าอยู่ อนุรักษ์เมืองเก่า บริหารเมืองด้วยความประหยัด หรือว่าทุบถนนที่ยังดีอยู่ แล้วสร้างใหม่

เขาเน้นปลูกต้นไม้ริมทาง และหาทางเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมืองหรือว่า เขามุ่งแต่ปลูกดอกไม้ในกระถางแล้วนำไปแขวนหรือวางริมถนน เพราะดอกไม้ ในกระถางเป็นพืชล้มลุกจึงต้องเปลี่ยนบ่อยๆ ทำรายได้ให้แก่ผู้ดำเนินการ มากกว่า เช่น ค่าดิน ค่ากระถาง ค่ารดน้ำ ค่าปุ๋ย ค่ากล้ำต้นไม้ ทั้งนี้สามารถ



ให้สร้างงานให้ญาติพี่น้องของตนเองไปดำเนินการ สามารถเพิ่มราคาให้เกินจริง สามารถปั่นแต่งตัวเลขบางตัวเช่น บอกว่าจ้างคนรดน้ำทุกวัน ค่าน้ำมันรด ค่าคนขับรดน้ำ ค่าเครื่องฉีดน้ำ แต่ในความเป็นจริง กลับไม่ต้องรดน้ำทุกวัน ผิดกับการปลูกต้นไม้ใหญ่ริมถนน พืชขนาดใหญ่ไม่ต้องการการดูแลเอาใจใส่ มาก ไม่ต้องรดน้ำหรือใส่ปุ๋ย ดังนั้น รายได้สำหรับผู้บริหารโดยเฉพาะคนที่คิดหาประโยชน์ใส่ตัวจึงเพิ่มขึ้นจากการคิดโครงการใหม่ๆ ซึ่งดูผิวเผินเป็นประโยชน์ แก่ส่วนรวม แต่ความจริง ส่วนรวมเสียผลประโยชน์มากกว่า

ไซโฟคลิส กล่าวว่า สังคมจะรู้จักจิตใจ (spirit) สติปัญญา (wisdom) และความปรารถนา (will) ของคนๆ หนึ่งได้ ก็ต่อเมื่อคนๆ นั้นครองตำแหน่งทางการเมือง มีอำนาจในมือไม่ว่าจะเป็นด้านนิติบัญญัติหรือการบริหาร

เช่น ในความเป็นจริง จิตใจของเขาเพื่อส่วนรวมหรือเพื่อส่วนตัว เขาเป็นผู้นำที่มีคุณธรรมหรือไม่ เช่น หากลูกน้องทำความผิด จะปกป้องเขา หรือลงโทษเขา ใช้อำนาจที่มีอยู่หาประโยชน์เข้ากระเป๋าตัวเอง หรือทำงานเพื่อส่วนรวม ไปรับตำแหน่ง จะต้องใช้งบประมาณตกแต่งห้องทำงานใหม่ สั่งซื้อรถประจำตำแหน่งใหม่หรือไม่ จะต้องมีขบวนรถติดตามหลายสิบคันหรือไม่ เขาคิดและวางแผนอยู่ในตำแหน่งนานๆ โดยไม่มีกำหนด และวางแผนให้ภรรยา หรือทายาทเป็นต่อ หรือว่าเขากำหนดไว้ชัดเจนตามกติกาว่าจะอยู่ในตำแหน่ง กี่ปี ฯลฯ

สติปัญญาของผู้ออกกฎหมายและผู้บริหารสามารถแสดงออกได้หลายทาง เช่น จะเน้นพัฒนากรุงเทพฯ ให้เป็นศูนย์กลางความเจริญทุกด้านของประเทศ และเน้นพัฒนาเชียงใหม่ ละเลยจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือ หรือพัฒนาแต่สุพรรณบุรีให้มีความเจริญทุกๆ ด้านเพียงเพราะหัวหน้าฝ่ายบริหาร



สถาบันพระปกเกล้า

ของประเทศเกิดที่นั่น แทนที่จะกระจายความเจริญออกไปตามจังหวัดต่างๆ เพราะประเทศไทยไม่ใช่กรุงเทพฯ หรือเชียงใหม่ หรือสุพรรณบุรี แต่ทุกจังหวัดคือประเทศไทย

แต่ละจังหวัดมีจุดแข็งที่ไม่เหมือนกัน นายกรัฐมนตรีเป็นตัวแทนของประชาชนทั้งประเทศ จึงควรให้ความสำคัญต่อปัญหารอบด้านและรอบทิศ การเน้นพัฒนาเมืองหรือจังหวัดใดเพียงจังหวัดเดียวไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศ หรือการมองว่าประเทศของตนมีจุดแข็งด้านเกษตรกรรม และความหลากหลายด้านวัฒนธรรม ดังนั้น จึงต้องกำหนดนโยบายรักษาพื้นที่เกษตรที่อุดมสมบูรณ์ไว้แบบฝรั่งเศสรักษาไร่องุ่น มิใช่ปล่อยให้ที่ดินสำหรับการเกษตรอย่างดีกลายเป็นหมู่บ้านจัดสรร และทำลายระบบชลประทานที่ดีเยี่ยม หรือทำลายศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชนเผ่าต่างๆ เหลือแต่ศิลปวัฒนธรรมส่วนกลางอย่างเดียว หรือนโยบายต่างประเทศแบบผูกติดกับบางประเทศมากเกินไป ก่อให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์กับอีกฝ่ายหนึ่ง กลายเป็นผลเสียในระยะยาว ฯลฯ

ส่วนความปรารถนาก็คือ เขาจะแก้ไข้ปัญหาเพื่อลดช่องว่างระหว่างรายได้ของคนรวยกับคนจน จะเก็บภาษีที่ดินที่รกร้างว่างเปล่า ไม่ใช่ประโยชน์หรือไม่ เขาจะเพิ่มทุนการศึกษาให้เด็กยากจน และเพิ่มงบในการพัฒนาชนบท แทนที่จะเน้นพัฒนาเขตเมือง จะกระจายอำนาจออกไปให้องค์กรปกครองท้องถิ่น หรือจะรวมศูนย์อำนาจไว้ที่รัฐบาลกลาง จะปล่อยให้สิ่งตีพิมพ์ สถานเริงรมย์ และสถานีโทรทัศน์มอมเมาเยาวชนด้วยสินค้าฟุ่มเฟือย บุหรี่ สุรา เบียร์ ยาเสพติด ภาพโป๊ หรือจะปราบปรามสิ่งเหล่านี้อย่างจริงจัง จะเพิ่มอัตราภาษีสินค้าที่ทำลายคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น บุหรี่ สุรา หรือสินค้าที่ไม่จำเป็น เช่น สินค้าฟุ่มเฟือยนำเข้า หรือไม่ ฯลฯ



ข้อเขียนของไซโฟคลิสยังสอดคล้องกับสุภาสิตของกรีกโบราณที่ว่า The office brings out the man หมายความว่า การที่คนๆ หนึ่งได้เข้าไปทำงาน บริหารต่อหน้าประชาชน ตำแหน่งทางการเมืองที่เขาต้องรับผิดชอบจะทำให้ สังคมได้เห็นว่าเขาเป็นคนเช่นไร มีจิตใจและคุณธรรมเพื่อส่วนรวมจริงหรือไม่ หรือว่าพุดเก่ง แต่ไม่ทำ มีสติปัญญา มีวิสัยทัศน์หรือไม่ หรือขาดความรู้ ขาดจินตนาการ ได้แต่เชื่อฟังข้าราชการประจำ ไม่กล้าตัดสินใจเพราะเกรง เสียคะแนน หรือหวาดกลัวว่าจะถูกปลด กล่าวอีกนัยหนึ่ง คิดถึงแต่ผลประโยชน์เฉพาะหน้า หรือยอมเสียสละตนเองเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมไว้ ให้มากที่สุด

ถึงจุดนั้นนั่นแหละที่จะได้พิสูจน์กันว่า คนๆ หนึ่งเป็นคนชนิดใด

ด้วยเหตุนี้การดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือการมีอำนาจบังคับบัญชา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในแง่ที่ว่าผู้ที่อยู่ในตำแหน่ง หรืออำนาจ อยู่ในฐานะ ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ สามารถผลักดันให้ส่วนใดมีการแก้ไข หรือ รับฟังความเห็นเพิ่มเติม แล้วค่อยตัดสินใจ แต่เขาจะทำหรือไม่

กล่าวโดยสรุป เมื่ออำนาจสามารถใช้ได้และส่งผลต่อพื้นที่และประชากร อย่างทั่วถึง ให้อำนาจก่อการเปลี่ยนแปลงและหาแนวทาง นโยบายและมาตรการ ที่มีผลครอบคลุมต่อสังคมและประชาชน เราจะพบความสำคัญของการเมือง การใช้อำนาจ ดังที่มีผู้กล่าวว่า “การเมืองชี้ขาดทุกสิ่งทุกอย่าง” และบทบาท ของประชาชนที่จะตรวจสอบการใช้อำนาจของคนที่อยู่ในอำนาจ อันจะเป็น หลักประกันให้อำนาจถูกใช้ไปในทิศทางที่ถูกต้อง และผู้ใช้อำนาจสามารถใช้ ศักยภาพของตนไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประชาชนมากขึ้น



สถาบันพระปกเกล้า

บทสรุป

โซโฟคลีสเป็นนักคิดในรุ่นเดียวกันเพริคลีส-ผู้นำประชาธิปไตยคนสำคัญของกรีก ในแง่นี้ เราได้เห็นบทบาทของบริบททางสังคมของนครเอเธนส์ในขณะนั้น หรือ 2,500 ปีที่แล้ว ที่ผู้นำรุ่นนั้นได้วางรากฐานอันแข็งแกร่งไว้ และนำไปสู่การเติบโตใหญ่ของปรัชญาการเมืองและการศึกษาทางการเมืองที่โสเครตีส, เพลโต้ และอริสโตเติล และนักคิดสำนักอื่นๆ มีบทบาทในยุคต่อๆ มา

5 เมษายน 2547





บทที่ 2

โสเครตีส, วอลลัส, และคานธี: ผู้สละชีพเพื่ออุดมคติ

“นักปรัชญาคือผู้แสวงหาความรู้ที่สมบูรณ์ แต่นักปรัชญา
ไม่มีวันเข้าถึงความรู้ที่สมบูรณ์ ถ้าหากเขายังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้
เพราะวิญญาณของเขาถูกคุมขังอยู่ในร่างกาย จึงขาดอิสรภาพ
ในอันเข้าถึงสัจธรรม การประสบความตายคือการได้ปลดปล่อย
วิญญาณจากเครื่องพันธนาการ เมื่อนั้น วิญญาณจะเข้าถึง
ความรู้ที่สมบูรณ์ นักปรัชญาผู้แสวงหาความรู้ที่สมบูรณ์จึง
ไม่กลัวความตาย.....”

โสเครตีส, 399 ก่อนคริสตศักราช ¹

¹ จานงค์ ทองประเสริฐ, ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม,
2542 หน้า 121



สถาบันพระปกเกล้า

“ข้าจะไม่ยอมยุติการต่อสู้ จนกว่าข้าจะนำสก๊อตแลนด์
ไปสู่สันติภาพ หรือไมก็ ข้าต้องตายเสียก่อน...” และ

“Tell your king that William Wallace will not be ruled.
Nor will any Scot while I live.”

วิลเลียม วอลลัส, ค.ศ. 1272-1305 ²

“อันที่จริง ความสวຍที่แท้จริงนั้นเกิดจากความบริสุทธิ์
สะอาดแห่งจิตใจ.....เราไม่ควรอายที่จะเข้าคุก แต่ควรอายที่จะ
กระทำผิด.....ข้าพเจ้า...ทนดูสมาชิกของสังคมเมินเฉยต่อภาระ
ที่ตนพึงมีต่อสังคมไม่ค่อยจะได้.....คนเรานั้น หากต้องการ
จะดูความผิดของตนเองก็ให้ใช้แว่นขยาย แต่ถ้าต้องการจะดู
ความผิดของผู้อื่นให้ใช้แว่นธรรมดา ด้วยวิธีนี้เท่านั้น ที่เรา
จะสามารถเปรียบเทียบตัวเราเองกับผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง.....
ความคิด คำพูดและการกระทำของคนเรานั้นจะต้องเป็น
เอกภาพกัน.....ข้าพเจ้าเป็นนักสู้มาตลอดชีวิต ข้าพเจ้าต้องสู้
แม้รู้ว่าศึกต่อไปนี้ ข้าพเจ้าจะต้องเป็นผู้แพ้....”

มหาตมา คานธี, ค.ศ. 1869-1948 ³

² James MacKay, **William Wallace: Brave Heart**. Edinburgh: Mainstream Publishing, 1995
p. 103 and Randall Wallace, **Braveheart**. London: Penguin Books, 1997 p. 167

³ มหาตมา คานธี, **ข้าพเจ้าทดลองความจริง**. แปลโดยกรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย, กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2535 หน้า 322, 459 และ 547, Taya Zinkin, **Gandhi**.
(London: Magnet Paperback, 1983 p. 180 และ Louis Fischer, **The Life of Gandhi**. London: HarperCollins,
1997 p. 610



มีคำ 2 คำในภาษาตะวันตกที่มีความหมายต่างกัน และเป็นคำที่ไม่ค่อยได้พบบ่อยนักในภาษาไทย โดยเฉพาะคำหลัง คือคำว่า Idealist และคำว่า Martyr

คำแรก Idealist แปลว่านักอุดมคติ หมายถึงคนที่มีความศรัทธาต่อหลักการหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งยิ่งใหญ่และงดงาม และปรารถนาจะให้หลักการนั้นหรือเรื่องนั้นเกิดขึ้น เช่น อยากเห็นโลกนี้มีสันติภาพ อยากเห็นคนทั้งโลกเท่าเทียมกัน ไม่มีคนรวยคนจน อยากให้บ้านเมืองร่มรื่น ผู้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี บ้านเมืองปลอดภัย ไม่มีโจรผู้ร้าย หรืออยากให้บ้านเมืองเป็นแบบเก่า ผู้คนแต่งกายแบบอดีต ไม่มีการพึ่งพิงเทคโนโลยีสมัยใหม่มากเกินไป และฝ่าฝืนหรือพยายามลงมือทำบางอย่างหรือทำทุกอย่างเพื่อให้บรรลุสิ่งเหล่านั้น ในความหมายดังกล่าว นักอุดมคติจะนั่งนึกคิด ฝ่าฝืนอย่างไรก็ได้ หรือได้แต่กระทำเพียงบางส่วนก็เป็นได้ หรือทุ่มเททำทุกอย่างก็ได้

แต่คำที่สอง Martyr (อ่านว่า มาร์ทเอร์) แปลว่าผู้สละชีพเพื่ออุดมคติ เป็นคำที่แตกต่างจากคำแรกตรงที่ Martyr หมายถึง คนที่ได้เสียสละชีวิตของตนเองเพื่อปกป้องสิ่งที่เขาเชื่อมั่นและศรัทธาหลังจากที่ได้ลงมือทำงานหรือต่อสู้เพื่ออุดมคตินั้น

ในแง่นี้ นักสู้ที่สละชีพเพื่ออุดมคติได้จากโลกนี้ไปแล้ว เป็นคำที่เกิดขึ้นเพื่อยกย่องคนที่ลงมือปฏิบัติจนกระทั่งต้องจบชีวิตลง และเป็นการจบชีวิตลงเพื่ออุดมคตินั้น

ในคริสตศาสนา มีนักบวชหลายคนที่ได้ลงแรงปกป้องศาสนาจนสิ้นชีวิต เช่น St. Stephen (สิ้นชีวิต ค.ศ. 35 เพราะถูกผู้คนกลุ่มหนึ่งรุมปาก้อนหินใส่เป็นการลงโทษที่นับถือคริสตศาสนา ถือเป็นนักสู้ที่สละชีพเพื่ออุดมคติชาวคริสต์คนแรก



สถาบันพระปกเกล้า

- first Christian martyr), St. Paul (ค.ศ. 3-68) ผู้เขียนพระคัมภีร์หลายฉบับ ถูกประหารโดยคำสั่งของจักรพรรดิเนโร (Emperor Nero, A.D. 37-68) แห่งอาณาจักรโรมัน ซึ่งได้ออกคำสั่งประหารชีวิตชาวคริสต์จำนวนมาก, และ St. George (สละชีวิตที่แคว้นปาเลสไตน์ในปี ค.ศ. 303) ⁴

โสเครตีส (Socrates, 469-399 ก่อนคริสตกาล)

โสเครตีส เป็นนักคิดที่ยิ่งใหญ่ชาวกรีกเมื่อเกือบ 2,500 ปีที่แล้ว เดิมเขาผู้นี้สนใจปรัชญาเกี่ยวกับธรรมชาติ แต่ต่อมาเขาได้ทุ่มเทให้กับการค้นหาเรื่องคุณธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสังคม ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นการแสวงหาความรู้ที่สำคัญยิ่ง เขาผู้นี้มิได้เขียนหนังสือฝากไว้กับโลก แต่วิธีการศึกษาหาความรู้ของเขาซึ่งเรียกว่า วิธีการของโสเครตีส (Socratic method) คือ มรดกสำคัญที่เขาทิ้งไว้แก่โลก วิธีการดังกล่าวคือการตั้งคำถามเพื่อค้นหาคำตอบ เพื่อเพิ่มพูนสติปัญญา ตั้งคำถามอย่างต่อเนื่องเพื่อชี้ให้เห็นว่าคำตอบหรือคำสมมติฐานนั้นผิด ยกกระดับความรู้ขึ้นไปอีกขั้นจากการที่ได้ถามและได้คำตอบแต่ละครั้ง

สอง โสเครตีสให้ความสำคัญต่อคุณธรรม (Ethics) เขาขัดแย้งกับพวกโซฟิสต์ (Sophists) ซึ่งมีความรู้ในด้านต่างๆ และออกสั่งสอนผู้คนโดยคิดค่าสอน แต่ประเด็นอยู่ที่ว่าโสเครตีสเห็นว่าความรู้ไม่สำคัญเท่าคุณธรรม รู้มากแค่ไหนก็สอนได้ แต่คุณธรรมต่างหากที่โสเครตีสเห็นว่าพวกโซฟิสต์ไม่มี จึงไม่ได้

⁴ The Wordsworth Dictionary of Biography. Hertfordshire: Helicon Publishing, 1994 pp. 173, 228, 404



ถ่ายทอดให้ผู้เรียน โสเครตีสเห็นว่าหากมีความรู้ แต่ขาดคุณธรรม การศึกษาก็จะไร้ความหมายอย่างสิ้นเชิง (โสเครตีสไม่คิดค่าสอนในการให้ความรู้แก่คนอื่น)⁵

วิธีการตั้งคำถามเพื่อแสวงหาสติปัญญาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ในอีกด้านหนึ่ง ก็คือการตั้งคำถามซึ่งเป็นปฏิบัติต่อสภาพที่ดำรงอยู่ ก่อให้เกิดความขัดแย้ง หรือการเผชิญหน้า ด้วยเหตุนี้ เมื่อคนหันมาสนใจวิธีการศึกษาค้นหาความรู้ของโสเครตีสมากขึ้น ความนิยมต่อพวกไซฟิสด์ก็เสื่อมลง ภายหลังคนหนุ่มสาวจำนวนมากขึ้นหันไปเรียนกับโสเครตีส โสเครตีสจึงถูกจับกุมในฐานะหมิ่นเมมาความคิดของคนหนุ่มสาวให้ไม่ยอมรับสังคม ปฏิเสธพระเจ้า เพราะเมื่อถามถาม ถาม ก็เกิดความสงสัย วิพากษ์ และต่อต้านสิ่งที่ดำรงอยู่ (non-conformist) มากขึ้น⁶

โสเครตีสถูกฝูงชนจำนวนมากที่ได้รับอิทธิพลจากพวกไซฟิสด์และฝูงชนที่กำลังมีอารมณ์รุนแรงลงมติให้ประหารชีวิต (และนี่น่าจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ศิษย์คนสำคัญของโสเครตีสคือเพลโต (Plato, 428-347 B.C.) ไม่เชื่อมั่นในระบบการปกครองโดยคนส่วนใหญ่)

⁵ Lesley Adkins & Roy A. Adkins, **Handbook to Life in Ancient Greece**. N.Y.: Oxford University Press, 1998 p. 388 and Charles Freeman, **The Greek Achievement**. London: the Penguin Press, 1999 pp. 264-6

⁶ เพลโต, แต่ง สุลักษณ์ ศิวรักษ์ แปล, **โสกราตีส**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2523 and Freeman, *ibid.* p. 267



สถาบันพระปกเกล้า

โสเครตีสผู้ยึดมั่นในอุดมคติของตนสามารถวิงวอนให้คนรู้จักและศิษย์ที่มีฐานะสำคัญผลักดันให้มีการลดโทษได้ แต่เขาไม่คิดเช่นนั้น เขายอมสละชีวิตของเขาเพื่อรักษาอุดมคตินั้น คือ เสรีภาพในการศึกษาค้นคว้าหาปัญญา และการแสดงความคิดเห็น (รวมทั้งการตั้งคำถาม) ในที่สุดเขาก็ดื่มยาพิษจบชีวิตของตนเอง สร้างความสะเทือนใจให้ศิษย์เช่นเพลโตอย่างที่สุด

การสละชีวิตของครูซึ่งทำให้ผู้ตายกลายเป็น martyr ก่อผลสะเทือนอย่างใหญ่หลวงแก่เพลโตและคนรุ่นหลัง เขาคือบรมครูของปัญญาชน (the patron saint of intellectuals) ⁷ นั่นคือ 1. ความยิ่งใหญ่ของอุดมคติที่มนุษย์คนหนึ่งพึงรักษาไว้และให้ความศรัทธาไปตลอด 2. ชีวิตของโสเครตีสเป็นชีวิตที่เป็นแบบอย่าง เป็นชีวิตของผู้ที่แสวงหาความรู้และคุณธรรม โดยให้ทั้งสองสอดคล้องกัน ไม่ขัดแย้งกัน กล่าวคือบุรณภาพของความคิดกับการปฏิบัติ (integrity and philosophic lifestyle) หมายความว่าคิดอย่างไร ก็ทำตามสิ่งที่คิด (knowledge synonymous with virtue for a person who knew the truth would act righteously) 3. เสรีภาพในการศึกษาค้นคว้าและการแสดงความคิดเห็น อันเป็นอุดมคติที่โสเครตีสยึดมั่น 4. วิธีการศึกษาหาความรู้แบบโสเครตีส และ 5. แรงผลักดันให้ศิษย์คือเพลโตได้ผลิตงานสำคัญๆ ออกมาให้โลกเพื่อสานต่อวิธีคิดและวิธีการศึกษาของครู รวมทั้งจัดตั้งสถาบันศึกษาเรียกว่า the Academy เพื่อให้ความรู้แก่คนรุ่นหลัง ส่งผลให้ความรู้ด้านปรัชญาและการเมืองการปกครองของกรีกกลายเป็นศาสตร์สำคัญที่มีผลสะท้อนต่อโลกนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา⁸

⁷ C. Warren Hollister, 2nd ed. *Roots of the Western Tradition*. N.Y.: John Wiley & Sons, Inc., 1972 p. 108

⁸ Freeman, *ibid.*, pp. 267-268 and Hollister, *ibid.*, p. 109



นอกจากนั้น ความสำคัญของวิธีคิดและวิธีการศึกษาของโสเครตีสได้ทำให้ปรัชญากรีกถูกแบ่งออกเป็น 2 ยุค คือ ยุคก่อนโสเครตีส (pre-Socratic era) และยุคหลังโสเครตีส (post-Socratic era)⁹

อนึ่ง เสรีภาพของโสเครตีสในการตั้งคำถามอย่างไร้ขอบเขตยังสะท้อนให้เห็นบริบททางสังคม (social context) ที่ห้อมล้อมผู้คนในขณะนั้น นั่นคือระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เริ่มมาเป็นลำดับตั้งแต่ยุคผู้นำที่ชื่อโซลอน (Solon, 638-558 B.C.) และเพริคลีส (Pericles, 490-429 B.C.)¹⁰ กล่าวโดยสรุป โสเครตีสมิใช่ นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย เพราะนครเอเธนส์ในสมัยนั้นมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอยู่แล้ว แต่เพราะระบบการปกครองดังกล่าว วิธีการศึกษาแบบโสเครตีส การดำเนินชีวิตของเขา และการให้ความสำคัญแก่คุณธรรม กระทั่งยอมสละชีวิตของตนเองเพื่อรักษาคุณธรรมนั้น จึงได้ปรากฏขึ้น¹¹

วิลเลียม วอลลัส (William Wallace, ค.ศ. 1272-1305)

วิลเลียม วอลลัสเป็นวีรบุรุษของชาวสก็อตแลนด์ เป็นสามัญชนที่นำการก่อกบฏของชาวสก็อตแลนด์ต่อสู้กับกองทัพอังกฤษที่เหนือกว่าทุกกระบวนอย่างองอาจกล้าหาญ จนในที่สุดก็ถูกจับได้และถูกตัดสินประหารชีวิต วอลลัส

⁹ Adkins & Adkins, op.cit., p. 388

¹⁰ J acob Burckhardt, **The Greeks and Greek Civilization**. Edited by Oswyn Murray, trans. by Sheila Stern, N.Y.: St. Martin's Griffin, 1998 and A.R. Burn, **Pericles and Athens: the Golden Age of Greece**. N.Y.: Collier Books, 1948

¹¹ W.K.C. Guthrie, **The Greek Philosophers: From Thales to Aristotle**. N.Y.: Harper Torchbooks, 1950



สถาบันพระปกเกล้า

กลายเป็น martyr สามัญชนที่ยิ่งใหญ่ของประเทศนั้น อนุสาวรีย์ของเขาขึ้น
สง่างามกลางนครเอดินบะระ เมืองหลวงของสกอตแลนด์ และอีกหลาย ๆ เมือง
ของประเทศ

เมื่อภาพยนตร์เรื่อง **Braveheart** ซึ่งเป็นเรื่องราวชีวิตและการต่อสู้ของ
วอลลัสออกฉายในปี พ.ศ. 2538 ภาพยนตร์เรื่องนี้ไม่เพียงกวาดรางวัล Oscar
ไปถึง 12 รางวัล และได้รับความนิยมจากคนดูทั่วโลก ไม่เพียงปลุกใจรักชาติของ
ประชาชนชาวสกอตแลนด์ทุกหนทุกแห่งอย่างมีพลัง หากได้ทำให้คนดูภาพยนตร์
ทั่วโลกสนใจอยากรู้จักประเทศสกอตแลนด์มากขึ้น สนใจศึกษาเรื่องราวใน
ประวัติศาสตร์ และหันมาให้ความสำคัญต่อปัญหา รัฐ ชาติ และการต่อสู้
เพื่อเอกราชในประเทศต่างๆ มากขึ้น บางคนไปชมภาพยนตร์เรื่องนี้ก็ว่าเป็น
นิยาย ครั้นทราบว่าเป็นเรื่องจริงในประวัติศาสตร์ ดังนั้น ภาพยนตร์เรื่องนี้
จึงได้ทำให้ประเทศสกอตแลนด์ซึ่งโลกรู้จักดีอยู่แล้วจากเหล่าวีรสก๊อตอันเลื่องชื่อหรือ
นักวิทยาศาสตร์-นักประดิษฐ์ชั้นนำจำนวนมาก ได้รู้จักและชื่นชมอีกแง่มุมหนึ่ง
ของประเทศนี้¹²

ภาพยนตร์เรื่องนี้ดำเนินเรื่องตามงานเขียนของ Randall Wallace¹³ เน้นอน
นวนิยายอิงประวัติศาสตร์และที่ทำเป็นภาพยนตร์ย่อมมีการเขียนปลุกเร้าอารมณ์
และอาจเกินเลยข้อเท็จจริงไปบ้าง แต่ประเด็นสำคัญของเรื่องอันมีพื้นฐาน
ที่บันทึกไว้ช่วยให้แก่นรสสามัญชนผู้น่าสนใจ และนำศึกษาชีวิตของนักสู้เพื่อ
อุดมคติ และบริบททางสังคมของเขา

¹² Arthur Herman, **How the Scots invented the Modern World**. New York: Three Rivers Press, 2001 and Stewart Lamont, **When Scotland Ruled the World**. London: Harper Collins Publishers, 2002

¹³ Randall Wallace, **Braveheart**. 1997, op.cit.



วอลลัสเกิดในครอบครัวขุนนางระดับล่าง เอกสารประวัติศาสตร์ระบุว่าในสมัยนั้น อังกฤษ เวลส์ สกอตแลนด์ และไอร์แลนด์ต่างเป็นรัฐศักดินาที่เป็นอิสระต่อกัน โดยอังกฤษเข้มแข็งที่สุด มีประชากรมากกว่า พื้นที่มากกว่า และอุดมสมบูรณ์ในการเกษตรจํารายจากการเป็นเมืองท่าค้าขายเชื่อมยุโรปได้ และยุโรปตะวันออกและสแกนดิเนเวีย ด้วยเหตุนี้ รัฐศักดินาที่เข้มแข็งกว่าก็ย่อมกระหายที่จะยึดครองดินแดนและแรงงานของรัฐศักดินาที่อ่อนแอกว่าเป็นธรรมดา¹⁴

เมื่อกษัตริย์ Edward I (1239-1307) แห่งอังกฤษเข้ายึดครองเวลส์ได้ทั้งหมดในปี ค.ศ. 1282-1284 พระองค์ก็ทรงขยายอำนาจต่อไปยังสกอตแลนด์ ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงไม่มีผู้นำที่ชัดเจน ขุนนางแตกเป็นกลุ่มๆ เอกสารหลายแห่งยืนยันว่ากองทัพอังกฤษเข้ายึดครองสกอตแลนด์ และทำลายชีวิต-ทรัพย์สินของชาวสกอตไปมากมาย จนกระทั่งวันหนึ่ง วอลลัสก็นำกองกำลังสามัญชนลุกขึ้นต่อต้านการรุกรานของกองทัพอังกฤษและได้ชัยชนะอย่างงดงามในปี ค.ศ. 1297 ที่เมือง สเตอริง (Stirling) กลายเป็นวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ ปลูกเร้าชาวสกอตทั่วประเทศ¹⁵

กองทัพอังกฤษจัดว่าเป็นกองทัพที่ดีที่สุดของยุโรปในขณะนั้น ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 สงครามยังใช้อาวุธที่ไม่ทันสมัยเช่นสมัยต่อๆ มา การสู้รบใช้ดาบสองคม (dagger) หอก ขวาน และกำลังความแข็งแรงของร่างกายล้วนๆ ในช่วงปลายศตวรรษนี้เองที่อังกฤษพัฒนาธนูมาใช้ในสงครามเป็นชาติแรก ซึ่งถูกประเทศอื่นๆ ประณามว่าไม่ยุติธรรม ป่าเถื่อน (คงจะเหมือนประเทศต่างๆ

¹⁴ D.J. Gray, *William Wallace: the King's Enemy*. London: Robert Hale, 1991

¹⁵ J.D. Mackie, *A History of Scotland*. 2nd ed. London: Penguin Books, 1978 Chapter 4.



สถาบันพระปกเกล้า

กำลังวิพากษ์วิจารณ์อาวุธนิวเคลียร์ของสหรัฐฯ รัสเซีย จีน และเกาหลีเหนือ
ในขณะนี้) แต่แล้วเมื่ออังกฤษไม่สนใจความเห็นของประเทศต่างๆ และประเทศ
ทั้งหลายก็ต้องดิ้นรนพัฒนาอาวุธของตน ในศตวรรษที่ 14 วิทยาการของสงคราม
ก็พัฒนาไปอีกขั้น คือ ดินปืน และปืน

การชมภาพยนตร์เรื่อง Braveheart ที่แสดงให้เห็นการต่อสู้อย่างดุเดือด
โดยเฉพาะการดวลดาบ (men engaged in bloody hand to hand, close-quarter
combat) มีคำวิจารณ์ว่าโหดร้ายทารุณเกินไป แต่นั่นก็คือสภาพของสงคราม
ที่เป็นจริงในตอนปลายศตวรรษที่ 13 อังกฤษไม่เพียงแต่เหนือกว่าทุกด้าน แต่ที่
สำคัญคืออาวุธที่ประเทศอื่นๆ ยังตามไม่ทัน¹⁶

การเป็นสามัญชนลูกขึ้นนำการก่อกบฏสู้กับกองทัพที่แข็งแกร่งเช่น
อังกฤษ ย่อมต้องอาศัยความสามารถในการออกไปยืนหน้าสุดของขบวนนักรบ
และสู้รบอย่างองอาจสามารถที่สุด ตลอดจนการวางแผนสู้รบที่ดี เพื่อสร้าง
ความเชื่อมั่นในหมู่ประชาชนที่ถูกกดขี่ข่มเหงมายาวนาน ดังนั้น ที่บอกว่าพระเอก
เก่งเกินมนุษย์ ไม่น่าเชื่อ รบกับใครก็ไม่แพ้ ก็แน่นอนว่าการก่อกบฏนำโดย
สามัญชนย่อมต้องมีผู้นำที่เก่งกาจจริงๆ ไม่เช่นนั้น ก็ยากที่จะมีคนนับถือ
เชื่อมั่นและเดินตามได้ ภาพยนตร์เรื่อง Braveheart กล่าวแต่เริ่มแรกเป็นมุมมอง
ของชาวสก๊อต มิใช่มุมมองของชาวอังกฤษ จึงเป็นเรื่องราวที่เต็มไปด้วย
ด้านลบของผู้นำและกองทัพอังกฤษ และด้านดีของชาวสก๊อต และยังพูดด้วยว่า
อังกฤษจะต้องกล่าวว่เป็นเรื่องโกหกแน่นอน ในสังคมที่อังกฤษแผ่อิทธิพล
ยึดครองดินแดนต่างๆ ทั่วโลก กลายเป็นดินแดนที่พระอาทิตย์ไม่ตกดิน ทำให้
ภาษาอังกฤษกลายเป็นภาษาของคนแทบทุกชาติ ความรู้ต่างๆ และมุมมอง

¹⁶ James Mackay, William Wallace Brave Heart. op.cit, p. 11



ทั้งหลายที่สร้างขึ้นโดยชาวอังกฤษได้กลายเป็นความรู้ส่วนใหญ่ของโลกและทำให้คนจำนวนมากเชื่อเช่นนั้น

ด้วยเหตุนี้ การส่งกำลังออกไปยึดครองดินแดนต่างๆ จึงถูกตีความจากฝ่ายล่าอาณานิคมว่าเป็นการพัฒนา เป็นการปลดปล่อยประเทศต่างๆ ในแถบเอเชีย แอฟริกาและอเมริกาใต้จากความล้าหลัง เพื่อก้าวไปสู่โลกที่ทันสมัยตามแบบตะวันตก ฯลฯ ประวัติศาสตร์ของอังกฤษที่อังกฤษเป็นผู้เล่าย่อมเต็มไปด้วยความดีงามของอังกฤษเอง ดังนั้น เมื่อภาพยนตร์ใดๆ ออกมาเสนอด้านลบของอังกฤษก็ย่อมมีคนไม่เชื่อ ไม่ยอมรับ ไม่คิดว่าอังกฤษจะเลวร้ายขนาดนั้น ทั้งนี้ก็เพราะรับอิทธิพลความเชื่อของฝ่ายอังกฤษมายาวนานนั่นเอง

แต่อังกฤษก็ยังคงยิ่งใหญ่ทางวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเสรีนิยม (Liberal political culture) นั่นคือเคารพรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ เพราะไม่ว่าภาพยนตร์เรื่อง Braveheart หรือเรื่องอื่นๆ จะว่าร้ายอังกฤษอย่างไร อังกฤษก็ไม่เคยใช้วิธีการสกปรกทำลายล้างหรือกีดกันมิให้ฉาย แต่ถือเป็นเสรีภาพของการแสดงความคิดเห็น สามารถโต้แย้งกันได้ด้วยเหตุผล วัฒนธรรมเช่นนี้เชื่อว่าผู้คนย่อมมีวิจารณญาณในการวินิจฉัยข้อมูลของแต่ละฝ่ายได้ ไม่ควรปิดกั้น หรือทำร้าย ซึ่งสะท้อนให้เห็นวุฒิภาวะทางการเมืองและวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตยของอังกฤษที่พัฒนามาเป็นลำดับกว่าหนึ่งพันปี



เราเรียกความเห็นและการตีความเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ที่ต่างกันนี้ว่า Historiography หรือ ประวัติศาสตร์นิพนธ์¹⁷ หมายความว่าคำว่าประวัติศาสตร์หรืออดีตนั้น จะเป็นอย่างไร คนปัจจุบันรับรู้ได้จากการบอกเล่า งานบันทึก หรือหลักฐานศิลาจารึก รวมทั้งการตีความของคนรุ่นหลัง ประเด็นจึงมีว่าอดีตที่ว่ามันขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นผู้เล่า ใครบันทึกไว้ ใครจัดทำศิลาจารึกไว้ ใครปั้นเรื่องขึ้นมา ฯลฯ (Who said, who wrote, who made, who interpreted, or who made it up? etc.) นอกจากนี้ ยังมีคนเล่า คนบันทึก และศิลาจารึกอีกมากมายที่เรายังไม่ค้นพบหรือไม่มีคนจัดทำไว้ หรือสูญหายหมดแล้ว เพราะทุกฝ่ายมีผลประโยชน์หรือมีกรอบความคิดที่ต่างกัน ประวัติศาสตร์หรืออดีตของแต่ละคน แต่ละสำนัก แต่ละประเทศจึงไม่เหมือนกัน จุดมุ่งหมายในการบันทึกและในการนำเสนอของแต่ละคน แต่ละพื้นที่ และแต่ละยุคก็ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างอดีตที่อังกฤษมองเห็นกับที่สกอตแลนด์มองเห็นย่อมแตกต่างกันเป็นธรรมดา

ดังนั้น การศึกษาของเราจึงควรเจาะไปที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ หรือ ประวัติศาสตร์ศึกษา (Historical Studies) เพื่อทำความเข้าใจหลายแง่มุมและเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและความเห็นที่ต่างกัน มิใช่ศึกษาและหลงเชื่อเพียงแง่มุมเดียว หรือได้รับข้อมูลเพียงด้านเดียว คือ ประวัติศาสตร์หนึ่ง (a history) ซึ่งอาจเป็นของคนใดคนหนึ่ง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือรัฐใดรัฐหนึ่ง ดังนั้น เมื่อเราค้นชินกับข้อมูลและการตีความของฝ่ายอังกฤษมายาวนาน การรับฟังข้อมูลและการตีความจากอีกด้านหนึ่งคือ สกอตแลนด์ เพื่อให้ขอบฟ้าความรู้ ความคิด และการตีความกว้างขึ้นจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่ง

¹⁷ ดูข้อโต้แย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย, กรุงเทพฯ: นักพิมพ์เมืองโบราณ, 2524 หน้า 5-15.



สำหรับวิลเลียม วอลลัส เมื่อเผชิญกับกองทัพอังกฤษที่แข็งแกร่ง ความแตกแยกของกลุ่มขุนนางสกอต และกำลังสู้รบชาวสกอตที่มีน้อยกว่ามาก แม้จะได้พยายามแสวงความช่วยเหลือจากสแกนดิเนเวีย หรือฝรั่งเศส ฯลฯ แต่ในที่สุด ก็พ่ายแพ้ในการสู้รบ และสุดท้ายก็ถูกจับกุม¹⁸

เอกสารประวัติศาสตร์หลายเล่ม (รวมทั้งของอังกฤษเอง) ได้ระบุชัดเจนถึงความแข็งแกร่งและความเป็นมืออาชีพอะบอบการปกครองของอังกฤษในการลงโทษกบฏ ซึ่งถือเป็นผู้ทรยศต่อแผ่นดิน (traitor) การลงโทษประหารชีวิตกบฏถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่จำเป็นสำหรับการรักษารัฐที่เข้มแข็งและการปกครองเมืองขึ้นที่ไม่เพียงแต่ปราบปรามผู้ต่อต้าน หากมุ่งข่มขวัญคนที่คิดจะต่อต้านในอนาคต โดยดำเนินการ 3 ขั้นตอนคือ 1 เยาะเย้ยเหยียดหยาม (to degrade & humiliate) 2 สร้างความเจ็บปวดรวดร้าวสุดพรรณนา (to inflict unspeakable pain and suffering) และ 3 ทำให้สิ้นชีวิต (to cause death)¹⁹

ขั้นตอนที่ 1 คือการเปลื้องผ้านักโทษ และใช้ธนูลากนักโทษไปตามถนนเป็นการประจานรอบเมือง ผู้ชมก็จะนำเอาสิ่งสกปรกสารพัดมาขว้างใส่นักโทษพร้อมคำสาปแช่งตลอดเส้นทาง (แน่นอน ตลอดการก่อกบฏ ทางทหารจะปล่อยข่าวใส่ร้ายกบฏสารพัด เช่น ฆ่าพระ ข่มขืนแม่ชี ทำร้ายแม่กระทั่งเด็กเล็ก เผาอาคารบ้านเรือนแม่กระทั่งโบสถ์ จิตใจโหดร้ายยิ่งกว่าสัตว์ ฯลฯ)

ขั้นตอนที่ 2 คือการแขวนคอ (hanging) การใช้มีดดึงแขนขาออกทั้ง 4 ทิศ การฉีกเนื้ออวัยวะเพศออกเป็นชิ้นๆ (mutilating) การผ่าท้อง ควักเอา

¹⁸ Peter and Fiona Somerset Fry, *The History of Scotland*. London: Routledge, 1982 Chapter 6.

¹⁹ J. Mackay, *William Wallace Brave Heart*, op. cit., p. 265



สถาบันพระปกเกล้า

ลำไส้ ตับไต และสุดท้าย ควักหัวใจออกมา (disembowelling) ท่ามกลางความ
สะใจและการให้ร้องยินดีของผู้ชน

และขั้นสุดท้ายคือการตัดศีรษะ (beheading) และการตัดร่างกายออกเป็น
4 ชิ้น (quartering) แต่ละชิ้นมีแขนหรือขาข้างหนึ่ง จากนั้นก็นำศีรษะไปเสียบไว้
ที่สะพานลอนดอน (London Bridge) ซึ่งอยู่ใจกลางเมืองหลวง ชาวเมืองหลวง
จะได้เห็นทั่วกัน ชิ้นส่วนแขนขาที่เมืองนิวคาสเซิล (Newcastle) แขนซ้าย
ที่สเตอร์ลิง ขาขวาที่เบอร์วิก (Berwick) และขาซ้ายที่เพอร์ธ (Perth)

ทั้งหมดนี้มีบันทึกไว้อย่างละเอียด และประเพณีการประหารชีวิตกบฏ
ของอังกฤษมีมายาวนานเกือบพันปี ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการแผ่ขยายอำนาจ
ออกไปยังดินแดนต่างๆ ย่อมต้องมีการคัดค้าน การลุกขึ้นสู้ การประหารชีวิต
ของกบฏที่ทารุณและโหดร้ายจึงมุ่งหมายที่จะประกาศชัย และข่มขู่บรรดา
ผู้ต่อต้านและผู้ที่จะจับอาวุธต่อสู้ทั้งหลายว่าจะได้รับโทษเช่นไร²⁰

ภาพยนตร์เรื่อง Braveheart มิได้ถ่ายทำส่วนนี้ไว้ละเอียด เข้าใจว่าเพราะ
โหดร้ายทารุณเกินไป แต่ก็ได้สร้างฉากประทับใจไว้นั่นคือ การทำให้วอลลัส
ไม่ยอมดื่มยาพิษเพื่อจะได้ตายก่อนการถูกลงโทษ การคุกเข่าอ้อนวอนขอพระเจ้า
ประทานกำลังใจให้ เพื่อจะได้มีจิตใจเข้มแข็งในยามสิ้นชีวิต (ซึ่งพยายามจะ
บอกว่าวอลลัสเป็นคนที่มีความอดทนมีจิตใจ มีไชนันยนต์ แต่เขาก็เหมือนคน
ทั่วไปที่อ่อนแอได้เหมือนกัน)

การประกาศไม่ยอมรับว่าตนเองเป็นผู้ทรยศต่ออังกฤษในศาล เพราะเขา
อ้างว่าตั้งแต่เกิดมา ชาวสกอตไม่เคยประกาศตนว่าจงรักภักดีต่อกษัตริย์อังกฤษ

²⁰ ibid., pp. 266-267.



ฉะนั้น เมื่อไม่เคยจงรักภักดี ไฉนจะต้องกลายเป็นผู้ทรยศ การมองไปที่เด็กชาย คนหนึ่งอย่างยาวนานขณะที่วอลลัสถูกแห่ประจาน เหมือนกับอยากจะบอกให้ อนุชนและเยาวชนรู้ว่าเขากำลังจะต้องตายเพื่อสิ่งใด หรือขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ชมแต่ละคน และสุดท้าย ภาพยนตร์ก็ทำให้อุดมคติของวอลลัสขึ้นสู่จุดสูงสุด นั่นคือ การที่นักโทษขอพุดเป็นครั้งสุดท้าย ซึ่งทหารอังกฤษเข้าใจว่าเขาจะเปล่งเสียงว่า “mercy” หมายถึงสงสารเขาเถิด เขาสำนึกผิดแล้ว อย่าทารุณเขาอีกต่อไปเลย ขอได้โปรดเมตตาเขาด้วยเถิด หมายความว่าเมื่อนักโทษกล่าว คำว่า mercy เจ้าหน้าที่จะได้หยุดการทรมาน และดำเนินการสุดท้ายด้วยการตัดหัวทันที

แต่เปล่าวอลลัสรวบรวมพลังครั้งสุดท้ายและเปล่งคำอันศักดิ์สิทธิ์ยิ่งว่า “FREEDOM”

ข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์อาจจะไม่ลงการเพียงนั้น แต่ข้อมูลทั้งหมดที่บันทึกก็ส่อไปทางนั้น นั่นคือวอลลัสต่อสู้เพื่อเอกราชของสกอตแลนด์อย่างองอาจกล้าหาญตราบจนวาระสุดท้ายของชีวิต

เราอาจมองภาพยนตร์เรื่อง Braveheart ได้หลายแง่ แต่ที่ชัดเจนมากคือหลังการฉายภาพยนตร์เรื่องนี้แต่ละรอบในสกอตแลนด์ ผู้คนออกมาเต็มท้องถนนพร้อมตะโกน “Freedom freedom” จากนั้นก็มีชาวสกอตรอบๆ เข้ามาร่วมชุมนุมด้วย นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งของอิทธิพลของการศึกษาและศิลปวัฒนธรรมที่มีต่อผู้คน ²¹

²¹ ในทำนองเดียวกัน ก็ชวนให้นึกถึงชะตากรรมนักศึกษาหญิงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่เขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาโทเกี่ยวกับท้าวสุรนารีที่เสนอว่าหลักฐานบทบาทสำคัญของท่านมีจำกัด แทนที่จะมีการเปิดประเด็นหาข้อมูลหลักฐานมาถกกันในเชิงวิชาการ กลับปรากฏว่าผู้คนแทบทั้งเมืองถูกผู้นำปลุกระดมให้ชุมนุมพลลงเกลียดชังและขับไล่เธอออกจากจังหวัด



สถาบันพระปกเกล้า

ในแง่ของการจัดทำเป็นภาพยนตร์ การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างวอลลัสกับเจ้าหญิง (แห่งราชวงศ์ฝรั่งเศส) แห่งองครักษ์ทายาทอังกฤษ ทำให้ผู้ชมส่วนหนึ่ง เห็นว่าไม่ค่อยสมเหตุสมผล นี่ก็คือจุดอ่อนอีกข้อหนึ่งของภาพยนตร์ที่ต้องการให้นักรัก-รบคู่เดือดครบครันทุกตอน และบางครั้งก็ขาดเหตุผลสมควร

อย่างไรก็ตาม ในนิยายของ Randall Wallace หนังสือพูดถึงละเอียดว่าทั้งสองคนได้พบปะกันหลายครั้ง โดยเฉพาะหลังจากที่วอลลัสแพ้ในการรบ เขาได้หลบหนีไปแสวงหาพันธมิตรประมุขของนอร์เวย์ สวีเดน ฝรั่งเศส และนครวาติกัน และได้พบกับเจ้าหญิงที่กลับไปเยี่ยมบ้านที่กรุงปารีส จึงมีความเข้าใจกันอย่างลึกซึ้งเป็นพิเศษ

นอกจากนี้ การมีเพศสัมพันธ์ครั้งนี้ยังเป็นการเชิญชวนโดยฝ่ายหญิง โดยฝ่ายชายขัดขืนในตอนแรก ฝ่ายหญิงได้ให้เหตุผลว่าสามี (เกย์) ของเธอไม่มีความสามารถด้านนี้ แต่วอลลัสมีฝีมือการนาระดับเดียวกับผู้นำประเทศทั้งหลาย ไอน์จึงไม่คิดที่จะสร้างเลือดใหม่ทดแทนให้แก่แผ่นดิน นับว่าเป็นการเชื่อเชิญที่คมคายมาก และจะเห็นว่าเป็นการจงใจทำภารกิจสำหรับเพื่ออุดมการณ์และมนุษยชาติ มิใช่เรื่องสนุกชั่วครู่ชั่วยามแต่อย่างใด ²²

อีกประเด็นหนึ่ง โอรสที่เกิดจากเจ้าหญิงซึ่งต่อมาก้าวขึ้นเป็นกษัตริย์ Edward III (1312-1377) เป็นโอรสของวอลลัสจริงหรือไม่ หรือว่าเป็นโอรสของคนอื่น เรื่องนี้ก็มีความเห็นแตกต่างกัน และแน่นอน ฝ่ายอังกฤษย่อมไม่มีทางที่จะเห็นด้วยอย่างเด็ดขาด

²² Randall Wallace, **Braveheart**. อ้างแล้ว, หน้า 249 โปรดพิจารณาคำเชื้อเชิญสำคัญ ต่อไปนี้

“Consider you laugh and say no. You will never own a throne, though you deserve one. But just as the sun will rise tomorrow, some man will rule England. And what if his veins ran not with the blood of Longshanks but with that of a true king?”



อย่างไรก็ตาม ในเมื่อภาพยนตร์เรื่องนี้รวมทั้งนิยายเรื่องนี้เป็นเช่นนั้น นี่ก็คือการตีความอีกแนวหนึ่ง ซึ่งต้องศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลต่อไป แต่ที่แน่ๆ คือ นิยายและภาพยนตร์เรื่องนี้เอียงข้างสก๊อตแลนด์ตั้งแต่เริ่มแรก

ทว่า นั่นก็คือ นิยายและภาพยนตร์ซึ่งอาจมีผลประโยชน์ธุรกิจแทรก ได้เสมอ กล่าวในแง่ความบันเทิงและลัทธิชาตินิยม ชาวสก๊อตย่อมพอใจมาก และชาวอังกฤษก็ย่อมไม่พอใจมาก ส่วนผู้ชมที่ไม่เข้าข้างฝ่ายใด เนื้อเรื่องที่ ขัดแย้งเช่นนี้ย่อมท้าทาย น่าชมและน่าติดตามได้มากกว่า แต่กล่าวในแง่วิชาการ ภารกิจในการศึกษาค้นคว้าก็ต้องดำเนินต่อไปอีกไม่ว่าชาติไหนหรือสาขาวิชาใด

23 สิงหาคม ค.ศ. 1305 เป็นวันสุดท้ายของวิลเลียม วอลลัส นักรบ ผู้ยิ่งใหญ่ชาวสก๊อต

ความตายที่ใหญ่หลวงและหนักหน่วงยิ่งนั้นได้ปลุกจิตวิญญาณเพื่อเอกราชของชาวสก๊อตให้กลับฟื้น เกิดกบฏอีกครั้งนำโดย Robert the Bruce (King Robert I, 1274-1329) กษัตริย์สก๊อตแลนด์ตั้งแต่ปี 1306 ทำให้กองทัพสก๊อตชนะศึกกับอังกฤษในปี ค.ศ. 1314 ซึ่งนำโดยกษัตริย์ Edward II (1284-1327) สวามีของเจ้าหญิง Isabella ที่เมืองบานน็อคเบอร์น (Bannockburn) อังกฤษยอมลงนามในสัญญา Northampton เพื่อสงบศึก และรับรองเอกราชของสก๊อตแลนด์ในปี 1328 (แต่หลังจากนั้น อังกฤษก็รุกรานและเข้ายึดครองสก๊อตแลนด์อย่างต่อเนื่อง ส่วนสก๊อตแลนด์ก็ต่อสู้คัดค้านการยึดครองของอังกฤษเรื่อยมา จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1707 ชาวสก๊อตแลนด์ได้ลงมติยกเลิกรัฐสภาของตน และขอเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสหราชอาณาจักร (United Kingdom)²³

²³ Duncan Jones & Alison L. Rae, **Robert the Bruce**. Edinburgh: Goblinshead, 1996; Christopher Harvie, **Scotland & Nationalism: Scottish Society and Politics 1707-1994**. 2nd ed. London: Routledge, 1994



อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นส่วนหนึ่งของสหราชอาณาจักรแล้ว แต่สก๊อตแลนด์ก็ยังมีความเป็นอิสระในบางด้านต่อไป เช่น ศาสนาคริสต์ของสก๊อตแลนด์ไม่ขึ้นต่อสหราชอาณาจักร และระบบกฎหมายก็ยังคงเดิมคือ ไม่นำเอาระบบกฎหมายอังกฤษมาใช้ ในปี ค.ศ. 1885 รัฐบาลอังกฤษจัดตั้งสำนักงานหนึ่งชื่อว่า สำนักงานสก๊อตแลนด์ (the Scottish Office) มีฐานะเป็นกระทรวงหนึ่งของอังกฤษ มีหน้าที่ในการบริหารงานด้านสาธารณสุข, การศึกษา, กฎหมาย, เกษตร, ประมง, ปศุสัตว์ของเขตสก๊อตแลนด์

ในปี ค.ศ. 1979 มีข้อเสนอให้ลงประชามติเพื่อจัดตั้งรัฐสภาของสก๊อตแลนด์ ปรากฏว่าคะแนนเห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าวมีไม่พอกับ 40% ของผู้มาลงคะแนน ข้อเสนอดังกล่าวจึงตกไป ต่อมาในปี ค.ศ. 1989 มีการจัดตั้งคณะกรรมการรัฐธรรมนูญของสก๊อตแลนด์ (the Scottish Constitutional Convention) เพื่อเตรียมการผลักดันการกระจายอำนาจให้เกิดขึ้น และเตรียมการให้มีสภาผู้แทน พรรคการเมือง และแผนการปกครองตนเองในอนาคต (blueprint for devolution) ต่อจากนั้น คณะกรรมการดังกล่าวได้เสนอให้มีการลงประชามติอีกครั้ง

และแล้วในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1997 ชาวสก๊อตแลนด์ก็ลงประชามติ (Referendum) อีกครั้ง คราวนี้ มีผู้เห็นด้วยกับการจัดตั้งรัฐสภาของสก๊อตแลนด์ถึง 74% นำไปสู่การออกกฎหมายฉบับสำคัญคือ พ.ร.บ. ว่าด้วยสก๊อตแลนด์ (the Scotland Act) ในปี ค.ศ. 1998 และในวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1999 ชาวสก๊อตแลนด์ก็ได้ออกไปเลือกตั้งครั้งประวัติศาสตร์ ด้วยการเลือกสมาชิก



รัฐสภาสกอตแลนด์ ให้ไปทำหน้าที่ด้านนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารของสกอตแลนด์อีกครั้งหนึ่ง²⁴

บัดนี้ ประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของสกอตแลนด์ได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว สมาชิกรัฐสภาและผู้บริหารของสกอตแลนด์จะจัดความสัมพันธ์กับรัฐบาลกลางที่กรุงลอนดอนอย่างไร และจะจัดความสัมพันธ์กับสหราชอาณาจักร (The United Kingdom) อย่างไร เป็นประเด็นสำคัญยิ่งในช่วงที่โลกกำลังก้าวเข้าสู่ศตวรรษใหม่พอดี

และตั้งแต่ ค.ศ. 1999 มาจนถึงปัจจุบัน การปกครองตนเองของสกอตแลนด์ก็ได้พัฒนาคืบหน้าเป็นลำดับ แต่เป็นการเร่งออกกฎหมายฉบับต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาภายในของตนเอง และยังไม่มีการที่ท่าว่าในระยะอันใกล้นี้ จะมีการแยกไปตั้งประเทศใหม่ แม้จะมีเสียงครหาว่าชาวสกอตแลนด์ได้ประโยชน์มากจากการที่ตนเองสามารถเลือกผู้แทนไปทำงานทั้งที่รัฐสภาสกอตแลนด์ และที่รัฐสภาของอังกฤษ ขณะที่คนอังกฤษกลับไม่สามารถเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของสกอตแลนด์ได้ และทั้งหมดนี้เป็นผลพวงของการต่อสู้อันยาวนานของชาวสกอตแลนด์ ส่วนจะพัฒนาต่อไปในรูปใด ก็เป็นเรื่องของการคลี่คลายเหตุการณ์ในอนาคต²⁵

²⁴ Lindsay Paterson, *A Diverse Assembly: The Debate on a Scottish Parliament*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1998; Deirdre Elrick, *Decentralisation: An analysis of Scottish local authority decentralisation schemes*. Edinburgh: Scottish Community Education Council, 1999; and *The Independent*. Thursday May 6, 1999 p. 1 and *The Sunday Times*. May 9, 1999 p. 18 Comment

²⁵ Scottish Parliamentary & Statutory Publications. เอกสารเกี่ยวกับการออกกฎหมายของรัฐสภาสกอตแลนด์ตลอดช่วง 5 ปีที่ผ่านมาจนถึง ค.ศ. 2005



สถาบันพระปกเกล้า

มหาตมา คานธี (Mohandas Karamchand Gandhi, ค.ศ. 1869-1948)

ในบรรดางานเขียนเกี่ยวกับชีวประวัติของผู้คนไม่ว่าจะเป็นชาติใดก็ตาม คงยากยิ่งนักที่จะหาผู้ใดมาเทียบได้กับชีวิตและผลงานของมหาตมา คานธี - มหาบุรุษชาวอินเดีย เพราะท่านผู้นี้ได้รับการยกย่องอย่างสูงยิ่งจากทุกหนทุกแห่ง

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (ค.ศ. 1879-1955) พูดถึงคานธีว่า “ผู้คนที่รุ่นต่อจากนี้จะมีใครที่เชื่อว่าเคยมีคนแบบนี้เดินอยู่บนโลก....คานธีได้แสดงให้เห็นว่าการที่คนจำนวนมากจะก้าวตามใครสักคนนั้น นอกจากจะทำได้ด้วยการจัดการทางการเมือง และกลยุทธ์อื่นๆ หากยังทำได้ด้วยการดำเนินชีวิตที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมสำคัญเป็นแบบอย่างที่ชัดเจน” เฟอร์ล เอส บัค (ค.ศ. 1892-1973) นักเขียนสตรีชาวอเมริกันเรียกคานธีว่า “เทวดามาเกิด” ลอร์ด หลุยส์ เม้าท์แบทเท่น (ค.ศ. 1900-1979) ผู้ว่าการรัฐอินเดีย กล่าวว่า “ทหารติดอาวุธพร้อมจำนวน 5 หมื่นคนทำไม่ได้ แต่คานธีทำไปแล้ว - ท่านนำสันติภาพมาให้อินเดีย ท่านคนเดียวเท่ากับทั้งกองทัพ....อินเดีย และทั้งโลกคงจะไม่พบคนแบบนี้อีกหลายศตวรรษ” ลอร์ด ซามูเอล เรียกคานธีว่าเป็น “บุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของศตวรรษ” และนายพลจอร์จ มาร์แชล (ค.ศ. 1880-1959) รอมว.ต่างประเทศสหรัฐฯ เรียกคานธีว่าเป็น “กระบอกเสียงเพื่อคุณธรรมสำนึกของมนุษยชาติทั้งมวล”

เยาวยุทธ เนห์รู (ค.ศ. 1889-1964) นายกรัฐมนตรีคนแรกของอินเดีย กล่าวว่า “คานธีเปี่ยมด้วยคุณสมบัติอันเยี่ยมยอด สามารถครองจิตใจคนนับล้านๆ ในชั่วชีวิตของท่าน.....คนใหญ่โตคนอื่นและคนมีชื่อเสียงต่างมีอนุสาวรีย์ทำด้วยทองแดง หินอ่อนให้คนระลึกถึง....แต่คานธีได้สถิตอยู่ทั่วผืนปฐพีอินเดีย



อยู่ในนิคมคาม ในกระท่อมเล็ก เรือนน้อยของผู้ต่ำต้อย และยากจนคนแค่น... ท่านประทับอยู่ในใจของคนนับล้าน และจะครองใจคนอยู่เช่นนี้ตลอดไป เขายิ่งใหญ่ ขณะที่ชีวิตอยู่ แต่หลังจากมรณกรรม เขากลับยิ่งใหญ่ขึ้นไปอีก”²⁶

บทนำของหนังสือพิมพ์ Manchester Guardian กล่าวว่า คานธี “คือนักการเมืองในหมู่เทวดา และเป็นเทวดาในหมู่นักการเมือง” และในทัศนะของหลุยส์ ฟิชเชอร์ “คานธีอยู่กับชีวิต หลักการและการงานต่างๆของท่าน จะให้ท่านประเมินสิ่งเหล่านั้นแบบภววิสัย (Objectively) ได้อย่างไร ท่านไม่อาจประเมินตัวท่านเองด้วยทัศนะประวัติศาสตร์ได้หรอก....อนุสาวรีย์ของคนๆหนึ่ง ขึ้นอยู่กับคนมองต่างหาก ในช่วงบั้นปลายชีวิต (อินเดียเพิ่งได้รับเอกราช) คานธีได้ให้สิ่งที่มีคุณค่าสูงสุดแก่แผ่นดิน ท่านแสดงตัวอย่างของชีวิตที่ควรจะเป็น อย่างเป็นรูปธรรม ท่านแสดงให้เห็นว่าคนเราเป็นพี่น้องกันได้ และคนที่กำลังอยู่ในวิญญูณการเช่นฆ่า เมื่อกำลังเป็นเลือด ก็สามารถหยุดได้ระยะหนึ่งด้วยพลังของจิตวิญญูณ หากไม่มีเหตุการณ์เช่นนี้ มนุษยชาติก็จะมีศรัทธาใดๆหลงเหลืออยู่อีก เพราะหลังจากนั้น ก็จะมีแต่สังคมที่ต้องอยู่ในความมืดมิดตลอดเวลา มีเพียงแสงไฟที่สว่างวามขึ้นนานๆ ครั้ง”²⁷

คานธีเกิดในวรรณะไวศยะ ซึ่งหมายถึงพวกทำการค้าขายและการเกษตร สังคมอินเดียมีหลายวรรณะ ขณะที่วรรณะพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีศาสนา วรรณะกษัตริย์คือผู้ปกครองและออกรบ ส่วนวรรณะต่ำสุดคือศูทรก็คือผู้ใช้แรงงาน เป็นผู้รับใช้ วรรณะไวศยะก็คือกลุ่มที่อยู่ในอันดับ 3 การแบ่งชั้นวรรณะ

²⁶ มหาตมา คานธี, **ชีวประวัติของข้าพเจ้า**. กรุณา กุศลาสัย, แปล. กรุงเทพฯ: ไทยร่มเกล้า, พิมพ์ครั้งที่ 9, 2529; Taya Zinkin, **Gandhi**. London: Magnet Paperback, 1983; มหาตมา คานธี, **โลกทั้งผองพี่น้องกัน**. กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย, แปล, กรุงเทพฯ: สนพ. แม่คำผาง, 2534

²⁷ Louis Fischer, **The Life of Mahatma Gandhi**. Op.cit. pp. 611-612



และความไม่เท่าเทียมกันในสังคมอินเดีย ตลอดจนการมีชนชาติ แคว้น ภาษา และศาสนาที่แตกต่างกันหลากหลายเป็นมรดกตกทอดที่มีความเป็นยาวนานในประวัติศาสตร์²⁸ อย่างไรก็ตาม นับแต่ปี ค.ศ. 1858 ที่อังกฤษเข้ายึดครองอินเดีย เป็นเมืองขึ้น ระบบการผลิต ระบบราชการการศึกษาตลอดจนอิทธิพลจาก ตะวันตกก็ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในอินเดีย

คานธีได้รับอิทธิพลหลายด้านจากครอบครัว พ่อของเขาเป็นขุนนาง ระดับผู้บริหารสูงสุดของรัฐบาลโกฏ เป็นข้าราชการที่มีความจงรักภักดีต่อรัฐมาก เป็นคนรักครอบครัว รักความซื่อสัตย์ เที่ยงตรง ซิงขังระบบอามิสสินจ้าง จิตใจ กล้าหาญ น้ำใจกว้างขวาง แม่ของคานธีเป็นคนเคร่งศาสนามาก ไปไหว้พระที่ เทวาลัยทุกวัน ไม่ทานเนื้อสัตว์เลย อดอาหารตามเทศกาลต่างๆ ของศาสนา ฮินดูอย่างเคร่งครัดมีการทำสมาธิสวดบอยครั้งด้วยการไม่รับประทานอาหาร เลยทุกๆ 3 วัน นอกจากนี้ แม่ของคานธียังเป็นคนที่เก่งมากในเรื่องงานประเพณี ต่างๆ และเป็นผู้มีสติปัญญาดีเยี่ยม²⁹ ขณะเดียวกัน การได้รับการศึกษา ในอังกฤษและประสบการณ์การทำงานในแอฟริกาได้ทำให้เขาได้รับความคิด ที่ก้าวหน้าจากประเทศอุตสาหกรรม และมองเห็นความล้าหลังของสังคม แบบเก่าและประเทศที่เป็นเมืองขึ้น

จะเห็นได้ว่าคุณสมบัติอันยอดเยี่ยมเหล่านี้หลอมรวมกันเข้าและปรากฏ ให้เห็นในตัวของคานธีอย่างน่าพิศวง ตั้งแต่คานธีจบการศึกษาที่อังกฤษด้าน กฎหมายเมื่ออายุได้ 21 ปีเศษจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต (30 มกราคม ค.ศ. 1948)

²⁸ ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, บก. **อารยธรรมตะวันออก**. กรุงเทพฯ: สนพ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539 (พิมพ์ครั้งที่ 6) หน้า 6-10

²⁹ มหาตมา คานธี, **ชีวประวัติของข้าพเจ้า**. กรุงเทพฯ: กุศลาลัย แพล, ธนบุรี: สำนักพิมพ์กมลกร, 2512 หน้า 1-4



รวม 58 ปี เราได้พบคุณสมบัติเหล่านี้สถิตมั่นคงอยู่ในตัวท่าน คานธีเป็นคนมีสติปัญญาดีเยี่ยม เกร่งแกร่งในศาสนา เป็นคนรักครอบครัว รักลูก รักและซื่อสัตย์ต่อภรรยา รักความซื่อสัตย์สุจริต เกลียดความอยุติธรรม จิตใจกล้าหาญ ไม่กินเนื้อสัตว์ ยิ่งได้เห็นการทารุณกรรมวัวควายเพื่อรีदनํ้านม ท่านจึงปักใจไม่ดื่มนํ้านมวัวควาย (ระยะหลังๆ สุขภาพของท่านแยลง หมอจึงแนะนำให้ท่านดื่มนมแพะ) ท่านทานแต่ผักผลไม้ ความเกร่งศาสนาของคนบางกลุ่มในวาระนี้ถึงกับไม่ยอมให้ท่านเดินทางไปศึกษาต่อที่อังกฤษเพราะถือว่าผิดคำสอนของศาสนาที่ไม่ให้ข้ามทะเล และเมื่อคานธียืนยันจะไป ท่านก็ถูกคนกลุ่มนั้นตัดออกจากวาระ แม้ของคานธีก็ไม่ยอมให้ลูกชายไปเรียนที่อังกฤษแต่ด้วยเหตุผลคนละชุดคือ กลัวจะไปกินเนื้อสัตว์ ยุ่งกับสตรีและสุรา จนคานธีต้องไปสาบานตน

มรดกที่คานธีได้รับจากครอบครัวได้กลายเป็นรากฐานอันแข็งแกร่งและหนุนส่งคานธีให้พัฒนาคุณสมบัติเหล่านั้นขึ้นไปอีก และพัฒนาอย่างต่อเนื่องขณะเดียวกัน ก็นำเอาความคิดที่ก้าวหน้าเข้ามาเปลี่ยนแปลงความเชื่อและประเพณีดั้งเดิม

ข้อแรก คานธีไม่เพียงยืนหยัดมั่นคงไม่กินเนื้อ แม้จะถูกข่มขู่ขะยอจากผู้คนมากมายในอังกฤษว่าเนื้อทำให้ร่างกายแข็งแรงด้านความหนาวเหน็บไม่เจ็บป่วย ในที่สุดท่านได้ไปพบร้านมังสวิรัต และหนังสือเกี่ยวกับการไม่กินเนื้อ ทำให้คานธีนำเอาคำสอนของศาสนาฮินดูและหลักวิชาการมารวมกันกลายเป็นคำสอนที่มีวิชาการรองรับและนำไปใช้และเผยแพร่ตลอดมา



สถาบันพระปกเกล้า

ข้อที่สอง คานธีเป็นคนใฝ่รู้และใจกว้างที่จะศึกษาเรื่องราวต่างๆ ของ
ทุกศาสนา กระทั่งอรุณที่รู้จักและสนิทสนมกับเพื่อนต่างศาสนา เพื่อศึกษา
หลักการและเหตุผลของศาสนาต่างๆ และนำเอาแง่คิดเหล่านั้นมาใคร่ครวญ
และใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการทำงาน คุณสมบัติดังกล่าวทำให้
คานธีมีความหนักแน่นในด้านคุณธรรม มองเห็นข้อดีและจุดเน้นของแต่ละ
ศาสนา และไม่เห็นว่าศาสนาจะเป็นเหตุของความขัดแย้งระหว่างศาสนิกชน

ข้อที่สาม คานธีเป็นคนแสวงหาความรู้ในแทบทุกด้าน และไม่เคย
หยุดยั้งในการศึกษาค้นคว้า ท่านศึกษากฎหมายของอัฟริกาใต้ ศึกษาการทำงานของ
ธุรกิจ การทำบัญชี ต่อมาได้ศึกษากฎหมายของอินเดีย การรักษาพยาบาล
แบบพื้นบ้าน การผสมยาพื้นบ้าน ศึกษาภาษาที่หลากหลายในอินเดีย เป็นการ
ศึกษาพร้อมกับการลงมือปฏิบัติ เช่น การทอผ้าด้วยมือ การทำขนมปัง การทำ
อาหารอื่นๆ การทำรองเท้า การเป็นช่างไม้ การสอนหนังสือแก่เด็ก การตั้ง
และบริหารโรงเรียน การจัดตั้งกลุ่มเพื่อทำงาน การจัดทำหนังสือพิมพ์
การเดินทางไปพบปะและเรียนรู้ชีวิตของผู้คนทั่วประเทศ การศึกษาหลัก
อหิงสธรรมและนำไปปฏิบัติ ฯลฯ

ข้อที่สี่ คานธีเป็นคนรักความสะอาด ดูแลร่างกายอย่างดี รักษาสุขภาพ
ออกกำลังกายสม่ำเสมอ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงทรหดอดทนเพื่อจะได้
ทำงานให้ได้มากและนานๆ ยิ่งไปกว่านั้น ท่านได้รณรงค์ให้ประชาชนส่วนใหญ่
ที่ยากจน คิดแต่เรื่องปากท้องและการแก่งแย่ง ไม่คิดถึงศักดิ์ศรีได้สนใจรักษา
ความสะอาด ดูแลบ้านเรือน ห้องน้ำ เสื้อผ้า ตนเองและชุมชน



ข้อที่ห้า คานธีเป็นคนสมถะ ไม่หลงใหลในลาภยศสักการะ มีชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่ใช่ชีวิตฟุ้งเฟ้อหรูหรา ทุกอย่างมีเหตุผล คุ่มค่า ประหยัด เดินทางด้วยรถไฟชั้นต่ำสุด หรือเดินเท้า ลงแรงทอผ้าด้วยมือ แต่งกายด้วยผ้าทอด้วยมือของคนท้องถิ่นเพื่อช่วยเหลือให้คนในประเทศมีรายได้ เพื่อต่อต้านเศรษฐกิจภายนอก นำรายได้ไปช่วยเหลือคนยากจน ใช้ชีวิตแบบเดียวกับคนส่วนใหญ่ที่ยากไร้ของประเทศ ขณะเดียวกันก็ชักนำคนเหล่านั้นให้ปรับปรุงดูแลตนเองและส่วนรวม ไม่แย่งกันซื้อตัว ไม่แย่งกันขึ้นรถไฟ ไม่ทิ้งขยะไปทั่ว มีใจเอื้อเฟื้อผู้อื่น รักและสามัคคีกัน ยอมรับศาสนาที่ต่างกัน ฯลฯ

ข้อที่หก คานธีเป็นคนจริงใจ ซื่อสัตย์ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น รักและช่วยผู้อื่น เป็นคนมีมุขตลกมาก มีจิตใจรับใช้คนอื่นตลอดเวลา เห็นแก่ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่และของส่วนรวม เห็นอกเห็นใจผู้ทุกข์ยากและผู้ได้รับความไม่เป็นธรรมเป็นพิเศษ ท่านชอบดูแลพยาบาลและรับใช้คนป่วยไม่ว่าจะเป็นญาติมิตรหรือคนอื่น การทำงานแบบทุ่มเทช่วยเหลือคนงานชาวอินเดียในอัฟริกาใต้ รับพวกเขาเข้ามาอยู่ในบ้าน ไม่รังเกียจคนต่างวรรณะ เป็นคนหนักแน่นมั่นคง จะทำอะไรก็ทำจริง ต่อสู้เพื่อส่วนรวม เมื่อบ้านเมืองมีปัญหา ท่านจะเสนอประเด็นให้ทางการทราบและแก้ไข รณรงค์ให้ประชาชนมีบทบาทต่อสังคม มิใช่ได้แต่บ่นไปวันๆ ฯลฯ ทำให้ท่านมีคนที่รักและศรัทธามาก ชื่อเสียงของท่านขจรขยาย จะทำอะไรก็มีคนให้การสนับสนุน เป็นพลังแห่งความสามัคคีและกลายเป็นความหวังของคนส่วนใหญ่ของประเทศ

ข้อที่เจ็ด มีพัฒนาการชีวิตที่น่าทึ่งเพราะเริ่มจากการสนับสนุนระบอบการปกครองแบบเมืองขึ้นของอังกฤษเพราะคิดว่าเป็นระบบที่ดีมีประโยชน์ต่ออินเดีย ในวัยหนุ่ม ท่านแต่งตัวเหมือนผู้ดีอังกฤษ ชอบให้อาหารและเยาวยชน แต่งกายแบบคนอังกฤษ ท่านภาคภูมิใจกับเพลงชาติอังกฤษ อาสาตนเองและ



รณรงค์หาพรรคพวกไปช่วยกองทัพอังกฤษรบในสงครามต่างๆ รวมทั้งสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1914-1918) คานธีมักจะเข้าพบกับผู้นำระดับต่างๆ เพื่อหาทางช่วยเหลือและสนับสนุนการทำงานของภาครัฐ จนได้รับการยอมรับและยกย่องจากอังกฤษ จนกระทั่งเมื่อเริ่มทำงาน ได้พบคนอินเดียที่ยากจนได้รับความไม่เป็นธรรมจากนโยบายของรัฐและข้าราชการอังกฤษ เศรษฐกิจของชุมชนถูกทำลายด้วยสินค้านำเข้า ผู้คนตกงานและยากไร้ คนอินเดียต้องอพยพไปหางานทำในเขตอัฟริกาที่เป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ตัวท่านเองถูกจับโยนออกจากหน้าต่างรถไฟเนื่องจากนั่งอยู่ในชั้นที่ 1 ซึ่งคนผิวขาวไม่ยอมให้คนผิวดำและผิวดำอื่นๆ เข้าไปนั่ง การแบ่งชั้นวรรณะและการกดขี่ข่มเหงคนยากจนในอินเดีย และการที่คนยากจนไม่มีโอกาส แต่ต้องเห็นแก่ตัว ดิ้นรนแข่งขันกันทำร้ายกัน เพื่อให้หลีกเลี่ยงหนีจากวังวนแห่งความยากจนทั้งหลาย ท่านจึงเรียนรู้ถึงต้นตอของความทุกข์ยากและความไม่เสมอภาคทั้งปวง และหันไปคัดค้านนโยบายเมืองขึ้นของอังกฤษ เริ่มต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดียต่อต้านนโยบายและมาตรการที่รัฐบาลอังกฤษที่เอาเปรียบคนอินเดีย เสนอหลักการไม่ให้ความร่วมมือกับรัฐบาลอังกฤษ (Non-cooperation) และต่อสู้แบบสันติยาเคราะห์ (อหิงสกรรมหรือสันติวิธี) การที่ท่านเปลี่ยนไปและตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งงานเขียนการพูดการดำเนินชีวิตและการทำงานได้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหญ่เกิดผลสะท้อนใหญ่หลวงทั้งต่อประชาชนทั่วไป ผู้รักชาติทุกชนชั้นและต่ออังกฤษ³⁰

³⁰ งานของมหาตมา คานธีเรื่อง **ข้าพเจ้าทดลองความจริง**. แปลโดยกรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย, กรุงเทพฯ: สนพ. มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2535 ซึ่งให้เห็นชัดเจนถึงการเรียนรู้ความจริงที่ละชั้นๆ และอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของมหาบุรุษผู้นี้ตลอดถึงศตวรรษของการต่อสู้เพื่อส่วนรวม



ข้อที่แปด คานธีมีความสามารถยอดเยี่ยมในการทำงานด้านการนำ การอยู่หน้าสุดของขบวน การทำงานหนัก การกล้าคิดหาวิธีการทำงานแบบใหม่ๆ การเป็นแบบอย่าง การทำงานหนัก แน่วแน่มิโลเล พูดให้กำลังใจคนอื่นๆ การเน้นที่ตนเอง การเสียสละเพื่อคนอื่น การผูกมิตรกับผู้คนทุกอาชีพ การเข้าไป พบปะและเจรจาต่อรองกับผู้นำทุกระดับเพื่อผลักดันการเปลี่ยนแปลง การทำให้ ประชาชนเห็นว่าหากต้องการการเปลี่ยนแปลงบ้านเมือง ประชาชนจะต้อง ลูกขึ้นผลักดันและเรียกร้อง มิใช่รอคอยให้คนอื่นทำให้ ทั้งหมดนี้ทำให้เครือข่าย การทำงานขององค์กรการต่อสู้ของคานธีกว้างขวางและเป็นที่ยอมรับมากขึ้นเรื่อยๆ

ข้อที่เก้า คานธีมีวินัยต่อตนเองอย่างสูง ควบคุมตนเอง พยายามเข้าใจ และเห็นใจข้อจำกัดของผู้อื่น คานธีดัดแปลงตนเอง ลูกๆ และภรรยา มีความ อดทนในการชี้ให้เห็นประโยชน์ของการมีวินัย การละเว้นจากอบายมุข เป็นคน ตรงต่อเวลาอย่างยิ่ง คานธียึดมั่นในหลักการ ความเสมอภาค เคารพใน สิทธิเสรีภาพ และเห็นอกเห็นใจคนยากจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อความรัก เพื่อคนส่วนรวม เพื่อแก้ไขปัญหาคความทุกข์ยากเดือดร้อนของ ประชาชน เพื่อเอกราชและการปกครองตนเองของอินเดีย

ข้อที่สิบ คานธีเป็นคนทุ่มเทการทำงาน มอบชีวิตให้แก่อินเดียและ ประชาชน สร้างครอบครัว สอนลูกและภรรยารวมทั้งญาติพี่น้องให้ดำรงชีวิต เพื่อส่วนรวม ลูกๆ ของคานธีไม่มีโอกาสไปศึกษาต่อที่อังกฤษ เพราะพ่อมัวยุ่ง งานส่วนรวม แต่คานธีก็ดูแลลูก ให้การศึกษาอบรมจนลูกๆ เป็นคนดี เห็นความ สำคัญของหลักการต่างๆ ที่พ่อเสนอ และช่วยงานของพ่อได้อย่างยอดเยี่ยม คานธีเขียนหนังสือมีผลงานมากมาย ท่านเขียนจดหมายตอบคนที่เขียนถึงท่าน ทุกวันจากอินเดีย อัฟริกาใต้ อังกฤษ และประเทศอื่นๆ เป็นเวลา 4 ทศวรรษเศษ บางวันท่านตอบจดหมายถึง 70 ฉบับ รัฐบาลอินเดียได้รวบรวมและจัดพิมพ์



สถาบันพระปกเกล้า

ข้อเขียนทั้งหมดของคานธีจนถึงเดือนมกราคม ค.ศ. 1925 ได้เพียง 25 เล่มใหญ่
ท่านถึงแก่กรรมในปี ค.ศ. 1948 นั่นคือยังมีงานเขียนอีกมากในช่วง 23 ปีสุดท้าย
ของชีวิตที่รวบรวมไม่เสร็จ³¹

คานธีมีฝีมือในการเขียนแถลงการณ์ที่ตรงประเด็นและกระชับ อันเป็น
ผลของการทำงานเป็นทนายความและแถลงต่อศาลอย่างยาวนาน ท่านฝึกฝน
การพูดจาในที่สาธารณะ ทั้งๆ ที่เดิมเป็นคนขี้อาย ไม่ค่อยพูดในที่ประชุม และ
ในช่วงแรกๆ ต้องอ่านอย่างเดียวในที่ประชุมใหญ่ จัดตั้งกลุ่ม ขยายบ้าน ดูแล
ผู้คน รับเงินแต่น้อย ทำงานไม่มีวันหยุด แสวงหาทุกทางเพื่อให้เป้าหมายบรรลุ

ข้อที่สิบเอ็ด การไปเรียนต่อในตะวันตกและการทำงานหลายปีใน
แอฟริกาได้ทำให้คานธีได้เรียนรู้ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมในสังคมต่างๆ
คานธีได้เรียนรู้ความสำคัญของการศึกษา สุขภาพอนามัย สิทธิเสรีภาพและ
การต่อสู้ในระบอบประชาธิปไตย ความเสมอภาค และข้อเสียของการแต่งงาน
ในวัยเยาว์ การแบ่งชั้นวรรณะ และการทุจริตคอรัปชั่น ฯลฯ

และ **ข้อที่สิบสอง** คานธียอมสละชีวิตของตนเองเพื่อเอกราชของ
อินเดีย เพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพ
ของประชาชน ท่านยึดมั่นในหลักการต่อสู้ด้วยสันติวิธี ท่านถูกจับกุมคุมขัง
หลายครั้ง ถูกกลุ่มมุรุมทำร้าย ถูกผู้คนด่าทอขว้างปา และต้องอดอาหารถึง 21 ครั้ง
ในระหว่างการต่อสู้

³¹ Raghavan Iyer, *The Essential Writings of Mahatma Gandhi*. New Delhi: Oxford University Press, 2002 p. v.



การอดอาหารครั้งสุดท้ายเกิดขึ้นเมื่อคานธีมีอายุ 78 ปี เมื่อชาวฮินดูของอินเดียและชาวมุสลิมของปากีสถานขัดแย้งกันอย่างรุนแรง หลังจากได้รับเอกราชในปี พ.ศ. 2490 หลังจากผู้คนที่ทั้งสองศาสนาซึ่งเคยเป็นประเทศเดียวกันได้เช่นฆ่าทำลายล้างกันหลายล้านคน ชาวฮินดูต่อว่าชาวมุสลิมที่ฆ่าและกินวัว คานธีกล่าวว่าคนอังกฤษในอินเดียก็ฆ่าวัวกินทุกวัน 'ไม่เห็นมีใครว่าอะไร' และว่าชาวฮินดูหลายคนเลี้ยงวัวแบบปล่อยทิ้งๆ ขว้างๆ ให้วัวผสมชูบก็ไม่ต่างจากการฆ่าวัว ปากีสถานกับอินเดียแย่งชิงแค้วนแคชเมียร์ซึ่งอยู่ตอนเหนือของประเทศ คานธีเรียกร้องให้มีการเจรจาและพิจารณาความเป็นไปได้ของการลงประชามติ แต่รัฐบาลอินเดียก็ไม่สนใจ

การทำร้ายกัน เช่นฆ่ากันระหว่างชาวฮินดู ชิกข์ และมุสลิมยังคงดำเนินไปในที่ต่างๆ ก่อนได้รับเอกราช เงินของฝ่ายมุสลิมจำนวน 44 ล้านปอนด์อยู่กับรัฐ ล่าสุด ปากีสถานขอคืน รัฐบาลอินเดียก็ไม่ยอมคืนเงินดังกล่าวให้ และเนื่องจากยังมีชาวมุสลิมจำนวนมากอยู่ในดินแดนของอินเดีย และเกรงจะได้รับความไม่ปลอดภัยจากการล้างแค้นของชาวฮินดู คราวนี้ คานธีสนับสนุนข้อเรียกร้องของชาวมุสลิม แม้ว่าช่วงหลายปีก่อนหน้า ท่านมิได้เห็นด้วยเลยกับการที่ชาวมุสลิมจะแยกตัวไปตั้งประเทศใหม่ และเป็นฝ่ายเริ่มสังหารชาวฮินดู

ในการอดอาหารวันแรก 13 มกราคม พ.ศ. 2481 คานธีประกาศว่าต้องการเตือนสติของทุกๆ ฝ่าย เพราะดินแดนทั้งหมดมีผู้คนจากหลายศาสนา มิใช่แบ่งแยกกันอยู่เด็ดขาด และหากพี่น้องต่างศาสนาอยู่ร่วมกันได้ในแค้วนหนึ่ง ไม่ทำร้ายกัน คานธีก็จะเดินทางต่อไปยังแค้วนอื่น ในการอดอาหารครั้งนี้ คานธีมิได้ปรึกษานายกรัฐมนตรีในรัฐ รองนายกรัฐมนตรี และ รมว. มหาตมาคานธี หรือแพทย์ประจำตัว ด้วยวัยขนาดนั้นและร่างกายที่อ่อนล้ามายาวนาน คานธีรู้ว่าเขาอาจจะเสียชีวิตได้



สถาบันพระปกเกล้า

“แต่สำหรับข้าพเจ้า ความตายจะเป็นการรับใช้สังคมอย่างมีเกียรติดีกว่าที่จะมีชีวิตต่อไปเป็นเพียงผู้ยืนดูที่ทำอะไรไม่ได้ท่ามกลางความพินาศของประเทศ และของศาสนาฮินดู, ซิกข์ และอิสลาม พวกท่านจำได้ไหม บทเพลงของท่านรพินทรนาถ ฐากูร (กวีเอกชาวอินเดีย Rabindranath Tagore, 1861-1941) “หากไม่มีใครรับฟังข้อเรียกร้องของท่าน จงเดินไปคนเดียว เดินไปคนเดียว...”³²

วันที่ 2 ของการอดอาหาร หมอแนะนำให้พักผ่อน มิให้ออกไปร่วมพิธีสวดมนต์ แต่คานธีก็ไป และกล่าวกับฝูงชน “การอดเป็นการชำระล้างร่างกายให้เกิดความบริสุทธิ์...ข้าพเจ้าไม่ต้องการให้ผู้คนทำอะไรเพียงเพื่อให้ข้าพเจ้าเลิกอด แต่ต้องการให้พวกเขาเข้าใจหลักการสันติวิธีและปฏิบัติตามอย่างจริงจัง” คานธีไม่อาจดื่มน้ำได้เพราะจะอาเจียน ไม่ยอมให้หมอตรวจร่างกาย การเคลื่อนไหวทุกอิริยาบถของท่านเป็นข่าวและสร้างความกังวลใจให้คนทั้งประเทศและทั่วโลก

วันที่ 3 คานธีออกคำแถลงขอให้รัฐบาลอินเดียคืนเงิน 44 ล้านปอนด์ให้แก่ปากีสถาน สุขภาพของท่านทรุดลงเป็นลำดับ น้ำหนักลดเหลือ 107 ปอนด์ ความดันสูงถึง 140.98 ขบวนการคนอินเดียและต่างชาติยาวเหยียดระยะห่าง 10 ฟิต เพ่งมองดูร่างของคนวัย 78 ปีที่นอนห่อตัว หลับตา มีริ้วรอยความเจ็บปวดปรากฏบนใบหน้า “แต่ดูเหมือนความเจ็บปวดนั้นจะผ่านคลายลงเมื่อได้รู้ว่าปฏิบัติการนั้นดำเนินไปเพื่อรับใช้ผู้อื่น จิตวิญญาณภายในรู้ดีว่าเจ้าของกำลังอุทิศตนเพื่อสันติภาพ ดังนั้นเจ้าของจึงมีความสงบกับปฏิบัติการของตนเอง”³³ หลายคนร้องไห้ หลายคนท้องบวมทวขณะเดินผ่าน วันนั้น รัฐบาลอินเดียส่งเงินให้แก่รัฐบาลปากีสถาน

³² Fischer, op.cit., p. 614

³³ Louis Fischer, ibid., p. 616



วันที่ 4 ซีฟจขของคานธีเริ่มไม่ปกติ ท่านยอมให้แพทย์ตรวจร่างกาย แต่ไม่ยอมดื่มน้ำ ท่านไม่มีปัสสาวะแล้ว แพทย์เตือนว่าหากอดอาหารต่อไป จะไม่สบายไปตลอด คานธียังคงยืนยันการอดอาหาร นายกฯ เนห์รูมาเยี่ยม และร้องให้ คณะทำงานของคานธีพบว่ามีความเจตนาและโทษมาถึงท่านผู้เฒ่า จากทุกหนทุกแห่ง

นับแต่วันแรกของการอดอาหาร ตัวแทนกลุ่ม องค์กรและฝ่ายต่างๆ ได้ ประชุมกันเพื่อหาทางยุติความขัดแย้ง ด้วยการออกปฏิญญา แต่ไม่แน่ใจเรื่องการ ปฏิบัติตามปฏิญญานั้น จึงแยกย้ายกันไปทบทวนอีกครั้ง จนกระทั่งเช้าวันที่ 18 มกราคม ตัวแทนทุกศาสนารวมทั้งนายกรัฐมนตรีและอธิบดีกรมตำรวจ ได้มาพบกันอีกครั้งและลงนามในปฏิญญาการปรองดอง และสัญญาว่าจะไม่ก่อ เรื่องวุ่นวายใดๆ อีก พี่น้องมุสลิมจะเคลื่อนย้ายไปไหนมาไหนได้อย่างปลอดภัย

คานธีถามย้าว่าใครต้องการหลอกให้เขาหยุดอดอาหาร ทุกฝ่ายยืนยัน ว่านี่คือการปรองดองอย่างจริง ตัวแทนกลุ่มมุสลิมและชีกซ์ออกโรงรับรองการ ปรองดองของทุกๆ ศาสนา รวมทั้งพูดจากปากีสถาน มิใช่ออกปฏิญญาเพียงเพื่อ ให้คานธีรอดชีวิต ไกล่เพียงวันนั้น ท่านจึงเลิกอดอาหาร และกล่าวว่าหาก ทุกฝ่ายรักษาสัญญา ท่านจะมีชีวิตยาวนานเพื่อรับใช้มนุษยชาติ “จะมีชีวิต ยืนยาวถึง 125 ปี หรือ 133 ปี”³⁴

การอดอาหารของคานธีครั้งนี้ได้สมานบาดแผล พื้นฟูความสงบในเดลี และขจัดความแตกต่างระหว่างศาสนาที่ขัดแย้งในอนุทวีปนี้ได้อย่างน่าพิศวง³⁵

³⁴ Ibid., p. 621

³⁵ Ibid., p. 622



สถาบันพระปกเกล้า

12 วันหลังจากการอดอาหาร คานธีมีความสุข รื่นเริง ความเบื่อหน่าย
ถ่ายถอนหายไป บัดนี้ ท่านได้คิดวางแผนงานขั้นต่อไป ท่านอยู่ใกล้ชีวิตความ
ตายมาก แต่บัดนี้ ท่านได้พบชีวิตอีกครั้ง ท่านเตรียมตัวเดินทางไปพบพี่น้อง
มุสลิมที่ปากีสถาน

และในท่ามกลางความเคียดแค้นของกลุ่มหนุ่มฮินดูหัวรุนแรง (young
Hindu fanatics) ที่ไม่ยอมรับท่าทีของคานธีที่เป็นมิตรกับชาวมุสลิม และได้ส่ง
จดหมายขู่จะเอาชีวิตของคานธี ในวันที่ 20 มกราคม คนหนึ่งก็โยนระเบิดเข้าไป
ในสวนที่พวกเขาเข้าใจว่าคานธีอยู่ในนั้น แต่ไม่มีใครอยู่ ฮินดูหนุ่มจากแคว้น
ปัญจาบซึ่งปะทะเปิดถูกจับ และมีคนในกลุ่มถูกจับเพิ่มอีก 7 คน พวกเขาล้วน
ให้การว่าได้เห็นคนมุสลิมทำร้ายคนฮินดู เผาอาคารบ้านเรือน และไม่พอใจ
ที่รัฐบาลอินเดียชดใช้เงิน 44 ล้านปอนด์ พวกเขาไม่เห็นด้วยกับการที่คานธี
ปกป้องพวกมุสลิม เขาไม่เห็นว่าการที่คานธีช่วยเหลือพี่น้องฮินดู พวกเขาคิดว่า
หากสิ้นคานธี ก็จะไม่มีการช่วยเหลือพวกมุสลิม อินเดียก็จะรวมประเทศ
ให้ใหญ่ขึ้นได้อีกครั้ง คานธีกล่าวกับพวกหัวรุนแรงว่าคนที่มีความเห็นต่างกัน
มีศาสนาต่างกันไม่ใช่คนเลวร้าย และความคิดมุ่งร้ายมิใช่หลักการของศาสนา
ฮินดู หลังจากนั้น คานธีบอกให้ตำรวจปล่อยตัวเสีย

บ่ายวันที่ 30 มกราคม หลังจากเสวนาจนเลยเวลากับนายซาร์दार
พาเทล รองนายกรัฐมนตรีซึ่งรับผิดชอบกิจการตำรวจและเดินทางมาดูแลภัย
ที่กำลังคุกคามคานธี และเพราะมีข่าวว่าพาเทล มีเรื่องขัดแย้งกับเนห์รู คานธี
ได้เรียกร้องให้พาเทลสามัคคีและร่วมงานกับเนห์รูให้ดีเพื่อประเทศชาติที่เพิ่ง
ได้รับเอกราช (ก่อนหน้านี้ คานธีเขียนบันทึกถึงเนห์รูให้ปรองดองกับพาเทล
เพื่อรักษาสันติภาพไว้)³⁶

³⁶ Ibid., p. 626



บ่าย 5 โมง 10 นาที ท่านคานธีรีบไปยังสวนเพื่อร่วมการสวดมนต์กับพี่น้องร่วมชาติซึ่งจัดขึ้นตอนเย็นทุกวันเวลา 5 โมง และเมื่อเข้าไปใกล้แถวของผู้คนกว่า 500 คนที่เฝ้ารอต้อนรับท่านผู้เฒ่า เสียงป็นก็ดังขึ้น 3 นัดด้วยฝีมือของคน 1 ใน 8 ที่ถูกจับกุมในกรณีปะทะเปิดก่อนหน้านั้น³⁷

เป็นการสิ้นสุดของชีวิตสามัญชนนักสู้ที่กว้างขวางใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์โลกสมัยใหม่

บทวิเคราะห์ขนาดสั้น

บทวิเคราะห์ต่อไปนี้อาจจะยืดเยื้อสักเพียงใดก็คงไม่เพียงพอสำหรับเนื้อหาและคุณภาพของผลงานอันยิ่งใหญ่ของนักต่อสู้ทั้ง 3 ท่านที่กล่าวมาได้

เราได้พูดถึงชีวิตและผลงานของพลเมือง 3 คนซึ่งมีชีวิตต่างยุคกันคนแรกก่อนคริสต์ศักราช หรือ 2 พันกว่าปีที่แล้ว คนที่สอง 700 กว่าปีก่อน และคนสุดท้ายสละชีวิตของท่านเมื่อถึงศตวรรษที่ผ่านมา

อุดมคติของคนทั้ง 3 มีความแตกต่างแต่ก็เหมือนกันตรงที่สูงส่ง เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม และอุดมคติของท่านทั้ง 3 ใกล้เคียงกัน นั่นคือเสรีภาพในการแสวงหาความรู้และการแสดงความคิดเห็น เอกราชหรือสิทธิในการปกครองตนเอง และหลักการสันติวิธีและภราดรภาพ

³⁷ Madan Lal เป็นคนปะทะ, ส่วน Nathuram Godse ซึ่งใช้ปืนพกสั้นยิง 3 นัด ได้ถูกศาลตัดสินประหารชีวิตด้วยการแขวนคอ



สถาบันพระปกเกล้า

เราไม่อาจเปรียบเทียบความแตกต่างของชีวิตและผลงานเหล่านั้นได้ เพราะบริบททางสังคมที่แตกต่างกันและระยะเวลาในประวัติศาสตร์ก็ต่างกัน แต่ข้อที่น่าสนใจเป็นพิเศษที่ตรงกันมีอย่างน้อย 2 ข้อคือ 1 ความมุ่งมั่นที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น จนเกิดเป็นพลังใจที่เข้มแข็ง ทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่างในการ ออกแรงกายใจ ไม่หวั่นกลัวภัยอันตรายใดๆ แม้ความตายจะอยู่ตรงหน้า และ 2 ผลสะท้อนอันใหญ่หลวงต่อผู้คนรอบข้างและสังคมโดยรวมจากการเสีย สละชีวิต

ความตายของโสเครตีสทำให้เพลโต้เข้มแข็ง ผลิตงานมากมายเพื่อบันทึกงานของผู้ล่วงลับไป รวมทั้งการก่อตั้งสถาบันศึกษาเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ ไปสืบทอดอุดมการณ์ของคนรุ่นเก่า

ความตายของวอลลัสทำให้คนสก๊อตแลนด์ทั้งประเทศยืนหยัดทวงคืนเอกราชที่เสียไป และเป็นปัจจัยเสริมให้กษัตริย์โรเบิร์ต เดอะ บรูซ รวมพลังชาวสก๊อตเอาชนะกองทัพอังกฤษในปี ค.ศ. 1314 และได้กลายเป็นรากฐานสำคัญที่สก๊อตแลนด์ยังคงรักษาจุดแข็งของตนและอัตลักษณ์ของตนไว้ได้เรื่อยมา

ความตายของคานธีเกิดขึ้นในโลกสมัยใหม่ ที่ข่าวสารแพร่หลายอย่างรวดเร็วและอินเดียเป็นประเทศกำลังพัฒนาขนาดใหญ่อันดับต้นๆ ของโลก ที่เป็นประชาธิปไตยและเพิ่งได้รับเอกราช จึงอยู่ในความสนใจของคนทั่วโลก ความเศร้าโศกจึงครอบคลุมโลกใบนี้เมื่อข่าวร้ายแพร่ออกไป และมีการลดธงลงครึ่งเสาทุกหนทุกแห่ง ยิ่งคานธีมีบทบาทยาวนาน มีผลงานเขียนอย่างต่อเนื่องหลายทศวรรษ และอยู่ในสายตาของผู้ปกครองและประชาชนตลอดจนสื่อมวลชนตลอดเวลา คนทั้งโลกจึงดูเหมือนจะรู้จักท่านดี



และนี่คือชีวิต ความคิด หลักการ และผลงานของสามัญชนที่ยิ่งใหญ่ ความตายของคานธีทำให้คนต่างศาสนา และ 2 ประเทศใหญ่คืออินเดียและปากีสถานรู้จักความรักความสามัคคีและสันติภาพ ตลอดจนความอดกลั้นดีขึ้น แผ่นดินที่เคยลุกเป็นไฟ ประชาชนทำร้ายเช่นฆ่ากันก็หันหน้าเข้าหากัน การแบ่งชั้นวรรณะการดูถูกและข่มเหงชนชั้นล่างและความไม่เสมอภาคในสังคมก็ได้รับการแก้ไขอย่างมาก เช่นเดียวกับประเพณีจับเด็กแต่งงานก็ถูกยกเลิก ฯลฯ³⁸

คานธีมิใช่เพียงนักสู้ที่ยิ่งใหญ่ของโลก มิใช่เพียง martyr หรือ legend (ตำนานที่เล่าขานไม่หมด) ท่านเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง ท่านเห็นว่าการสังคมดีจะต้องมีระบบการจัดการ และนโยบายที่ดี ขณะเดียวกัน ประชาชนต้องมีคุณภาพ มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ท่านไม่เห็นด้วยกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่สกปรก ทั้งขยะไปทั่ว ถ่ายอุจจาระริมทาง และไม่ให้ความร่วมมือกับทางการในการทำความสะดวกห้องน้ำในช่วงโรคระบาด เมื่อท่านเดินทางด้วยเรือไปพม่า ท่านได้เห็นสภาพที่น่าอดสูนั้นคือ ที่นั่งที่นอน ทางเดิน ที่กินอาหารและห้องน้ำสกปรกไปทั่ว มีหนูวิ่งไปมาบนเรือ ท่านเห็นจุดบกพร่องของผู้คนและเขียนจดหมายถึงผู้บริหารการเดินเรือให้แก้ไข อาศรมที่ท่านจัดตั้งขึ้นเป็นแบบอย่างที่ดีมาชิกทุกคนและผู้มาเยือนมีระเบียบวินัยในการดูแลตนเอง ห้องพัก ห้องทำงาน บริเวณรอบๆ และสิ่งแวดล้อม³⁹

ดินแดนอนุทวีปแห่งนี้เป็นหนึ่งในบุญคุณของชีวิต หลักการและผลงานของคานธีอย่างใหญ่หลวง ยากนักที่จะหาผู้ใดมาสร้างผลงานไว้มากมายและก่อผลสะท้อนมากเท่านี้

³⁸ Raghavan Iyer, *The Moral and Political thought of Mahatma Gandhi*. Oxford: Oxford University Press, 1973

³⁹ มหาตมา คานธี, *ข้าพเจ้าทดลองความจริง*. อ่างแล้ว. หน้า 358, 580, 636



สถาบันพระปกเกล้า

กล่าวโดยสรุป

พลเมืองเช่นบุคคลทั้งสามก็คือพลเมืองที่มีคุณภาพเปี่ยมล้น เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และกล่าวอีกนัยหนึ่ง ที่พวกเขาเป็นพลเมืองที่พัฒนาคุณภาพขึ้นไปจนถึงชั้นสละชีวิตเพื่ออุดมการณ์ของตนเอง ที่สำคัญ ส่วนหนึ่งก็เพราะว่าพลังส่วนใหญ่ที่จะยกระดับตามไปนั้นยังอยู่ห่างไกลคุณภาพของพลเมืองทั้งสามห่างไกลจนกระทั่ง.....

จนกระทั่ง พวกเขาที่ยืนอยู่หน้าสุดและต่อสู้ทุ่มเทมาตลอดได้ตัดสินใจว่าอะไร ก็ไม่หวั่นเกรงทั้งสิ้น แม้แต่ชีวิตก็เสียสละได้เพื่ออุดมคติที่พวกเขายึดมั่น น่าสนใจอย่างยิ่ง วาระสุดท้ายของโสเครตีสและวอลลัส และช่วงการอดอาหารครั้งสุดท้ายของคานธีสะท้อนให้เห็นความกล้า และความพร้อมที่จะไปสู่ความตาย ในงานของเพลโตที่เล่าเกี่ยวกับโสเครตีส จากทำนองของภาพยนตร์เรื่อง Braveheart และบันทึกการอดอาหารครั้งที่ 21 ของคานธีมีความคล้ายคลึงกันในการอธิบายวีรภาพของคนทั้งสามอย่างน่าอัศจรรย์

การเดินทางหาความตาย และทอดตัวลงเป็นกรวด ดิน หิน ทราย ถม เป็นทางเพื่อให้ผู้คนที่ยังอยู่และคนรุ่นหลังได้ก้าวเดินไปสู่เป้าหมายได้สะดวกยิ่งกว่าเดิม ทำให้พวกเขากลายเป็นลูกที่ดีเลิศของแผ่นดินนั้น เป็นตำนานของพลเมืองที่ดีเลิศของสังคมนั้นๆ

และแน่นอน นี่เป็นส่วนหนึ่งของด้านบวกในประวัติศาสตร์ ยังมีอีกหลายส่วนที่เป็นตำนานเปี่ยมด้วยคุณภาพที่รอการขุดค้นและเล่าขาน เพื่อรับรู้ด้วยความภาคภูมิใจ เก็บรับเป็นบทเรียน เสริมสร้างกำลังใจให้แก่ชีวิต และอาจใช้เป็นเข็มทิศชี้ทางชีวิตสำหรับหลายๆ คน

23 กุมภาพันธ์ 2548



บทที่ 3

เพลโตและอริสโตเติล ว่าด้วยการศึกษาและความเป็นพลเมือง

“เราต้องตระหนักว่าการให้การศึกษาแก่นั้นมิใช่ให้แต่ความรู้ แต่ต้องให้คุณธรรม เพลโตเน้นว่ามนุษย์ต้องมีคุณธรรม คือ บรรดาคนที่จะเป็นพลเมืองที่เอาการเอางาน รู้วิธีปกครอง และรู้วิธีเป็นพลเมือง คนในสังคมต้องเป็นเช่นนี้ ไม่ใช่คิดว่า เรียนหนังสือเพื่อไปปกครองคนอื่นอย่างเดียว....”

Julia Annas, “Classical Greek Philosophy”¹

¹ John Boardman, Jasper Griffin, Oswyn Murray, eds. *The Oxford History of Greece and the Hellenistic World*. Oxford: Oxford University Press, 1991 pp. 277-305



เพลโตในความเข้าใจเดิมๆ

เมื่อพูดถึงเพลโต (Plato, 429-347 B.C.) นักคิดที่ยิ่งใหญ่ชาวกรีก คนไทยมักนึกถึงผลงานของเขาชื่อ “สาธารณรัฐ” (Republic)² มีบางคนแปลคำว่า Republic อันเป็นงานของเขาว่า อุดมรัฐ ซึ่งแปลว่ารัฐที่ดีเลิศ อันเป็นการมองแบบอุดมคติ หรือรัฐที่ **ควร** จะเป็นในทัศนะของนักคิดคนหนึ่ง ในแง่นี้ เพลโตจึงมีฐานะเป็นนักอุดมคติ (Idealist) ที่มีความฝันอันงดงามต่อรัฐ นี่คือ **ลักษณะแรก** เมื่อนึกถึงเพลโต

ลักษณะที่สอง แง่คิดสำคัญที่วงการศึกษาของไทยเรามักหยิบยกเสมอๆ จากงานที่ชื่อ Republic ก็คือ แนวคิดว่าด้วยนักปกครอง-นักปราชญ์ (Philosopher King Concept) ในฐานะผู้นำกลุ่มน้อยที่ทรงภูมิความรู้และเปี่ยมด้วยคุณธรรม อุทิศตนเองให้แก่รัฐ เมื่อรัฐมีผู้นำที่มีคุณภาพเช่นนี้ รัฐนั้นก็เจริญก้าวหน้ามีระบบการบริหารที่ดี ประชาชนจะมีชีวิตที่เป็นสุข ยิ่งพูดว่าเพลโตกล่าวถึงแนวคิดนี้มากเพียงใด นัยยะสำคัญของการพูดถึงประเด็นเหล่านี้ก็คือเพลโตมีแนวคิดแบบนิยมชนชั้นนำ (Elitist) ให้ความสำคัญต่อบทบาทของผู้นำในการเปลี่ยนแปลงสังคม และเห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ควรอยู่ใต้การปกครองของคนชั้นสูงที่มีปัญญา³

² Plato, **Republic**. Trans. by G.M.A. Grube, Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1974

³ C.L. Wayper, **Political Thought**. London: the English Universities Press, Ltd., 1967, p. 1



ในปี 385 B.C. เพลโตก่อตั้งสถาบันชื่อ the Academy เพื่อเผยแพร่ความรู้ความคิดของตนเอง เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งคือฝึกอบรมคนที่จะเป็นผู้นำ โดยสอนวิชาศิลปะการนำ, ปรัชญาการเมือง, คณิตศาสตร์, และวิทยาศาสตร์ (dialectic) การก่อตั้งสถาบันเช่นนี้ก็ยังทำให้ลักษณะของเขาที่ว่านิยมชนชั้นนำก็ยังเด่นชัดยิ่งขึ้น อนึ่ง สถาบันนี้ดำเนินสืบต่อมาในฐานะสถาบันที่สอนวิชาปรัชญาและวิทยาศาสตร์ จนกระทั่งผู้นำโรมันชื่อ จักรพรรดิ Justinian สั่งปิดทำการในปี ค.ศ. 529⁴ เพื่อทำลายวัฒนธรรมกรีกและส่งเสริมคริสต์ศาสนาแทน⁵ แต่ถึงกระนั้น คำว่า Academy หรือสถาบัน ก็ได้รับการยกย่องในฐานะองค์การที่ใช้สติปัญญา และได้กลายเป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในวงผู้มีการศึกษาของตะวันตก

ลักษณะที่ 3 คือ มองว่าเขาเป็นคนที่มีความดี (Ethical) เนื่องจากในงานเรื่อง **สาธารณรัฐ** นั้น เพลโตเน้นว่าการบริหารบ้านเมืองเป็นภารกิจของคนที่มีความดี การทำงานเพื่อส่วนรวมเป็นภารกิจอันสูงส่ง มนุษย์พึงปฏิบัติตนเพื่อส่วนรวม และเนื่องจากกรีกมีนักคิดมากมายที่หลายคนมีความใฝ่ฝันว่ารัฐที่ดีควรจะเป็นอย่างไร นักปรัชญา (philosopher) จึงถูกมองในฐานะนักอุดมคติ คือมองว่าโลกและสังคมควรเป็นอย่างไร (what ought to be?) มีบรรทัดฐานที่แน่นอนหนึ่งไว้ยึดถือ (normative) และหนึ่งในจำนวนนั้นก็คือคุณธรรม (ethics) หรือคุณความดี (virtue) ที่มนุษย์ทั้งหลายพึงมี⁶

⁴ Lesley Adkins & Roy A. Adkins, **Handbook to Life in Ancient Greece**. NY: Oxford University Press, 1998, pp. 388-389

⁵ Paul Strathern, **Plato in 90 Minutes**. London: Constable, 1996, p. 47

⁶ Ian Adams & R.W. Dyson, **Fifty Major Political Thinkers**. London: Routledge, 2003, pp. 3-10



ลักษณะที่ 4 คือ ทักษะที่ไม่นิยมชมชอบระบอบประชาธิปไตย (undemocratic view) ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าในงาน Republic เพลโต้เห็นว่า นักปกครอง-นักปราชญ์เป็นผู้นำที่ดี และสังคมที่ปกครองโดยคนส่วนน้อย หรืออภิชนาธิปไตย (Aristocracy) เป็นสังคมที่ดีที่สุด ขณะที่การปกครองโดยคนส่วนใหญ่ไม่ใช่ประชาธิปไตย หากเป็นการปกครองของฝูงชน (Mob rule) ซึ่งมีแต่ความไร้เหตุผล ขาดสติ บ้าคลั่งตามพวกพ้องมากกว่า เหตุผลที่เพลโต้ชมเชนกับระบอบประชาธิปไตยอาจเนื่องจากการตัดสินใจของกลุ่มคนที่ให้โสเครตีส (Socrates, 469-399 B.C.) อาจารย์ของเขาต้องถูกประหารชีวิต ในข้อหาชั่วร้ายให้เกิดกบฏและมอมเมาเยาวชน⁷

การมีข้อสรุป 4 ลักษณะเช่นนี้ให้กับแนวคิดของเพลโต้ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงทั้งหมดก็เพราะว่า เพลโต้ไม่ได้เขียนงานเพียงชิ้นเดียว และมีมุมมองเพียงมุมเดียว นอกจากนี้ ยังขึ้นอยู่กับว่างานเขียนแต่ละชิ้นเขียนในปีไหน เพราะความคิดของคนๆ หนึ่ง อาจมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง (changing social context) ตามข้อมูลใหม่ที่ได้รับ และตามอายุขัยที่มีมากขึ้น เมื่อได้มีโอกาสเห็นโลกและคนมากกว่าเดิมและมีประสบการณ์ใหม่ทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว ความคิดและข้อสรุปใหม่ก็เกิดขึ้น

⁷ กมล สมวิเชียร, “ทฤษฎีและวิวัฒนาการของปรัชญาการเมือง” ใน กระมล ทองธรรมชาติ, **การเมืองและการปกครอง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513, หน้า 21-23



ในงานปี ค.ศ. 2003 Adams & Dyson ได้เขียนว่างานของเพลโตในระยะหลังได้พูดถึงบทบาทและความสำคัญของภาคประชาชนในการสร้างระบบการเมืองแบบใหม่⁸ นี่เป็นบทเรียนอันสำคัญยิ่งในการศึกษาของเราทั้งหลาย หากมีการศึกษาค้นคว้าอย่างรอบด้าน ก็น่าจะได้อธิบายอย่างชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่หากได้ค้นคว้าไม่ครบถ้วน ข้อสรุปก็อาจจะมีปัญหาดังที่ได้กล่าวมา

เพลโตกับแนวคิดเรื่องพลเมือง

ในงานเขียนของเพลโตชื่อ “กฎหมาย” (Laws) เพลโตได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาและได้นิยามคำว่าพลเมือง ดังนี้

“.....what we have in mind is education from childhood in virtue, a training which produces a keen desire to become a *perfect citizen* who knows how to rule and be ruled as justice demands. I suppose we should want to mark off this sort of training from others and reserve the title ‘education’ for it alone.”

(คำแปลและเรียบเรียง)

“สิ่งที่เรามีอยู่ในใจคือการปลูกฝังให้การศึกษาด้านคุณธรรม (แก่คนเรา) ตั้งแต่วัยเด็ก อันเป็นการฝึกอบรมเพื่อสร้างความ

⁸ I. Adams & R. Dyson, op.cit., p. 10



สถาบันพระปกเกล้า

ปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นพลเมืองสมบุรณ์ ซึ่งก็คือผู้ที่
รู้วิธีการปกครองและวิธีการถูกปกครองด้วยความยุติธรรม
ข้าพเจ้าใคร่เสนอว่าเราควรแยกวิธีการอบรมเช่นนี้ออกจาก
การฝึกอบรมอื่นๆ และสงวนคำว่า ‘การศึกษา’ ไว้สำหรับ
สิ่งนี้เท่านั้น.....”⁹

จากงานเขียนดังกล่าว เราจะพบว่าเพลโตหาได้มีทัศนะแบบนิยม
ชนชั้นนำไม่ตรงกันข้าม เพลโตได้เสนอแนวคิดพลเมืองที่สมบุรณ์ (Perfect Citizen
Concept) จากงานเขียนนี้ เราสรุปทัศนะสำคัญของเพลโตได้ดังนี้

1. การให้การศึกษาเพื่อปลูกฝังคุณธรรมนั้นต้องเริ่มสร้างตั้งแต่วัยเด็ก
2. คุณธรรมที่วากก็คือความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นพลเมือง
ที่สมบุรณ์
3. พลเมืองที่สมบุรณ์หมายถึงคนที่รู้วิธีปกครองผู้อื่นและวิธีถูกผู้อื่น
ปกครองด้วยความยุติธรรม
4. ให้เรียกการฝึกอบรมเพื่อสร้างคุณธรรมเช่นนี้ว่า “การศึกษา”
(Education) เท่านั้น ส่วนการฝึกอบรมอย่างอื่นๆ ให้เรียกว่า Training

จากที่กล่าวมา เราจะพบว่าเพลโตถือว่าการให้การศึกษาทางการเมือง
แก่ประชาชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ กล่าวคือ จะต้องให้การศึกษาเริ่มตั้งแต่
ชั้นอนุบาล-ประถม เป็นการปลูกฝังความดีงาม (virtue) ให้แก่ประชาชน
หมายความว่าความปรารถนาที่จะเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมนั้นเป็นคุณธรรม
อย่างหนึ่ง เป็นพลเมืองสมบุรณ์ที่รู้ทั้งวิธีการปกครองและวิธีการเป็นผู้ถูก

⁹ Plato, **Laws**. (trans. T.J. Saunders, London: Penguin, 1970, p. 73)



ปกครองนั้นย่อมแสดงว่าพลเมืองแต่ละคนจะผลัดเปลี่ยนกันเข้าบริหารประเทศ สลับกันไปมา ไม่มีใครอยู่ในอำนาจอย่างถาวร นี่คือความคิดแบบประชาธิปไตย ของเพลโต

อีกประเด็นหนึ่ง เพลโตเห็นความสำคัญของการให้การศึกษาเรื่องคุณธรรม ทางการเมืองอย่างมาก จนถึงขั้นใช้คำพิเศษสำหรับการปลูกฝังคุณธรรมนี้ คือ การให้การศึกษา ส่วนอย่างอื่น เป็นการฝึกอบรมทั่วไป แตกต่างจากการปลูกฝัง คุณธรรมทางการเมือง

ข้อเสนอเช่นนี้ของเพลโตน่าจะทำให้คนในปัจจุบันได้คิดทบทวนว่าเหตุใด ปัจจุบัน คำว่า education จึงกลายเป็นการสร้างครู (ศึกษาศาสตร์) ส่วนรัฐศาสตร์ ก็กลายเป็นวิชาที่มุ่งสร้างนักปกครอง แต่กลับแทบไม่มีสถาบันใดเลยที่ให้ความสำคัญแก่การสร้างพลเมืองที่สมบูรณ์ สอนให้คนเราเรียนรู้ทั้งวิธีปกครอง คนอื่นและถูกคนอื่นปกครอง เพราะคนเราไม่ว่าจะอยู่ในประเทศใดต่างก็มี 1 หรือ 2 สถานะ คือเป็นผู้ถูกปกครองในบางช่วง และเป็นผู้ปกครองในบางช่วง คนจำนวนมากอาจเป็นผู้ถูกปกครองตลอดไป แต่ไม่มีผู้ปกครองคนใดที่ครอง สถานะนั้นตลอดชีวิต ดังนั้น การได้เรียนรู้ทั้งการปกครองและการถูกปกครอง ก็จะช่วยให้แต่ละคนเข้าใจภาพรวมของการปกครองและการถูกปกครองได้ดี ยิ่งขึ้น แทนที่จะพูดเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งเช่นที่ผ่านมา

แทบไม่น่าเชื่อว่า ในช่วงเวลา 2,300 ปีเศษหลังจากเพลโตเสียชีวิต ความคิดเห็นและข้อเสนอของเขาจะถูกละเลยหรือเบี่ยงเบนไปได้ถึงเพียงนี้ แต่อย่างน้อยก็น่าจะเตือนใจเราถึงพุทธปรัชญาข้อหนึ่งว่า โลกนี้ความไม่แน่นอน คือความแน่นอน



หากเรากล่าวว่าเพลโต้คงจะเป็นนักคิดรุ่นแรกๆ ของโลกที่พูดถึงคำว่า **พลเมือง** และความหมายของคำๆ นี้ ก็น่าจะเป็นความจริง เพราะก่อนหน้านี้ประวัติศาสตร์ของโลกที่มีบันทึกไว้ล้วนแต่พูดถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ระหว่างเจ้านายกับข้าทาสทั้งสิ้น แม้รูปแบบจะเปลี่ยนไปบ้าง เช่น สมาชิกเผ่ากับหัวหน้าเผ่า, ทาสกับนายทาส, ไพร่กับเจ้าที่ดิน, ราษฎรกับกษัตริย์ แต่เนื้อหาหลักยังคงเดิม และความสัมพันธ์เช่นนี้ได้โอบอุ้มสังคมต่างๆ ไว้เป็นเวลาหลายพันปีในอดีต¹⁰

Max Weber (ค.ศ. 1864-1920) นักคิดคนสำคัญชาวเยอรมันยืนยันนานแล้วว่าแนวคิดเรื่องพลเมืองไม่มีปรากฏในโลกของมุสลิม อินเดีย และจีน Heater ก็เพิ่งนึกได้ในปี ค.ศ. 1990 ว่าอย่าว่าแต่อดีตเลย แม้แต่ฝรั่งเศสที่ก้าวหน้าในคริสต์ศตวรรษที่ 17 พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ยังกล่าวถ้อยคำอันมีชื่อเสียงยิ่งว่า “รัฐคือฉัน - L’etat, c’est moi.” โดยกล่าวย่ำกับคณะผู้นำของรัฐสภา เหมือนกับจะบอกแก่ผู้แทนราษฎรทั้งหมดและประชากรทั่วทั้งฝรั่งเศสว่าใครกันแน่ที่เป็นเจ้าของประเทศ¹¹

เพราะแนวคิดเรื่องพลเมืองเป็นแนวคิดที่สูงขึ้นอีกระดับหนึ่งจากความสัมพันธ์ทั่วไปในสังคมมนุษย์ระหว่างเจ้านายกับไพร่ทาส ผู้แข็งแกร่งกว่าย่อมเอาชนะและเอาเปรียบเหนือผู้แพ้ และบังคับให้ผู้แพ้อยากกลายเป็นผู้รับใช้ เพราะต้องอาศัยความสามารถในการถอดรูปธรรมให้เป็นนามธรรม นั่นคือ มองเห็นองค์รูปทรงเป็นรัฐ มองเห็นมวลสมาชิกของรัฐคือพลเมือง ไม่ใช่ไพร่ทาส แต่เป็นพลเมืองที่ “รู้จักบทบาทของตน (role)รู้จักสถานภาพของตน (status)

¹⁰ Derek Heater, **Citizenship**. London: Longman Group, 1990 p. 2

¹¹ Ibid., p. 2



....รู้จักความจงรักภักดีต่อรัฐ (sense of loyalty).....การทำตามหน้าที่ของตน (duties).....และการใช้สิทธิของตนที่พึงมีกับรัฐ (state อันเป็นแนวคิดนามธรรม) มิใช่กับมนุษย์อื่นๆ ในแง่นี้ Heater จึงเห็นว่ากลุ่มคนที่คิดเรื่องความเป็นพลเมือง (Citizenship) ได้จึงย่อมต้องมีความสามารถพิเศษบางประการในการคิดเรื่องที่เป็นนามธรรมและมีความสลับซับซ้อน¹²

อริสโตเติลกับแนวคิดเรื่องพลเมือง

ต่อจากเพลโต ก็คืออริสโตเติล (Aristotle, 384-322 B.C.) นักคิดที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักรัฐศาสตร์คนแรกของโลก อริสโตเติลเป็นศิษย์ของเพลโตที่ผ่านมา ความเข้าใจของสังคมไทยที่มีต่อนักคิดผู้นี้เกี่ยวกับการเมืองมีเพียงประเด็นเดียว คือ “มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองโดยธรรมชาติ คนที่อยู่นอกรัฐหากไม่ใช่อะไรที่ใหญ่กว่ามนุษย์ (หมายถึงเทวดา) ก็ต้องต่ำกว่ามนุษย์.” (หมายถึงสัตว์) (Man is by nature a political animal. Whoever is outside the state is either greater than human or less than human.)¹³

การพูดเฉพาะว่ามนุษย์เป็นสัตว์การเมือง อาจทำให้คนจำนวนหนึ่งเข้าใจมนุษย์หลักไม่พ้นอิทธิพลของการเมือง ไม่ว่าจะอยู่ในถิ่นแคว้นใด แต่หลักไม่ได้ ก็ไม่ได้หมายความว่าจะมีบทบาทมากไปกว่านั้น แต่ความจริง อริสโตเติลเห็นมากกว่านั้นนั่นคือ

¹² Ibid., p. 2

¹³ Aristotle, **Politics**, edited by C. Lord, Chicago: Chicago University Press, 1984, p. 2



สถาบันพระปกเกล้า

เห็นว่า “มนุษย์จะไปถึงศักยภาพเต็มที่ของชีวิตของเขาได้ (to reach the full potential of his life and personality) ก็ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโพลิส (Polis - ชุมชนการเมืองหรือที่แปลกันทั่วไปว่า “นครรัฐ”) หรือกิจกรรมสาธารณะเท่านั้น (only by participation in the affairs of a polis)”¹⁴

อริสโตเติลเห็นว่าคนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านั้นก็คือพลเมือง (citizens)

พลเมืองคือ 1. คนที่ใช้สิทธิเข้าร่วมในหน่วยงานที่กำหนดนโยบายหรือตัดสินคดีความ (enjoys the right of sharing in deliberative or judicial office) ในเวลาที่กำหนดตายตัวหรือไม่ก็ได้ (fixed or unfixed) 2. คนที่เข้าร่วมส่วนในชีวิตพลเมืองที่มีทั้งการปกครองและการถูกปกครองโดยสลับกันไป (share in the civic life of ruling and being ruled in turn) 3. พลเมืองที่ดีคือ คนที่ต้องมีความรู้และความสามารถในการปกครองและถูกปกครอง (good citizen must possess the knowledge and the capacity requisite for rule as well as being ruled) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความยอดเยี่ยมของพลเมืองก็คือ ความรู้ในการปกครองเหนือเสรีชนทั้งหลายและความรู้ที่จะถูกพวกเสรีชนทั้งหลายปกครองเรา (a knowledge of rule over free men from both points of view)”¹⁵

¹⁴ นักวิชาการส่วนใหญ่แปล Polis ว่า นครรัฐ (City-state) แต่มีคำยืนยันว่าคำว่า Polis หมายถึงชุมชนที่พลเมืองมีบทบาทสำคัญในการผลักดันเปลี่ยนแปลงการบริหารชุมชน ถือการมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นภารกิจสำคัญ คำว่านครรัฐ หรือ City-state พูดถึงเฉพาะพื้นที่ แต่ไม่ได้พุดถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริงของคนในชุมชนนั้น

¹⁵ Heater, op.cit., p. 3



กรีก, โพลิส, และการพัฒนาประชาธิปไตย

มีประเด็นหนึ่งที่ทั้งเพลโตและอริสโตเติลต่างพูดถึงคือ ขนาดของโพลิส (หรือชุมชนการเมือง) ที่เหมาะสมว่าควรมีประชากรเท่าใด ในงาน “กฎหมาย” ของเพลโต เขาเสนอว่าประชากรที่เป็นพลเมือง (นายทาสเพศชายเท่านั้น) ควรมีไม่เกิน 5,000 คน ในโพลิสหนึ่ง ซึ่งอริสโตเติลไม่เห็นด้วย เพราะมีพลเมืองมากเกินไป

อริสโตเติลเห็นว่าโพลิสที่มีคุณภาพควรมีขนาดกะทัดรัด (compact) และผู้คนใกล้ชิดกันมาก (close-knit) เขาเห็นว่าถ้าหากโพลิสหนึ่งมีพลเมืองคือนายทาสเพศชาย 5,000 คน ก็ย่อมจะต้องมีภรรยาอย่างน้อย 1-2 คน (5,000-10,000) ลูกอย่างน้อย 4-5 คน (20,000-25,000) และคนรับใช้ในแต่ละบ้านราว 2-3 คน (10,000-15,000) เท่ากับว่าโพลิสนั้นจะมีประชากรถึง 40,000-55,000 คน หรือมากกว่านั้นเพราะนายทาสหรือพลเมืองหลายคนมีภรรยามากกว่า 2 คน มีลูกมากกว่า 5 คน และบ้านหลังหนึ่งมีคนใช้มากกว่า 3 คน

อย่างไรก็ตาม ขณะนั้น (หรือศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตศักราช) เอเธนส์มีประชากรถึง 250,000 คน เป็นพลเมืองราว 40,000 คน นอกนั้นเป็นภรรยา ลูกๆ ทาสรับใช้ และชาวต่างประเทศ เอกสารทุกแหล่งยืนยันว่ามีแต่นายทาสเท่านั้นที่เป็นพลเมือง มีสิทธิเลือกตั้ง มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอื่นๆ ภรรยา ลูกของนายทาสไม่ใช่พลเมือง ไม่มีสิทธิทางการเมือง ไม่มีบทบาททางการเมืองใดๆ ส่วนทาสรับใช้และชาวต่างประเทศก็ไม่ใช่พลเมืองและไม่มีสิทธิทางการเมืองใดๆ เช่นกัน



สถาบันพระปกเกล้า

แต่แม้นครเอเธนส์มีจำนวนประชากรมากขนาดนั้น ไม่เป็นไปตามจำนวนที่เพลโตและอริสโตเติลคาดหวัง แต่นครนี้ก็มิได้ขาดแคลนคุณสมบัติทางการเมืองของประชาชนที่อริสโตเติลเสนอไว้เลย ตรงกันข้าม นครเอเธนส์กลับฝึกคักด้วยปฏิบัติการของพลเมือง (the practice of citizenship) พูดย่ออีกอย่างหนึ่งปฏิบัติการนี้เป็นหัวใจของนครเอเธนส์ (the very core of life)

ได้แก่ 1. พลเมืองชาวเอเธนส์เข้าร่วมกระบวนการทางศาล (judicial processes) นั่นคือการเป็นสมาชิกของคณะลูกขุน (Jury) เพื่อตัดสินคดีความต่างๆ

2. เข้าร่วมในการโต้เถียงกันที่ถกเถียงกันในสาธารณะเรื่องนโยบายหรือประเด็นต่างๆ ที่มี ผลต่อกิจการสาธารณะ (public debate as an essential preliminary to the formulation of policy and the making of political decisions) พลเมืองทุกคนมีสิทธิเข้าร่วมการประชุมของสภา จากนั้น จึงมีการคัดเลือกสภาผู้บริหารจำนวน 500 คน ¹⁶

นี่คือระบอบประชาธิปไตยของกรีกที่มีหลายฝ่ายเรียกว่า ประชาธิปไตยทางตรง (Direct democracy) และจำนวนประชากรที่ปรากฏในกรีกก็ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าขนาดของชุมชนยังไม่ใช่ประเด็นใหญ่ แต่ชี้ขาดที่การมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างไรก็ตาม มีความเห็นส่วนหนึ่งที่ประชาธิปไตยทางตรงของกรีกกระทำได้ในชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีประชากรไม่มากนัก ¹⁷ แต่ในระยะหลังๆ รัฐต่างๆ มีขนาดใหญ่ ประชากรมีจำนวนมาก ประชาชนจึงไม่อาจเข้าไปบริหารประเทศโดยตรง แต่ใช้วิธีเลือกตัวแทนเข้าไปทำงานการเมืองแทน ฉะนั้นประชาธิปไตยทางตรงจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ในสังคมยุคปัจจุบัน

¹⁶ Heater, *ibid.*, p. 4

¹⁷ จรูญ สุภาพ, **หลักรัฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518 หน้า 404



อย่างไรก็ตาม หากเราคิดถึงประเด็นหลักที่เพลโตและอริสโตเติลได้เสนอ นั่นคือ การที่ประชาชนแต่ละคนควรผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ตลอดจนการมองว่าชีวิตจะพัฒนาได้อย่างเต็มที่ก็ต่อเมื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะเท่านั้น เราจะพบว่านี่คือองค์ประกอบหลักของระบอบประชาธิปไตยที่พลเมือง หรือประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองอย่างเอาการเอางาน และนี่คือระบบการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่พลเมืองควรเข้าไปมีบทบาท¹⁸ จะเรียกว่าประชาธิปไตยทางตรงหรือประชาธิปไตยที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ก็ไม่ใช่ประเด็นหลัก เพราะในปัจจุบัน สิ่งที่เพลโตและอริสโตเติลได้กล่าวไว้เมื่อ 2,300 ปีก่อนไม่ได้เป็นที่รับรู้กันมากนัก

20 ธันวาคม 2546



¹⁸ C. Fred Alford, "Selection by Lot in Ancient Athens" in Mattei Dogan, ed. **Pathways to Power: Selection Rulers in Pluralist Democracies**. Boulder: Westview Press, 1989 pp. 219-238.



สถาบันพระปกเกล้า

บทที่ 4

จอห์น สจ๊วต มิลล์กับแนวคิด เรื่องการปกครองท้องถิ่น

“There is no universally accepted notion as to the proper nature of local democracy.....and many of those who use the term are simply talking past one another.”

“ที่ผ่านมา ไม่เคยมีแนวคิดใดที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าประชาธิปไตยท้องถิ่นควรมีลักษณะอย่างไร และคนจำนวนมากที่พูดถึงความหมายของคำนี้ต่างคนต่างพูดไม่สนใจฟังกัน...”

John Gyford, 1986 ¹

¹ John Gyford, “Diversity, Sectionalism and Local Democracy”, Research vol. IV of Widdicombe Report on the Conduct of Local Authority Business. Committee of Inquiry into the Conduct of Local Authority Business, Cmnd 9797-9801 (London: HMSO, 1986), p. 106



ความเห็นของ จอห์น กิเฟิร์ต (ในรายงานของเขาเกี่ยวกับการบริหาร และจัดการท้องถิ่นที่เสนอต่อรัฐสภาอังกฤษ) สะท้อนให้เห็นทัศนะที่หลากหลาย เกี่ยวกับประชาธิปไตยและการปกครองท้องถิ่นในอังกฤษในทศวรรษที่ 1990 การยึดมั่นในทัศนะของตนและการไม่ฟังกัน (จนอาจนำไปสู่ทางตัน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขใดๆ)

เมื่อพูดถึงประชาธิปไตยท้องถิ่นและการปกครองดูแลตนเองในระดับท้องถิ่น เรามักนึกถึงงานสำคัญชื่อ **ประชาธิปไตยในอเมริกา (Democracy in America)** ของนักคิดชาวฝรั่งเศสชื่อ อเล็กซิส เดอ ต็อดเคอวิลล์ (Alexis de Tocqueville, 1805-1859) ผลงานคลาสสิกชิ้นนี้เกิดจากการไปเยือนท้องถิ่นต่างๆ ในสหรัฐฯ เป็นเวลา 9 เดือน หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงบทบาททางการเมือง อันแข็งขันของชาวอเมริกันในระดับชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตยระดับชาติ และท้องถิ่นต่างๆ ได้ส่งตัวแทนไปร่วมกันสร้าง ประเทศใหม่คือสหรัฐอเมริกาอันเป็นสาธารณรัฐใหม่ในตอนปลายศตวรรษที่ 18 และส่งผลให้สหรัฐฯ เป็นประเทศหนึ่งที่ไม่มีความการกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นเพราะทั้งสองสิ่งเข้มแข็งตั้งแต่ก่อตั้งประเทศแล้ว²

แต่ประเทศอื่นๆ มิได้มีประสบการณ์แบบนั้น โดยเฉพาะยุโรป การต่อสู้ระหว่างรัฐกับท้องถิ่นต่างๆ มีมายาวนานมาก เช่น ที่อังกฤษช่วงปลายยุค คักดินา (ศตวรรษที่ 12-15) หน่วยการปกครองในระดับท้องถิ่นที่เรียกว่า parish, shire (หรือ county) และ corporate town (หรือ borough) พยายามรักษาอำนาจของตนไว้ ขณะที่อำนาจของสถาบันกษัตริย์มีมากขึ้น³ ระบบการเมือง

² Alexis de Tocqueville, **Democracy in America**. Edited and abridged by Richard Heffner, New York: Mentor Book, 1956

³ Tony Byrne, 6th ed. **Local Government in Britain**. London: Penguin Books, 1994 p. 14



สถาบันพระปกเกล้า

การปกครองระดับชาติเข้มแข็งมากขึ้น จนในสมัยพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 1 (Edward 1, 1239-1307) ได้มีการสถาปนาสถาบันรัฐสภา (Model Parliament) ในปี ค.ศ. 1295 อันเป็นแบบที่ใช้กันจนถึงยุคปัจจุบัน⁴

น่าศึกษาอย่างยิ่งว่างานของเดอ ต็อคเคอวิลล์ (ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1835) มีอิทธิพลต่อจอห์น มิลล์ (John Stuart Mill, 1806-1873) นักคิดคนสำคัญชาวอังกฤษเพียงใด เพราะในปี ค.ศ. 1861 หรือ 26 ปีหลังจากนั้น จอห์น มิลล์ได้เขียนงานชื่อ **การปกครองที่มีตัวแทน (Representative Government)**⁵ ในงานชิ้นนี้ มิลล์พูดถึงการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย และได้ใช้คำว่า **การปกครองท้องถิ่น (Local Government)** เป็นครั้งแรก ทำให้เขาได้รับการยกย่องว่าเป็นนักคิดคนแรกที่พูดถึงคำนี้อย่างเป็นทางการ ขณะที่ต็อคเคอวิลล์พูดถึงการปกครองในระดับท้องถิ่นที่เข้มแข็งในสหรัฐฯ มิลล์ก้าวไปไกลกว่าด้วยการเสนอให้แบ่งการเมืองการปกครองของแต่ละประเทศเป็น 2 ระดับ คือระดับชาติและระดับท้องถิ่น นอกจากนี้ มิลล์ยังได้เสนอรูปแบบของการปกครองท้องถิ่น การแบ่งภารกิจของรัฐบาลกลางและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และบทบาทของประชาชนในการปกครองท้องถิ่น ข้อเสนอของมิลล์ทำให้การปกครองท้องถิ่นกลายเป็นประเด็น และก้าวขึ้นเป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญอีกอันหนึ่งในเวลาต่อมา

⁴ The Wordsworth Dictionary of Biography. Hertfordshire: Helicon Publishing, 1994 p. 142

⁵ John Stuart Mill, **Three Essays: On Liberty, Representative Government, the Subjection of Women**. Oxford: Oxford University Press, 1975



จอห์น สจวร์ต มิลล์: ชีวิตและผลงานอันน่าทึ่ง

จอห์น มิลล์ เป็นนักปรัชญาและนักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษที่มีชีวิตและผลงานอันน่าสนใจยิ่ง เพราะเขาเป็นบุตรของเจมส์ มิลล์ (James Mill, 1773-1836) นักปรัชญาชาวสกอตแลนด์ ซึ่งมีเพื่อนรักคือ เจอโรมี เบนธัม (Jeremy Bentham, 1748-1832) นักปรัชญาชาวอังกฤษเจ้าของทฤษฎีอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ⁶ เพื่อนรักอีกคนหนึ่งคือ ฟรานซิส เพลส (Francis Place, 1771-1854) บุคคลทั้งสามเป็นนักคิดที่มีแนวคิดเหมือนกัน และมีบทบาทการเคลื่อนไหวการเมืองที่สำคัญในอังกฤษในขณะนั้น อันเป็นช่วงเวลาที่การปฏิวัติอุตสาหกรรมเริ่มก่อผลสะท้อนต่อสังคมอย่างกว้างขวาง

ลัทธิอรรถประโยชน์นิยมถือเป็นความคิดสำนักเสรีนิยม (Liberal school) ที่เป็นปฏิริยาต่อการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากเศรษฐกิจสมัยใหม่ การที่ประชาชนจำนวนมากกระจุยตัวกันทำงานในเขตโรงงานและกลายเป็นเมืองใหญ่ มีผู้คนแออัด และชีวิตความเป็นอยู่เต็มไปด้วยปัญหาสารพัด โดยได้เสนอว่านโยบายรัฐต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนจำนวนมากที่สุด (the greatest happiness for the greatest number) อนึ่ง แนวคิดนี้จัดอยู่ในสำนักเสรีนิยมเมื่อเทียบกับแนวคิดสังคมนิยมแบบปฏิรูป เช่น โรเบิร์ต โอเวน (Robert Owen, 1771-1858) นักธุรกิจ เจ้าของโรงงานซึ่งเห็นว่าการรวมตัวกันของกรรมกรการร่วมมือกันจัดตั้งสหกรณ์เป็นทางเลือกของระบบเศรษฐกิจใหม่แทนที่จะให้นายทุนผูกขาดเป็นเจ้าของโรงงานและกระบวนการผลิต-การจำหน่ายทั้งหมด ก่อนที่แนวคิดสังคมนิยมแบบชนชั้นและการปฏิวัติของลัทธิมาร์กซ (Marxism) จะมีบทบาทในเวลาต่อมา

⁶ Jonathan Glover, ed. *Utilitarianism and Its Critics*. New York: Macmillan Publishing, 1990 pp. 5-20



สถาบันพระปกเกล้า

ที่กล่าวว่าชีวิตและผลงานของจอห์น มิลล์น่าทึ่งก็ด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ 1. บิดาของเขาไม่เพียงแต่เป็นนักคิดและนักเคลื่อนไหวทางการเมืองคนสำคัญ หากบิดาของเขาและมิตรสนิทที่ร่วมอุดมการณ์กัน มีบทบาทในการวางแผนการอบรมเลี้ยงดูจอห์น มิลล์ ทำให้จอห์น มิลล์เป็นเสมือนลูกชายของนักเคลื่อนไหวทางการเมืองกลุ่มนี้ และ 2. วิธีการสั่งสอนเลี้ยงดูจอห์น มิลล์ที่บ้าน ไม่ให้จอห์นไปโรงเรียนได้ทำให้จอห์นมีการศึกษาอย่างดีเยี่ยมน่าพิศวง มีวิธีคิดวิธีการมองปัญหาตลอดจนคุณธรรมที่เป็นไปตามแนวคิดของคนกลุ่มนี้

การศึกษาอันน่าพิศวงของจอห์น มิลล์

เจมส์ มิลล์เห็นว่าสังคมอังกฤษนั้นเลวร้าย (vicious) โง่เขลา (ignorant) และมลายในศาสนา (conviction of all churches... false..... wicked) เขาเห็นว่าการจัดระบบการศึกษาที่สูญเปล่านั้นเป็นความเลวร้าย ด้วยเหตุนี้ เขาจึงไม่ยอมส่งลูกเข้าโรงเรียน เพราะไม่ต้องการให้ลูกต้องแปดเปื้อนกับสิ่งที่เขาไม่เห็นด้วย เขาเก็บลูกไว้ในบ้าน และให้การศึกษาแก่ลูกด้วยตัวเอง เขาต้องการสร้างลูกให้เป็น **คนอีกแบบหนึ่ง** จึงลงแรงจัดระบบการศึกษาให้แก่ลูกด้วยตัวเอง⁷ **คนแบบที่ว่ำนัน** ก็คือ เป็น “นักปฏิรูปที่มีความสามารถและเอาการเอางาน (competent and diligent reformer)” เป็น “ผู้สืบทอดตัวเขาและ เจอโรมี่ เบนธัม อย่างมีคุณภาพ (proper successor to himself and Jeremy Bentham)” และเป็น “นักต่อสู้เพื่อลัทธิอัตถประโยชน์นิยม (‘utilitarian’ messiah)”⁸

⁷ Edward Alexander, *On Liberty John Stuart Mill*. Peterborough, Ontario: Broadview Press, 1999, pp. 14-16 & John M. Robson, ed. *John Stuart Mill: Autobiography*. London: Penguin Books, 1989 see the introduction p. 22

⁸ J.M. Robson, *ibid.*, p. 4



เจมส์ มิลล์ ผู้พ่อออกจากสกอตแลนด์ไปหางานทำและตั้งรกรากในกรุงลอนดอนในปี ค.ศ. 1802 เขาคิดสร้างฐานะและชื่อเสียงด้วยการเป็นนักเขียนจึงวางแผนเขียนหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์อินเดียในสมัยอังกฤษยึดครอง” (History of British India) ให้สำเร็จภายในเวลา 3 ปี แต่เขาต้องใช้เวลาราว 11 ปีกว่างานจะสำเร็จ ด้านหนึ่ง เขาจึงต้องประหยัด แต่อีกด้านหนึ่งซึ่งสำคัญกว่ามาก ก็คือ เจมส์ มิลล์คัดค้านความคิดและความเชื่อของสังคมในขณะนั้น เขาต้องการสร้างคนแบบใหม่ เจมส์ มิลล์จึงให้ลูกชายเรียนหนังสือและเรียนรู้การทำงานที่บ้าน เขาสอนหนังสือให้ลูกด้วยความหยิ่งทะนงและด้วยความคิดของตัวเอง เจอโรมี เบเนธัมและฟรานซิส เพลส ไม่เพียงแต่เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ตั้งแต่ต้น หากได้ช่วยอบรมเลี้ยงดูลูกของเจมส์ในเวลาต่อมาด้วย⁹

จอห์น มิลล์ ถือกำเนิด 4 ปีหลังจากที่บิดาย้ายเข้ามาอยู่ที่นครลอนดอน และเป็นลูกคนแรก เริ่มเรียนภาษากรีกตั้งแต่อายุ 3 ขวบ (ค.ศ. 1809) เอกสารที่มีอยู่ไม่เคยระบุว่าเขารู้ภาษาอังกฤษตอนไหน ซึ่งน่าจะแสดงว่าจอห์นรู้ภาษาอังกฤษทั้งอ่านและเขียนเป็นอย่างดีในช่วงอายุ 1-2 ขวบ พ่อจึงให้จอห์นเรียนภาษากรีก และในระหว่างนั้น จอห์นอ่านหนังสือมากมาย จนเมื่ออายุ 6 ขวบ เขาก็เรียนเขียนเรื่องประวัติศาสตร์โรมัน เมื่ออายุได้ 7 ขวบ (ค.ศ. 1813) เขาได้ศึกษาบทสนทนา 6 ชุดแรกของเพลโตเป็นภาษากรีก จอห์นเรียนภาษาละตินเมื่ออายุได้ 8 ขวบ¹⁰

⁹ William Thomas, “Mill” in Keith Thomas, ed. *Great Political Thinkers*. Oxford: Oxford University Press, 1992, p. 248

¹⁰ J.M. Robson, op.cit., pp. 24-27



สถาบันพระปกเกล้า

ก่อนที่จอห์นจะมีอายุ 10 ขวบ เขาอ่านหนังสือคลาสสิกและหนังสือร่วมสมัยจำนวนมากและเรียนตรรกวิทยาเมื่ออายุได้ 12 ปี ด้วยเหตุนี้ จึงไม่น่าแปลกใจที่เขามีความสามารถอย่างมากในการอธิบายประเด็นทางเศรษฐศาสตร์และตรรกวิทยาชั้นสูง ก่อนที่เขาจะไปเรียนต่อที่ฝรั่งเศสเมื่ออายุได้ 14 ปี¹¹

วิธีการเรียนการสอนของตระกูลมิลล์นับว่าเข้มข้น ผู้เป็นพ่อคร่ำเคร่งกับงานเขียนหนังสือซึ่งเป็นอาชีพเลี้ยงดูครอบครัว พ่อกับลูกทำงานในห้องเดียวกัน โดยลูกต้องเรียนรู้วิธีแก้ไขปัญหาลำพัง ยกเว้นเมื่อลูกไปขอความช่วยเหลือจากพ่อ ทุกวิชาที่จอห์นเรียน เขาจะต้องทำบันทึกและอภิปรายกับพ่อโดยทุกๆ เย็น พ่อกับลูกจะออกไปเดินเล่นด้วยกัน ในระหว่างนั้น ลูกก็จะเล่าให้พ่อฟังว่าวันนั้นเขาอ่านอะไร ได้ความรู้อะไรและมีทัศนะอย่างไรบ้าง นอกจากนี้ จอห์น ในฐานะลูกคนโตยังต้องทำหน้าที่ติวน้องๆ และหากน้องๆ สอบไม่ผ่าน พี่กับน้องก็ต้องรับโทษร่วมกัน เขามีน้องชายและน้องสาวรวม 8 คน¹²

จอห์น มิลล์ได้รับการศึกษาพร้อมๆ กับการเรียนรู้จากการทำงาน ของพ่อและทำงานร่วมกับพ่อ เขาอ่านหนังสือที่พ่ออ่านและเมื่อมีปัญหาที่พุดคุยกัน เมื่อจอห์น อายุได้ 11 ปี เขาต้องอ่านงานประวัติศาสตร์อินเดียที่พ่อเขียนทั้งหมดเพื่อตรวจพิสูจน์งานเหล่านั้น เขาเป็นเหมือนเลขานุการของพ่อ รับรู้งานทุกๆ ด้านของพ่อโดยเฉพาะงานเอกสาร ขณะเดียวกันก็เป็นเหมือนเพื่อนร่วมงาน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการ จอห์นเริ่มเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองเมื่ออายุได้ 13 ปี เขาอ่านงานของเดวิด ริคาร์โด (David Ricardo, 1772-1823) และเจอโรมี เบนธัม สองนักคิดที่ยิ่งใหญ่ชาวอังกฤษ

¹¹ Ian Adams & R.W. Dyson, *Fifty Major Political Thinkers*. London: Routledge, 2003 p. 134 and J. M. Robson, op.cit., p. 6

¹² William Thomas, "Mill", in Keith Thomas, ed. *Great Political Thinkers*. op.cit., p. 247



ซึ่งทั้งสองเป็นเพื่อนของพ่อและมีฐานะที่ดีมาก เบนธัมและเพลสได้มาช่วยสอนวิชาเศรษฐศาสตร์กับการเมืองให้แก่จอห์นบ่อยครั้ง

เมื่อจอห์นอายุได้ 10 กว่าปี เขาเรียนรู้งานทุกอย่างของพ่อได้หมดแล้ว เมื่อเขาเดินทางไปศึกษาที่ฝรั่งเศส เป็นเวลา 1 ปี โดยไปพักและเรียนหนังสือกับเซอร์ ซามูเอล เบนธัม น้องชายของเจอรัม เบนธัม ที่นั่น เขาได้แสดงความเป็นเลิศทางวิชาการให้เห็นอีกครั้งด้วยการเรียนรู้ภาษาฝรั่งเศสเป็นอย่างดีในเวลาเพียง 6 เดือน เขาก็เข้าห้องเรียนระดับมหาวิทยาลัยฟังคำบรรยายเรื่องปรัชญาวิทยาศาสตร์, สัตววิทยา, และวิชาเคมี จนนำเอาโน้ตจากคำบรรยายมาปรับปรุงเป็นงานเขียน ขณะเดียวกัน เขาก็ศึกษาวิชาคณิตศาสตร์ขั้นสูงและวิชาฟิสิกส์ด้วยตนเอง¹³

ในช่วงที่จอห์นมีอายุระหว่าง 15-17 ปี เขาได้ศึกษาวิชาปรัชญา, จิตวิทยา, รัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ด้วยตนเอง เขายังศึกษาหลักการอรรถประโยชน์นิยมของเบนธัมอย่างจริงจัง และได้ยอมรับเอาหลักการนี้เป็นอุดมการณ์ของตน กล่าวกันว่า เมื่อจอห์น มิลล์อายุได้ 17 ปี เขามีความรู้ในทุกๆ วิชาและทุกอย่างที่พ่อของเขา (ที่ขณะนั้นมีอายุ 50 ปี) รู้ เมื่อถึงวัย 17-18 ปี ถึงเวลาที่คนหนุ่มสาวควรจะสอบเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย เจมส์ มิลล์ได้บอกเพื่อนๆ อย่างถ่อมตัวว่าลูกของเขาคงไม่ต้องเข้ามหาวิทยาลัย เพราะเขาได้เรียนรู้สิ่งที่สอนในมหาวิทยาลัยหมดแล้ว (ทั้งๆ ที่จอห์นมีความรู้ระดับคนที่มีอายุมากกว่าเขาอย่างน้อย 25 ปี) เมื่ออายุได้ 17 ปี (ค.ศ. 1823) จอห์นได้งานทำที่บริษัทอีสต์ อินเดีย ถึงตอนนั้น เขาน่าจะถอดแบบของผู้เป็นพ่อได้ทุกอย่าง¹⁴

¹³ J.M. Robson, op.cit., p. 6

¹⁴ ibid. and Edward Alexander, ed. On Liberty John Stuart Mill. op.cit, pp. 9-10



สถาบันพระปกเกล้า

วิธีการให้การศึกษาที่บ้าน (Home school) ของเจมส์ มิลล์นับเป็นตำนานเรื่องหนึ่งของระบบการศึกษา ซึ่งก่อให้เกิดความสนใจการวิพากษ์วิจารณ์ และการทดลองเกี่ยวกับการจัดระบบการศึกษาอย่างกว้างขวางในอังกฤษ เอ็ดเวิร์ด อเล็กซานเดอร์ (E. Alexander) มีความเห็นต่อเรื่องนี้ว่าการอบรมบ่มเพาะจอห์น มิลล์ในแนวนี้นี้ก็คือการสร้างอาวุธสำคัญสำหรับขบวนการปฏิวัติในอังกฤษ (ซึ่งในเวลานั้น หัวหน้าขบวนการก็คือเจอเร็มีย์ เบนธัมและเจมส์ มิลล์) “เด็กฉลาดยิ่งคนหนึ่งได้รับการอบรมดูแลเต็มที่ด้วยหวังว่าเขาจะสร้างผลงานที่ยิ่งใหญ่ในอนาคต” และแน่นอน สำหรับคนที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางนี้ย่อมตกตะลึง กระทั่งไม่เชื่อว่าเรื่องเช่นนี้จะ เป็นความจริง มองว่านี่คือ “หนูทดลอง” (son of a demonstration) บางคนไปไกลถึงขั้นโจมตีว่าพ่อแม่ที่ทำต่อลูกเช่นนั้นเป็นเผด็จการ (parental tyranny) ¹⁵

นิยายอันโด่งดัง เรื่อง **Hard Times** (ค.ศ. 1854) โดยชาร์ลส์ ดีคкенส์ (Charles Dickens, 1812-1870) นักเขียนนวนิยายที่ยิ่งใหญ่ของอังกฤษ เกิดขึ้นหลังจากที่ดิคкенส์ได้ทราบเรื่องของจอห์น มิลล์จากเพื่อนบางคนและทราบว่าในปี 1826 เมื่อจอห์นอายุได้ 20 ปี เขาได้ล้มป่วยลงด้วยโรคเกี่ยวกับอารมณ์และความคิด (Mental crisis) นิยายเรื่อง **Hard Times** นี้ ได้กำหนดให้หญิงสาวชื่อ หลุยซ่า (Louisa) ต้องประสบปัญหาด้านอารมณ์และความคิดอย่างหนักเนื่องจากพ่อแม่ไม่ยอมให้ลูกเข้าโรงเรียน แต่ให้ลูกเรียนหนังสือภายในบ้าน ¹⁶

¹⁵ E. Alexander, *ibid.*, p. 14 & J.M. Robson, *op.cit.*, p. 4

¹⁶ *Ibid.*, p. 16 อนึ่ง มีบทความของอนุช อภาภิรม เรื่อง “ความคิดสร้างสรรค์กับสามัญสำนัก (5)” **มติชนสุดสัปดาห์** 27 สิงหาคม 2544 หน้า 65 กล่าวถึงสิทธิโรงเรียน, การยกเลิกหรือลดโรงเรียน (De-schooling) และการเรียนที่บ้าน (Home Schooling) ไว้อย่างน่าสนใจยิ่งว่า โรงเรียนยังเป็นสถาบันการเรียนรู้ที่สำคัญ แต่มีปัญหาและจุดอ่อนบางประการที่ต้องปฏิรูป



ในชีวิตจริงของจอห์น มิลล์ เด็กหนุ่มวัย 20 ปี (ค.ศ. 1826-1827) ซึ่งมีความรู้ระดับศาสตราจารย์วัย 50 กว่าปี กลายเป็นคนซึมเศร้า และสูญเสียสมาธิ ในการทำงานเป็นเวลา 1 ปีเศษ เขา รักษาตัวเองให้หายเป็นปกติด้วยวิธีการหลากหลาย เช่น การอ่านบทกวีนิพนธ์และศึกษางานศิลปะ และหลังจากที่เขาผ่านวิกฤตทางอารมณ์และความคิดในช่วงนั้นกลายเป็นคนปกติ จอห์นก็ได้สร้างผลงานสำคัญหลายชิ้น แต่ในนิยายของดิคкенส์นั้น หลุยซ่าต้องจบชีวิตลงอย่างปวดร้าว เหมือนกับดิคкенส์ต้องการที่จะบอกแก่ผู้อ่านว่าวิธีการให้การศึกษาแบบ Home school มีแต่สร้างความเสียหาย

แน่นอน การให้การศึกษาอย่างเข้มข้นและเกิดผลด้านบวกจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากผู้เป็นพ่อขาดความรู้ความสามารถเช่นเจมส์ มิลล์ และลูก ซึ่งเป็นผู้เรียนขาดความสามารถที่จะเรียนและเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วน่าอัศจรรย์ดังเช่นจอห์น มิลล์ แต่ก็มีได้หมายความว่าวิธีการให้การศึกษาของเจมส์ มิลล์ จะไม่มีจุดอ่อน ดังเช่น การศึกษาของจอห์นเป็นประสบการณ์ที่โดดเดี่ยว (isolating experience) จอห์น ไม่เคยพบคนวัยเดียวกันเลยจนกระทั่งเขาอายุได้ 14 ปี หรือกรณีที่พ่อแม่ละเลยข้อเท็จจริงที่เด็กมีความสนใจบางอย่างแตกต่างจากของผู้ใหญ่ พ่อไม่ค่อยเห็นความสำคัญของความรู้สึกของคน (devaluation of human feelings) และบ้านของจอห์น มีของเล่นและเกมส์สำหรับเด็ก หรือหนังสือการ์ตูนน้อยมาก เป็นต้น¹⁷

ในงานชิ้นสำคัญคือ “อัตชีวประวัติ” (Autobiography, 1870) ของตัวเขาเอง จอห์น มิลล์ ได้เปิดเผยความเอจจริงเอจจังและเข้มงวดของพ่อมีแม่ที่แม้จะรักลูก แต่ก็มิได้ผ่อนปรนความเข้มงวดของพ่อหรือหาทางแก้

¹⁷ Adams and Dyson, op.cit., p. 134, W. Thomas, op.cit., p. 248 and R.M. Robson, op.cit., p. 8



ด้วยการทุ่มเทความรักให้เป็นการทดแทน เขาพูดถึงแม่น้อยมากในหนังสือ แต่กล่าวถึงหนังสือที่อ่านยากและปัญหาหนักที่พ่อบอกให้เขาขบแค้นเป็นส่วนใหญ่ แม้เขาจะได้อ่านหนังสือเช่น **โรบินสัน ครูโซ (Robinson Crusoe)** ได้อ่านและเขียนบทกวีแต่ทั้งหมดนี้ก็เกินไปตามแผนการเรียนการสอนที่พ่อวางไว้ให้ทั้งสิ้น ไม่มีงานวรรณกรรมอื่นๆ เพื่อให้คนอ่านมีสิทธิที่จะเลือกอ่านได้เอง¹⁸ ข้อสังเกตหนึ่งที่น่าสนใจคือ ประสบการณ์ดังกล่าวอาจเป็นส่วนสำคัญ ส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้เขาเขียนหนังสือเรื่อง **ว่าด้วยเสรีภาพ (On Liberty, 1859)** ได้อย่างลึกซึ้งยิ่ง

อย่างไรก็ตาม มุมมองต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษาของจอห์น มิลล์นั้น นับว่าหลากหลายขึ้นอยู่กับการมอง สิ่งที่สำคัญอย่างน้อย 4 ข้อ คือ

1. ความยอดเยี่ยมที่กล่าวมาทั้งหมดมิใช่เรื่องที่ได้ยินคนเล่า ซึ่งอาจเลื่อนลอย แต่ทั้งหมดมีหลักฐานบันทึกไว้มากมายและทุกคนที่เกี่ยวข้องระบุหลักฐานเหล่านั้นตรงกัน ซึ่งถือว่าเป็นองค์ความรู้ที่ล้ำค่า ขณะเดียวกัน ก็ขึ้นอยู่กับคนที่ทราบข้อมูลเหล่านั้นมีความเห็นอย่างไร เช่น คนที่เห็นว่าจอห์น ชาติเสรีภาพ ก็จะมองด้านเดียวว่า Home schooling ไม่ใช่ทางออก หรือมุ่งโจมตี พ่อแม่ว่าบังคับเด็กมากเกินไป เด็กไม่อาจเรียนรู้ได้มากขนาดนั้น โดยเน้น พูดถึงแต่ปัญหาต่างๆ ที่จอห์นต้องเผชิญ ทั้งๆ ที่ช่วงที่เขาเจ็บป่วยเป็นเพียงช่วงสั้นๆ แต่หลังจากนั้นเขามีชีวิตยืนยาว มีความสุขและได้สร้างผลงานสำคัญ

2. น่าสังเกตว่าจอห์น มิลล์ มิใช่นั่งอ่านหนังสือในบ้านโดยไม่ทำอย่างอื่น การอ่านการเรียนของเขาสอดคล้องประสานกับการถกเถียงอภิปรายกับพ่อ ทุกวัน และการลงมือช่วยพ่อทำงานด้านวิชาการอย่างแนบแน่น นี่คือการเรียนรู้พร้อมๆ กับการลงมือปฏิบัติ¹⁹

¹⁸ W. Thomas, op.cit. p. 249

¹⁹ J.M. Robson, op.cit., pp. 8-9



3. ถึงอย่างไร เราต้องฟังความเห็นของมิลล์ด้วย นั่นคือ เขามันก็ในอัตชีวประวัติของเขาว่า เขามี “ชีวิตวัยเด็กที่เป็นสุข (a happy childhood)” หนังสือทั้งหมดที่เขาได้อ่านนั้น เขาระบุว่าเป็นสิ่งที่วิเศษที่สุดสำหรับเขา (Greatest delight)” ผู้อ่านจะทิ้งที่เขาระบุรายชื่อหนังสือขึ้นสำคัญของโลกหลายร้อยเล่มที่จอห์นอ่านในช่วงวัย 5-8 ขวบ และหลายเล่มเขียนเป็นภาษากรีกและละติน ²⁰ และแม้เขาจะประสบปัญหาทางอารมณ์ แต่ก็เป็นเวลาที่สูงชันมาก (มีคนเรียกว่า transitory gloom) ดังนั้น หากเราสรุปว่า การเรียนหนังสือที่บ้านทำให้เขาเสียจริต แล้วเราจะอธิบายอย่างไรที่เขาหายป่วย และหลังจากนั้นก็เป็นผู้ที่มีความสุขในชีวิต และสร้างผลงานสำคัญไว้หลายชิ้น

ในทัศนะของ R.M. Robson การเรียนหนังสือที่บ้านและความเอาใจจริงเอาใจของเจมส์ มิลล์ในการอบรมสั่งสอนลูก มิใช่ปัจจัยสำคัญที่ทำให้จอห์น มิลล์เสียจริตไปช่วงหนึ่ง แต่ Robson เห็นว่ามีปัจจัย 4 ข้อที่ทำให้จอห์น มิลล์มีปัญหาอารมณ์และความคิดไปช่วงหนึ่ง คือ 1. ในช่วง 3 ปีเศษก่อนที่เขาจะมีปัญหานั้น เขาต้องทำงานหนักมากให้แก่บริษัทอีสต์ อินเดีย 2. เขาต้องทำงานหนักในฐานะเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวกลุ่มอัตถประโยชน์นิยม ซึ่งต้องทำงานทั้งก่อนและหลังเวลาทำงานปกติ 3. จอห์นต้องสั่งสอนอบรมน้องๆ ทั้ง 7 คน และ 4. เขาต้องค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองต่อไป และยังเป็นบรรณาธิการหนังสือของเบนธัม จำนวน 5 เล่ม ซึ่งตีพิมพ์ในปี 1827 ที่เขาอายุได้ 21 ปี (อันเป็นปีที่จอห์นล้มป่วยทางจิต) Robson สรุปว่าเพราะจอห์น มิลล์ทำงานหนักเกินไปจึงต้องประสบสิ่งที่เรียกว่า “หมดสภาพ” (worn out) ไปชั่วคราว ²¹

²⁰ Ibid., , p. 7

²¹ Ibid., pp. 8-9



นอกจากนี้ Robson ยังเห็นว่าสิ่งหนึ่งที่เจมส์ มิลล์ผู้พ่อบิดได้ตระเตรียมหรืออบรมลูกชายให้มีเครื่องมือไปต่อสู้กับชีวิต นั่นคือ เพราะเจมส์ มิลล์มิได้ให้ความสำคัญแก่อารมณ์ความรู้สึก ทำให้จอห์นขาดความสามารถในการจัดการกับปัญหาแรงจูงใจส่วนตัวซึ่งไม่ใช่เรื่องของเหตุและผล (unequipped to deal with non-rational personal motivation) ²²

และ 4. เจมส์ มิลล์และคณะไม่เพียงแต่ให้การศึกษาที่ดีเยี่ยมแก่จอห์น หากได้ทำให้จอห์นมีจุดยืนทางจริยธรรมและการเมืองที่แข็งแกร่งและคล้อยคลึงกับผู้ถ่ายทอดอย่างน่าพิศวง จอห์น มิลล์ได้บันทึกไว้ว่า “ความยุติธรรม, ความอดกลั้น, ความซื่อสัตย์สุจริต, การยับยั้ง, การเตรียมพร้อมที่จะเผชิญความเจ็บปวดรวมทั้งการทำงานหนัก, ความห่วงใยต่อผลประโยชน์ของสาธารณะ, การตีคุณค่าคนโดยดูที่การกระทำความดีของเขา, จะดูสิ่งใดก็ดูว่าสิ่งนั้นมีคุณประโยชน์หรือไม่, ชีวิตที่ต้องออกแรง ไม่ใช่ของลอย ฝนปรนให้ตัวเอง สิ่งเหล่านี้คือคุณธรรมส่วนหนึ่งที่พ่อได้ฝากไว้ให้ นานๆ ครั้ง ท่านจะพูดหนึ่ง หากไม่ปลูกเร้าอย่างแรงให้ยึดมั่นในคุณธรรมเหล่านั้น ท่านก็จะเหี้ยมหยามลักษณะที่ตรงกันข้าม” ²³

ในงานอัตชีวประวัติของเขาจอห์นใช้คำว่า “ต้องฝ่าฟันไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง” “ต้องยึดมั่นในความคิด” “พลังงานแรงงานอันมีไม่จำกัด” “ต้องมุมานะ อย่าท้อแท้” จอห์นได้พูดว่า “การใช้ความคิด (mental labour)” นั้น เป็นภารกิจและเป็นสิ่งที่ดี เขาได้ยกย่อง “คนหนุ่มที่มีความคิดเฉียบแหลม รวดเร็ว” “เวลาทำงาน...ก็ทำอย่างจริงจัง...อธิบายปัญหาอย่างถึงแก่น...ติดตามทุกๆ ประเด็น ต้องแก้ไขไปเรื่อยๆ” จอห์นยกย่องคุณค่าของ “การหาคำตอบให้ได้สมบูรณ์ ไม่ใช่หาคำตอบเพียงครั้งๆ กลางๆ ไม่มีวัน

²² Ibid., p. 8

²³ Ibid., p. 22



ละทิ้งปัญหา จะปล่อยให้ปัญหาได้ค้างคาไว้ไม่ได้ แต่ต้องกลับไปหาปัญหานั้น จนแก้ไขได้...ต้องไม่มีวันคิดว่าฉันเข้าใจบางส่วนของปัญหาดีแล้ว จนกระทั่ง จะได้เข้าใจปัญหาทั้งหมด”²⁴

จากที่กล่าวมา เราจึงควรมองกรณีของจอห์น มิลล์ อย่างเป็นพิเศษ คำถามคือ ปัจจัยภายในคือความปรารถนาของจอห์นกับปัจจัยภายนอก คือการสั่งสอน อบรม การอ่าน และการทำงานควบคู่กับการเรียนมีบทบาทสัมพันธ์กันอย่างไร การศึกษาที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ปกครองกับเด็กในกรณีนี้ ประสบผลด้วยสาเหตุใดบ้าง อะไรคือวิธีการที่ควรสรุปเป็นบทเรียน เราควร เก็บรับบทเรียนอื่นใดจากการศึกษาเช่นนี้ มองอีกแง่หนึ่ง กรณีที่เกิดขึ้นอาจมิใช่ กรณีพิเศษก็ได้ แต่เด็กอีกหลายคนอาจเรียนรู้ได้มากกว่าระบบการศึกษา ที่เป็นอยู่ หากระบบการศึกษามีการปฏิรูปและมีหลายแบบให้เยาวชนและผู้ปกครองได้เลือก

บทเรียนที่ได้จากกรณีของจอห์น มิลล์จึงมิใช่การเน้นหาข้อเสียของ ระบบ Home school และปฏิเสธทุกอย่าง และยอมไม่ใช้การปกป้องระบบ การศึกษาของรัฐหรือเอกชนที่ดำรงอยู่ และเห็นว่าสิ่งที่ดำรงอยู่ดีไปหมด การจัดระบบการศึกษาที่บ้าน การปลูกฝังด้านคุณธรรม การเรียนและการทำงานควบคู่กัน และการดูแลเด็กที่มีความสามารถสูงเป็นพิเศษ รวมทั้งเด็ก ที่มีความสนใจแตกต่างกัน ควรเป็นแนวทางสำหรับผู้ปกครอง กลุ่มเอกชน และรัฐในการจัดระบบการศึกษาที่มีความหลากหลาย สนองตอบลักษณะ และความต้องการของสังคมที่หลากหลายได้มากขึ้น ขณะเดียวกันก็ต้องมี ประสิทธิภาพ แน่นนอน รัฐ (โดยเฉพาะรัฐบาลกลาง) ไม่จำเป็นและไม่ควร ดำเนินการเหล่านี้เองทุกเรื่อง

²⁴ Ibid., pp. 103-105



ผลงานด้านอื่นๆ ของจอห์น มิลล์

นอกจากการศึกษาที่บ้าน จอห์น สจวร์ต มิลล์ได้เสนอผลงานสำคัญไว้อย่างน้อยอีก 6 เรื่อง คือ **หนึ่ง** ทฤษฎีและความสำคัญของสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ จากผลงานชื่อ **ว่าด้วยเสรีภาพ (On Liberty, ค.ศ. 1859)** ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยเรียบร้อยแล้ว²⁵

สอง ว่าด้วยความเป็นเผด็จการของเสียงข้างมาก (tyranny of the majority) จอห์น มิลล์ยอมรับข้อดีและความสำคัญของระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative democracy) ยอมรับชัยชนะของเสียงข้างมากในระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน แต่ขณะเดียวกัน จะต้องระมัดระวังมิให้เสียงข้างมากกลายเป็นเผด็จการ ทำร้ายเสียงข้างน้อย แต่ควรยอมรับสิทธิของเสียงข้างน้อยด้วย (จากผลงานชื่อ **การปกครองที่มีตัวแทน (Representative Government, ค.ศ. 1861)**)²⁶

สาม แนวคิดเรื่องการเป็นตัวแทนแบบสัดส่วน (Proportional representation) จอห์น มิลล์เห็นว่าแม้ระบบรัฐสภาซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งและเป็นตัวแทนของประชาชน แต่หากปล่อยให้คิดแต่ปริมาณหาตัวแทนที่ได้คะแนนมากที่สุด ก็มีแนวโน้มที่น่าห่วงเช่น จะมียุทธวิธีทางเลือกเหลือก็แนวจะมีใครทำงัด หรือเสนอทางเลือกอื่นๆ ตัวแทนของฝ่ายที่มีจำนวนน้อยกว่า

²⁵ จอห์น สจวร์ต มิลล์, **ว่าด้วยเสรีภาพ**. (ฉบับภาษาไทย) แปลโดย ภัทรพร ศิริกาญจน, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2530 และโปรดดู J.W.N. Watkins, “John Stuart Mill and the Liberty of the Individual”, in David Thomson, ed. **Political Ideas**. London: Penguin Books, 1990, pp. 154-167

²⁶ I. Adams and R.W. Dyson, op.cit., pp. 137-138



จะมีโอกาสเหล่านี้อย่างไร ดังนั้น ระบบตัวแทนจึงต้องมีการปรับปรุง เพื่อให้มีหลักประกันว่าการบริหารบ้านเมืองจะต้องมีหลายทางเลือกและการตรวจสอบ (จากผลงานชื่อ **Representative Government**, 1861) ²⁷

สี่ การควบคุมมิให้เกิดระบบเผด็จการของเสียงข้างมาก ด้วยการปรับระบบการเลือกตั้งและการนับคะแนน (ซึ่งกล่าวไปแล้วในข้อที่ 3) ยังไม่พอ แต่จะต้องเสริมด้วยการให้การศึกษาทางการเมือง จอห์น มิลล์เห็นว่าจะเป็นเรื่องที่ตลกมาก หากให้คนมีสิทธิเลือกตั้งเต็มที่ แต่ผู้มีสิทธิกลับไม่รู้ว่าจะเลือกใครหรือจะเลือกอย่างไร ดังนั้น การให้การศึกษาทางการเมืองและการจัดระบบการศึกษาแก่สังคมเป็นภารกิจที่สำคัญที่รัฐและองค์กรต่างๆ พึงให้ความสำคัญ นอกจากนี้ ยังต้องปรับปรุงการปกครองท้องถิ่นด้วย (จากงาน **Representative Government**, 1861) ²⁸

ห้า การสนับสนุนสิทธิสตรี (as a feminist) จอห์น มิลล์เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีที่โดดเด่นคนหนึ่งของยุค โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเรียกร้องให้สตรีมีสิทธิในการเลือกตั้ง (จากผลงานชื่อ **การกดขี่ข่มเหงสตรี, The Subjection of Women**, 1869) ²⁹

และ **หก** ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น จอห์น มิลล์เป็นนักคิดคนแรก ที่กล่าวถึงและสนับสนุนการปกครองท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

²⁷ I. Adams and R.W. Dyson, *ibid.*, p. 138

²⁸ *Ibid.*, p. 138

²⁹ John Stuart Mill, **Three Essays: On Liberty, Representative Government, and the Subjection of Women**. Oxford: Oxford University Press, 1975



ผลงานว่าด้วยการปกครองท้องถิ่น

หนังสือชื่อ **การปกครองที่มีตัวแทน** ของจอห์น มิลล์ เขียนในปี ค.ศ. 1861 มีบทที่ 15 ชื่อว่า “ว่าด้วยองค์กรตัวแทนท้องถิ่น” (Of Local Representative Bodies) ผู้เขียนได้เสนอความเห็นสำคัญๆ รวม 7 ประเด็น ได้แก่

หนึ่ง รัฐบาลกลางใช้เวลาไปกับกิจการท้องถิ่นมากเกินไป ต้องยอมรับว่าท้องถิ่นแต่ละแห่งมีความรู้และรายละเอียดในท้องถิ่นนั้นๆ เหนือกว่าคนข้างนอก และหลายครั้ง การใช้อำนาจของรัฐได้สร้างปัญหา แทนที่จะแก้ปัญหา

สอง รัฐสภาก็เช่นกัน คือใช้เวลามากเกินไปกับธุรกิจเอกชน แทนที่จะดูแลกิจการสำคัญของสภา ทำให้หลายคนคิดว่านั่นคือสิ่งที่เลวร้าย และนับวันจะเลวร้ายมากขึ้น

รัฐบาลกลางควรมีบทบาทเพียงใด องค์กรปกครองท้องถิ่นควรมีบทบาทเพียงใด ควรมีการกำหนดและแบ่งให้ชัดเจน แน่นนอน นี่คือคำถามสำคัญข้อแรก

คำถามข้อที่ 2 จะดูแลกิจการท้องถิ่นให้ดีได้อย่างไร และข้อที่ 3 จะดูแลงบประมาณอย่างไรให้น่าเชื่อถือและนำไปใช้ในการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะและสติปัญญาของประชาชน

สาม องค์กรบริหารท้องถิ่นกับรัฐบาลกลางควรมีองค์กรที่แยกจากกันให้ชัดเจน ประชาชนในท้องถิ่นควรมีบทบาทในการแต่งตั้งผู้บริหารท้องถิ่น ตรวจสอบและควบคุมการทำงานของพวกเขา ประชาชนควรมีบทบาทในการกำหนดนโยบายและควบคุมงบประมาณด้วย ความรับผิดชอบเหล่านี้ไม่ใช่ของรัฐบาลกลางหรือรัฐสภา การมีระบบตัวแทนทั้งระดับชาติ และระบบตัวแทนในระดับจังหวัดและเทศบาลด้วยนั้นถือเป็นสิ่งจำเป็น



สี่ ความสำคัญของการดำรงอยู่อย่างเสรีของสถาบันต่างๆ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือความเป็นเสรีเหล่านั้นจะเป็นการให้การศึกษาเกี่ยวกับสาธารณะแก่พลเมือง (the public education of the citizens) และสถาบันการบริหารท้องถิ่นนี้แหละที่เป็นกลจักรสำคัญยิ่งในการให้การศึกษา การศึกษาเรียนรู้ของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นก็คือการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงนั่นเอง

“ยกเว้นส่วนที่พลเมืองมีโอกาสเป็นลูกขุนในกิจการศาล ประชากรส่วนใหญ่ก็มีโอกาสน้อยมากในการดูแลและบริหารกิจการสาธารณะของชุมชนทั้งหลาย พลเมืองมีส่วนร่วมในกิจการทางการเมืองระดับชาติเพียงไม่กี่อย่าง เช่น อ่านหนังสือพิมพ์ เขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นถึงหนังสือพิมพ์ เข้าร่วมประชุมของชุมชน และพิจารณาหาทางส่งความเห็นให้แก่ผู้บริหารท้องถิ่นบ้าง นี่คือนิยามที่พอจะมีในระหว่างการเลือกตั้งทั่วไปครั้งหนึ่งกับครั้งต่อไป กล่าวโดยรวม ส่วนที่ประชากรส่วนใหญ่ได้ทำมาเป็นการแสดงทัศนะมากกว่าการลงมือปฏิบัติ ซึ่งสำหรับคนส่วนใหญ่แล้ว ก็คือได้แต่นั่งรอรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น” (หน้า 365)

แต่สำหรับการปกครองท้องถิ่น นอกจากจะมีสิทธิเลือกตั้งคนอื่น ตัวเองยังมีโอกาสได้รับเลือกตั้งได้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการผลัดเปลี่ยนกันเข้าไปรับตำแหน่ง หรือการคัดสรร เนื่องจากท้องถิ่นมีตำแหน่งมากมาย เมื่อได้รับเลือกให้เข้าไปทำงาน ก็จะทำหลายอย่าง ทั้งคิด พูด ตัดสินใจ และลงมือทำเพื่อผลประโยชน์ของสาธารณะ “งานเหล่านี้ต้องทำเองไม่อาจทำได้โดยผ่านตัวแทนและโดยทั่วไป คนที่เคยมีตำแหน่งสูงก็ไม่สนใจ แต่งานเหล่านี้กลับมีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาแก่คนระดับล่างๆ ของสังคม.....” (หน้า 365-366)



สถาบันพระปกเกล้า

ห้ำ ในแง่นี้ หลักการของการบริหารระดับท้องถิ่นกับระดับชาติก็ไม่ได้ต่างกัน นั่นคือ ควรให้องค์กรทำงานมาจากการเลือกตั้ง การมีตัวแทนของฝ่ายเสียงข้างน้อยก็ควรมีเช่นเดียวกับในระดับชาติ เหตุผลก็คือในแต่ละท้องถิ่นมีผลประโยชน์ที่ต่างกัน แต่ละเมืองไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก น้ำ, การกำจัดขยะ, ท่าเรือ และตลาด (หน้า 368)

หก การบริหารงานในแต่ละท้องถิ่นควรมีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน “ท้องถิ่นหนึ่งก็เหมือนกับรัฐสภาที่มีภารกิจหลากหลาย แต่ต้องพิจารณาในภาพรวม มีการจัดลำดับความสำคัญและสัดส่วนของงาน” จึงไม่ควรมิดคณะกรรมการหลายชุดดูแลปัญหาคนละอย่าง ไม่ขึ้นต่อกันและขาดความเป็นเอกภาพและไม่มีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน (หน้า 369)

เจ็ด การจัดแบ่งภารกิจระหว่างของท้องถิ่นและของรัฐบาลกลางนั้น หลักการคือ แม้งานทุกอย่างจะเป็นเรื่องราวโดยตรงของคนในท้องถิ่น และดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่มีบางกิจการที่ถือเป็นงานระดับชาติด้วย เพราะเป็นงานที่มีความสำคัญต่อชาติ และเป็นผลประโยชน์ของทุกฝ่าย เช่น คุก ซึ่งเป็นงานที่ดูแลโดย county (ระดับจังหวัดของไทย) หรือ ตำรวจและศาลท้องถิ่น ทั้งสองอย่างนี้ดูแลโดย corporate town (เทศบาลเมือง) และทั้งสองส่วนนี้ใช้งบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ กิจการเหล่านี้มีใช่งานที่สำคัญต่อท้องถิ่นเท่านั้น เพราะจะมีผลถึงทั่วประเทศ หากการจัดการกับคุก ศาลและตำรวจด้อยประสิทธิภาพ ดังนั้น ประเด็นคือ

1. การวางระเบียบกติกา และมาตรฐานบางอย่างเพื่อให้ทุกองค์กรทุกระดับปฏิบัติตามเป็นหลักประกันในการบริหารกิจการเหล่านี้ทั่วประเทศจึงมีความจำเป็นโดยไม่มีข้อยกเว้น (universally obligatory)



2. การบริหารงานเหล่านี้ต้องมีการกำกับดูแลโดยหน่วยงานกลางของประเทศ (central superintendence)
3. วิธีการดำเนินการมี 2 แบบ อย่างแรกให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ดำเนินงานนี้ และให้เจ้าหน้าที่จากรัฐบาลกลางไปตรวจสอบเป็นระยะๆ อย่างที่สอง รัฐบาลกลางแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ไปปฏิบัติงานในระดับท้องถิ่น

คำถามที่ตามมาคือ ถ้าให้ท้องถิ่นดำเนินการเอง และมีอำนาจตามลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น ท้องถิ่นควรมีอำนาจเพียงใดในการดำเนินการด้วยตนเอง ข้อควรพิจารณาคือ 1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ในสายตาของรัฐบาลกลาง 2 อยู่ในสายตาของสื่อมวลชน ประชาชนอยู่แล้ว 3 คนที่ปฏิบัติในท้องถิ่นย่อมมีข้อมูลมากกว่าและรู้ปัญหามากพอสมควร ดังนั้น จึงควรให้คนที่รู้รายละเอียดมากกว่าเป็นผู้ตัดสินใจ รัฐบาลกลางควรรวมศูนย์ในด้านข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ พร้อมทั้งให้คำชี้แนะ ส่วนงานรายละเอียดควรเป็นงานของท้องถิ่นแต่ละแห่งดำเนินการเอง

แปล ประเด็นสำคัญที่สุด คือ “การศึกษาทางสังคมและการเมืองของพลเมืองนั้น ต้องเปิดโอกาสให้พลเมืองได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ เหมือนครูที่ทำทุกอย่างให้เด็ก ไม่ให้เด็กเรียนรู้ เด็กก็เลยไม่ได้เรียนรู้อะไร ท้องถิ่นในสภาพเช่นนั้นก็ไม่วันจะเข้มแข็งดูแลตนเองได้ดี...” หน้า 379-380)



สถาบันพระปกเกล้า

บทสรุป

ความเห็นทั้ง 8 ประการของจอห์น มิลล์สะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงบางประการและเสนอข้อคิดอันเป็นประโยชน์ต่อการปกครองท้องถิ่นในเวลาต่อมา

หนึ่ง เขากล่าวว่าระบบการปกครองของอังกฤษในสมัยนั้น (ค.ศ. 1861 หรือ พ.ศ. 2404 สมัยรัชกาลที่ 4 ของไทย) มีลักษณะรวมศูนย์น้อยที่สุดในยุโรป จะเห็นว่ามิลล์มิได้เขียนว่าอังกฤษเป็นรัฐที่กระจายอำนาจมากที่สุด เพราะขณะนั้นยังไม่มีรัฐใดกระจายอำนาจในยุโรป แต่อังกฤษเป็นรัฐที่รวมศูนย์อำนาจน้อยที่สุดในยุโรป แสดงให้เห็นว่าเขาอ่านงานของ de Tocqueville แล้ว และตระหนักแล้วว่าระบบการปกครองในระดับท้องถิ่นของสหรัฐอเมริกา มีลักษณะกระจายอำนาจอย่างมาก

สอง สาระสำคัญของความคิดของมิลล์ทั้ง 6 ประเด็นคือ

1. รัฐควรแบ่งการบริหารออกเป็น 2 ระดับคือรัฐบาลกลางและการปกครองท้องถิ่น
2. การปกครองท้องถิ่นในแต่ละเขตควรมีระบบการบริหารที่เป็นเอกภาพ เช่นเดียวกับระดับประเทศ
3. ผู้บริหารท้องถิ่นควรมาจากการเลือกตั้งเพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อ การแก้ไขปัญหาตอบสนองความต้องการของประชาชนและส่งเสริม บทบาทของประชาชน
4. รัฐบาลกลางควรกำหนดหลักเกณฑ์และมาตรฐานให้องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นต้องดำเนินงานที่มีความสำคัญส่งผลต่อทั่วประเทศ และมีระบบการตรวจสอบงานเหล่านั้น



5. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทให้มากที่สุดในการดำเนินงานต่างๆ ของท้องถิ่นในฐานะที่อยู่ใกล้ชิดกับท้องถิ่นที่สุด และมีความรู้ในรายละเอียดของท้องถิ่นดีที่สุด
6. การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาททางการเมืองมากที่สุดมีความสำคัญยิ่งเพราะจะเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติและให้ประชาชนในท้องถิ่นลงมือดำเนินการต่างๆ เองในที่สุด และเพื่อให้รัฐบาลกลางไม่เสียเวลากับงานท้องถิ่น

ทั้งหมดนี้ล้วนมีความหมายมาก ทั้งในแง่ที่ว่าต่อไป การปกครองท้องถิ่นจะต้องเกิดขึ้น และบทบาทของประชาชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ

สาม ดังที่เขาได้กล่าวไว้ในงานอัตชีวประวัติ มิลล์ให้ความสำคัญต่อคุณธรรมหลายข้อ ข้อหนึ่งคือ ความห่วงใยต่อผลประโยชน์สาธารณะ (regard for the public good) (หน้า 55) จึงเห็นได้ว่าคุณธรรมดังกล่าวอย่างน้อยได้แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมแล้วในข้อเสนอเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น หมายความว่าเขานำเอาคุณธรรมดังกล่าวมาแปรเป็นแนวคิดทางทฤษฎี และนำเสนอเป็นนโยบายที่มีผลในทางปฏิบัติ

อย่างไรก็ตาม หากนำเอาความคิดเห็นของจอห์น กิเฟิร์ต ในตอนต้นของบทความนี้มา

พิจารณาประกอบ เราจะพบว่าแม้ประเทศต่างๆ ทั่วโลกโดยเฉพาะอังกฤษจะได้นำเอาการปกครองท้องถิ่นมาพัฒนาให้เป็นสถาบันทางการเมืองอีกสถาบันหนึ่ง ก็ยังมีความเห็นที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะกล่าวให้ถึงที่สุดอำนาจ บทบาท หน้าที่ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกลางกับองค์กร



สถาบันพระปกเกล้า

ปกครองท้องถิ่นก็คือเรื่องการเมือง อันเป็นการช่วงชิงทรัพยากรและผลประโยชน์ระหว่างของรัฐบาลกลางและท้องถิ่น ซึ่งไม่เคยสิ้นสุดตลอดห้วงเวลาหนึ่ง ศตวรรษเศษในอังกฤษนับตั้งแต่ข้อเสนอของจอห์น มิลล์ จนกระทั่งบัดนี้

การปกครองตนเองในระดับท้องถิ่นในสหรัฐอเมริกาเข้มแข็งนานนับ ศตวรรษก่อนที่จอห์น มิลล์จะเขียนหนังสือ ย่อมแสดงว่าประชาชนในหลายพื้นที่ ค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการบริหารท้องถิ่นของตนเองเมื่อมีโอกาส

แต่อย่างน้อย สิ่งที่จอห์น มิลล์ได้สร้างสรรค์ไว้ก็ได้กลายเป็นมรดกชิ้นสำคัญอันหนึ่งของการพัฒนาระบบประชาธิปไตยที่ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วโลกสามารถแสดงบทบาทของตนเองได้มากขึ้น โดยเฉพาะการแบ่งภารกิจในการบริหารพื้นที่ส่วนท้องถิ่น การปกป้องรักษาส่วนดีที่มีมาแต่เดิมทั้ง ทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพชีวิต และศิลปวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนการใช้ อำนาจที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่น (Local autonomy) พัฒนาศักยภาพของท้องถิ่น ให้มีบทบาทมากขึ้น มิใช่กดทับและทำลายศักยภาพของท้องถิ่นดังที่รัฐ รวมศูนย์อำนาจชอบกระทำไม่ว่าจะเป็นรัฐใด

8 มีนาคม 2547





บทที่ 5

พลเมืองอเมริกันในทัศนะของ เดอะ ต็อกเกอะวิลล์

“บรรดาผู้อพยพที่ขึ้นไปตั้งรกรากอยู่บนชายฝั่งนิวอิงแลนด์ต่างมาจากชนชั้นที่มีอันจะกินในประเทศด้วยกันทั้งนั้น...เป็นปรากฏการณ์สังคมที่ไม่เหมือนที่อื่นใด นับแต่แรก...เป็นสังคมที่ไม่มีทั้งขุนนางชั้นสูงและประชาชนธรรมดา...ไม่มีคนร่ำรวยไม่มีคนยากจน พวกเขามีได้มาสู่โลกใหม่เพื่อยกฐานะหรือเพิ่มพูนความมั่งคั่ง แต่เพื่อยอมต่อความต้องการทางปัญญา

...พวกเขายึดถือนิยามของอังกฤษอันเข้มงวดจึงได้ชื่อว่านิยามเพียวรีแตน ซึ่งผสมผสานกับทฤษฎีประชาธิปไตยและสาธารณรัฐที่สมบูรณ์ที่สุดในหลายๆ แง่...”

อเล็กซิส เดอะ ต็อกเกอะวิลล์, 1835 ¹

¹ อเล็กซิส เดอะ ต็อกเกอะวิลล์, ประชาธิปไตยในอเมริกา. แปลโดย วิภาวรรณ ตูยานนท์, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522) เล่ม 1, หน้า 36-37



สถาบันพระปกเกล้า

ความเป็นมา

ทุกคนทราบดีว่าประเทศตะวันตกมีการพัฒนาระบบประชาธิปไตยมายาวนานนับพันปีเศษ ความยาวนานหรือการมีประสบการณ์อันล้นเหลือดังกล่าวนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ระบบประชาธิปไตยมีความเข้มแข็ง ผ่านการเรียนรู้ ผูกพัน และการดัดแปลงตามสภาพการณ์ต่างๆ ที่เราอาจใช้คำว่า “วุฒิภาวะ” (Maturity) ความยาวนานเช่นนี้ทำให้ระบบประชาธิปไตยในตะวันตกมีลักษณะเป็นวิถีชีวิต (Way of life) นั่นคือมันดำรงอยู่ในแทบทุกส่วนของชีวิตแต่ละวันของคนในสังคมตะวันตก มิใช่เป็นเพียงกฎหมายและ/หรือสถาบันทางการเมืองที่ก่อตั้งขึ้นมา แต่ยังต้องใช้เวลาอีกนานกว่าที่สิ่งเหล่านี้จะมีคนเห็นความสำคัญและแสดงบทบาทต่อสังคมอย่างจริงจัง

เช่น สิทธิของทุกคนในครอบครัวที่มีความเท่าเทียมกัน พ่อ แม่ ลูก สามารถโต้แย้งความคิดเห็นกันได้อย่างมีเหตุผล ไม่ใช่ห้ามภรรยาเถียงสามี ห้ามลูกแสดงความคิดเห็น หรือไปบังคับให้น้องต้องเชื่อฟังพี่ๆ อย่างไม่มีเหตุผล หรือเมื่อมีแขกมาเยี่ยม พ่อแม่ก็จะนำลูกๆ ออกมาแนะนำให้แขกผู้ใหญ่ได้รู้จัก ได้มานั่งคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เป็นการให้เกิดนิสัยมาชิกทุกคนในครอบครัว ทั้งยังฝึกเด็กให้รู้จักเข้าสมาคมและมีความกล้า ไม่ใช่ไล่เด็กๆ ออกไปเล่นหลังบ้าน โดยพูดว่าเรื่องของผู้ใหญ่ หรือให้ผู้ชายคุยกัน แต่ผู้หญิงต้องเข้าครัวทำอาหาร และแยกกันทานอาหาร ห้ามเด็กๆ เข้าไปนั่งฟังหรือเข้ามายุ่งขณะที่ผู้ใหญ่กำลังคุยกัน ฯลฯ



จริงอยู่ มารยาทในสังคมก็เป็นเรื่องหนึ่งที่เด็กควรเรียนรู้ แต่การเปิดโลกแห่งพบปะ**สังสรรค์** การส่งเสริมให้เด็กกล้าแสดงออกต่อหน้าผู้ใหญ่และต่อหน้าสาธารณะ เป็นสิ่งที่ต้องสร้างเงื่อนไขให้เด็ก มิใช่ปล่อยให้เป็นเรื่องของธรรมชาติ การใช้ถ้อยคำตำหนิเด็กว่าอย่ามาอยู่กับผู้ใหญ่ที่กำลังคุยกันนั้น มีผลสำคัญคือต่อนั้น เด็กก็จะไม่มีโอกาสและไม่สนใจเข้าไปยุ่งกับวงการเหล่านั้นอีกเลย แม้จะถูกเรียกให้ไปหาผู้ใหญ่ เด็กก็จะไม่แน่ใจ ไม่กล้า เพราะคิดว่าเคยถูกห้ามไปแล้ว

ทั้งหมดนี้ ถ้าหากผู้ใหญ่เปิดโอกาสให้เด็กเพียงไม่กี่นาที ให้เด็กได้แสดงออก และส่งเสริมการแสดงออกของเด็ก ชักถามเด็ก สนใจเรียนรู้จากเด็ก ก็คือการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เด็ก ฝึกการแสดงออกของเด็ก มองเห็นความสำคัญของเด็ก และจะเป็นบันไดขั้นสำคัญก้าวไปสู่การแสดงออกอื่นๆ ในชีวิต โดยเฉพาะเมื่อมีการสะสมโอกาสและประสบการณ์ทีละขั้นๆ ที่เด็กเติบโตใหญ่ ฯลฯ

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยตะวันตกเข้มแข็งก็คือ การที่ประชาธิปไตยเกิดขึ้นในระดับท้องถิ่นก่อน (Local democracy) แล้วพัฒนาเติบโตขึ้นไปสู่ระดับชาติ (National democracy) การที่ประชาธิปไตยท้องถิ่นเกิดก่อน จึงทำให้ประชาธิปไตยท้องถิ่นมีความเข้มแข็งและกลายเป็นรากฐานสำคัญของสำคัญ คำจุนระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยระดับชาติไว้ได้ ผิดกับในประเทศกำลังพัฒนาที่ขาดประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น ดังนั้นเมื่อเกิดรัฐประหาร รัฐบาลประชาธิปไตยถูกล้มล้าง รัฐสภาถูกยุบ และรัฐธรรมนูญถูกฉีกทิ้ง จึงไม่มีแรงต่อต้านจากท้องถิ่นต่างๆ



สถาบันพระปกเกล้า

ปัจจัยอีกประการหนึ่งคือ การแบ่งกันทำงานบริหารบ้านเมืองเป็น 2 ระดับ คือระดับชาติและระดับท้องถิ่น กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ประเทศที่มีระบบประชาธิปไตยที่พัฒนาแล้วจะมีนโยบายกระจายอำนาจ เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นต่างๆ มีระบบการบริหารของตนเอง รัฐบาลกลางจะดูแลกิจการสำคัญ 3 ด้านที่การปกครองท้องถิ่นไม่ยุ่งเกี่ยวคือ 1. กิจการป้องกันประเทศ (กระทรวงกลาโหม) 2. กิจการต่างประเทศ และ 3. ระบบการเงินการคลังของประเทศ ส่วนกิจการอื่นๆ เป็นการแบ่งกันทำงานระหว่างรัฐบาลกลางกับองค์กรปกครองท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่องค์กรปกครองท้องถิ่นควรจะดูแลรับผิดชอบมากกว่าเพราะอยู่ใกล้ชิดกับปัญหาเหล่านั้น

กิจการสำคัญทั้ง 3 ที่กล่าวไปแล้วมีความหมายยิ่งต่อรัฐบาลกลางก็เพราะ **หนึ่ง** ทั้งสามกิจการนั้นเป็นเสมือนฐานกำลังของรัฐบาล กล่าวคือ ถ้าหากท้องถิ่นมีกองทัพของตนเอง มีอาวุธพร้อม สามารถติดต่อค้าขายและลงนามกับต่างประเทศได้หมด และมีระบบการเงิน ออกเงินตราได้เอง ก็จะทำให้ประเทศนั้นขาดเอกภาพ เพราะแต่ละท้องถิ่นอาจมีนโยบายไม่เหมือนกัน หรือบางท้องถิ่นอาจเข้มแข็งมากจนถึงขั้นคิดตั้งตนเป็นประเทศเอกราชได้ อาจเกิดการต่อสู้กัน เกิดสงครามกลางเมือง และอาจนำไปสู่การลอกเลียนแบบในท้องถิ่นอื่นๆ ก็เกิดปัญหามากขึ้น

และ **สอง** เรื่องกองทัพและอาวุธ, ระบบเงินตราและการติดต่อร่วมมือกับต่างประเทศล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการบริหารสังคม การปล่อยให้ท้องถิ่นแต่ละแห่งบริหารเองก็เท่ากับลดรอนอำนาจและบทบาทของรัฐบาลกลางขาดเอกภาพของประเทศ และเพิ่มอำนาจให้แก่ท้องถิ่นต่างๆ และฝ่ายอื่นๆ โดยไม่จำเป็น และเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาร้ายแรงตามมาได้ทุกเมื่อตามข้อที่หนึ่ง



ความเข้มแข็งของท้องถิ่นในการบริหารจัดการมิติต่างๆ ของสังคม ยกเว้น 3 ด้าน คือ ระบบเงินตรา, กิจกรรมต่างประเทศ และการป้องกันประเทศ ทำให้ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการดูแลและพัฒนาตนเอง รัฐธรรมนูญของไทย ฉบับปัจจุบัน (ตุลาคม 2540) มีมาตราสำคัญอย่างน้อย 2 มาตราคือ มาตราที่ 289 และ 290 ซึ่งระบุว่าท้องถิ่นสามารถบำรุงรักษาศิลปะ ประเพณี และ วัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนสามารถจัดการและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่นั้น การที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันกำหนดเช่นนี้ นับว่ามีความสำคัญมากเพราะไม่เคยมีปรากฏมาก่อนในรัฐธรรมนูญทั้ง 14 ฉบับก่อนปี พ.ศ. 2540 ขณะที่รัฐธรรมนูญในประเทศที่พัฒนาแล้วให้อำนาจ แก่องค์กรปกครองท้องถิ่นอย่างมากและเป็นเช่นนั้นมานานนับศตวรรษ

จากสภาพเช่นนี้เอง เมื่อการพัฒนาเศรษฐกิจในต่างประเทศพัฒนา ไปถึงขั้นการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ ภายใต้สภาพที่สังคมมีระบบข่าวสาร ที่ทันสมัย ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และองค์กร ปกครองท้องถิ่นมีอำนาจและบทบาทในการดูแลท้องถิ่นของตน จึงเกิดความ จำเป็นในการศึกษาผลกระทบของโครงการต่อสิ่งแวดล้อม (EIA - Environmental impact assessment) เพราะว่า 1. ท้องถิ่นในประเทศตะวันตกมีระบบข่าวสาร ที่ทุกฝ่ายรู้หรือต้องประกาศให้ทุกคนรู้ว่าจะมีโครงการใดเกิดขึ้น (โดยทั่วไป แต่ละท้องถิ่นจะมีหนังสือพิมพ์ของตนเอง - Local newspaper - หรือหากมี โครงการใดๆ เกิดขึ้นก็จะเกิดการบอกกล่าวแก่กันในฐานะสมาชิกที่เข้มแข็ง ของชุมชน 2. องค์กรปกครองท้องถิ่นในประเทศตะวันตกมีมานาน และมีอำนาจ ในการดูแลหรือทราบทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของตน และ 3. ระบอบประชาธิปไตย ในระดับชาติที่มีมานานมีกลไกที่ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนและวุฒิสมาชิก ต้องสนใจรับรู้โครงการหรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น



สถาบันพระปกเกล้า

และความสนใจและรับรู้โครงการหรือปัญหาเหล่านั้นจะต้องแปรไปสู่การเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเป็นผู้แก้ไข และสนับสนุนการแก้ไขเหล่านั้น และหากแก้ไขไม่ได้เพราะข้อจำกัดด้านกฎหมายหรือนโยบายในระดับชาติ ผู้แทนระดับชาติก็ต้องลงมือแก้ไขที่ระดับชาติ หรือช่วยคิดหาทางว่าจะสนับสนุนการแก้ไขปัญหาที่ระดับท้องถิ่นได้อย่างไร

งานเกี่ยวกับประชาธิปไตยขึ้นสำคัญ

ในบรรดางานเขียนขึ้นสำคัญทางทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตยของโลก โดยเฉพาะสัมพันธภาพระหว่างประชาธิปไตยระดับชาติและระดับท้องถิ่น งานเขียนชื่อ **ประชาธิปไตยในอเมริกา** (De la Democratie en Amerique หรือ Concerning Democracy in America, 1835) โดยอเล็กซิส เดอะ ต็อกเกอะวิลล์ (Alexis de Tocqueville) นับเป็นงานเก่าอันโดดเด่นและมีความหมายอย่างยิ่ง ทั้งต่อสหรัฐฯ และประเทศอื่นๆ ที่เดินทางประชาธิปไตย

เดอะ ต็อกเกอะวิลล์ (ค.ศ. 1805-1859) เป็นชายหนุ่มชาวฝรั่งเศสวัย 26 ปีที่เดินทางไปทัศนศึกษาสหรัฐอเมริกาในช่วงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1831 ถึงกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1832 เขาใช้เวลา 9 เดือนในการเดินทางท่องเที่ยวและศึกษาค้นคว้าสังคมอเมริกัน หลังจากนั้น จึงเขียนหนังสือดังกล่าว และกลายเป็นหนังสือระดับคลาสสิกในโลกสมัยใหม่

เมื่อหนังสือเล่มนี้ปรากฏสู่สาธารณชนในยุโรปในตอนต้นปี ค.ศ. 1835 ปฏิกริยาในเชิงบวกต่องานชิ้นนี้ก็สะท้อนเลือนลั่น ลองพิจารณาว่าดินแดนแห่งหนึ่งกว่าจะข้ามมหาสมุทรจากยุโรปไปถึงได้ และเป็นแผ่นดินที่มีแต่ป่าเขา



สัตว์ป่า ชนเผ่าพื้นเมือง และสภาวะไร้อารยธรรม (ในสายตาของชาวยุโรป) มีชนชั้นกลางในยุโรปที่ทยอยกันลงเรือไปอยู่บนแผ่นดินนั้นเพียง 2 ศตวรรษเศษ แต่แล้ว ผู้คนของโลกใหม่ก็รวมตัวกันก่อตั้งรัฐ กลายเป็นอาณานิคม และต่อสู้อย่างสามารถเอาชนะอังกฤษ สร้างรัฐเอกราชและสถาปนาระบบประชาธิปไตย ร่างรัฐธรรมนูญที่นำเอาแนวคิดต่างๆ ในยุโรปไปผสมผสาน และริเริ่มใช้ระบบประธานาธิบดีเป็นประเทศแรกเมื่อปลายศตวรรษที่ 18 หลายสิ่งหลายอย่างที่เกิดขึ้นในแผ่นดินใหม่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในยุโรป

ถึงศตวรรษต่อมา หนุ่มชาวฝรั่งเศสคนหนึ่ง (ไปกับเพื่อนชาวฝรั่งเศสอีกคนหนึ่งชื่อ Gustave de Beaumont) เดินทางไปเยือนสหรัฐฯ และเขียนถึงระบบการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมของแผ่นดินใหม่อย่างละเอียด เสนอบทวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งและเฉียบคม เปิดความรู้และแนวคิดใหม่ๆ เกี่ยวกับสังคมอเมริกันอย่างไม่เคยมีใครได้ยื่นมาก่อน (มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษทันทีหลังจากนั้น) ก็สมควรที่จะมีคนเรียกว่าหนังสือเล่มนี้เป็นเสมือนพายุใหญ่ ถล่มแผ่นดินยุโรป กระทั่งรัฐบุรุษชาวฝรั่งเศส โรเยร์ คอลลาร์ด (Royer-Collard) เคยชมว่า “ตั้งแต่มีองเตสกิเยอ (Montesquieu, 1689-1755 นักปรัชญาการเมืองชาวฝรั่งเศส เจ้าของแนวคิดการแบ่งแยกอำนาจและการถ่วงดุลอำนาจ) เป็นต้นมา ยังไม่มีหนังสือเล่มไหนเหมือนเล่มนี้”²

เดอะ ต็อกเกอะวิลล์ มาจากตระกูลขุนนาง เกิดเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม ค.ศ. 1805 พ่อแม่ติดคุกในการปฏิวัติ ค.ศ. 1789 คุณตาถูกประหารชีวิตด้วยกิโยติน แม้ภายหลังพ่อจะได้รับตำแหน่งและสถานภาพเดิมกลับคืนหลังจาก

² George W. Pierson, *Tocqueville in America*. Abridged by Dudley C. Lunt from *Tocqueville and Beaumont in America*. Garden City, NY: Anchor Books, 1959, p. 2



สถาบันพระปกเกล้า

จักรพรรดินโปเลียนขึ้นอำนาจในปี ค.ศ. 1815 ชีวิตวัยเด็กของเขาก็เต็มไปด้วย
บาดแผลจากการปฏิวัติของฝรั่งเศส ในแง่นี้ ชาติกำเนิดและสิ่งแวดล้อมของ
เดอะ ต็อกเกอะวิลล์เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะทำให้เขาเป็นคณวิพากษ์วิจารณ์
ประชาธิปไตยในอเมริกาได้อย่าง³

เดอะ ต็อกเกอะวิลล์เรียนกฎหมายและได้ทำงานในศาลขณะที่พ่อ
กำลังมีตำแหน่งสำคัญ และในช่วงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอีกครั้ง
(จากพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 10 ถึงพระเจ้าหลุยส์ที่ 18) เขาได้ขอเดินทางไปศึกษา
ระบบการบริหารคุกในสหรัฐฯ ด้านหนึ่งเพราะไม่แน่ใจในสถานการณ์ทาง
การเมือง อีกด้านหนึ่ง ก็เพื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกใหม่ ที่สำคัญ
ประการหนึ่งคือ เขาตั้งใจตั้งแต่ก่อนออกเดินทางแล้วที่จะเขียนหนังสือเกี่ยวกับ
อเมริกา จึงเตรียมการจดบันทึกข้อมูลและการเตรียมคิดค้นคำถามเพื่อการ
สำรวจเป็นอย่างดี⁴

จากประวัติของเขา เดอะ ต็อกเกอะวิลล์เคยศึกษาทั้งภาษากรีก ละติน
และวิชาประวัติศาสตร์ (ซึ่งเผยให้เห็นความแข็งแกร่งของระบบการศึกษาของ
ฝรั่งเศส) และการศึกษาเพิ่มเติมในช่วงวัย 20 ปีเศษทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าเขา
มีความรู้ในด้านปรัชญาการเมืองและสังคมวิทยาการเมืองที่ไม่เป็นรองใคร⁵

³ Alexis de Tocqueville, **Democracy in America**. Specially edited and abridged for the Modern Reader by Richard D. Heffner, NY: Mentor Book, 1956, Introduction by the editor, p. 12

⁴ Andrew Hacker, ed. and abridged **Democracy in America. Alexis de Tocqueville**. NY: Washington Square Press, Inc., 1964 pp. ix-x.

⁵ George Pierson, op.cit., pp. 8-9



พลเมืองอเมริกันในทัศนะของเดอะ ต็อกเกอะวิลส์

หนังสือเรื่องนี้แบ่งเป็น 2 เล่ม ครอบคลุมประเด็นสำคัญเกี่ยวกับสังคมและการเมืองของสหรัฐฯ อย่างกว้างขวาง ได้แก่ 1. ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศ 2. การเมืองการปกครองของสหรัฐฯ ซึ่งกล่าวถึงรัฐธรรมนูญ สถานิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ตุลาการ การเลือกตั้ง ผู้แทน ระบบสหพันธรัฐ มลรัฐ ชุมชน องค์การปกครองท้องถิ่น บทบาททางการเมืองของประชาชน พรรคการเมือง สื่อมวลชน การศึกษา วัฒนธรรมการเมือง และชนกลุ่มน้อย ฯลฯ

ความหลากหลายของประเด็นทางการเมืองและสังคมที่เดอะ ต็อกเกอะวิลส์ กล่าวถึงทำให้คนที่นิยมนงานของเขายกย่องเขาให้เป็นนักสังคมวิทยาการเมืองที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของยุค⁶ และหลายคนถือว่าเดอะ ต็อกเกอะวิลส์ เป็นนักคิดคนสำคัญไม่แตกต่างจากอริสโตเติล, แม็คเคียเวลลี, คาร์ล มาร์กซ, และมักซ์ เวเบอร์⁷

สำหรับบทความนี้ เดอะ ต็อกเกอะวิลส์ค้นพบอะไรเกี่ยวกับสังคมและการเมืองของสหรัฐฯ โดยเฉพาะประเด็นพลเมือง และบทบาททางการเมืองของประชาชนและชุมชนท้องถิ่น

⁶ M. Lerner, "Introduction: Tocqueville and America" pp. xxv - lxxxiii in J.P. Mayer and M. Lerner, eds. *Democracy in America*. by Alexis de Tocqueville, (trans. by G. Lawrence) NY: Harper & Row; 1966

⁷ A. Salomon, "Tocqueville, 1959." *Social Research*. 27, 1959, pp. 449-470; S. Lipset, *Political Man: the Social Bases of Politics*. Garden City, NY: Doubleday, 1963, p. 12; R. Collins, *Conflict Sociology: Toward an Explanatory Science*. NY: Academic, 1975; R.A. Nisbet, "Many Tocquevilles", *American Scholar*. 46, 1977, pp. 59-75 and Whitney Pope, *Alexis de Tocqueville: His Social and Political Theory*. Beverly Hills: SAGE Publications, 1986, pp. 12-13.



สถาบันพระปกเกล้า

หนึ่ง สำหรับเดอะ ตีอกเกอะวิลล์ สิ่งแปลกใหม่และน่าสนใจที่สุดคือ ความเสมอภาคระหว่างบุคคลในสังคมอเมริกัน และผลกระทบที่มีต่อการเมือง และสังคมอย่างสูง นั่นคือ ช่วยชี้นำเจตนารมณ์ของประชาชน สร้างหลักเกณฑ์ ใหม่ๆ ให้แก่ผู้ปกครองและวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชน และมีอำนาจเหนือสังคม ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้

เดอะ ตีอกเกอะวิลล์ถือว่าเรื่องนี้สำคัญน่าจะเป็นเพราะเหตุผล 2 ประการ คือ 1. สังคมยุโรปไม่มีสิ่งนี้ ยุโรปมีชนชั้นต่างๆ และชนชั้นเหล่านี้ก็ไม่เท่าเทียมกันทางการเมือง โดยเฉพาะเขาซึ่งเป็นสมาชิกของชนชั้นสูง เมื่อได้พบประสบการณ์ตรงที่ทุกคนเท่าเทียมกันหมด ย่อมมีความรับรู้ได้อย่างชัดเจน และ 2. สำหรับเดอะ ตีอกเกอะวิลล์ที่มาจากอีกสังคมหนึ่งและเป็นคนช่างสังเกต เขาได้พบว่า ความเสมอภาคทางการเมืองในสังคมมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อระบบการเมือง การปกครอง ผิดกับอีกสังคมหนึ่ง (ที่ตัวเขาคุนจีน) ที่มีชนชั้นและมีระบบการเมือง อีกแบบหนึ่ง⁸

สอง สหรัฐฯ เป็นประเทศที่แปลกไปจากยุโรปเพราะชุมชนเป็นฐานรากที่สำคัญที่สุด นับแต่ปี ค.ศ. 1650 ในนิวอิงแลนด์เป็นต้นมา “ชุมชนเกิดขึ้นก่อนเคาน์ตี เคาน์ตีเกิดขึ้นก่อนมลรัฐ และมลรัฐเกิดขึ้นก่อนสหภาพ” การกำเนิดของรัฐในแผ่นดินใหม่เป็นผลพวงของชุมชน เคาน์ตี (County) และมลรัฐตัดสินใจที่จะรวมกันเป็นรัฐ โดยชุมชน เคาน์ตี และมลรัฐยังมีอำนาจในการดูแลกิจกรรมของท้องถิ่น เป็นการพัฒนาจากล่างสู่บน ประชาธิปไตยของสหรัฐฯ

⁸ ในช่วงสงครามกลางเมืองของสหรัฐฯ ค.ศ. 1861-1865 หรือ 30 ปีหลังจากที่เดอะ ตีอกเกอะวิลล์ไปเยือนสหรัฐฯ โจเซฟ พูลิตเซอร์ ชาวออสเตรียนั่งเรือไปแสวงหารายได้และชีวิตที่ดีกว่าในสหรัฐฯ ก็ได้พบสภาพความเท่าเทียมทางการเมืองของผู้คนเช่นเดียวกัน โปรดดูบทที่ 11 นักหนังสือพิมพ์แถวหน้าในเล่มนี้



เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่นแล้วกลายเป็นฐานสำคัญของประชาธิปไตยในระดับชาติ
ซึ่งเกิดภายหลัง (Local democracy precedes national democracy) ⁹

สาม ชุมชนมีอำนาจในการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น (Local self government) และนั่นหมายความว่าชุมชนมีอำนาจในชุมชนของตนเอง (Local autonomy)

“โดยปกติแล้ว ชุมชนจะขึ้นต่อมลรัฐก็ต่อเมื่อเกี่ยวกับผลประโยชน์
ซึ่งข้าพเจ้าจะเรียกว่า “ของสังคม” กล่าวคือ ผลประโยชน์ร่วมกับชุมชนอื่นๆ”
แต่ “ในเรื่องที่เกี่ยวพันกับชุมชนเองทั้งหมด ชุมชนก็ยังคงเป็นหน่วยอิสระ
เช่นเดิมและในบรรดารัฐธรรมนูญของนิวอิงแลนด์ ข้าพเจ้าคิดว่าเราจะไม่พบพาน
ใครเลยสักคนที่ยอมรับว่ารัฐบาลของมลรัฐมีสิทธิเข้าแทรกแซงการดำเนินงาน
ที่เป็นเรื่องของชุมชนโดยแท้

เมื่อเป็นดังนั้น เราจึงเห็นชุมชนในนิวอิงแลนด์ซื้อขายกันเอง ฟ้องร้อง
ผู้คดีในศาล ตั้งหรือตัดงบประมาณเอง โดยที่ไม่มีอำนาจบริหารใดๆ คิดที่จะ
เข้าเกี่ยวข้องคัดค้านเลย” ¹⁰

สี่ เมื่ออำนาจเป็นของชุมชน บทบาทการจัดการชุมชนก็คือบทบาท
ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ประชาชนแต่ละคนจะต้องมีบทบาททางการเมือง
ในชุมชนของตน เข้าร่วมในกิจการต่างๆ อันเป็นของสาธารณะ (People's
participation in public affairs)

⁹ อเล็กซิส เดอแอส ต็อกเกอะวิลล์, **ประชาธิปไตยในอเมริกา**, วิจารณ์ ดุทยานนท์ แปล. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522) เล่ม 1 หน้า 46-47

¹⁰ วิจารณ์ ดุทยานนท์, แปล. เล่มเดียวกัน, หน้า 77



สถาบันพระปกเกล้า

“ชุมชนเป็นผู้แต่งตั้งผู้มีอำนาจหน้าที่ทุกรูปแบบ ชุมชนเป็นผู้เก็บภาษี จัดแบ่งและเพิ่มอัตราภาษีเอง ในชุมชนแห่งนิวอิงแลนด์ การมีผู้แทนยังไม่เป็นที่ยอมรับกัน กิจกรรมต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับทุกคนจะมีการปรึกษาหารือในที่สาธารณะ และในสภากลางของราษฎรเช่นที่เคยกระทำกันในกรุงเอเธนส์”¹¹

ในกรณีที่มีการเลือกตั้งสภาชุมชน “สภาชุมชนก็จะเลือกเจ้าหน้าที่เทศบาลอื่นๆ จำนวนมาก....(เช่น)....ผู้เก็บภาษี...คอนสเทเบิล (Constable - รับภารกิจ การสำรวจคอยดูแลสถานที่สาธารณะต่างๆ...บังคับใช้กฎหมายให้เกิดผล.... ปลัดชุมชนคอยบันทึกมติทุกครั้งจัดเก็บทะเบียนสำมะโนครัว...เจ้าหน้าที่การเงิน ผู้หนึ่งคอยดูแลเงินทุนของชุมชน....มีเจ้าหน้าที่ดูแลคนยากคนจน...คือดูแล การใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยคนขัดสน....เจ้าหน้าที่ดูแลโรงเรียนคอยจัดการ เรื่องการสอนหนังสือประชาชน...เจ้าหน้าที่ดูแลทางหลวงซึ่งดูแลทั้งทางสายเล็ก สายใหญ่....เจ้าหน้าที่ของวัด ผู้คอยดูแลค่าใช้จ่ายของศาสนา ผู้ตรวจการ หลายประเภทโดยพวกหนึ่งรับภาระดูแลให้ราษฎรลงมือลงแรงกันในกรณี อักคิภัย อีกพวกหนึ่งดูแลการเก็บเกี่ยว บางกลุ่มทำหน้าที่ชั่วคราวโดยคอยช่วย ขจัดปัญหาอันอาจเกิดขึ้นเกี่ยวกับการล้อมรั้ว บางกลุ่มก็ดูแลการวัดไม้ซุง หรือตรวจสอบน้ำหนักและขนาดต่างๆ

ในแต่ละชุมชน ตำแหน่งหน้าที่สำคัญมีอยู่ 19 ประเภท ราษฎรแต่ละคน ถูกบังคับให้รับหน้าที่ต่างๆ เหล่านี้ มิฉะนั้นจะต้องเสียค่าปรับ แต่หน้าที่ส่วนมาก จะได้รับค่าตอบแทนเพื่อว่าคนจะได้ใช้เวลาให้แก่งานโดยมิต้องผจญกับความ เสี่ยงภัยใดๆ....”¹²

¹¹ เล่มเดียวกัน, หน้า 47

¹² เล่มเดียวกัน, หน้า 75



“ในด้านหน้าที่ทางสังคม ชุมชนต้องมีภาระที่จะสนองตอบ...ถ้ามลรัฐต้องการเงิน ชุมชนก็ไม่มีเสรีภาพที่จะปฏิเสธ...ถ้าแม้มลรัฐประสงค์ที่จะเปิดถนน ชุมชนก็ไม่มีอำนาจปิดพื้นที่ของตน ถ้าแม้นรัฐจัดวางกฎเกณฑ์ทางตำรวจ ชุมชนก็ต้องปฏิบัติตาม หากรัฐประสงค์จะจัดการศึกษาให้เป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศ ชุมชนก็ต้องจัดสร้างโรงเรียนตามวัตถุประสงค์ของกฎหมาย

ทว่ารัฐบาลของมลรัฐกำหนดข้อผูกมัดโดยประกาศหลักการออกมาเป็นกฤษฎีกาเท่านั้น ในทางปฏิบัติ ชุมชนก็มีสิทธิในฐานะปัจเจกบุคคลตามปกติ โดยนัยนี้ คณะนิติบัญญัติเป็นผู้ลงคะแนนเสียงเรื่องภาษีก็จริง แต่ชุมชนเป็นผู้จัดสรรและเรียกเก็บภาษีเอง กฎหมายกำหนดให้มีโรงเรียน แต่ชุมชนเป็นผู้สร้างโรงเรียน ออกเงินและดำเนินการเองตามลำพัง

ในประเทศฝรั่งเศส เจ้าหน้าที่เรียกเก็บภาษีของรัฐเป็นผู้จัดเก็บภาษี ในอเมริกา เจ้าหน้าที่ชุมชนเป็นผู้เรียกเก็บภาษีของรัฐ

โดยนัยนี้ ในประเทศเรา รัฐบาลกลางส่งตัวแทนออกไปตามชุมชน ในอเมริกา ชุมชนส่งเจ้าหน้าที่ของตนไปช่วยรัฐบาล เรื่องนี้เพียงเรื่องเดียวก็ทำให้เราเข้าใจแล้วว่าสังคมทั้งสองนี้มีความแตกต่างกันเพียงไร”¹³

ห้าว สัมพันธภาพระหว่างชุมชนที่มีอิสระ (Local autonomy) กับพลเมืองที่เอาการเอางาน (Active citizen) คือชุมชนที่มีความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของส่วนรวมและพลเมืองจะต้องไม่เพียงแต่เอาการเอางาน หากยังต้องมีความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของส่วนรวมเช่นกัน

¹³ เล่มเดียวกัน, หน้า 77-78



สถาบันพระปกเกล้า

“พลเมืองในนิวอิงแลนด์ผูกพันกับชุมชนของตน เพราะชุมชนมีพลกำลัง และเป็นอิสระ ราษฎรให้ความสนใจเพราะเขามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้วย เขารักชุมชน เพราะเขาไม่มีอะไรจะต้องบ่นไม่พอใจในเรื่องชะตากรรมของเขา เขามอบความทะเยอทะยานและอนาคตของเขาไว้กับชุมชน.....

ในแมสซาชูเซตส์ อำนาจบริหารจำกัดอยู่เฉพาะภายในชุมชนเกือบจะทั้งหมด แต่ที่อำนาจนั้นแบ่งไปอยู่ในมือของหลายคน กล่าวกันตามจริงแล้ว ในชุมชนของฝรั่งเศส มีผู้ทำหน้าที่บริหารเพียงคนเดียวคือ นายกเทศมนตรี

เราจะเห็นว่าในชุมชนของนิวอิงแลนด์มีไม่น้อยกว่าสิบเก้าคน....”¹⁴ นี่คือการแบ่งแยกอำนาจเพื่อให้เกิดการตรวจสอบและถ่วงดุล (Checks and Balance)

นอกจากนี้ ยังกำหนดให้ประชาชนไม่เพียงแต่มีบทบาทและมีสิทธิ แต่ยังต้องมีความรับผิดชอบ ดังประมวลกฎหมาย ค.ศ. 1650 ที่ระบุว่านอกจากชุมชนจะต้องสร้างโรงเรียนให้บุตรหลาน ราษฎรจะต้องสนับสนุนบุตรหลานของตนไปโรงเรียน หากไม่เชื่อฟังต้องเสียค่าปรับ และหากดื้อดึงต่อไป ชุมชนก็จะจัดการ “แทนครอบครัวโดยยึดตัวเด็กไปและยกเลิกสิทธิในตัวเด็กที่บิดาเคยมีอยู่ตามธรรมชาติเสีย เพราะถือว่าเป็นสิทธิซึ่งพ่อใช้ไม่เป็น”¹⁵

และ **ทก** ลักษณะการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่นในชุมชนต่างๆ มิใช่ลักษณะของระบบราชการ (ที่เป็นเงินเดือนตายตัว) แต่เป็นการให้ค่าตอบแทนประเภทเบี้ยเลี้ยง มีรางวัล และเป็นค่าตอบแทนตามอัตราส่วนของงานที่ทำ สภาพดังกล่าวน่าจะเกิดจากการสรรหามนุษย์คนเข้าไปทำงานในระยะเวลาหนึ่ง

¹⁴ เล่มเดียวกัน, หน้า 80-81, 84

¹⁵ ประมวลกฎหมาย ค.ศ. 1650, เล่มเดียวกัน, หน้า 48



และมีการผลัดเปลี่ยนกันทำงานให้แก่ชุมชน ในหลายกรณี จึงน่าจะเป็นการทำงานที่คนทำถูกบังคับโดยกฎหมาย (ให้ต้องช่วยกัน) หรืออาสาสมัครเข้าไปทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม¹⁶

บทสรุป

พลเมืองอเมริกันจากการสำรวจของเดอะ ต็อกเกอะวิลลีในปี ค.ศ. 1831-1832 เป็นพลเมืองที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างประชาชนในยุโรปและอยู่ในชุมชนที่แตกต่างจากชุมชนในยุโรป เพราะเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ ยังไม่มีรัฐบาลกลางเกิดขึ้น ชุมชนจึงมีอำนาจเป็นของตนเอง ดูแลและบริหารกิจการแทบทุกอย่างด้วยตัวเอง และในสภาพที่ประชาชนเหล่านั้นหลบหนีภัยเผด็จการจากยุโรป ซึ่งซึ่งระบบรวบอำนาจและระบบเจ้าขุนมูลนายจากถิ่นที่จากมา พวกเขาจึงสถาปนาระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกทุกคนในชุมชนนั้นแบบเสมอภาค ทุกคนเท่าเทียมกันในเรื่องสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมในกิจการทุกอย่าง ของชุมชน

ในแง่นี้ ทุกๆ คนในชุมชนจึงเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง เอาการเอางานในกิจการต่างๆ ของชุมชน เพราะชุมชนเป็นของทุกๆ คน ไม่มีใครจะมาทำอะไรให้แก่ชุมชนเพราะไม่มีรัฐบาลกลางในเวลานั้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลังจากนั้นจะมีรัฐบาลกลาง (Federal government) เกิดขึ้น แต่อำนาจที่เคยมีอยู่เดิมในชุมชนก็ยากที่จะถูกดึงออกไปจากชุมชน เนื่องจากชุมชนต่างๆ ได้ลงหลักปักฐานยาวนานกว่า 1 ศตวรรษก่อนปี ค.ศ. 1776 รัฐบาลแบบสหพันธรัฐ

¹⁶ เล่มเดียวกัน, หน้า 75



สถาบันพระปกเกล้า

(Federalism) ที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาจึงเกิดจากองค์รวมของความเข้มแข็งของแต่ละชุมชน เคาน์ตีและมลรัฐ จึงต้องดำเนินนโยบายกระจายอำนาจสู่ชุมชนตั้งแต่แรกเริ่มการก่อตั้งรัฐ

อย่างไรก็ตาม นอกจากแต่ละชุมชนจะต้องอาศัยพลเมืองที่เอาการเอางาน ชุมชนยังต้องตรวจสอบสมาชิกของชุมชนเสมอว่ามีความรับผิดชอบต่อกิจการของส่วนรวมหรือไม่ ดังกรณีการส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน หากไม่ทำก็就会被开除โดยชุมชน

นี่คือพลเมืองอเมริกันเมื่อศตวรรษที่ 19 พลเมืองซึ่งเติบโตขึ้นในบริบททางสังคมที่มีลักษณะพิเศษตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 17 และเป็นบริบททางสังคมที่ต่อมาได้ทำให้ชุมชนเหล่านั้นต้องมีเป้าหมายโครงสร้างการบริหารและกฎหมายของสังคมที่คอยกำหนดพฤติกรรมต่างๆ ของพลเมืองเหล่านั้นด้วย

1 เมษายน 2548





บทที่ 6

เจน แอดดัมส์: สตรีนักสู้ที่ยิ่งใหญ่

“เมืองในทัศนะของอริสโตเติล คือ ที่ซึ่งคนใช้ชีวิตร่วมกัน เพื่อจุดหมายอันสูงส่ง แต่วัฒนธรรมและอารยธรรมของเมือง ต้องอาศัยชุมชนต่างๆ ที่จะต้องจัดหาสันติภาพให้แก่คนในเมือง ความสนุกสนานและการละเล่นจะเชื่อมร้อยคนในเมือง เข้าด้วยกัน ให้เป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน ซึ่งจะทำให้เราได้ว่าคนต่างกันอย่างไร และต้องเคารพความแตกต่างเหล่านั้น..... เมืองสมัยใหม่ต้องมีการละเล่นที่คนจำนวนมากมีส่วนร่วม เช่น กีฬาเบสบอล ซึ่งขนาดละครยังสู้ไม่ได้เลย....

บอสตันมีโรงยิมเนเซียม สนามกรีกเก็ต และสนามกอล์ฟหลายแห่ง ซิกาโก้ของเรามีสวนสาธารณะ 17 แห่ง ซึ่งคนหนุ่มสาวหลายพันคนไปใช้ประโยชน์แล้ว...แต่ยังไม่พอ เราเพิ่งเริ่มต้น เรายังต้องสร้างอีกหลายอย่าง เช่น ขบวนแห่ ดนตรี การแสดงต่างๆ ฯลฯ เพื่อให้คนทั้งเมืองเข้ามามีส่วนร่วม รู้สึกเป็นพวกเดียวกันและสามัคคีกัน”

Jane Addams, 1909 ¹

¹ Jane Hovde, **Jane Addams**. NY: Facts On File, 1989 pp. 59-60



สถาบันพระปกเกล้า

ไม่ว่างาน **ประชาธิปไตยในอเมริกา** เขียนโดย อเล็กซิส เดอ ต็อกเกอะวิลล์ (ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1835) จะยิ่งใหญ่เพียงใดก็ตาม แต่สำหรับชาวต่างประเทศคนหนึ่ง เช่น เดอ ต็อกเกอะวิลล์ (หรือแม้แต่คนในประเทศนั้นคนหนึ่ง) ที่โยยบินบนฟ้ากว้าง เป็นเหมือนพญานินทรีย์ที่บินสูงและไกล มองเห็นแผ่นดินอเมริกันอันไพศาล และพรรณนาความยิ่งใหญ่ไพศาลของแผ่นดินนั้นได้อย่างมหัศจรรย์ นั่นก็คือมุมมองของพญานินทรีย์ คือมองเห็นมุมกว้าง หรือมหภาค (a macro-level analysis) เห็นส่วนที่เป็นโครงสร้างและระบบ (a structural and systemic level approach)

นั่นคือข้อดีหรือจุดแข็งของมุมมองแบบมหภาคหรือที่เรียกกันแพร่หลายในยุคปัจจุบันว่ามองให้เห็นองค์รวมหรือภาพรวม (holistic approach) หรือการมองแบบบูรณาการ (an interdisciplinarity approach) แต่ส่วนที่ขาดไปก็คือกลไกซึ่งอยู่ในระบบหรือโครงสร้างทำงานกันอย่างไร เกาะเกี่ยวสัมพันธ์กันแบบใด และมีส่วนใดที่คอยดูแลให้กลไกทำงานอย่างสม่ำเสมอและมีประสิทธิภาพ นั่นคือการมองระดับจุลภาค มองดูภายในของสิ่งต่างๆ (a micro-level analysis) ²

เดอ ต็อกเกอะวิลล์ใช้ชีวิตในสังคมอเมริกัน 9 เดือนกล่าวถึงสังคมอเมริกันในมิติต่างๆ อย่างครอบคลุมอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน และจนถึงบัดนี้ก็ยังคงเป็นงานที่ต้องอ่านสำหรับทุกคนที่สนใจในสังคมอเมริกันและระบบการเมืองการปกครอง อย่างไรก็ตาม ด้วยวิธีการมองสังคมแบบมหภาคเป็นหลัก

² แม้พญานินทรีย์หรือคนบินสูงชนิดใดจะเห็นฟ้าสูงน่านและกว้างไกลเพียงใด แต่ในที่สุดก็ต้องบินลงมาหาอาหาร ไม่ว่าจะมองเห็นแผ่นดินในระดับมหภาคเพียงใด แต่สุดท้ายบินลงมาที่ระดับจุลภาค มองให้เห็นเหยื่อ ณ จุดใดจุดหนึ่ง และต้องจับเหยื่อให้ได้เพื่อที่จะมีอาหารและมีชีวิตอยู่ต่อไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิธีการมองของนกที่จำต้องมองเห็นได้ดีทั้งสองระดับ และไม่อาจปฏิเสธวิธีมองอย่างใดอย่างหนึ่งได้เลย



แม้เขาจะได้พูดถึงพลเมืองที่เท่าเทียมกัน หรือพูดถึงการลงโทษพ่อแม่ที่ไม่ใส่ใจ การศึกษาของบุตรหลาน ชุมชนกำหนดให้บุตรหลานทุกคนเข้าโรงเรียนกลับไม่สนใจ มัวแต่ทำมาหากิน และปล่อยบุตรหลานไว้ที่บ้าน ชุมชนจึงลงโทษพ่อแม่ ในฐานะใช้สิทธิเสรีภาพ “สร้างบุตร” และ “เลี้ยงดูบุตร” แต่กลับ “ไม่ยอมส่งเสริม คุณภาพของบุตร” ด้วยการสั่งปรับ และให้ชุมชนดูแลจัดการให้บุตรเข้าเรียน ฯลฯ ซึ่งถือว่างานของเดอะ ดีอกเกอะวิลล์เองได้ใช้การมองระดับจุลภาคบ้าง แต่ก็ถือว่าน้อยเพราะวิธีวิเคราะห์ของเขาเป็นแบบมหภาคเป็นหลัก

จึงยากที่เราจะได้เห็นหยาดเหงื่อ เลือดเนื้อ กระดูก หลุมศพ น้ำตา รอยยิ้ม การสวมกอด และไม่อาจได้ยินเสียงหัวเราะ เสียงร่ำไห้ และไม่อาจเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (ไม่ว่าสังคมไหน) ที่มีชีวิต จิตใจ และลักษณะพลวัตร ตลอดเวลาโดยเฉพาะสังคมอเมริกัน³

สังคมอเมริกันมีเรื่องเล่าขานและมืงานเขียนมากมายระดับจุลภาค ที่ช่วยแต่งแต้มเติมเต็ม (กระทั่งขัดแย้งกันมากบ้างน้อยบ้าง) ให้แก่ภาพกว้าง ที่พญาอินทรียมองเห็น หนังสือชื่อ เจน แอดดัมส์ (Jane Addams. 1989) เป็นหนึ่งในงานนั้น⁴

³ David N. Singer, A level-of-Analysis Approach in International Relations. *Foreign Studies*. 1964 pp.

⁴ Jane Hovde, *Jane Addams*. NY: Facts On File, 1989



สถาบันพระปกเกล้า

ชุมชน, ครอบครัว และพลเมืองสตรีคนสำคัญ

ในบรรดาสตรีคนสำคัญชาวอเมริกัน เจน แอดดัมส์ (Jane Addams, 1860-1935) คงจะเป็นคนหนึ่งที่คนทั่วไปรู้จักน้อยมาก เหตุผลสำคัญน่าจะได้รับการที่เธอคัดค้านสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1914-1918) และเรียกร้องสันติภาพ ซึ่งส่งผลให้เธอกลายเป็นคนส่วนน้อยที่หลายคนรังเกียจ แม้ว่าประวัติการทำงานเพื่อส่วนรวมของเธอตลอดชีวิตจะโดดเด่นมาก

เจน แอดดัมส์เติบโตในช่วงหลังจากเดอะ ด็อกเกอะวิลส์ไปเยือนสหรัฐฯ ได้ไม่นาน แต่ดังที่ได้กล่าวแล้ว สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่กว้างใหญ่และมีลักษณะพลวัตสูงยิ่งเนื่องจากคนจำนวนมากจากยุโรปอพยพไปอยู่อย่างไม่ขาดสาย และประเทศมีการขยายพื้นที่หลายครั้ง จึงทำให้เมืองและเศรษฐกิจตลอดจนกิจกรรมอื่นๆ ขยายตัวและเปลี่ยนแปลงอย่างมากในเวลาสั้น

เจน แอดดัมส์ เติบโตในบริบททางสังคมที่น่าสนใจยิ่ง

บิดาและมารดาของเธอ (John Addams & Sarah Weber) เติบโตในรัฐเพนซิลเวเนีย จอห์นเคยเป็นครูในตอนหนุ่ม และต่อมาทำธุรกิจโรงสีข้าว ฝ่ายหญิงมาจากตระกูลซึ่งร่ำรวยมากด้านโรงสีเช่นกัน เมื่อทั้งคู่แต่งงานกันในปี ค.ศ. 1844 ก็อพยพไปหาโอกาสใหม่ในรัฐอิลลินอยส์ ที่นั่น และประสบความสำเร็จอย่างสูง

จอห์น แอดดัมส์ผลักดันให้มีทางรถไฟเชื่อมชิคาโกกับฝั่งแม่น้ำมิสซิสซิปปีจนประสบความสำเร็จ ส่งผลให้เขาทำรายได้มหาศาลจากกิจการโรงสีโรงเลื่อย และไร่นาค้าเกษตรหลายสิบแห่งในเมืองเกิดใหม่ทางทิศตะวันตก



ของซิกาโก้ โดยระบบทางรถไฟที่เกิดขึ้นใหม่ และกิจการต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นตลอดจน การขายและขนส่งสินค้าจำนวนมากไปกลับบนแม่น้ำมิสซิสซิปปีจากสหรัฐฯ ตอนเหนือไปจนถึงท่าเรือใหญ่ที่รัฐเท็กซัสในเวลาต่อมา

การที่จอห์นสนใจเรื่องการศึกษา อ่านหนังสือทุกเล่มที่มีอยู่ในห้องสมุด และสนใจวิชาประวัติศาสตร์อย่างมาก เมื่อเขาก้าวขึ้นเป็นนักธุรกิจชั้นนำ เขาก็มี บทบาทสูงยิ่งในด้านวัฒนธรรม การศึกษาและกิจการของชุมชน เช่น ในปี 1846 เขานำการรณรงค์หาทุนสร้างโรงเรียนแห่งแรก ต่อมา เขาได้เริ่มสร้างห้องสมุด เป็นผู้นำการหาทุนสร้างโบสถ์ถึง 2 แห่ง และเริ่มโครงการสอนหนังสือวันอาทิตย์ ในระหว่างนั้น เขาได้เข้าร่วมกับพรรครีพับลิกัน เป็นวุฒิสมาชิกของรัฐตั้งแต่ปี 1854 เขาปฏิเสธตำแหน่งผู้ว่าการฯ และตำแหน่งผู้แทนราษฎรของรัฐสภาสหรัฐฯ แต่ก็ได้พัฒนามิตรภาพกับอับราฮัม ลิงคอล์นอย่างมาก ขณะเดียวกัน ซาร่าห์ แม่ของเจน แอดัมส์ได้ทำหน้าที่ดูแลกิจการทั้งหมดในบ้านและการบริหาร โรงงานตลอดจนดูแลคนงานจำนวนมากในขณะที่สามีไปทำงานการเมืองที่ เมืองหลวงของรัฐ⁵

ในบันทึกของครอบครัว ก่อนที่เมืองจะมีทางรถไฟเข้ามาเชื่อม การเดินทาง ยังเต็มไปด้วยความยากลำบาก แต่ละครอบครัวจะต้องดูแลและพึ่งตนเองให้ มากที่สุด ดังนั้น ซาร่าห์ก็ต้องอำนวยความสะดวกให้ทุกอย่างในบ้าน ตั้งแต่ปลูก ฝ้าย ไน้ มันทู พรม ผ้าห่ม เสื้อผ้า ถูเท้า การเก็บรักษาเนื้อวัวและหมู การทำเนย ขนมันปิ้ง การบรรจุผลไม้และผักใส่กระป๋อง⁶

⁵ Jane Hovde, ibid. pp. 15-16

⁶ Ibid. p. 20



สถาบันพระปกเกล้า

กล่าวโดยสรุป ด้านหนึ่ง เจนได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีจากครอบครัว โดยเฉพาะชีวิตและกิจกรรมทางการเมืองของพ่อ (และอุดมการณ์ของลึงคอล์น เพื่อความเสมอภาคระหว่างเผ่าพันธุ์ต่างๆ และการเสียสละชีวิตของตนเอง เข้าร่วมสงครามเพื่อปลดปล่อยทาส) ที่ทุ่มเทให้กับการทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์ (a model in choosing a life of dedicated public service; trying to live by his high standards, and striving always for moral and intellectual excellence) ⁷

ส่วนอีกด้านหนึ่ง คือ การที่บิดาของเธอแต่งงานใหม่ หลังจากแม่เสียชีวิต แม่เลี้ยงของเจน คือ Anna Haldeman มาจากครอบครัวที่ร่ำรวยมากเช่นกัน แต่ที่สำคัญคือ แอนนามาจากครอบครัวขุนนางที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษา การอ่านหนังสือ ดนตรีและจัดงานต้อนรับแขก ซึ่งต่างจากซาร่าห์ผู้มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย

วิถีชีวิตของแม่คนใหม่ส่งผลสะท้อนต่อชีวิตของเจนคือ การวางตัวอันสง่างาม การเข้ากับคนในวงกว้างชั้นสูงได้ดี ตลอดจนการจัดงานดูแลต้อนรับ และการสังสรรค์ได้อย่างยอดเยี่ยม นอกจากนี้ จอร์จ ลูกชายของแอนนา ซึ่งมีวัยเดียวกันกับเจนได้กลายเป็นเพื่อนรักกัน นับว่ามีอิทธิพลอย่างสูงต่อเจน ในฐานะที่เป็นคนที่ทำให้เธอสนใจในวิทยาศาสตร์ ชีววิทยา ชอบออกไปท่องเที่ยวในชนบท พบปะผู้คนในชนบทอย่างกว้างขวาง และได้เข้าใจชีวิตของคนเหล่านั้นอย่างลึกซึ้ง ⁸

⁷ Ibid. pp. 24-25

⁸ Ibid. pp. 24-25



ก่อนและหลังสงครามกลางเมืองในสหรัฐฯ (ค.ศ. 1861-1865) มีสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดโอกาสให้สตรีได้เรียนเต็มที่และได้รับปริญญาเพียงไม่กี่แห่ง เจนเข้าเรียนใน Rockford Female Seminary ซึ่งเพิ่งก่อตั้ง และอยู่ไม่ไกลจากบ้าน ในเวลานั้น บรรยากาศของการทำงานเพื่อรับใช้อุดมคติของตนกำลังแบ่งบาน ขณะที่วงการสตรีต้องการให้สตรีมีความรู้ทัดเทียมกับชาย อุดมคติทางการเมืองทั่วไปก็คือการทำงานการเมืองเพื่อสร้างสรรค์ประชาธิปไตยที่ทุกคนมีความเสมอภาค (หลังสงครามกลางเมืองสิ้นสุดและประธานาธิบดีลิงคอล์นถูกสังหารในปี 1865) ส่วนวงการมิชชันนารีก็คือการออกไปเผยแผ่คริสต์ศาสนาในต่างประเทศ

หลังจากจบการศึกษา เจนเดินทางไปศึกษาทำงานในยุโรปตามประเพณีของครอบครัวคนชั้นสูงในสหรัฐฯ หลังสำเร็จการศึกษา จากการไปศึกษายุโรปหลายครั้งและการที่ครอบครัวของเธอไม่มีปัญหาเศรษฐกิจ เจนซึ่งได้รับความทุกข์ยากของผู้คนในเขตเมืองใหญ่ และสามารถเปรียบเทียบกับชีวิตของเยาวชนในชนบทที่เธอรู้ดี ได้เห็นการทำงานของกลุ่มบัณฑิตอาสาที่กรุงลอนดอน เรียกว่า Toynbee Hall (ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1884) ที่มุ่งช่วยเหลือแก้ไขปัญหาคอนยากจนในลอนดอน และมุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตของพวกเขา หลังจากค้นคว้าและดูงานหลายครั้ง เจนกับเพื่อนจำนวนหนึ่งก็กำหนดเป้าหมายให้กับชีวิตของตัวเอง นั่นคือทำงานเพื่อช่วยเหลือคนยากจนจำนวนมากในนครชิคาโก⁹

⁹ Ibid. pp. 25-26



นครชิคาโก, คนยากคนจนในเมือง และ Hull-House

ดังที่ William Cronon เสนอไว้ “ไม่มีเมืองใดที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดภูมิทัศน์ (landscape) และเศรษฐกิจแถบตอนกลางของประเทศในช่วงครึ่งหลังศตวรรษที่ 19 ได้เทียบเท่ากับชิคาโก”¹⁰

เมื่อพ่อแม่ของเจนเดินทางมาถึงชิคาโกครั้งแรกในปี 1844 เมืองนี้มีพลเมืองเพียง 8 พันคน แต่ด้วยศักยภาพของความเป็นศูนย์กลางการเดินทางทั้งทางรถไฟและทางบกที่เชื่อมระหว่างฝั่งตะวันออกกับตอนกลางของประเทศ และเป็นศูนย์กลางหัตถกรรมและการซื้อขายสินค้าเกษตร ชิคาโกจึงมีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 1 แสนคนในปี 1860 เป็น 3 แสนคนในปี 1870 และเพิ่มเป็น 1 ล้านคนในปี 1889 อันเป็นปีที่เจนเดินทางไปถึงและเริ่มงานที่นั่น และเป็นปีที่ชิคาโก แซงฟิลาเดลเฟียขึ้นเป็นเมืองใหญ่อันดับ 2 ของประเทศตามหลังเพียงนครนิวยอร์ก¹¹

นี่คือการเติบโตของเมืองแบบมหัศจรรย์ (phenomenal growth) ซึ่งหมายความว่าใช้เวลาไม่นานมากที่จำนวนประชากรเพิ่มจากหลักพันเป็นหลักล้าน¹²

แม้ไฟไหม้ใหญ่ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1871 จะทำลายทั่วทั้งเมืองชิคาโกถึง 4 ใน 5 ส่วน อาคารบ้านเรือนจำนวน 13,200 หลังถูกทำลาย ผู้คน 350,000 คน

¹⁰ William Cronon, *Nature's Metropolis. Chicago and the Great West*. NY: W.W. Norton & Company, 1991 p. xv

¹¹ Ibid. p. 279

¹² Jane Hovde, op.cit. p. 40



ไว้ที่อยู่อาศัย และหลายคนคิดว่าชิคาโกหมดโอกาสฟื้นคืนแล้ว¹³ แต่ทำเลที่ตั้งอันยอดเยี่ยมของเมืองและสภาวะที่เมืองกำลังเติบโตต่อเนื่อง หรือเรียกว่าเมืองกำลังอยู่ในวัยคึกคะนอง ทำให้เกิดการพลิกวิกฤตให้กลายเป็นโอกาสนั้นคือเมื่อส่วนใหญ่ของเมืองถูกไฟไหม้เสียหาย ก็เกิดการวางผังเมืองใหม่ตามหลักวิชาสมัยใหม่และโครงสร้างอาคารแบบใหม่ที่มีมาตรฐานสูง

มีสถิติว่ามีเศรษฐีเงินล้านเกิน 200 คนที่เข้ามาลงทุนในเมืองที่กำลังฟื้นตัวในช่วงทศวรรษ 1870 และ 1880 ส่งผลให้เมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว และในปี ค.ศ. 1908 สถาปนิกคนสำคัญคือ Daniel H. Burnham ได้ออกแบบเมืองสำหรับ 50 ปีข้างหน้า เช่น กำหนดให้บริเวณด้านหน้าทะเลสาบมิชิแกน (Lakefront) ต้องเป็นที่โล่ง ไม่ให้มีอาคารประกอบธุรกิจ และให้มีสวนสาธารณะและป่าตามจุดต่างๆ ทั่วเมือง บวกกับการออกแบบอาคารงดงามมากมาย ทำให้ชิคาโกกลายเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงยิ่งในด้านผังเมืองและได้รับการยกย่องว่าเป็นนครแห่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่¹⁴

เมื่อเมืองฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว คนผิวดำหลายคนก็ออกจากชนบทเข้าไปแสวงหาโอกาสใหม่ๆ ชาวยุโรปโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนเยอรมัน ไอร์แลนด์ และสแกนดิเนเวีย อพยพเข้ามาอยู่ในชิคาโก จนกระทั่งเมืองมีคนอพยพถึง 40% (บวกลูกหลานอีก 38%) ในปี 1890

สภาพเช่นนี้เองที่เจน แอดัมส์ค้นพบว่าคนส่วนใหญ่มีชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก กระจุกตัวอยู่ในย่านแออัดที่เสื่อมโทรม เทศบาลไร้ประสิทธิภาพ

¹³ Paul M. Green and Melvin G. Holli, eds. *The Mayors: The Chicago Political Tradition*. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1995 pp. 2-3

¹⁴ *Encyclopedia Americana*. Vol. 6 Danbury, CT: Grolier, 1999 pp. 427



และคอร์ปชั่น “ถนนสกปรกมาก จำนวนโรงเรียนไม่พอ มีเทศบัญญัติเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยแต่เจ้าหน้าที่ไม่ตรวจสอบให้เป็นไปตามกฎหมาย ไฟฟ้าบนถนนขาดแคลน พื้นผิวถนนแย่มาก ในตรอกซอกซอยไม่มีการลาดยางเลย น้ำเสีย และปัญหาต่างๆ ทั้งลงแม่น้ำชีคาใจหมด ด้วยเหตุนี้ น้ำใต้ดินจึงเป็นพิษ อัตราคนตายด้วยโรคไทฟอยด์ของชिकाโกสูงกว่าของนิวยอร์กและบอสตันถึง 2 เท่า”¹⁵

เมื่อเจน แอ็ดดัมส์เริ่มงานเพื่อคนยากคนจนในนครชิคาโกในปี 1889 ในเขตที่ 19 (19th ward) ตอนกลางของเมืองซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงงานทอผ้า มีการใช้แรงงานเด็กมาก เจนและคณะเริ่มงานด้วยการจัดตั้งสำนักงานเรียกว่า Hull-House และเข้าคลุกคลีกับคนงานซึ่งสงสัยว่าคนแปลกหน้าเหล่านี้เป็นใคร ต้องการเข้ามาช่วยเหลือจริงหรือ พวกเขามีความจริงใจแค่ไหน ต่อจากนั้น เมื่อคนงานเริ่มเห็นว่าองค์กรนี้พอจะเป็นที่หวังจึงเข้าไปขอความช่วยเหลือนับตั้งแต่อาบน้ำให้เด็กแรกเกิด เตรียมงานฝังศพ พยาบาลคนป่วยและช่วยดูแลเด็กเล็ก ฯลฯ

เจนและคณะได้พบว่าคนงานผู้เป็นพ่อแม่มีรายได้น้อยมาก จนต้องพึ่งพาแรงงานของลูก แต่แรงงานเด็กก็ถูกกดค่าแรงด้วย เด็กเหล่านั้นมักหลังโกงเนื่องจากต้องนั่งทำงาน ต้องก้มตัวไปเย็บผ้าและติดกระดุมเป็นเวลานานแต่ความยากจนรอบด้านทำให้คนงานเหล่านั้นยอมจำนน

ไม่นานหลังจากนั้น Hull-House ก็ได้กลายเป็นสถานที่กลางต้อนรับคนงานโดยเฉพาะผู้หญิงและเด็กสัปดาห์ละ 2 พันคน Hull-House เริ่มเป็นที่รู้จักในฐานะสถานที่ให้ความเอื้อเฟื้อต่อคนงาน ระยะเวลาไม่ถึง 1 เดือนของการปฏิบัติงาน ก็รับรู้กันว่าสถานที่แห่งนี้ต้องมีศูนย์ดูแลเด็กเล็กซึ่งเป็นลูกๆ ของคนงาน เดือนต่อมาก็มีการเปิดโรงเรียนอนุบาล

¹⁵ Jane Hovde, op.cit. pp. 42-43



หนึ่งปีต่อจากนั้น มีการจัดตั้งชมรมนักเรียนชาย มีชมรมการเล่นต่างๆ ในตอนเย็น มีชมรมเสนาสังคม ชมรมละคร การปาฐกถาเรื่องแรงงาน แรงงานเด็ก ลัทธิสังคมนิยมดีหรือไม่ ต่อมา มีแพทย์มาบรรยายเรื่องสรีรวิทยา การดูแลสุขภาพ การเลี้ยงดูบุตรหลานให้ดี มีการเปิดอบรมวิชาทำอาหาร การสอนภาษาฝรั่งเศส เยอรมัน และอิตาลี มีรายการแสดงวัฒนธรรมของกลุ่มที่พูดภาษาของประเทศต่างๆ และต่อมา มีการเปิดสอนวิชาที่สอนกันในมหาวิทยาลัย เช่น ประวัติศาสตร์ ภาษา เศรษฐศาสตร์การเมือง คณิตศาสตร์ และกลศาสตร์

เมื่อสิ้นปี ค.ศ. 1890 หรือ 1 ปี 2 เดือนหลังก่อตั้ง Hull-House ก็ได้กลายเป็น ศูนย์ชุมชนไปโดยปริยาย มีคนเข้ามาเยือนเกิน 5 หมื่นคน คนทำงานขององค์กรนี้กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในปัญหาต่างๆ ของเมือง แต่ที่สำคัญคือ มีอาสาสมัครเข้ามาทำงานร่วมกับเจนและคณะมากขึ้นๆ ในช่วง 5 ปีหลังจากนั้น Hull-House มีเจ้าหน้าที่ทำงานประจำถึง 20 คน มีอาสาสมัครเข้ามาช่วยงานหลายร้อยคน มีกิจกรรมใหม่ๆ เพิ่มขึ้น เช่น ร้านกาแฟ ห้องอาบน้ำสาธารณะ ร้านสหกรณ์ ร้านอาหารราคาถูก ห้องแสดงงานศิลปะ สนามเด็กเล่น และโรงยิม¹⁶

ในทศวรรษที่ 1890 เจนได้พบว่าเยาวชนคนหนุ่มสาวมีพลังฉันทะ และยากนักที่จะคาดหวังให้พวกเขาเป็นคนอยู่เฉยๆ ประเด็นมีว่าจะนำเอาพลังอันล้นเหลือนี้ไปทำอะไรให้เกิดประโยชน์ เจนพบว่าภาพยนตร์ ละคร และยาเสพติดมีอิทธิพลอย่างสูงต่อเยาวชน มีบทบาทสำคัญในการโน้มน้าวชักจูงเยาวชนไปในทิศทางใดก็ได้ เช่น การแต่งกาย การซื้อสินค้า ความรุนแรง การลักขโมย การละเมิดกฎหมายในรูปแบบต่างๆ เจนยังพบว่าละครเป็นทั้ง

¹⁶ Jane Hovde, op.cit. p. 51



สถาบันพระปกเกล้า

กิจกรรมรื่นเรึง และปลูกฝังวัฒนธรรมที่ดี คือ การรู้จักคิด รู้ลึก และลงมือทำ “ละครมีพลังในการสนับสนุนการเรียนรู้แก่เยาวชนยิ่งกว่าระบบการศึกษาของโรงเรียนเสียอีก”¹⁷

เจนได้พบว่าสำหรับเยาวชนในเมืองใหญ่ (ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับชีวิตในชนบทที่เธอคุ้นเคยแต่เยาว์วัย) สนามเด็กเล่นและสนามกีฬาที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง และการค้นพบครั้งนี้ทำให้เกิดต้นแบบสำหรับชุมชนต่างๆ และเมืองเพื่อสร้างกิจกรรมด้านสันติภาพและการศึกษา

เจนยังพบว่าระบบการศึกษาของรัฐเน้นการบ่มเพาะนักเรียนให้ดัดแปลงตนเองเข้าสู่ระบบมากเกินไป เช่น สอนให้เรียนเฉพาะภาษาอังกฤษ ขึ้นชมแต่วีรบุรุษของสงครามเอกราช เน้นการเรียนที่ท่องจำ ขาดการปลูกฝังคุณธรรม และนับวันเหินห่างจากชีวิตประจำวัน ในนครที่เต็มไปด้วยผู้คนอพยพมาจากยุโรป เจนได้พบว่าระบบการศึกษาของรัฐไม่สอนภาษาของพ่อแม่ของนักเรียนที่อยู่ที่บ้าน ซึ่งเท่ากับเป็นการดูถูกวัฒนธรรมและรากเหง้าดั้งเดิม นอกจากนี้ยังไม่สอนเรื่องอุตสาหกรรมและผลกระทบของมัน ทั้งๆ ที่นครชิคาโกเป็นเมืองอุตสาหกรรม และพ่อแม่ของเยาวชนเหล่านั้นเป็นคนงานในโรงงานเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์

จากข้อสรุปดังกล่าว เจนจึงได้ริเริ่มระบบการศึกษาแบบใหม่ นั่นคือเริ่มจากสิ่งที่มีอยู่จริงรอบๆ ตัว นั่นคือนครชิคาโกเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมและการค้าขาย ตลอดจนมีผู้คนจากประเทศต่างๆ มากมาย เธอได้สร้างระบบการศึกษาแบบการสาธิต โดยเชิญผู้มีความรู้จากระบบการผลิตภาคต่างๆ ทั้งเก่าและใหม่มาเปรียบเทียบและเรียนรู้จากกัน เช่น การปั่นฝ้าย การทอผ้า

¹⁷ Ibid. p. 54



เย็บผ้าในอดีต เปรียบเทียบสมัยปัจจุบัน เชิญสตรีอพยพชาวซีเรีย, กรีก, อิตาลี, รัสเซีย และไอริช มาแสดงวิธีการปั่นฝ้าย ทอผ้า ย้อมผ้า ติดตามด้วยการนำเสนอ พัฒนาการทอผ้า เครื่องจักรกลสมัยใหม่ ผลปรากฏว่ามีคนงานทอผ้ามาชม ในตอนหลังเลิกงานเต็มไปหมด¹⁸

เมื่อจอห์น ดิวอี้ (John Dewey, 1859-1952) นักปรัชญาและปฏิรูป การศึกษาชาวอเมริกันคนสำคัญ ได้มาพบการจัดการศึกษาของ Hull-House เขาก็กลายเป็นแขกที่มาเยี่ยมชมกิจการที่นั่นเป็นประจำ และทำให้เขาพัฒนา แนวคิดเรื่องระบบการศึกษาแบบใหม่ที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการปฏิรูปการศึกษา ของทั้งประเทศ (Hull-House ของเจน แอดัมส์เริ่มกิจการในปี ค.ศ. 1889 ส่วนมหาวิทยาลัยชิคาโกที่จอห์น ดิวอี้เข้าไปมีบทบาทด้านการศึกษาก่อตั้งในปี ค.ศ. 1892)

ชื่อเสียงของ Hull-House และของเจน แอดัมส์ ขจรขยายเพิ่มขึ้นเป็น ลำดับ ทั้งสองกลายเป็นแม่เหล็กดึงดูดนักคิดนักปฏิรูป บุคคลวงการชั้นสูง ให้มาเยี่ยมชมและให้ความสนใจสนับสนุนทางการเงิน สมาชิกชมรมสตรี หอการค้า สหภาพแรงงาน และชนชั้นนำของวงการต่างๆ ชื่นชมงานบุกเบิกของเจน และ ด้วยบุคลิก มนุษย์สัมพันธ์ ความเฉลียวฉลาดและความเป็นผู้มีการศึกษา ตลอดจนพื้นฐานทางครอบครัว เจน แอดัมส์กลายเป็นสตรีที่มีคนยกย่อง และสตรีชั้นสูงและชั้นกลางทั้งสนับสนุนบุตรหลานมาอาสาสมัครช่วยงานนี้ อย่างคับคั่ง หลายคน เช่น Julia Lathrop, Florence Kelley, Alice Hamilton และ Mary Roset ซึ่งมาจากครอบครัวที่ดี มีการศึกษาสูงและมีความสามารถ ได้กลายเป็นเพื่อนร่วมงานคนสำคัญของเจน และริเริ่มงานใหม่ๆ สร้างความ

¹⁸ Ibid. pp. 58-59



สถาบันพระปกเกล้า

แข็งแรงแให้แก่ Hull-House ตลอดจนพาเธอเข้าสู่วงการเมืองและการแสวง
อุดมการณ์ใหม่ และแนวทางใหม่ๆ ในการแก้ไขปัญหาสังคมเมือง¹⁹

เจนและคณะเริ่มการรณรงค์ให้มีการแก้ไขกฎหมายที่เอาเปรียบคนงาน
การดูแลสุขภาพการทำงานและคุณภาพชีวิตของคนงาน บุคคลเหล่านี้ได้เข้าไป
เป็นกรรมการขององค์กรต่างๆ เกี่ยวกับแรงงาน ตลอดจนเดินทางไปผลักดัน
การร่างกฎหมายและแก้ไขกฎหมายที่สปริงฟิลด์ (Springfield เมืองหลวงของ
รัฐอิลลินอยส์) และที่กรูวชิงตัน ดีซี

เริ่มในปี ค.ศ. 1895 เจนมีบทบาททางการเมืองด้วยการเป็นผู้ตรวจขยะ
ประจำเขตที่ 19 ต่อจากนั้น ก็ส่งคนเข้าสมัครชิงตำแหน่งสมาชิกสภาเทศบาล
จากเขตที่ 19²⁰ ด้วยการโจมตีนักการเมืองรุ่นเก๋าว่าคอร์รัปชัน แต่ก็ต้องพ่ายแพ้
แก่นักการเมืองที่แม้จะมีปัญหาคอร์รัปชัน แต่พวกเขาได้ทำงานคลุกคลีกับ
ประชาชนท้องถิ่นมานาน เคยช่วยเหลือประชาชนในยามเดือดร้อนอย่างทั่วถึง
ข้อสรุปของเจนคือ การปฏิรูปเมืองมิใช่เพียงการจัดคอร์รัปชันของเทศบาล
แต่จะต้องทำให้เทศบาลตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชน เช่น
การมีงานทำ, การมีสุขภาพดี, และโรงเรียนดี²¹

¹⁹ Ibid. pp. 64-65

²⁰ คำว่า ward หรือเขต หมายถึงเขตที่แบ่งอยู่ในเทศบาล ดังกรณีของไทยมีการแบ่งเทศบาลออกเป็น
แขวงต่างๆ ขณะที่แขวงของเทศบาลนครของไทยมีสมาชิกสภาเทศบาลถึง 6 คน เขตในอังกฤษและ
สหรัฐ มีสมาชิกสภาเทศบาลเพียงเขตละ 1 คน และเชื่อกันว่าทำให้ประชาชนและตัวแทนเขตรู้จักกัน
และทำงานร่วมกันได้ดีกว่า ระบบแขวง ซึ่งมีพื้นที่กว้างกว่า มีจำนวนตัวแทนมากกว่า แต่กลับขาดระบบ
การรับผิดชอบที่ชัดเจน

²¹ Ibid. pp. 89-90



จากจุดนี้เองที่ผลักดันเจเนขึ้นสู่ขบวนการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสังคมในระดับชาติ เดินสายแสดงปาฐกถา และเขียนหนังสือเผยแพร่ โดยถือหลักการที่ว่า การปฏิรูปสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนจำนวนมากเห็นด้วยและให้การสนับสนุน “นักปฏิรูปสังคมจะต้องเข้าใจว่าการต่อสู้ต้องใช้เวลานาน เกิดความขัดแย้งและการโต้เถียงกัน ในระหว่างนั้น ถ้าหากมีการกระตุ้นให้เกิดความเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลง มติมหาชนก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลง”²² นอกจากนี้ เจเนยังได้เข้าร่วมเป็นประธานหรือกรรมการขององค์กรเพื่อการปฏิรูประดับประเทศมากมาย

และเริ่มในปี ค.ศ. 1902 เจเน แอ็ดดัมส์ได้เข้าร่วมพรรคการเมืองคือ พรรค Progressive Party²³ เพราะเห็นว่าถึงเวลาที่สตรีควรมีสิทธิเลือกตั้งเท่าเทียมกับชาย โดยก่อนหน้านี้ เธอเห็นว่าสตรีควรมีบทบาทในงานทุกๆ ด้านของสังคม แต่เมื่อเริ่มศตวรรษใหม่ เจเนเห็นว่าการที่สตรีจะมีสิทธิลงคะแนนเลือกตั้งเป็นกลไกที่จำเป็นอย่างยิ่งเพื่อบรรลุประชาธิปไตยทางสังคม (Social democracy) เจเนเข้าร่วมสมาคมสิทธิของสตรีในการเลือกตั้งแห่งชาติ (the National American Woman Suffrage Association) และได้เป็นรองประธานในปี ค.ศ. 1911 เธอรณรงค์ให้สตรีในเซนต์คริสโตเฟอร์มีสิทธิเลือกตั้งในปี 1907 แต่ไม่สำเร็จ แต่ประสบความสำเร็จในปี 1913 ให้สตรีทั่วทั้งรัฐอิลลินอยส์มีสิทธิเลือกตั้งเท่าเทียมกับชาย

²² Ibid. p. 90

²³ 200 กว่าปีมานี้ พรรคการเมืองในสหรัฐ มีหลายพรรค นอกจาก 2 พรรคใหญ่ พรรค Progressive Party ก่อตั้งขึ้นหลายครั้งในช่วงศตวรรษที่ 20 ส่วนใหญ่เกิดจากการแยกตัวออกจาก 2 พรรคใหญ่ เพราะความเห็นแตกต่าง จากนั้นก็ถึงผู้ที่มีชื่อเสียงและมีบทบาทสำคัญมาเข้าร่วม ดังกรณีแอ็ดดัมส์ สุดท้าย ยุคสงครามเย็นเฟื่องฟู กระแสต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในอเมริการุนแรง พรรคเล็กๆ ทั้งหลายรวมทั้งพรรคนี้ จึงปิดตัวลงในปี ค.ศ. 1955

โปรดดู <http://ap.grolier.com/article?assetid=0236650-0&templatename=/article/article.html> 16/6/48



ในความเห็นของเจน สิทธิเลือกตั้งของสตรีไม่ใช่เป็นสิทธิตามธรรมชาติ แต่เพราะว่าสตรีนั้นมีความสนใจในเรื่องสุขภาพของครอบครัวและความมั่นคงปลอดภัยของบ้านเรือน เมื่องานเหล่านี้เป็นขององค์กรปกครองท้องถิ่น แต่สตรีไม่มีสิทธิเลือกตั้ง พวกเขาก็จะสูญเสียสิ่งที่เคยมีให้กับครอบครัวและบ้านเรือน “สตรีไม่เพียงต้องมีสิทธิเลือกตั้งเพื่อปกป้องตัวเองและแสดงบทบาทภายใน ครอบครัวและบ้านอย่างเหมาะสม แต่ชุมชนต้องอาศัยบทบาททางการเมืองของ สตรีด้วย หากสตรีมีสิทธิเท่าเทียมกับชาย ความสามารถของสตรีจะแสดงออก ที่การดูแลสิ่งแวดล้อมของเมืองและอุตสาหกรรมที่ดีกว่า.....สตรีไม่ต้องการ ทำงานของผู้ชายหรือยึดเอางานของผู้ชายมาทำ พวกหล่อนเพียงแต่ต้องการ ดูแลกิจการที่เคยเป็นพวกหล่อนทั้งในอดีตและตามประเพณี อันเป็นกิจการ ที่ถูกสถาบันทางการเมืองละเลยและตัดหลายส่วนออกไปตลอดมา หากผู้ชาย ยังคงผูกขาดอำนาจการเมืองการบริหารต่อไป หมายความว่าเมืองในสหรัฐ ก็จจะล้าหลัง และไม่อาจทำให้เมืองทั้งหลายมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสวยงามมากขึ้น” ²⁴

ความโดดเด่นในระดับชาติทำให้เจน แอดัมส์ได้รับเชิญให้เข้าร่วมกับ องค์กรสตรีในยุโรปที่คัดค้านสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1914-1918) ทศนะคัดค้าน สงครามของเธอเกิดจากแนวคิดที่เธอทำงานยาวนานกับ Hull-House ที่เธอเห็นว่า ผู้คนจากภูมิหลังอันหลากหลายมาอยู่ด้วยกันได้อย่างสันติ และร่วมมือกันทำงาน ด้วยมิตรภาพ ประชาคมโลกก็ควรจะมีสันติภาพเช่นนั้น องค์กรสตรีที่คัดค้าน สงครามได้ส่งตัวแทนเข้าพบผู้นำรัฐบาลของประเทศต่างๆ เพื่อหาทางยุติ สงครามและชักจูงประเทศที่ยังไม่เข้าร่วมสงครามให้ร่วมกันคัดค้านการใช้อาวุธ เจนมีบทบาทสำคัญในการเข้าพบประธานาธิบดีธีโอดอร์ รูสเวลท์ของสหรัฐฯ

²⁴ Ibid. pp. 94-95



(Theodore Roosevelt, 1858-1919) เพื่อเรียกร้องมิให้สหรัฐฯ เข้าสู่สงคราม อย่างไรก็ตาม สงครามที่แต่ละฝ่ายต้องป้องกันตนเอง และทัศนะที่มีมายาวนานเกี่ยวกับการป้องกันตนเอง การต่อสู้และการทำลายศัตรู ความไม่ไว้วางใจกัน ระบบทุนนิยมที่เต็มไปด้วยการแข่งขันและการใช้เหลี่ยมคู ตลอดจนผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมผลิตอาวุธ ทำให้องค์กรต่างๆ ตั้งแต่รัฐบาล สมาชิกสภาสื่อมวลชน และประชาชนทั่วไปเอนเอียงไปทางเข้าร่วมสงคราม องค์กรสตรีที่คัดค้านสงครามจึงถูกโจมตีอย่างรุนแรงจากรอบทิศ

กลุ่มอนุรักษ์นิยมขว้างไม่เพียงวิจารณ์เจน แอดัมส์ว่าหัวรุนแรงไม่รักชาติ หากยังโจมตีเธอว่าฝักใฝ่ลัทธิสังคมนิยม (เกิดประเทศสังคมนิยมคือสหภาพโซเวียตเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1917) สหรัฐฯ เข้าร่วมสงครามในตอนต้นปี 1917 กระแสชาตินิยมทั้งในสหรัฐฯ และยุโรปกลบเสียงเรียกร้องหาสันติภาพทั้งหมด อย่างไรก็ตาม แม้เจนและกลุ่มสตรีทั้งในอเมริกาและยุโรปจะเป็นเสียงส่วนน้อย และถูกวิจารณ์รุนแรง พวกเธอก็ไม่ย่อท้อ ยังคงทำงานช่วยเหลือทุกประเทศที่ประสบความเดือดร้อนจากสงคราม ส่วนงานที่ Hull-House ยังคงดำเนินต่อไป

เจนได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในปี ค.ศ. 1931 เธออุทิศเงินรางวัลครึ่งหนึ่งให้แก่คนว่างงานในเซตรอปๆ Hull-House เธอยังคงทำงานทั้งในระดับสากลและงานรณรงค์เรื่องปัญหาคนยากจนในเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและประเทศ จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตในปี ค.ศ. 1935



สถาบันพระปกเกล้า

บทวิเคราะห์

เจน แอดัมส์ เป็นสตรีชาวอเมริกันที่มีบทบาทโดดเด่นที่สุดคนหนึ่งในประวัติศาสตร์ของประเทศ เป็นพลเมืองที่เอาการเอางานในการเผยแพร่แนวทางใหม่ๆ ในการดำเนินชีวิตของคนงานในเมือง และแนวทางการสร้างเมืองเพื่อให้คุณภาพชีวิตของคนในเมืองดีขึ้น ที่สำคัญ มาตรการหลายอย่างตลอดจนเทศบัญญัติเกี่ยวกับการปรับปรุงเมืองได้ก่อผลระยะยาวต่อการพัฒนานครชิคาโก และเมืองอื่นๆ ทั้งด้านนโยบาย ระบบการบริหารเมือง และปัญหากายภาพต่างๆ เช่น การจัดการขยะ ผังเมือง การจัดการที่ดินริมฝั่งแม่น้ำ สวนสาธารณะ สันทนาการและโครงการยกระดับคุณภาพเยาวชน ระบบขนส่งมวลชน ป้ายโฆษณาสินค้า การใช้เสียงรบกวนเพื่อนบ้าน ฯลฯ ที่สำคัญที่สุด คือ การทำให้ชีวิต คุณภาพชีวิต และเมืองดีขึ้นจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนจำนวนมาก ไม่ใช่คนส่วนใหญ่มีชีวิตอยู่ไปวันๆ บ้านเมืองจะเป็นอะไรก็ไม่สนใจ หรือเพียงแต่บ่นกันที่บ้านหรือที่ทำงาน ไม่ลงมือผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ

อีกประเด็นหนึ่ง ในช่วงทศวรรษที่ 1890 ผู้หญิงอเมริกันยังไม่มีสิทธิเลือกตั้งไม่ว่าในระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ เจน แอดัมส์มิใช่สตรีหรือพลเมืองคนแรกที่ต่อสู้เพื่อสิทธินี้ ยังมีอีกหลายคนทั้งชายและหญิงที่เป็นพลเมืองที่เอาการเอางานต่อสู้เพื่อสิทธิเลือกตั้งของสตรีก่อนหน้านี้ การสั่งสมปริมาณการต่อสู้เพิ่มพูนขึ้นเป็นลำดับจนทำให้สตรีชาวอเมริกันได้รับสิทธิดังกล่าวในเวลาต่อมา ไม่ใช่ต่อสู้กันเล่นๆ เพียงไม่กี่คน แล้วหยุด แต่เป็นงานทั้งชีวิตของคนรุ่นแล้วรุ่นเล่าได้ทุ่มเทลงไป



ถ้าเรารู้จักแต่เดอะ ตีอกเกอะวิลล์ สิ่งที่เขาพูดว่า “ความเสมอภาคระหว่างบุคคลเป็นลักษณะที่โดดเด่นที่สุดของสังคมอเมริกัน” เราก็คงเข้าใจว่าผู้หญิงกับผู้ชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่เมื่อเราได้รู้จักชีวิตและงานของเจน แอ็ดดัมส์ เรากลับพบว่าความเสมอภาคระหว่างบุคคลที่เดอะ ตีอกเกอะวิลล์พูดถึงนั้นหมายถึงสังคมอเมริกันไม่มีขุนนาง ไม่มียศฐาบรรดาศักดิ์ ทุกคนเท่าเทียมกันในทางสังคม แต่ก่อนปี ค.ศ. 1913 อย่างน้อยในรัฐอิลลินอยส์ ชายกับหญิงมีสิทธิทางการเมืองที่ไม่เท่าเทียมกัน

ข้อมูลของผลงานและชีวิตของเดอะ ตีอกเกอะวิลล์และเจน แอ็ดดัมส์ จึงตอกย้ำสิ่งที่ได้กล่าวไปตั้งแต่ต้นว่า ข้อมูลและมุมมองระดับมหภาคและจุลภาคมีความจำเป็นทั้งคู่ ไม่อาจจะเลยมุมมองอันหนึ่งอันใดได้

บทเรียนอีกประการหนึ่งก็คือ สำหรับประเทศที่มีอุตสาหกรรมอาวุธที่ใหญ่โต เป็นประเทศที่เติบโตใหญ่จากการทำสงครามกับชนเผ่าพื้นเมือง (พวกอินเดียนแดง) การทำสงครามเอกราชตลอดจนทำสงครามกับสเปนเพื่อขยายดินแดนไปทางทิศตะวันตก และการทำสงครามกลางเมืองระหว่างฝ่ายเหนือกับฝ่ายใต้ กลายเป็นประเทศมหาอำนาจตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 ฯลฯ คนที่คัดค้านสงครามในประเทศเช่นนี้ย่อมตกอยู่ในฐานะลำบาก เนื่องจากเป็นคนส่วนน้อย²⁵

หากจะยื่นหยัดความเห็นของตนต่อไปซึ่งคนส่วนใหญ่ไม่ยากฟัง ก็จะต้องเป็นคนไข้ในหลายๆ ด้าน และแสวงหาช่องทางอื่นเพื่อดำเนินงานต่อไป ดังที่เจน แอ็ดดัมส์ ได้ฝากผลงานไว้

16 มิถุนายน 2548

²⁵ ไพรดดู ธเนศวร์ เจริญเมือง, “สงคราม, ความรัก, ครอบครัว และรัฐศาสตร์” ใน รัฐศาสตร์ที่ยังมีลมหายใจ. ปรับปรุงและพิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิราบ, กุมภาพันธ์ 2548 หน้า 257-269



สถาบันพระปกเกล้า

บทที่ 7

วิลเลียม แฮริส: มิชชันนารีในล้านนา

“เป้าหมายสำคัญสูงสุดของการศึกษา คือ การพัฒนา
อุปนิสัยของคน ซึ่งมีปัจจัยสำคัญ 2 อย่างคือ การอบรม
จิตใจและการปลูกฝังอุดมคติทางศาสนา และศีลธรรม
ผลของการศึกษาคือประชากรของสังคมที่รักชาติบ้านเมือง
เป็นพลเมืองดี มีความรู้และทักษะและมีคุณธรรม...”

วิลเลียม แฮริส, คำกราบบังคมทูล,

2 มกราคม พ.ศ. 2449 ¹

¹ วิลเลียม แฮริส, คำกราบบังคมทูลต่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎ-
ราชกุมาร เนื่องในโอกาสเสด็จเยี่ยมโรงเรียนชายวังสিংห์คำ และทรงพระราชทานนามโรงเรียนใหม่ โปรดดู
ธเนศวร์ เจริญเมือง, การศึกษา, ท้องถิ่นกับอนาคตของสังคมไทย. เชียงใหม่: เอกสารโครงการศึกษา
การปกครองท้องถิ่น, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542 หน้า 38.



กล่าวนำ

วิลเลียม แฮร์ริส (William Harris, 1870-1962, พ.ศ. 2413-2505) เป็นคริสตชนชาวอเมริกันที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคนหนึ่งของล้านนา ท่านผู้นี้ได้อุทิศตนบริหารและพัฒนาสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย คือโรงเรียน ปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเวลานานถึง 41 ปี (พ.ศ. 2441-2482) ²

การที่ชายหนุ่มวัย 25 ปี อาสาสมัครเดินทางรอนแรมข้ามน้ำข้ามทะเลมายังอีกซีกหนึ่งของโลกเพื่อภารกิจด้านศาสนาและการศึกษาและต้องทำงานในต่างประเทศนานถึง 4 ทศวรรษเมื่อ 110 กว่าปีที่แล้ว นับเป็นเรื่องที่น่าศึกษาชีวิตและความคิดของเขาอย่างยิ่ง เพราะในระยะเวลาใกล้เคียงกันนั้นหรือแม้แต่โลกยุคปัจจุบัน คงจะหาคนไทยที่มีบทบาทเช่นนั้นได้น้อยมาก คนเช่นฝ่าฝัดอิน-จัน ที่ไปอยู่ต่างประเทศจนกระทั่งเสียชีวิต แต่นั่นก็เป็นเพราะถูกฝรั่งซื้อตัวไปตั้งแต่วัยเด็ก ในระยะหลังๆ หากจะมีคนไทยไปอยู่ต่างประเทศเป็นเวลานาน ก็คงไปเพราะทำราชการหรือทำธุรกิจ หรือไปตามคู่สมรส ขณะที่ชาวตะวันตกจำนวนหนึ่งเมื่อศตวรรษที่แล้ว ตัดสินใจสมัครไปทำงานในประเทศด้อยพัฒนาไม่รู้ว่าจะต้องไปเผชิญกับอุปสรรคและภัยอันตรายเพียงใด แม้จะมีข้อมูลจำนวนน้อยแต่ต้องถือว่าหัวใจนั้นยิ่งใหญ่

² วิลเลียม แฮร์ริส, “ความทรงจำของฉัน” แปลโดย หมวก ไชยลังการณ, ใน 80 ปี 1906-1986 The Prince Royal's College. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ข้างเผือก, 2529, หน้า 137-180



สถาบันพระปกเกล้า

บรรพบุรุษและบริบททางสังคม

วิลเลียม แฮร์ริส หรือที่รู้จักในประเทศไทยว่าพ่อครูแฮร์ริส เกิดเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2413 (ค.ศ. 1870) ในตระกูลปัญญาชนซึ่งมีความรู้ด้านการทหาร-การเมือง-การแพทย์และคริสตศาสนาในแถบรัฐเพนซิลวาเนียและนิวเจอร์ซีย์-ฝั่งตะวันออกของสหรัฐอเมริกา ทวด-ปู่ย่า-ตายายมีเชื้อสายอังกฤษ-ไออร์แลนด์และฮอลันดา

ทวดของท่านชื่อวิลเลียม แฮร์ริส (William Harris, ค.ศ. 1757-1812) เช่นกันเคยเป็นสมาชิกของรัฐสภาของรัฐเพนซิลวาเนีย เป็นนายทหารยศนายพลจัตวาเข้าร่วมในสงครามเอกราช ย่าทวดชื่อแมรี แคมป์เบล (Mary Campbell, 1752-1837) เป็นธิดาของศาสนาจารย์ของคริสต์จักรเพรสไบทีเรียน

ปู่ของท่านมีชื่อเดียวกัน (ค.ศ. 1792-1861) เป็นนายแพทย์ที่มีชื่อเสียงจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย และเป็นคริสตชนนิกายเพรสไบทีเรียน ที่เอากิจการเองคนเดียวคนหนึ่ง ย่าชื่อ เอลิซาเบธ แพทเทอร์สัน (Elizabeth Patterson, 1784-1880) เป็นธิดาของศัลยแพทย์ในสงครามกบฏชาติสหรัฐฯ, ศาสตราจารย์ด้านคณิตศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนียและผู้อำนวยการโรงพยาบาลประจำเมืองฟิลาเดลเฟีย

พ่อของท่านก็มีชื่อเดียวกัน (ค.ศ. 1831-1885) จบด้านศิลปศาสตร์จากมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย หลังจากทำธุรกิจระยะหนึ่ง ได้หันมาสนใจคริสตศาสนาศึกษาได้เข้าเรียนต่อและจบออกมาเป็นศาสนาจารย์นิกายเพรสไบทีเรียนทำงานด้านศาสนาในกองทัพในสงครามกลางเมืองของสหรัฐฯ (Civil War, ค.ศ. 1861-1862) เป็นเหรียญกษาปณ์ของวิทยาลัยนิวเจอร์ซีย์ (ต่อมากลายเป็นมหาวิทยาลัยปรินซ์ตัน) แม่ของพ่อครูชื่อคริสติน่า บัทเลอร์ (Christina Butler, 1837-1918)



เป้าหมายสำคัญของพ่อครูแฮริสก็คือครอบครัวของท่าน พ่อของท่าน เป็นคนที่มีสติปัญญาดีมาก มีความรู้ในภาษาละติน กรีก ฝรั่งเศส เยอรมัน และ ศึกษาค้นคว้าภาษาฮีบรูและสันสกฤตด้วยตัวเอง และยังเชี่ยวชาญในเรื่องการทำธุรกิจมีบริษัทใหญ่ในนครนิวยอร์กเสนอรายได้อย่างงามให้แก่ท่านหากตกลงทำงานร่วมกัน แต่ท่านหันไปเอาดีด้านคริสตศาสนาเป็นหลัก นอกจากนี้ ท่านยังสนใจในสถาปัตยกรรม ได้คัดเลือกแบบอาคารในยุโรปมาสร้างอาคาร ในวิทยาลัย 프린ส์ตันได้รับคำชมเชยทั่วไป พ่อของพ่อครูแฮริสเป็นคนทำงานหนักทุ่มเทให้กับงานของวิทยาลัยและงานศาสนาจนล้มป่วยและเสียชีวิตด้วยวัยเพียง 53 ปี

พี่น้องของพ่อครูแฮริส 5 คน (ชาย 4 หญิง 1) เป็นปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญเช่นกัน ชาย 3 คน คือ Walter, Van Allen, และ Henry จบวิศวกรรมโยธา ส่วนพ่อครูแฮริสและ Robert จบศิลปศาสตร์ ส่วนพี่สาวคนเดียวของพ่อครูคือ Elizabeth ต้องออกจากการเรียนเพื่อดูแลแม่ หลังจากพ่อเสียชีวิต พี่สาวคนนี้อ่านหนังสือมากกว่าใครๆ เรียนเปียโนด้วยตนเอง มีฝีมือในการเย็บปักถักร้อย และมีความรู้ดีเยี่ยมเกี่ยวกับประวัติตระกูลทั้งฝ่ายพ่อและแม่ (Harris & Butler)

วิลเลียม แฮริสเกิดที่เมืองปรินส์ตัน (Princeton, New Jersey) - เมืองที่มีการศึกษาดีและผู้คนสนใจกิจการศาสนาเป็นพิเศษ ด้วยความสนใจในศาสนาตามรอยพ่อ หลังจากจบปริญญาตรีด้านศิลปศาสตร์ เขาจึงได้ศึกษาต่อด้านศาสนศาสตร์ ขณะที่ใกล้จะจบหลักสูตร ก็ได้ทราบเรื่องการเป็นอาสาสมัครไปทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายเพรสไบทีเรียนในประเทศด้อยพัฒนา แฮริสจึงสมัครมาทำงานในประเทศไทย³ คณะกรรมการบริหารลงมติ

³ เหตุผลที่พ่อครูวิลเลียม แฮริสเลือกมาทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในไทย น่าจะเกิดจากสภาพที่ล้นหนาในขณะนั้นมีมิชชันนารี (พ่อครูแฮริสมีได้ระบุในบันทึกว่าเป็นชาติใด แต่น่าจะเป็นอเมริกันทั้งหมด) ถึง 20 คน มีสถานทำงานถึง 5 เมืองในปี 2439 คือ เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน และเชียงราย (80 ปี 1906-1986 หน้า 144)



สถาบันพระปกเกล้า

อนุญาต แต่มีเงื่อนไขคือ ผู้สมัครจะต้องหาเงินเองเพื่อเป็นค่าเดินทาง และค่าเงินเดือนเพื่อกินอยู่ของตัวเองเป็นเวลาอย่างน้อย 1 ปี

หนุ่มแอริสจึงเริ่มงานหาทุนด้วยการออกไปพบผู้ใหญ่ของวงการต่างๆ และสามารถหาทุนได้หลายพันเหรียญสหรัฐเพียงพอสำหรับค่าเดินทางและค่าเงินเดือนของตัวเองหลายปี นอกจากนั้น เงินที่หาได้ยังช่วยค่าเดินทางของสามีภรรยา मिชชันนารีได้อีก 1 คู่ หลังจากเรียนจบปริญญาโทด้านศาสนศาสตร์หนุ่มอเมริกันวัย 25 ปีก็ออกเดินทางจากสหรัฐฯ ทางเรือในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2438 ไปยุโรป ได้ท่องเที่ยวยุโรป 1 เดือน จากนั้นจึงเดินทางโดยทางเรือออกจากอังกฤษไปยังศรีลังกา สิงคโปร์ และนั่งเรือเล็กเข้าอ่าวไทย

แอริสถึงไทยในเดือนกันยายน และหลังจากนั้นอีก 2 สัปดาห์ จึงเดินทางโดยเรือขึ้นไปยังเมืองเชียงใหม่ถึงเชียงใหม่วันที่ 8 ธันวาคมปีเดียวกัน ได้ทำงานเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายเพรสไบทีเรียนตั้งแต่นั้นจนถึง พ.ศ. 2441 จึงได้เป็นผู้ช่วยครูใหญ่ของโรงเรียนชายวังสิงห์คำ (Chiangmai Boys' School) ซึ่งเป็นโรงเรียนชายแห่งแรกของภาคเหนือก่อตั้งโดยอาจารย์ ดี.จี.คอลลินส์ (David G. Collins, ค.ศ. 1855-1917) ในปี พ.ศ. 2430 (ค.ศ. 1887) (โรงเรียนแห่งแรกของภาคเหนือเป็นโรงเรียนสำหรับเด็กหญิงก่อตั้งในปี พ.ศ. 2422 เรียกว่าโรงเรียนสตรีสันป่าข่อย ต่อมากลายเป็นโรงเรียนดาราวิทยาลัย) ทั้งสองโรงเรียนนี้รวมทั้งโรงพยาบาลแม็คคอร์มิคและโรงพยาบาลแม็คเคน ล้วนเป็นผลงานของมิชชันนารีชาวอเมริกันนิกายเพรสไบทีเรียน⁴

⁴ Herbert R. Swanson, *Khrischak Muang Nua: A Study in Northern Thai Church History*. Bangkok: Chuan Printing Press, 1984,



อาจารย์คอลลินส์เป็นครูใหญ่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2430 จนถึงปี พ.ศ. 2442 ก็ลาออกไปบริหารโรงพิมพ์วังสิงห์คำซึ่งเป็นโรงพิมพ์แห่งแรกของเชียงใหม่ และมอบตำแหน่งครูใหญ่ให้แก่อาจารย์ วิลเลียม แฮริส ซึ่งขณะนั้นอายุได้ 29 ปี

ตั้งแต่ปี 2442 จนถึงปี 2482 เป็นเวลา 40 ปี พ่อครูแฮริสได้บริหารและพัฒนาโรงเรียนชายวังสิงห์คำให้เข้มแข็งเติบโตใหญ่ขึ้นเป็นลำดับ

โรงเรียนชายวังสิงห์คำ (ปัจจุบันคือตลาดเมืองใหม่บนฝั่งน้ำแม่ปิง ทิศตะวันตกใกล้อาคารสำนักงานเทศบาลนครเชียงใหม่) ในปี พ.ศ. 2442 “เป็นอาคารชั้นเดียว มี 4 ห้องเรียน และมีบ้านแบบพื้นเมืองอีก 2 หลัง แต่ละหลังมีห้องเดียว ใช้เป็นที่นอนนักเรียน และแทบจะกล่าวได้ว่าไม่มีสนามสำหรับเด็กเล่นก็พากันเลย” มีครู 3-4 คน “วุฒิสภามัธยมศึกษาอ่านและเขียนภาษาไทยเหนือและภาษาไทยกลางได้ คิดเลขได้ถึงวิธีหารยาว ครูที่เก่งที่สุดทำเลขทศนิยมได้มีความรู้เกี่ยวกับพระคริสต์ธรรมบ้าง นอกนั้นก็ไม่มีอะไรอีก” (80 ปี 1906-1986 หน้า 147)

“ฉันเริ่มงานทันทีโดยเรียกครูมาที่สำนักงาน เพื่อช่วยเพิ่มพูนความรู้แก่เขา ครูเหล่านั้นสอนหนังสือได้ 2-3 ปีก็ลาออกไป เราก็บรรจุครูแทนซึ่งก็มีความรู้ครือๆ กัน...ต่อมา เราก็ค่อยๆ ขยายฐานะการสอนการเรียนให้ดีขึ้นเรื่อยๆ โดยใช้วิธีส่งครูที่เรามองเห็นว่าจะมีแววก้าวหน้าได้มากไปเรียนต่อที่กรุงเทพฯ และที่มนิลา พอถึงปี 2463 เราก็สามารถสอนได้ถึงชั้นมัธยมปีที่ 7 (ม. 5 ในขณะนี้) เป็นปีแรก และเป็นโรงเรียนแห่งแรกนอกจากกรุงเทพฯ ที่เปิดสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ” (หน้า 147)

“สมัยเริ่มแรกนั้น การสอนก็ใช้ภาษาไทยเหนือ และมีการอ่านภาษาไทยบ้างเล็กน้อย ส่วนหนังสือเรียนภาษาไทยเหนือนั้นมีจำนวนจำกัด และยัง



ภาษาไทยกลางก็ยิ่งน้อยลงไปอีก” จากนั้น จึงได้เลิกสอนภาษาไทยเหนือ ในปี 2455 “แม้ว่าจะมีการคัดค้านจากบางคนในคณะ มิชชันของเรา” (80 ปี 1906-1986. หน้า 147) ⁵

“ในสมัยเริ่มแรก...การเรียนแบ่งออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคฤดูแล้งและ ภาคฤดูฝน ในฤดูแล้งเมื่อท้องนาว่างเปล่า จำนวนนักเรียนจะมีประมาณ 80 คน ส่วนในฤดูฝนนั้นนักเรียนที่มาจากชนบทก็มาโรงเรียนไม่ได้เพราะต้องช่วย พ่อแม่ทำนา...” (หน้า 148)

“เมื่อฉันเข้าประจำตำแหน่งนั้น นักเรียนเข้าโรงเรียนฟรีทุกคน ค่ากินนอน ค่าเล่าเรียน หนังสือและอุปกรณ์ทุกอย่าง มีผู้ปกครองจำนวนน้อยที่สุดเสียเงิน แก่โรงเรียนได้...ต่อจากนั้น เราก็ได้นักเรียนซื้อกระดานชนวนและดินสอเอง และต่อมาก็ขายเชื้อหนังสืออีก แต่ที่จำได้ นักเรียนส่วนใหญ่ค้างชำระ กว่าฉัน จะรู้สึกว่ เราอยู่ในฐานะที่จะเรียกเก็บค่าเล่าเรียน แม้แต่ได้เดือนละ 1 รูปี (33 เซ็นต์ หรือ 80 สตางค์ในสมัยนั้น) สำหรับค่ากินอยู่หลับนอน ค่าเล่าเรียน เวลาที่ล่วงเลยมาได้หลายปี...มีนักเรียนที่ขาดเงินเป็นจำนวนมากที่มีท่าทีแสดงว่ จะเป็นผู้ที่ก้าวหน้าไปได้ไกล แต่ขาดเงินไม่สามารถจะเสียค่าเรียนได้ตามระเบียบ นักเรียนเหล่านี้ต้องทำงานสารพัดเพื่อชดเชยให้ตามที่โรงเรียนจะจัดให้ตาม ความเหมาะสม (กวาดห้อง เช็ดถู คายหญ้า ตัดรั้วมะขามเทศ รดน้ำต้นมะพร้าว ขุดดิน ขนทราย จำยตลาด ฯลฯ) โดยมีครูหรือนักเรียนรุ่นโตที่มีความรับผิดชอบดี เป็นผู้ช่วยเหลือดูแล” (หน้า 148)

⁵ โปรดดู วัชร สันตปุระมา, “ภาษาที่ใช้ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันทาง ภาคเหนือ นับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง” หน้า 11-46 ใน เฮอริเบท สวอนสัน และ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, บก. ศาสนาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย รวมบทความชุดที่ 1 เชียงใหม่: ฝ่ายประวัติศาสตร์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย, 2533



จากช่วงทศวรรษ 2430 ที่โรงเรียนชายวังสิงห์คำมีนักเรียนไม่กี่สิบคน เป็นชายล้วน มีอาคารชั้นเดียว 4 ห้องเรียน มาถึงบัดนี้ โรงเรียนชายวังสิงห์คำ ซึ่งได้รับพระราชทานนามเป็น “ปรีณสรอยแยลสวียาลัย” โดยเจ้าฟ้ามหา-
วชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารในวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2449 ได้พัฒนาเป็น
สถาบันการศึกษาชั้นนำของล้านนาและระดับประเทศ มีนักเรียนถึง 6,000 คน
ในปีการศึกษา 2546 เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

116 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2430-2546) สถาบันแห่งนี้ได้ผลิตหนุ่มสาว
ชาวไทยหลายหมื่นคนที่มีความรู้ ความสามารถและคุณธรรมป้อนสังคมไทย
และในห้วงเวลา 116 ปีดังกล่าว พ่อครูแอริสและภรรยาของท่าน (Ms. Cornelia
McGilvary, 1868-1961) ได้ร่วมกันอุทิศแรงกายใจทำงานเพื่อวางรากฐานและ
สร้างสรรค์สถาบันแห่งนี้เป็นเวลาจนถึง 4 ทศวรรษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการ
ทำงานในช่วงต้นๆ ที่สถาบันฯ แทบจะไม่มีอะไรเลย

พ่อครูแอริสเกษียณอายุการทำงานในปี พ.ศ. 2482 ช่วงนั้น ท่านคิด
จะพำนักรอยู่ในเชียงใหม่ตลอดไป แต่เนื่องจากมีผู้ปกครองเดินทางไปพบและ
ปรึกษาเรื่องงานของโรงเรียนกับท่านไม่ขาดสาย ท่านจึงคิดว่าการอยู่ต่อไป
อาจจะสร้างปัญหาให้กับ ดร. เคนเนธ อี. เวลส์ (Dr. Kenneth E. Wells) ครูใหญ่
ต่อจากพ่อครูแอริส (พ.ศ. 2483-2489) ท่านจึงเดินทางออกจากเชียงใหม่
ในตอนกลางปี 2484 กลับสู่มาตุภูมิและเสียชีวิตในปี 2505 (หน้า 174)



ผลงานของพ่อครูและแม่ครูแฮริส

พ่อครูแฮริสแต่งงานกับคอร์เนเลีย แม็คกิลวารี ธิดาของ ดร. เดเนียล แม็คกิลวารี (Dr. Daniel McGilvary, ค.ศ. 1828-1911) ผู้เป็นมิชชันนารีชาวอเมริกันคนแรกที่บุกเบิกงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในล้านนาและนับเป็นมิชชันนารีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของล้านนา⁶ ดร. แม็คกิลวารีขึ้นมาทำงานที่เชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2410 จนถึง พ.ศ. 2463 รวม 53 ปี พ่อครูแฮริสและคอร์เนเลียพบกันที่เชียงใหม่ และเข้าพิธีสมรสในปี พ.ศ. 2440 จึงกล่าวได้ว่านับตั้งแต่พ่อครูแฮริสเป็นผู้ช่วยครูใหญ่ในปี พ.ศ. 2441 ตราบจนท่านเกษียณในปี พ.ศ. 2483 บุคคลทั้งสองได้ร่วมกันสร้างและพัฒนาโรงเรียนชายวังสิงห์คำและปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยอย่างต่อเนื่อง 42 ปีของชีวิตของท่านทั้งสองคืองานสร้างและพัฒนาการศึกษาของเยาวชนในล้านนา

จากบันทึกความทรงจำของพ่อครูแฮริส ผลงานสำคัญที่สุดของท่านทั้งสองก็คือ การทุ่มเททำงานอย่างหนักและต่อเนื่องเพื่อพัฒนาโรงเรียนให้ก้าวหน้าจนกลายเป็นสถาบันการศึกษาชั้นนำ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง เช่น

1. การสร้างอาคารเรียน โบสถ์ หอประชุม โรงอาหาร ฯลฯ ท่านทั้งสองได้เขียนจดหมายถึงบุคคลและสถาบันต่างๆ และเขียนบทความเผยแผ่ในต่างประเทศอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ตลอดจนเดินทางไปต่างประเทศหลายครั้ง ได้ต้อนรับอาคันตุกะมากมายที่มาเยี่ยมโรงเรียนและเยือนนครเชียงใหม่ ทั้งหมดนี้ล้วนใหญ่มุ่งไปที่การสร้างและกระชับความสัมพันธ์ และ

⁶ คริสตศาสนิกายโปรเตสแตนต์เข้ามาเผยแผ่ครั้งแรกในไทยเมื่อปี 2371 **ข่าวสารจดหมายเหตุ** หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม 2537 หน้า 1



ประชาสัมพันธ์กิจการของโรงเรียนเพื่อขอรับการบริจาคเงินมาสร้างอาคารต่างๆ และสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน

อาคารเรียนหลังแรกของปรีณสร้อยแยลสวียาลัยที่เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารได้ทรงวางศิลาแรกเมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2449 เป็น ตึก 2 ชั้น มีห้องเรียน 11 ห้อง มีชื่อว่า Butler Hall ก็เพราะเงินบริจาคจำนวนมาก จากพี่น้องสายแม่ของพ่อครูแฮริส (สกุล Butler) (80 ปี 1906-1986. หน้า 152)

อาคารพยาบาลและที่พักเป็นตึก 2 ชั้น เป็นเงินของกองทุนคริสต์จักร ต่างประเทศและเงินบริจาค สร้างในปี พ.ศ. 2451 หอพัก 3 หลัง สำหรับนักเรียน จากต่างอำเภอและต่างจังหวัด สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2453 หลังจากนั้นได้สร้าง หอพักเรือนไม้อีก 2 หลัง

อาคาร Nelson Hay Hall เป็นตึกวิทยาศาสตร์ บริจาคโดยนายแพทย์ โธมัส แฮย์ สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2465 ภายหลังยังใช้เป็นอาคารเรียนของ นักศึกษาแพทย์รุ่นแรกของเชียงใหม่ด้วย

โรงอาหารที่ชื่อ Powers Hall ก็เกิดจากการบริจาคเงินของลูกพี่ลูกน้อง ของพ่อครูที่ชื่อ โธมัส เพาเวอร์ส จุคนได้ 200 คน สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2471 (หน้า 152)

โบสถ์ของโรงเรียนมาจากการบริจาคของนางสาวแอน แลฟลิน และ นายแพทย์โธมัส เพาเวอร์ส โดย Walter Harris พี่ชายของพ่อครูเป็นสถาปนิก และ Van Allen Harris น้องชายของพ่อครูทำหน้าที่เป็นวิศวกรเป็นผู้วางผัง และได้เดินทางมาควบคุมการก่อสร้างด้วยตนเอง (หน้า 152) จนสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2472

โรงละครเกิดจากเงินริเริ่มบริจาคของเพื่อนร่วมชั้นของพ่อครูที่มหาวิทยาลัย ปรีณสตัน อาคารหลังนี้ใช้สำหรับรายการสโมสรวิทยาเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกแสดง



ออกต่อหน้าสาธารณชน ทั้งด้านละคร ดนตรี การพูด การไต่สวน (จัดทุกวันศุกร์) และได้กลายเป็นอาคารอเนกประสงค์ของโรงเรียน ออกแบบโดยวอลเตอร์ ฟิชาย และอำนวยการก่อสร้างโดยแวน เอเลน น้องชายของพ่อครูจนเสร็จในปีถัดมา (หน้า 153)

2. การยกระดับครูด้วยการให้ทุนไปเรียนต่อที่กรุงเทพฯ และมณฑล และการฝึกอบรมครูในช่วงปิดภาคเรียน จนสามารถยกระดับโรงเรียนให้มีมาตรฐานเดียวกับโรงเรียนที่กรุงเทพฯ สามารถเปิดสอนได้ตั้งแต่ชั้น ป. 1 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 ในปี พ.ศ. 2464 นับเป็นโรงเรียนแห่งแรกของต่างจังหวัด (หน้า 147, 153)

3. การให้โอกาสแก่เยาวชนไทยให้ได้เรียนหนังสือ เริ่มจากการเรียนฟรี กินนอนฟรี และอุปกรณ์การเรียนฟรี ภายหลังเก็บค่าเรียนแล้ว ได้ให้โอกาสแก่เยาวชนที่ยากจนสามารถทำงานเพื่อแลกกับการเรียน และการกินนอน ทำให้เยาวชนและผู้ใหญ่เห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้นเรื่อยๆ (หน้า 148)

4. การสร้างอาคารห้องสมุดแห่งแรกของเชียงใหม่ พ่อครูแฮริสมองเห็นความจำเป็นของการมีห้องสมุดตั้งแต่แรกเริ่มงานในเมืองเชียงใหม่ ท่านได้พูดกับชาวอังกฤษในเชียงใหม่ที่รวมกันเป็นกลุ่มและจัดตั้งสโมสรยิมคานาเพื่อตีลี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2441 ชาวอังกฤษได้พูดกับพ่อครูในปีถัดมาว่ายินดีสนับสนุนการดำเนินงานของพ่อครู พ่อครูแฮริสจึงได้ขอบริจาคเงินสามารถซื้อที่ดินผืนเล็กๆ ข้างที่ดินโรงเรียนปรินส์ ในปี พ.ศ. 2446 และสร้างห้องสมุดขึ้นในปีนั้น นับเป็นห้องสมุดแห่งแรกของชาวเชียงใหม่ ที่นักเรียนและครูของโรงเรียนปรินส์สามารถใช้ได้อย่างสะดวก



หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2461 ชาวต่างประเทศลดจำนวนลงตามจำนวนไม้สัก สมาชิกของห้องสมุด (ซึ่งมีไม่เกิน 30 คน ส่วนใหญ่คือชาวอังกฤษและอเมริกัน) ได้มีมติมอบห้องสมุดให้แก่โรงเรียนปริณส์ฯ โดยให้โรงเรียนออกค่าบำรุงดูแลรักษา ส่วนเงินค่าสมาชิกให้ใช้ซื้อหนังสือเพิ่ม (รวมทั้งหนังสือบริจาคโดยนักธุรกิจชาวอังกฤษซึ่งส่วนมากเป็นนักอ่าน) ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2483 หรือต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 มีหนังสือในห้องสมุดถึง 8 พันเล่ม ภายหลัง หนังสือทั้งหมดมอบให้แก่ห้องสมุดของพุทธสถานเชียงใหม่ (หน้า 149)

5. แม่ครูแอริสมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจซื้อที่ดินขนาด 22 ไร่ เพื่อย้ายโรงเรียนมาอยู่บนทุ่งนาที่กว้างใหญ่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงในปี พ.ศ. 2444 การตัดสินใจและผลักดันของแม่ครูแอริสครั้งนั้น มีแต่คนไม่เห็นด้วย เพราะเห็นว่าอยู่ไกลเมือง เป็นเพียงทุ่งนาร้าง ต่อมาได้ซื้อที่ดินเพิ่มอีก 75 ไร่ แม่ครูมีบทบาทในการตกแต่งสถานที่โดยเฉพาะการปลูกต้นมะพร้าว 200 ต้น ปลูกดอกเฟื่องฟ้า ชบา ฟลิค และดอกไม้อื่นๆ ซึ่งสั่งซื้อเมล็ดพันธุ์จากอังกฤษ พื้นที่อันกว้างใหญ่ของโรงเรียนและปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตกลางเมืองสะท้อนให้เห็นวิสัยทัศน์และความมุ่งมั่นของแม่ครูที่พ่อครูแอริสเขียนถึงและยอมรับในคุณูปการของแม่ครูครั้งนั้น⁷

6. แม่ครูยังมีบทบาทในการจัดตั้งสมาคมนักเรียนเก่าปริณส์ฯ (ส.น.ป.) ในปี 2469 นับเป็นการเพิ่มแหล่งบริจาคเงินสมทบทุนให้แก่โรงเรียน แทนที่จะพึ่งแต่ต่างประเทศ นับเป็นสมาคมนักเรียนเก่าแห่งแรก ซึ่งเป็นทั้งแบบอย่าง

⁷ คำกราบบังคมทูลของพ่อครูแอริส ครั้งในหลวงรัชกาลที่ 7 เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมโรงเรียน วันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2469 ใน วิจิตร ไชยวัฒน์, “พ่อครูแอริส (3)” **พลเมืองเหนือ**. วันที่ 29 ธันวาคม 2546 หน้า 24



สถาบันพระปกเกล้า

ให้แก่โรงเรียนอื่นๆ และเป็นแนวทางสำคัญอีกอันหนึ่งในการพัฒนาและ
สนับสนุนคุณภาพของโรงเรียน

และ 7. การตรวจโรงเรียน การเรียนและชีวิตความเป็นอยู่ของนักเรียน
อย่างต่อเนื่อง ดังบันทึกของพ่อครู “เวลา 08.00 น. สัปดาห์ละ 5 วัน แลลลี้
กับฉันได้เดินตรวจอาคารต่างๆ และตรวจที่อยู่ทึบนอนและตรวจมือของนักเรียน
ประจำ โดยถือทฤษฎีที่ว่ามือที่สะอาดนั้นย่อมเป็นรองจากจิตใจที่สะอาด
(ในสมัยแรกเริ่มนั้น แม้แต่มือของครูก็สกปรก จนพระคัมภีร์ที่ใช้อ่านในการ
นมัสการทุกเช้าพลอยสกปรกไปด้วย ไม่เหมาะที่จะใช้ต่อไป” (หน้า 174)
การควบคุมคุณภาพการเรียนภาษาอังกฤษ การอบรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง
การควบคุมความประพฤติอย่างเข้มงวด เช่น ห้ามหนีเรียน, ห้ามเข้าห้องเรียน
สาย, ห้ามสูบบุหรี่, ห้ามลักขโมย, ห้ามเกเร, ห้ามคุยกันในแถว, ห้ามเด็ดใบไม้
ในโรงเรียน ห้ามทั้งเศษกระดาษบนสนามหญ้า ห้ามขโมยมะพร้าว ฯลฯ การลงโทษ
มีตั้งแต่ตักคะแนนความประพฤติ, ถูกเขียน, เก็บขยะ, วิ่งรอบสนาม, นักเรียน
หอบถูกห้ามออกนอกโรงเรียนในวันเสาร์ ฯลฯ⁸

บทวิเคราะห์

หนึ่ง ชีวิตและการทำงานของพ่อครูแอริสสะท้อนให้เห็นบทบาทของ
อุดมการณ์แห่งศาสนาคริสต์นิกายเพรสไบทีเรียน บริบททางสังคมของพ่อครู
และปัจจัยภายในของตัวท่านเอง

⁸ วิจิตร ไชยวัฒน์, “พ่อครูแอริส” พลเมืองเหนือ. ตอน 1 วันที่ 15 ธันวาคม 2546 หน้า 24
ตอน 4 วันที่ 12 มกราคม 2547 หน้า 24



จะพบว่าบรรพบุรุษของพ่อครูแฮริสล้วนเป็นคริสตชนนิกายเพรสไบทีเรียน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่ออุดมการณ์เดียวกันในการสร้างชีวิตครอบครัวและลูกหลาน และได้ส่งผลสืบทอดมาถึงพ่อครู เฉพาะที่ปรากฏในงานบันทึกของพ่อครู พ่อของย่าทวด ปู่ และพ่อแม่ของท่านล้วนเป็นสมาชิกที่เอากิจการเอางานของคริสตจักรนิกายนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อของท่านซึ่งมีความรู้ความสามารถหลายด้าน แต่ได้เลือกทำงานเป็นศาสนาจารย์ และไม่ใช้เรื่องแปลกหากลูกชายจะรับเอาความสามารถเหล่านั้นมา และเลือกที่จะเรียนวิชาและประกอบอาชีพเหมือนบิดา แต่ไปไกลกว่าตรงที่อาสาศักดิ์ไปทำงานในต่างประเทศซึ่งถือว่าเป็นการเสียสละอย่างสูง

อันว่าคริสตศาสนานิกายเพรสไบทีเรียน (Presbyterianism) นั้น เป็นสาขาหนึ่งใน 3 ของคริสตศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ (Protestantism) ซึ่งคัดค้านพวกโรมันคาทอลิกที่ผูกขาดการตีความคริสตศาสนาเรื่อยมาในประวัติศาสตร์ คริสตศาสนานิกายโปรเตสแตนต์เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 16 เกิดขึ้นเพื่อต่อต้านอำนาจผูกขาดทางการเมืองและเศรษฐกิจของโรมันที่มีทั่วยุโรป หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการปฏิรูปคริสตศาสนา (The Reformation) การเกิดของนิกายโปรเตสแตนต์เป็นผลพวงของการขยายตัวทางการค้า การขยายตัวของปรัชญาและวัฒนธรรมที่เรียกว่าการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 เกิดการขยายตัวของเมือง การผลิตสินค้า ชนชั้นพ่อค้า ภาคบริการ ศิลปะแขนงต่างๆ การขยายตัวของมหาวิทยาลัย และอำนาจของผู้ปกครอง ชะราชาสหรือสถาบันกษัตริย์⁹

⁹ Catherine A. Cory and David T. Landry, eds. *The Christian Theological Tradition*. 2nd ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2003



ในอีกแง่หนึ่ง การเกิดและพัฒนาของนิกายโปรเตสแตนต์ย่อมแยกไม่ออกจากการเติบโตของเศรษฐกิจแบบใหม่คือระบบทุนนิยมที่มุ่งการผลิตการค้า และการแสวงหากำไร 3 นิกายสำคัญที่ประกอบกันเป็นลัทธิโปรเตสแตนต์ ได้แก่ 1. ลัทธิ Lutheranism นำโดย มาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luther, 1483-1546) ชาวเยอรมัน 2. ลัทธิ Calvinism นำโดย ฌ็อง คาลแวง (Jean Calvin, 1509-1564) ชาวฝรั่งเศส และ 3. ลัทธิแองกลิคัน (Anglicanism) นำโดย พระเจ้าเฮนรีที่ 8 (Henry VIII, 1491-1547) แห่งอังกฤษ¹⁰ จะพบว่าสถานที่เกิดของทั้ง 3 ลัทธิ คือ 3 ประเทศนี้ก็คือดินแดนสำคัญของการก่อตัวของเศรษฐกิจแบบใหม่คือ พาณิชยนิยม (Mercantilism) และทุนนิยม (Capitalism) ที่ท้าทายและสามารถโค่นล้มระบบเศรษฐกิจศักดินาที่ครอบงำยุโรปตลอดช่วงศตวรรษที่ 5 - 14

ในขณะที่ลัทธิลูเธอรันท์เป็นผู้บุกเบิกการต่อต้านอำนาจของสำนักโรมันคาทอลิกแห่งกรุงโรม นำไปสู่เสรีภาพในการตีความคำสอน การแปลคัมภีร์เป็นภาษาต่างๆ และการลุกขึ้นของผู้ปกครองในแต่ละพื้นที่แทนที่จะต้องเสียภาษีและขึ้นต่ออำนาจของกรุงโรม ดังกรณีพระเจ้าเฮนรีที่ 8 แห่งอังกฤษที่ประกาศไม่ขึ้นต่อโรม สถาปนาศาสนาคริสต์ของตนเองเรียกว่า Church of England หรือลัทธิแองกลิคัน และประกาศตนเป็นหัวหน้าลัทธิใหม่ ลัทธิคาลวินิสต์ นำโดยฌ็อง คาลแวงมีบทบาทอย่างสูงยิ่งในด้านความคิดในการดำรงชีวิต การบริหารการเมือง เศรษฐกิจและการศึกษาแบบประชาธิปไตยทั้งในสวิสเซอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ อังกฤษ สกอตแลนด์ และสหรัฐอเมริกา¹¹

¹⁰ John Merriman, *A History of Modern Europe From the Renaissance to the Present*. New York: W.W. Norton & Company, 1996 Chpt. 3: The Two Reformations, pp. 87-137

¹¹ Gerhard Ritter, *Luther - His life and work*. Trans. by John Riches, London, 1963; *The Encyclopedia Britannica*. Vol. 8 Chicago: Encyclopaedia Britannica, Inc., 1967; *The Encyclopedia Americana* Vol. 22, International Edition, Danbury, CT: Glazier, 1999 pp. 549-550



สาระสำคัญของลัทธิคาลวินิสต์หรือนิกายเพรสไบทีเรียน คือ

1. ส่งเสริมการบริหารและจัดการกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนาแบบประชาธิปไตย เน้นบทบาทของตัวแทนคริสตชนฝ่ายต่างๆ (Representativeness) ประกอบกันเป็นสภาที่มีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการของศาสนา ตัวแทนจากฝ่ายต่างๆ นี้ มาจากการเลือกตั้ง (Election) ของสมาชิก และย่อมต้องอาศัยการมีส่วนร่วม (Participation) ของสมาชิกทั้งการเลือกตั้งและการตรวจสอบควบคุมการทำงาน

ลัทธิคาลวินิสต์มีชื่อเรียกว่า The Reformed and Presbyterian คำว่านิกายเพรสไบทีเรียน ความหมายเดิมคือระบบการบริหารแบบมีตัวแทนเข้าไปประกอบกันเป็นสภาซึ่งคาลแวงนำเอาระบบตัวแทนดังกล่าว ในเมืองต่างๆ ของยุโรปมาใช้ในกิจการคริสตศาสนา (เรียกว่าระบบสภาเมือง - City council system) โดยคาลแวงได้จัดตั้งระบบที่เรียกว่า **consistory** แบบเดียวกับสภาเมือง นั่นคือ มีสมาชิก 12 คน; 4 คนมาจากภาครัฐ; 4 คนมาจากผู้นำโบสถ์; และ 4 คนมาจากชาวบ้านคริสตชนซึ่งมักจะเลือกผู้อาวุโสที่ได้รับความนับถือทั่วไป (มักเรียกกันว่า Elders) คาลแวงยังได้จัดตั้งสภาและคณะกรรมการอื่นๆ อีกหลายชุดเพื่อดูแลกิจการต่างๆ ของศาสนาและเมือง ประเด็นสำคัญคือการถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายต่างๆ เพื่อมิให้เกิดการผูกขาดอำนาจและปกป้องพระธรรมวินัยของคริสตศาสนาและผลประโยชน์ส่วนรวม¹²

2. ในทางการเมือง สนับสนุนระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย มุ่งให้เป็นพลเมืองที่เอาการเอางาน (Active citizenship) มีความรับผิดชอบในกิจการสาธารณะ (responsible participation in public affairs) ในการบริหารชุมชน

¹² C. Cory & D. Landry, op.cit., pp. 282-284



สถาบันพระปกเกล้า

(Civil government) ให้มีความเชื่อว่าสังคมและระบบการบริหารจะต้องดีกว่าเดิม ด้วยบทบาทของคนเรา (political and social meliorism and activism) ให้พลเมืองมีสิทธิเลือกตั้ง ผู้แทนที่เข้าไปทำงานส่วนรวมต้องฟังความเห็นของประชาชน และผู้นำระดับสูงของนิกายโปรเตสแตนต์ ในอังกฤษถูกพระเจ้าเฮนรี่ที่ตัดสินประหารชีวิต (Thomas Cromwell ถูกตัดสินประหารในปี ค.ศ. 1540) ประชาชนจะต้องไม่เชื่อฟังผู้บริหารที่เป็นทราชา ลัทธิคาลวินิสต์จึงเชื่อในอำนาจของฝ่ายบริหารที่จะต้องมีการควบคุม (limited monarchy or executive) ด้วยรัฐสภาที่ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้ง และเชื่อในสัญญาประชาคม (Social contract theory) ซึ่งหมายถึงรัฐที่มีความรับผิดชอบต่อประชาคม และประชาคมต้องควบคุมรัฐ¹³

3. ในทางเศรษฐกิจ มีความตั้งใจ ความขยันขันแข็งและความซื่อสัตย์ในการทำงานประกอบอาชีพ (conscientious diligence in one's vocation & business integrity) ส่งเสริมการลงทุน การผลิต การค้า (Free enterprise system) นำกำไรที่ได้จากการประกอบอาชีพไปสนับสนุนศาสนาและชุมชน

4. ในด้านการศึกษา เน้นความสำคัญของการศึกษาทุกระดับ (concern of education at all levels) การสร้างคนให้เข้าโรงเรียนเพื่ออ่านพระคัมภีร์ได้เอง (จะได้ไม่หลงเชื่อฟังแต่คำพูดของคนอื่น) การศึกษาเพื่อสร้างสติปัญญา ความรู้ และการใช้เหตุผล และการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ตลอดจนการสร้างสถาบันการศึกษาเพิ่ม

5. ในด้านครอบครัวและส่วนตัว การเป็นคนมีระเบียบวินัย (disciplined behavior) ไม่ฟุ่มเฟือย สร้างครอบครัวให้อบอุ่น เข้มแข็ง (family piety); ลัทธิคาลวินิสต์ให้ความสำคัญต่อจริยธรรมที่จริงจัง หนักแน่น ละเว้นจากการชอบ

¹³ T.H.L. Parker, **John Calvin**. Herts: Lion Publishing Place, 1975 Chapters 6-7.



ไอ้อวด ความหรูหรา กล่าวอีกอย่างก็คือ การควบคุมตนเองให้เป็นคนที่มีจิตสำนึก มีความซื่อสัตย์สุจริต เอื้อเฟื้อต่อเพื่อนมนุษย์ คิดถึงส่วนรวม และถือว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำนั้นล้วนแต่เพื่อสรรเสริญและรับใช้พระเจ้า

6. ในทางสากล ลัทธิคาลวินิสต์เน้นสันติภาพ กฎหมายระหว่างประเทศ และไม่เคยมีลัทธิชาตินิยมแบบคับแคบ (narrow nationalism) ¹⁴

ลัทธิคาลวินิสต์ขยายตัวในอังกฤษ, สกอตแลนด์ และไอร์แลนด์ แต่แล้วก็ถูกปราบปรามโดยนิกายแองกลิคันซึ่งส่วนหนึ่งกลายเป็นเผด็จการ โทมัส คร็อมเวล (Thomas Cromwell, 1485-1540) ขุนนางระดับสูงชาวอังกฤษซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนพระเจ้าเฮนรีที่ 8 สถาปนานิกายแองกลิคัน ได้สนับสนุนกษัตริย์อังกฤษจับมือกับเจ้านายในเยอรมันส่งเสริมนิกายโปรเตสแตนต์เพื่อต่อต้านนิกายโรมันคาทอลิกของอิตาลี แต่ในที่สุดเมื่อกษัตริย์อังกฤษหญิงอำนาจ คร็อมเวลล์คัดค้านจึงถูกจับประหาร คนที่คัดค้านกลุ่มเผด็จการถูกกวาดล้าง ส่งผลให้พวกโปรเตสแตนต์จำนวนมากทั้งแองกลิคันและคาลวินิสต์หลบหนีไปแสวงหาเสรีภาพในโลกใหม่คือสหรัฐฯ ¹⁵

พวกโปรเตสแตนต์ที่อพยพจากอังกฤษ สกอตแลนด์และไอร์แลนด์ไปอยู่ในสหรัฐฯ ได้รวมกันเป็นสำนักเพรสไบทีเรียนที่เข้มแข็ง 2 กลุ่มใหญ่ที่บริเวณนิวอิงแลนด์ และบริเวณเดเลอแวร์-นิวเจอร์ซีย์-เพนซิลวาเนีย มีนักเทศน์ชื่อวิลเลียม เท็นเนนท์ (William Tennent) อยู่ใกล้เมืองฟิลาเดลเฟียได้สร้างบ้านทำด้วยไม้ซุง (log house) สอนหนังสือให้ลูกหลาน กลายเป็นวิทยาลัยไม้ซุง (Log College)

¹⁴ Perry Miller, *The New England Mind: the Seventeenth Century*. Boston: Beacon Press, 1965 pp. 93-97 and *The Encyclopedia Americana*. Vol. 5, op.cit., pp. 240-241

¹⁵ Francis J. Bremer, *The Puritan Experiment*. New York: St. Martin's Press, 1976, pp. 3-40



สถาบันพระปกเกล้า

เยาวชนที่จบจากโรงเรียนแห่งนี้ต่อมามีบทบาทสำคัญในการสร้างวิทยาลัยนิวเจอร์ซีย์ ซึ่งต่อมากลายเป็นมหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน (Princeton University) ¹⁶

สมาชิกของนิคมนี้อีกมีบทบาททั้งในการทำสงครามเอกราชของสหรัฐฯ ต่อต้านนโยบายล่าอาณานิคมของอังกฤษ การอพยพผู้คนไปตั้งรกรากในตอนกลาง และตะวันตกของทวีป (the westward movement) ตลอดจนการคัดค้านทาส สงครามกลางเมือง และการจัดส่งมิชชันนารีออกไปทำงานในต่างประเทศ ¹⁷

จากข้อมูล 2 ด้านที่นำมาเสนอ เราจะพบว่าพ่อครูวิลเลียม แฮริสเกิด และเติบโตในใจกลางของปรัชญาและชุมชนเพรสไบทีเรียน พ่อครูไม่เพียงแต่ อยู่ในบริบททางสังคมเช่นนั้น แต่ยังเห็นความสำคัญและได้ซึมซับปรัชญา ดังกล่าวเป็นอย่างดี ดังปรากฏในบันทึกของท่านคือ

“พลเอกวิลเลียม แฮริส...เป็นบุคคลที่มีเรื่อร่าสูงและ
ผอมแบบบาง ท่านเป็นคนขยันขันแข็งและกระปรี้กระเปร่า.....
คนที่ยังจำท่านได้ มักกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า ท่านเป็นนัก
บริหารเกี่ยวกับสาธารณประโยชน์ที่แข็งขัน และเป็นผู้ที่
ไม่สามารถจะทนเห็นคนเกียจคร้านเฉื่อยชาได้.....” (80 ปี
1906-1986. หน้า 138)

จะเห็นได้ว่าความชื่นชมของพ่อครูที่มีต่อบรรพชนของตนเองดังถ้อยคำ ข้างต้นบ่งบอกกับการที่ท่านอาสาสมัครไปทำงานเผยแพร่วิทยาศาสตร์ในต่างประเทศ ตลอดชีวิตการทำงานสอดคล้องกับสาระสำคัญของลัทธิเพรสไบทีเรียนที่ได้ กล่าวไว้ทั้งหมด

¹⁶ The Encyclopedia Americana. Vol. 22, op.cit., p. 551

¹⁷ Ibid., pp. 551-552



สอง ความจำเป็นในการปรับตัวในสถานการณ์ใหม่ แต่ก็ยังคงลักษณะสำคัญเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองที่เอาการเอางานไว้ได้

การกล่าวถึงคุณสมบัติของปู้หวดที่เป็นพลเมืองที่เอาการเอางาน ทำงานเข้มแข็งและห่วงใยกิจการสาธารณะด้วยความชื่นชม และการที่พ่อครูอุทิศตนเองให้กับงานด้านการศึกษาของเยาวชนไทยในภาคเหนืออย่างแข็งขันเป็นเวลา 41 ปี ย่อมสะท้อนให้เห็นว่าพ่อครูเองก็ปรารถนาจะทำงานอย่างที่เป็นพลเมืองที่เอาการเอางานพึงกระทำ

พ่อครูแอริสเดินทางมาถึงเมืองเชียงใหม่ในปี 2438 อันเป็นช่วงเวลาที่กบฏพญาผาบยุติลงแล้วในปี 2433 เจ้านายท้องถิ่นต้องสูญเสียอำนาจและผลประโยชน์ลงเป็นลำดับ งานเผาศพเจ้าอินทวิไชยยานนท์ - เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 (2416-2440) จัดในปี 2440 ไม่มีการก่อเหตุร้ายใดๆ ดังที่สยามระแวงว่า จะมีการก่อกบฏโดยเจ้าเมืองทุกเมืองในล้านนาที่มาร่วมงานศพจะถือโอกาสนั้นประกาศเอกราช (จนทำให้เจ้าดารารัศมีไม่ได้รับอนุญาตให้กลับมาเผาศพบิดา) และเมื่อพ่อครูรับตำแหน่งครูใหญ่ของโรงเรียนชายวังสิงห์คำ ในปี พ.ศ. 2442 ซึ่งเป็นปีเดียวกับการผนวกเชียงใหม่และล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของสยาม อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของสยามได้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับในเมืองเชียงใหม่ จำนวนข้าราชการจากกรุงเทพฯ ในเชียงใหม่และล้านนาก็ได้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ แม้ผู้นำเมืองแพร่จะได้ก่อกบฏคัดค้านอำนาจสยามในปี 2445 ก็ไม่เป็นผล กลับถูกปราบปรามอย่างรุนแรงจนไม่อาจมีนามสกุล ณ แพร่ในเวลาต่อมา¹⁸

¹⁸ ธเนศวร์ เจริญเมือง, “การเมืองเรื่องเจ้าหลวงเชียงใหม่, พ.ศ. 2325-2482” หน้า 109-136 ใน 100 ปีแห่งรัก หมะเมื่อยะ-เจ้าสุโขเกษม พ.ศ. 2446-2546. เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง, 2546



สถาบันพระปกเกล้า

ทั้งหมดนี้ย่อมทำให้พ่อครูในฐานะคนต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในสยามเพื่อทำงานด้านศาสนาและการศึกษา ต้องรู้ความแตกต่างของระบบการเมืองและบทบาทของประชาชนที่แตกต่างกันระหว่างสยามกับสหรัฐฯ น่าเชื่อว่าพ่อครูซึ่งมีบรรพบุรุษต่อสู้ในสงครามเอกราชและเป็นพลเมืองที่เอาการเอางานคงจะได้บันทึกเรื่องเหล่านี้ไว้ และบันทึกความเห็นส่วนตัวไว้และไม่เปิดเผย และทั้งหมดนี้น่าจะทำให้มิชชันนารีในกายเพชรไปที่เรียนต้องเข้าใจชะตากรรมของเชียงใหม่-ล้านนา และทิศทางการพัฒนาของโรงเรียนคริสเตียนในล้านนาว่าควรจะพัฒนาแบบใด

ด้วยเหตุนี้ เมื่อเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จเยือนโรงเรียนชายของมิชชันนารีในปี พ.ศ. 2449 คำกราบบังคมทูลของพ่อครูจึงครอบคลุมประเด็นสำคัญของการให้การศึกษาแก่เยาวชนไทย 2 ด้าน คือ **การสร้างความรู้และสติปัญญา** อีกด้านหนึ่ง คือการ**ปลูกฝังคุณธรรม** โดยได้เปรียบเทียบบทเรียนของฝรั่งเศสและสเปนว่า ประเทศแรกเน้นการพัฒนาด้านความรู้และละเลยจริยธรรม จำนวนคนกระทำความผิดจึงเพิ่มขึ้น ส่วนสเปนมีโบสถ์มากมาย แต่มีสถานศึกษาน้อย ประเทศจึงขาดความรู้ ปัญหาต่างๆ ไม่ได้รับการแก้ไข แต่เราจะพบว่าพ่อครู**มิได้** พุดถึงบทบาทความเป็นพลเมืองที่เอาการเอางาน หรือเอ่ยถึงปรัชญาการเมืองและสังคมแบบเสรีประชาธิปไตย แม้แต่น้อย¹⁹

ต่อมาในปี พ.ศ. 2455 พ่อครูได้ตัดสินใจเรื่องสำคัญ 2 เรื่องคือ 1. ใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการในการสอนของโรงเรียนทั้งหมด (ยกเลิกหลักสูตรท้องถิ่นที่เคยใช้เรื่อยมา และ 2. ยกเลิกการสอนภาษาตัวเมือง และ

¹⁹ ธเนศวร์ เจริญเมือง, การศึกษา, ท้องถิ่นกับอนาคตของสังคมไทย. เชียงใหม่: โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่น, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542 หน้า 34-36



หันไปสอนภาษาไทยกรุงเทพฯ อย่างเดียว จดหมาย 24 ฉบับของครูศรีโหม้ (พ.ศ. 2411-2481) ชาวเชียงใหม่คนแรกที่เดินทางไปเยือนสหรัฐฯ ในปี 2432-2433 เขียนเป็นตัวเมืองซึ่งกลายเป็นตำราเรียนในวิชาภูมิศาสตร์ของโรงเรียนปรินส์ ต้องถูกยกเลิกไปด้วย ต้นฉบับภาษาตัวเมืองสูญหายไป หาไม่พบจนบัดนี้²⁰

พ่อครูแอริสได้เขียนบันทึกในปี พ.ศ. 2493 ว่าโรงเรียนจำเป็นต้องทำ 2 เรื่องนั้นเพื่อไม่ให้มีใครมองว่าเป็นพวกต่อต้าน และที่ตัดสินใจเลิกสอนภาษาตัวเมืองอย่างรวดเร็วก็เพื่อให้หลักสูตรจะได้ก้าวไปข้างหน้า โรงเรียนจะได้ “อยู่หัวแถว” (80 ปี 1906-1986. หน้า 147)

พ่อครูย่อมเข้าใจดีว่าในสถานการณ์เช่นนั้น สยามกำลังดำเนินนโยบายรวมศูนย์อำนาจอย่างทั่วด้าน สยามเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราช และเป็นรัฐรวมศูนย์ ประชาชนไม่เพียงแต่ขาดสิทธิเสรีภาพทางการเมือง หากยังขาดการศึกษา เชียงใหม่และท้องถิ่นอื่นๆ ไม่มีสิทธิในการปกครองดูแลตนเอง และกำลังสูญเสียภาษา วัฒนธรรมประเพณีของตนเอง ขณะเดียวกัน พ่อครูเป็นชาวต่างประเทศ ไม่มีสิทธิเสรีภาพใดๆ หรือแม้แต่ความเป็นพลเมืองก็ไม่มี บทบาทเพียงเผยแพร่ศาสนาและบริหารโรงเรียนคริสเตียนแห่งหนึ่ง การขานรับนโยบายของอำนาจใหม่เพื่อพัฒนาโรงเรียนจึงเป็นทางรอดและหนทางก้าวหน้าของคริสเตียน ในสภาพเช่นนั้น จะหวังให้ใครที่ไหนมาช่วย หากคนท้องถิ่นไม่ช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก ก็ยากนักที่จะมีใครให้การสนับสนุน

ในแง่นี้ บุคคลเช่นพ่อครูและแม่ครูแอริสและสถาบันปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยรวมทั้งดาราวิทยาลัยในช่วงทศวรรษที่ 2430-2440 ก็คือประจักษ์พยาน

²⁰ บุญเสริม สาทราบัย, ศรีโหม้ คนเชียงใหม่คนแรกที่ไปอเมริกา. เชียงใหม่: สมาคมนักเรียนเก่าปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย (สนป.), 2523



สถาบันพระปกเกล้า

ในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่ล้นนาสูญสิ้นความเป็นเมืองขึ้น และนโยบายยุบชาติ และรวมชาติของสยามได้รับการปฏิบัติ ปัญหา คือ ประจักษ์พยานเหล่านั้น ได้บันทึกไว้หรือไม่ และกล่าวว่อย่างไรบ้าง และหากมีบันทึกไว้ จะหาอ่านได้ที่ใดบ้าง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสถานการณ์ในขณะนั้นพ่อครูไม่อาจพูดถึงการเมืองแบบเปิดกว้าง ให้ประชาชนมีส่วนร่วม แต่เมื่อมีโอกาสได้สำแดงความเป็นพลเมือง พ่อครูแฮริสก็เต็มใจสำแดงตามอุดมการณ์ที่มีมาแต่เดิม

กล่าวคือ พ่อครูได้รับเชิญให้เป็นกรรมการสุขาภิบาลของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีข้าหลวงเป็นประธาน และข้าราชการอีกหลายคนเป็นกรรมการ และมีคนท้องถิ่น 2-3 คนเป็นกรรมการ ทั้งหมดนี้มาจากการแต่งตั้งทั้งสิ้น (80 ปี 1906-1986. หน้า 176)

พ่อครูแฮริสเป็นกรรมการที่มีความรับผิดชอบด้วยการปรึกษากับวอลเตอร์ ฟิชเชอร์ซึ่งเป็นวิศวกรและมีความรู้ในเรื่องการปกครองท้องถิ่น และได้ไปค้นคว้าที่มหาวิทยาลัยปรีนซ์ตัน พ่อครูแฮริสจึงได้ร่างงบประมาณ 12 ปีสำหรับสุขาภิบาลเมืองเชียงใหม่ และได้เสนอขอค่าธรรมเนียมโรงฆ่าสัตว์และภาษีล้อเลื่อน ให้เป็นรายได้ของสุขาภิบาล และได้รับอนุมัติ ส่งผลให้งบประมาณของสุขาภิบาลเมืองเชียงใหม่เพิ่มขึ้นจากเดิมถึง 5 เท่าเป็น 5 หมื่นบาทต่อปี ในราวปี พ.ศ. 2472 ซึ่งพ่อครูถือว่าเป็นความสำเร็จ แต่พ่อครูเห็นว่ายังมีความล้มเหลวคือไม่สามารถผลักดันให้กรรมการสุขาภิบาลคนอื่นๆ เห็นด้วยกับข้อเสนอให้เพิ่มพื้นที่สวนสาธารณะ โดยที่สุขาภิบาลตั้งงบประมาณไว้สำหรับสวนสาธารณะปีละ 1,000 บาท แต่สุขาภิบาลกลับไม่ได้ดำเนินการใดๆ (หน้า 176)



สาม ควรบันทึกไว้ว่านอกจากพ่อครูแฮริสมีบรรพบุรุษและการฝึกอบรมเลี้ยงดูที่สามารถสร้างพ่อครูให้มีความเป็นคริสเตียนนิกายเพรสไบทีเรียนที่เอากิจการเองมาแล้ว แม่ครูแฮริสยังเป็นเพื่อนร่วมงานที่มีผลงานยิ่งใหญ่เช่นเดียวกัน แม่ครูเป็นลูกสาวของมิชชันนารีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของล้านนาและเป็นหลานสาวของมิชชันนารีที่โดดเด่นที่สุดของสยาม

แม่ครูแฮริสในอดีตคือ Miss Cornelia McGilvary ลูกสาวของ Dr. Daniel McGilvary (ค.ศ. 1828-1911) และ Sophia Royce Bradley ดร. แม็คกิลวารีเป็นมิชชันนารีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของล้านนาเป็นมิชชันนารีคนแรกที่เดินทางขึ้นมาเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายเพรสไบทีเรียนในภาคเหนือ และได้ทำงานที่นั่นเป็นเวลาติดต่อกันนานถึง 44 ปี (ค.ศ. 1867-1911)²¹ ส่วนไซเพีย ร้อยซ์ แม่ของแม่ครูแฮริสเป็นผู้ริเริ่มการศึกษาสำหรับสตรีในเชียงใหม่ในปี ค.ศ. 1875 ซึ่งต่อมา กลายเป็นโรงเรียนดาราวิทยาลัย ไซเพียยังเป็นลูกสาวของหมอปัลลัดเล หรือ ดร. แดน บีช บรัดเลย์ (Dr. Dan Beach Bradley, ค.ศ. 1802-1871) และเอมิลี่ ร้อยซ์ (Emelie Royce) หมอปัลลัดเลเป็นมิชชันนารีชาวอเมริกันที่มีบทบาทโดดเด่นที่สุดของสยาม²² เป็นผู้ริเริ่มการแพทย์สมัยใหม่และกิจการโรงพิมพ์และหนังสือพิมพ์ของประเทศไทย หมอปัลลัดเลอุทิศตนทำงานในสยามจนสิ้นชีวิตที่กรุงเทพฯ ในปี 2414 สมัยรัชกาลที่ 5 รวมเวลาทำงานในสยาม 21 ปี

²¹ Daniel McGilvary, *A Half Century among the Siamese and the Lao*. (New York: Fleming H. Revell Co., 1912 pp. 1-14.

²² ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, *ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2527 หน้า 2, 12



สถาบันพระปกเกล้า

จดหมายเหตุระบุว่าในหลวงรัชกาลที่ 5 ได้ทรงช่วยออกเงินค่าทำศพหมอปดัดเลที่ยังขาดอยู่ 120 บาท²³ แสดงให้เห็นการทุ่มเททำงานเพื่อส่วนรวมของมิชชันนารีเหล่านั้น จึงนับได้ว่าบรรพบุรุษและบริบททางสังคมของทั้งพ่อครูและแม่ครูแฮริสมีบทบาทสำคัญยิ่ง และท่านทั้งสองมีปัจจัยภายในของคริสตชนและความเป็นพลเมืองที่เข้มข้นส่งผลให้มีชีวิตและผลงานที่ยิ่งใหญ่ตามพันธกิจของศาสนาและกิจการสาธารณะ

บทสรุป

พ่อครูวิลเลียม แฮริส และแม่ครูได้อุทิศตนทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในล้านนาเป็นเวลา 44 ปี (พ.ศ. 2438-2482) และในช่วงเวลาดังกล่าวได้บริหารการศึกษาเพื่อเยาวชนในล้านนาเป็นเวลานานถึง 41 ปี (พ.ศ. 2441-2482) ได้พัฒนาโรงเรียนจากขนาดเล็ก มีนักเรียนไม่กี่สิบคน กลายเป็นโรงเรียนที่มีเนื้อที่กว้างขวาง มีอาคารเรียนนับสิบหลัง มีนักเรียน 500 คน (พ.ศ. 2480) มีโบสถ์และโรงละครอเนกงาม มีวงดุริยางค์วงแรก และมีสมาคมนักเรียนเก่าแห่งแรกของภาคเหนือ และมีมาตรฐานการศึกษาเท่าเทียมกับโรงเรียนในกรุงเทพฯ ทั้งหมดนั้นคือผลของความมุ่งมั่นที่จะทำงานและพัฒนาคุณภาพของงานตามพันธกิจที่กำหนดไว้

²³ ส. พลายน้อย, *ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: หจก. รวมสาส์น, 2505 หน้า 3-14



เป็นชีวิตที่ได้อุทิศให้กับศาสนา ได้ทำงานเพื่อรับใช้ผู้อื่นตามอุดมการณ์นั้น และได้จัดวางชีวิตและครอบครัวตลอดจนพฤติกรรมต่างๆ ตามแบบที่สมาชิกของคริสตศาสนานิกายเพรสไบทีเรียนได้วางไว้ และได้สร้างคุณูปการอันสูงค่าแก่การศึกษาในสังคมไทย

ชีวิต ความเป็นพลเมือง และการทำงานของพ่อครูแฮริสยังเป็นบทเรียนที่ดีสำหรับคนที่เป็นศิษย์เก่าและคนที่กำลังศึกษาในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นสถาบันใด เมื่อเราได้ศึกษาชีวิตและเป้าหมายชีวิตของท่าน เราจึงได้เข้าใจบริบทของความเป็นพลเมืองที่ต่างกันระหว่างสังคมอเมริกันกับสังคมล้านนาและสยามในขณะนั้น

อนึ่ง ถ้าหากพ่อครูแฮริสยังอยู่และได้เห็นเนื้อหาของรัฐธรรมนูญไทย ฉบับ พ.ศ. 2540 ที่ส่งเสริมการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และได้เห็นกระแสการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น การรณรงค์ฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น การพูดภาษาแม่ การแต่งกายพื้นเมือง สิทธิของคนไทยกลุ่มต่างๆ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และการเพิ่มอำนาจและงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ท่านจะดีใจเพียงใดที่บัดนี้ คุณสมบัติอันดีเลิศของลัทธิคาลวินิสต์ และของพลเอกแฮริสกำลังได้รับการรื้อฟื้นและส่งเสริมอย่างเข้มข้นในสังคมไทยทุกแห่ง

ดังนั้น การหวนรำลึกถึงคุณความดีและผลงานของพ่อครูแฮริสจึงมิใช่การกลับไปอ้างถึงคำกราบบังคมทูลของพ่อครูในวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2449 อย่างตายตัว แต่ควรศึกษาอุดมการณ์ของลัทธิเพรสไบทีเรียน และบันทึกความทรงจำของท่านที่ปรากฏในหนังสือ 80 ปี 1906-1986 ซึ่งจะทำให้คนรุ่นปัจจุบันมองเห็นภาพรวมของชีวิตของ “คนทำงาน” ในสมัยก่อน และ “ความเป็นพลเมือง” ที่ต้องหลุดหายไปบ้างในยามที่สังคมบางยุคบางสมัยไม่ต้องการ



สถาบันพระปกเกล้า

ทั้งหมดนี้จึงควรจะเป็นคุณค่าและบทเรียนที่เราจะได้ศึกษาชีวิต
ความคิดและผลงานของคนๆ หนึ่ง และส่วนดีที่คนรุ่นหลังได้รับรู้และเรียนรู้ก็คือ
ส่วนที่ประวัติศาสตร์หวังว่า ปัจจุบันและอนาคตจะเก็บรักษาและสืบทอดสิ่งดีๆ
เหล่านั้นต่อไปข้างหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดที่ว่าทำอย่างไรให้สังคม
ของเรามีพลเมืองที่รักห่วงใยและทุ่มเททำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมอย่างแท้จริง

12 มกราคม 2547





บทที่ 8

เบร์ทรันด์ รัสเซลล์: นักปรัชญาและนักการเมืองผู้แสวงหา

“I have sought love....because it brings ecstasy - ecstasy so great that I would often have sacrificed all the rest of life for a few hours of this joy....With equal passion, I have sought knowledge. I have wished to understand the hearts of men....Love and knowledge lead upward toward the heavens. But always pity brought me back to earth. Echoes of cries of pain reverberate in my hearts.....”

Bertrand Russell, ค.ศ. 1966 ¹

¹ Bertrand Russell, **Autobiography**. London: Routledge, 1985 p. 9



สถาบันพระปกเกล้า

เมื่อกล่าวถึงความเรียงยาว 1 หน้า คนจำนวนมากสงสัยว่าในโลกนี้น่าจะมีงานน้อยชิ้นที่มีความยาวเพียงแค่นั้น แต่สามารถเขียนถึงเรื่องราวของชีวิตของคนๆ หนึ่ง ท่าทีต่อชีวิตและสิ่งต่างๆ รอบตัว ที่เปี่ยมด้วยความรู้สึกกระตือรือร้น โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นปัญหา ตลอดจนความใฝ่ฝันของคนๆ หนึ่ง ที่มีต่อมนุษยชาติเขียนได้อย่างลึกซึ้งกินใจและกินความกว้างไกลครอบคลุมเทียบเท่ากับของเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์

งาน 1 หน้าชิ้นนี้เขียนโดยปัญญาชนชาวอังกฤษคนหนึ่ง ซึ่งเขียนความเรียง 1 หน้าเมื่อผู้เขียนมีอายุได้ 95 ปี (ค.ศ. 1967) เป็นความเรียงที่พูดถึง 9 ทศวรรษเศษที่ผ่านมาในชีวิตของเขา

ไม่เชื่อก็ต้องเชื่อว่า นี่คือนงานเขียนจากฝีมือของท่านผู้เฒ่าในวัยที่คนจำนวนมากมีชีวิตไม่ถึง และหากยังมีคนในวัยนั้นยังมีชีวิตอยู่ จะมีสักกี่คนที่ยังทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นนั้น

เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell, ค.ศ. 1872-1970)

เป็นนักปรัชญา นักตรรกวิทยา และนักคณิตศาสตร์ที่มีงานเขียนเชิงทฤษฎีและการเมืองและกิจกรรมทางการเมืองที่โดดเด่นที่สุดของอังกฤษ ทศวรรษของเขานำสมัยจนเกิดข้อขัดแย้ง สร้างปัญหาให้เขา มีคนเห็นด้วยมาก คนคัดค้านก็มีไม่น้อย เขาไม่เพียงแต่เป็นยอดคนที่มีอายุอันยืนยาวถึง 98 ปี แต่ยังมีสุขภาพแข็งแรงและได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมและการเมืองต่อเนื่องจนกระทั่งปีสุดท้ายของชีวิต



สำหรับคนจำนวนมาก รัสเซลเป็นนักคิดนักปรัชญาที่ทรงอิทธิพลที่สุดคนหนึ่งของโลกตะวันตกในห้วงศตวรรษที่ผ่านมา

รัสเซลเกิดที่เวลส์ (Wales) บิดาชื่อจอห์น มารดาชื่อเคท แอมเบอร์เลย์ (John & Kate Amberley) เขาเป็นหลานปู่ของลอร์ด จอห์น รัสเซล (1792-1878) ผู้ที่เคยเป็นรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรี 2 สมัยในช่วงทศวรรษที่ 1840 และ 1860 อันเป็นช่วงเวลาที่ยุโรปกำลังถูกอังกฤษบีบบังคับให้ลงนามในสัญญาบาวริง (Bowring Treaty, ค.ศ. 1855) และอิทธิพลการล่าเมืองขึ้นของอังกฤษกำลังแผ่ขยายไปทั่วโลก

ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่อังกฤษทรงอิทธิพลมากที่สุด สามารถล่าเมืองขึ้นได้ทั่วโลก อังกฤษมีรายได้และผลประโยชน์มหาศาลจากนโยบายล่าอาณานิคมภายใต้การนำของรัฐบาลในยุครัฐสภาและระบบทุนนิยม โดยมีพระราชินีวิกตอเรียเป็นประมุข (ค.ศ. 1819-1901) ²

รัสเซลเข้าเรียนวิชาคณิตศาสตร์และปรัชญาที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ภายหลังได้เป็นอาจารย์ที่สถาบันแห่งนี้ แต่ก็ถูกไล่ออกในปี 1915 หลังจากไม่ยอมเสียค่าปรับที่เขาได้เขียนใบปลิวต่อต้านคำสั่งเกณฑ์ทหารของรัฐบาลอังกฤษในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1

ในปี ค.ศ. 1918 อันเป็นปีสุดท้ายของสงครามโลกครั้งแรก รัสเซลก็ถูกจับและถูกคุมขัง 6 เดือนหลังจากเขียนบทความวิจารณ์ประเทศกลุ่มพันธมิตรอย่างรุนแรง ³

² Cecil Woodham-Smith, *Queen Victoria: Her Life and Times, 1819-1901*. (London: Cardinal, 1975)

³ Bertrand Russell, *Autobiography*. London: Routledge, 1998



สถาบันพระปกเกล้า

ในปี ค.ศ. 1927 รัสเซียก่อตั้งโรงเรียนเพื่อเสนอทางเลือกใหม่ในการสอนเด็ก เขาสนับสนุนสตรีให้มีสิทธิในการเลือกตั้ง (Women's suffrage) เขาได้รับเชิญให้ไปสอนที่มหาวิทยาลัยในสหรัฐฯ หลายแห่ง ครั้งหนึ่ง ศาลสหรัฐฯ ได้ตัดสินมิให้เขาสอนเนื่องจากเห็นว่าเขามีทัศนะเป็นภัยต่อสังคม (liberal moral views) โดยเฉพาะทัศนะเกี่ยวกับเสรีภาพทางเพศ

รัสเซียกลับมาอังกฤษและได้สอนที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์อีกครั้ง ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เขาต่อต้านสงครามโดยสันติวิธี ในระยะหลัง เขามีบทบาทในการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ และคัดค้านสงครามเวียดนามที่สหรัฐฯ เป็นผู้ก่อ

รัสเซียมีงานเขียนมากมาย รวมงานหนังสือและบทความขนาดยาว ที่ได้รับการตีพิมพ์มีทั้งหมด 71 ชิ้น ชิ้นที่สำคัญได้แก่

- ค.ศ. 1903 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับคณิตศาสตร์
- 1912 ปัญหาเกี่ยวกับปรัชญา
- 1916 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบูรณะสังคม
- 1918 หนทางสู่เสรีภาพ
- 1929 การแต่งงานและจริยธรรม
- 1946 ประวัติศาสตร์ปรัชญาตะวันตก
- 1949 ผลกระทบของวิทยาศาสตร์ต่อสังคม
- 1950 ได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม
- 1954 สังคมมนุษย์ในด้านจริยธรรมและการเมือง
- 1967 อดีตชีวิต
- 1967 ความผิดของสงครามเวียดนาม



ในทัศนะของ Alfred J. Ayer (1910-1989) นักปรัชญาคนสำคัญชาวอังกฤษ รัสเซลเป็นนักคิดที่โดดเด่นเพราะเขาเป็นผู้ที่สนใจทั้งวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์สังคม ซึ่งนับว่าหายากมาก การที่รัสเซลสนใจในชีวิตของมนุษย์ ระบบการศึกษา และการที่เขาเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองอย่างเอาการเอางานทำให้เขาผสมผสานทฤษฎีกับการปฏิบัติและความเป็นจริงได้อย่างน่าทึ่ง ลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งคือความสามารถที่สูงยิ่งในการใช้ภาษาเขียน⁴

กล่าวสำหรับความเรียง 1 หน้า รัสเซลเขียนขึ้นเป็นคำนำในงานอัตชีวประวัติของเขา

ว่ากันว่าในแวดวงปรัชญาและความคิดเฉพาะในประเทศอังกฤษในศตวรรษที่ผ่านมา ไม่มีใครสร้างผลสะท้อนอย่างกว้างขวางเท่ากับรัสเซล ทั้งนี้ก็เพราะงานของเขาใช้ภาษาง่ายๆ ตรงไปตรงมา จึงมีคนเป็นจำนวนมากศึกษางานของเขา

ครั้งหนึ่ง รัสเซลกล่าวว่า “เกี่ยวกับปัญหาสังคมและการเมือง ฉันไม่ได้เขียนขึ้นในฐานะนักปรัชญา แต่เขียนในฐานะมนุษย์คนหนึ่งที่ได้รับบาดเจ็บปวดจากสถานการณ์ต่างๆ ของโลก จึงอยากจะหาหนทางเพื่อแก้ไขปรับปรุงสภาพดังกล่าว และอยากจะเขียนไปยังผู้คนที่มีความรู้สึกคล้ายๆ กันด้วยถ้อยคำธรรมดาๆ”⁵

นี่เองกระมัง ที่รัสเซลเขียนถึงชีวิตของตัวเองด้วยข้อความ 1 หน้าต่อไปนี้ด้วยถ้อยคำที่หลายคนเรียกว่า เป็นงานชิ้นเอกชิ้นหนึ่งที่เราทั้งหลายควรจะได้รับรู้ ไม่ว่าจะเห็นด้วยหรือไม่

⁴ A.J. Ayer, **Russell**. London: Fontana, 1972, pp. 11-19

⁵ John Lewis, **Bertrand Russell, Philosopher & Humanist**. (New York: International Publishers, 1968), p. 7



สถาบันพระปกเกล้า

น่าเชื่อว่า งานเขียนชื่อ “คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน” ของ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ นักคิดคนสำคัญของไทย ความยาว 1 หน้าเศษ (พ.ศ. 2516) อันควรจะเป็นงานภาษาไทยที่ยอดเยี่ยมที่สุดชิ้นหนึ่งของคนไทย คงจะได้รับอิทธิพลทางความคิดบ้างไม่มากก็น้อยจากความเรียง 1 หน้าของรัสเซีย ฉะนั้น ท่านที่ยังไม่ได้อ่านงานของอาจารย์ป๋วย ก็น่าจะหาอ่านงานนั้นประกอบกับการอ่านงานของรัสเซียขึ้นต่อไป

เพื่อไม่เป็นการดูถูกท่านผู้อ่านมากเกินไป ผู้เขียนจึงขออนุญาตเสนองานต้นฉบับภาษาอังกฤษของรัสเซียเสียก่อน และตามด้วยภาคแปล-เรียบเรียงอันเป็นสำนวนของผู้เขียนเอง

หากว่าได้แปลผิดพลาดไป ขอได้โปรดทักท้วง หรืออย่างน้อยที่สุดก็ขอได้โปรดยึดถืองานต้นฉบับของรัสเซียต่อไปนี้เป็นหลัก เอาจานแปลนี้เป็นส่วนประกอบของงานแปลเรียบเรียงที่อาจจะปรับปรุงแก้ไขต่อไป

What I have lived for⁶

Three passions, simple and overwhelmingly strong, have governed my life: the longing for love, the search for knowledge, and unbearable pity for the suffering of mankind. These passions, like great winds, have blown me hither and thither, in a wayward course, over a deep ocean of anguish, reaching to the very verge of despair.

⁶ Paul Arthur Schilpp, ed. *The Philosophy of Bertrand Russell*. (Culcutta, India: Srishti Publishers, 1998), pp. 3-20



I have sought love, first, because it brings ecstasy - ecstasy so great that I would often have sacrificed all the rest of life for a few hours of this joy. I have sought it, next, because it relieves loneliness - that terrible loneliness in which one shivering consciousness looks over the rim of the world into the cold unfathomable lifeless abyss. I have sought it, finally, because in the union of love I have seen, in a mystic miniature, the prefiguring vision of the heaven that saints and poets have imagined. This is what I sought, and though it might seem too good for human life, this is what - at last - I have found.

With equal passion I have sought knowledge. I have wished to understand the hearts of men. I have wished to know why the stars shine. And I have tried to apprehend the Pythagorean power by which number holds sway above the flux. A little of this, but not much, I have achieved.

Love and knowledge, so far as they were possible, led upward toward the heavens. But always pity brought me back to earth. Echoes of cries of pain reverberate in my heart. Children in famine, victims tortured by oppressors, helpless old people a hated burden to their sons, and the whole world of loneliness, poverty, and pain make a mockery of what human life should be. I long to alleviate the evil, but I cannot, and I too suffer.

This has been my life. I have found it worth living, and would gladly live it again if the chance were offered me.



สถาบันพระปกเกล้า

ฉันอยู่เพื่อสิ่งใด

(คำแปลและเรียบเรียง)

“มีอารมณ์ 3 อย่างที่ได้กำหนดชีวิตของฉัน อารมณ์เหล่านี้เรียบง่ายแต่มีพลังรุนแรงยิ่ง ได้แก่ 1. การโหยหาความรัก 2. การแสวงหาความรู้ และ 3. ความรู้สึกสงสารเวทนาอย่างยิ่งต่อผู้ที่ต้องทุกข์ยากลำเค็ญ อารมณ์เหล่านี้เป็นเสมือนพายุใหญ่ที่พัดกระหน่ำฉันไปทางโน้น ทางนี้ ตามยถากรรม เหนือมหาสมุทรลึกแห่งความเจ็บปวดร้าวและไปจรดสุดฝั่งแห่งความท้อแท้สิ้นหวัง

ในประการแรก ฉันค้นหาความรัก เพราะความรักทำให้เกิดความสุขสันต์ ความสุขสันต์ที่ยิ่งใหญ่จนกระทั่งฉันยอมจะสละช่วงชีวิตที่เหลือเพื่อแลกกับความสุขสันต์เพียงไม่กี่ชั่วโมงนั้น ประการที่สอง ฉันค้นหาความรักเพราะความรักบรรเทาความเปลี่ยนแปลง ความเปลี่ยนแปลงอันโหดร้ายในที่ที่คนๆ หนึ่งมองเลยไปยังสุดขอบโลก ได้เห็นเหวที่ลึกสุดหยั่งได้ เหวที่หนาวเหน็บและไร้ชีวิต วิญญาณใด และในประการสุดท้าย ฉันค้นหาความรัก เพราะความรักเมื่อสุขสมนั้น ฉันได้เห็นภาพยอส่วนอันน่าพิศวงของสวรรค์ที่เหล่าเทพและกวีได้จินตนาการเอาไว้

นี่คือสิ่งที่ฉันได้ค้นหา และแม้ว่ามันจะดูเหมือนดีเกินไปสำหรับมนุษย์แต่ในที่สุด ฉันได้พบแล้ว

ด้วยอารมณ์แบบเดียวกัน ฉันได้ค้นหาความรู้ ฉันปรารถนาจะเข้าใจจิตใจของคน อยากจะรู้ว่าเหตุใดดาวจึงส่องแสง ฉันได้พยายามจะเรียนรู้พลังของกลุ่ม Pythagoreans (กลุ่มปัญญาชนที่สนใจศึกษาด้านทฤษฎีของตัวเลข



จากวิชาคณิตศาสตร์, ดาราศาสตร์, ดนตรี และวิชาว่าด้วยวิญญาณเข้าสู่ร่างอื่น - Metempsychosis)⁷ ที่เห็นว่าตัวเลขสำคัญเหนือการเปลี่ยนแปลงฉันประสบ ความสำเร็จในการค้นหาความรู้เหล่านั้นแม้ไม่มากนัก

ความรักและความรู้ อย่างน้อยเท่าที่ฉันได้ค้นพบ นำฉันขึ้นไปสู่สวรรค์ แต่แล้ว ความรู้สึกสงสารเวทนาก็นำฉันกลับคืนสู่โลกอยู่ร่ำไป เสียงำให้จากความเจ็บปวดของผู้คนดังก้องในใจฉัน เด็กน้อยผู้หิวโหย เหี่ยวถูกทรมานโดยผู้กดขี่ คนแก่ที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้กลายเป็นภาระอันน่าซึ้งของลูกๆ และทั้งโลกแห่งความเปลี่ยวเหงา ความยากไร้ และความเจ็บปวดเหมือนกับจะเยาะเย้ยว่าโลกมนุษย์ควรจะเป็นเช่นไรกัน ฉันปรารถนาจะขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายเหล่านั้น แต่ฉันก็ทำไม่ได้ และฉันเองก็ต้องเจ็บปวดไปด้วย

นี่คือชีวิตของฉัน ฉันได้พบว่าชีวิตนี้มีค่ามาก และฉันยินดีที่จะมีชีวิตอีกครั้งถ้าหากมีโอกาส”

นี่คือทศนะต่อชีวิตของผู้ชายคนหนึ่งที่ยืนขึ้นโดยชายชราที่ยังคงแข็งแรง ด้วยวัยที่ผ่านร้อนผ่านหนาวมากมาย เขาผู้มีการศึกษาเป็นเลิศ มีมันสมองที่ดีเยี่ยม และมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้เพื่อสังคมอย่างยาวนาน มีผลงานชิ้นสำคัญๆ ฝากไว้ให้โลกมากมาย (มีงานที่แปลเป็นภาษาไทยแล้ว 2 ชิ้นคือ วิทยาศาสตร์กับสังคม เรียบเรียงโดยสมบุญณ์ ศุภสิงห์ และ ความรู้ในมือ

⁷ ชื่อของกลุ่มนี้เรียกตามชื่อ Pythagoras นักปรัชญาและนักคณิตศาสตร์คนสำคัญของกรีกในสมัยศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสตกาล โปรดดู Lesley Adkins & Roy A. Adkins, *Handbook to Life in Ancient Greece* (New York: Oxford University Press, 1997) pp. 386-401



สถาบันพระปกเกล้า

ของความรัก แปลโดย นพ. สันต์ สิงห์ภักดี)⁸ และที่ควรจะต้องเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งแต่เข้าใจว่ายังไม่มีผู้ใดแปลก็คือ ประวัติศาสตร์ปรัชญาตะวันตก และ อัตชีวประวัติ

ยิ่งเรารู้ว่าหนังสือเกี่ยวกับชีวิตและงานของรัสเซลล์ ผู้นี้ตีพิมพ์ซ้ำหลายสิบครั้ง และเป็นนักคิดคนสำคัญยิ่งของชาวอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก็ทำให้เห็นว่าชีวิตของท่านผู้นี้ยิ่งใหญ่และงดงามเพียงใด

แม้รัสเซลล์จะเกิดในครอบครัวขุนนางที่มีฐานะดียิ่ง แต่ก็ต้องสูญเสียแม่และพี่สาวเมื่อเขาอายุได้ 2 ขวบ และพ่อก็ล้มป่วยลงเพราะไม่อาจทำใจรับได้กับการจากพรากที่เกิดขึ้นถึง 2 ครั้งติดๆ กัน จนพ่อก็จากไปเมื่อรัสเซลล์อายุได้เพียง 3 ขวบเศษ รัสเซลล์ต้องไปอยู่กับปู่และย่าตั้งแต่อายุได้ 3 ขวบ ต่อจากนั้นปู่ก็จากไปเมื่อรัสเซลล์อายุได้ 6 ขวบ รัสเซลล์ไม่เคยได้เข้าโรงเรียน แต่ย่าจ้างครูมาสอนหนังสือที่บ้าน (ส่วนพี่ชายถูกส่งไปเข้าโรงเรียนกินนอน) ชีวิตวัยเยาว์ของรัสเซลล์จึงไม่มีเพื่อนวัยเดียวกันเลย และแทบจะไม่ได้พบคนวัยเดียวกันเป็นเวลานาน

ทั้งหมดนี้น่าจะอธิบายได้ว่าเหตุใดรัสเซลล์จึงเขียนถึงความรู้สึกโหยหาความรัก และความรู้สึกเปลี่ยวเหงาได้อย่างถึงอารมณ์เช่นนั้น⁹

ความปรารถนาสำคัญ 3 อย่างในชีวิตของรัสเซลล์ คืออยากมีความรัก อยากมีความรู้ และอยากช่วยเหลือผู้อื่น เขาได้แสวงหาความรักจนพบ เขาค้นหาและใฝ่รู้ใฝ่เรียนจนกลายเป็นปัญญาชนคนสำคัญ และได้นำความรู้เหล่านั้นไปพยายามทำให้คุณธรรมที่เขาได้รับการปฏิบัตินั้นคือการคิดถึงสังคม

⁸ เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ แต่ง, สมบูรณ์ ศุภศิลป์ เรียบเรียง. วิทยาศาสตร์กับสังคม สำนักแห่งยุคสมัย. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528 และ นพ. สันต์ สิงห์ภักดี แปล, ความรู้ในมือของความรัก. พิมพ์ครั้งที่สอง, (กรุงเทพฯ: โครงการสรวทสาสน์ สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, 2545)

⁹ Ray Monk, Bertrand Russell, the Spirit of Solitude. (London: Vintage, 1997)



หวังใญ่ผู้ทุกข์ยากเดือดร้อน แม้ตนเองจะได้รับความสุขมากเหมือนได้ขึ้นสวรรค์ แต่ด้วยความรู้สึกต่อคนส่วนใหญ่ที่เผชิญปัญหาต่างๆ เขาจึงละทิ้งสวรรค์ หันกลับมายังโลกเพื่อแก้ไขปัญหานั้น หวังจะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมและพยายามทำให้สังคมมนุษย์ดีขึ้นเท่าที่เขาจะทำได้

ยิ่งไปกว่านั้น เขายังเห็นคุณค่าของการมีชีวิต การได้มีอารมณ์และความปรารถนาทั้ง 3 นั้น และพร้อมที่จะเกิดใหม่เพื่อมีชีวิตอันงดงามอีกครั้ง

ถ้าหากโลกของเรานี้ บ้านเมืองของเรามีคนคิดเช่นนั้นมากๆ รักตัวเอง รักการศึกษาเรียนรู้ รักและหวังใญ่ผู้อื่น รักบ้านเกิดเมืองนอน พยายามทุกทางเพื่อให้ชีวิตของผู้คนและบ้านเมืองดีขึ้น

แผ่นดินโลกจะงดงามน่าอยู่กว่านี้สักเพียงไหน แต่ละทิ้งถิ่นจะประกอบด้วยพลเมืองที่เอาการเอางานเช่นนี้ และจะทำให้ท้องถิ่นเหล่านั้นก้าวไปข้างหน้า

รัสเซียจากโลกนี้ไปเมื่อ 30 กว่าปีที่แล้ว แต่ความปรารถนาทั้ง 3 อย่างนั้นยังคงอยู่ และทุกถ้อยคำที่เขาเขียนไว้ยังคงเป็นคำถามและประเด็นที่ท้าทายเราทั้งหลายว่า เราเกิดมาทำไม และเราควรจะมีชีวิตอยู่ต่อไปอย่างไร และเพื่อสิ่งใด





สถาบันพระปกเกล้า

บทที่ 9

เฮนรี เดวิด ธอโร: พลเมืองผู้โดดเดี่ยว

*“to live deliberately, to front only the essential facts of life,
and see if I could not learn what it had to teach, and not,
when I came to die, discover that I had not lived. I did not
wish to live what is not life, living is so dear.....”*

“ฉันต้องการที่จะอยู่อย่างคนที่รู้จักชีวิต เพื่อเผชิญกับสาระ
สำคัญจริงๆ ของชีวิต และจะดูว่าจะเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นได้ไหม
ไม่ใช่ให้ฉันพบว่าฉันไม่ได้มีชีวิตอยู่อย่างแท้จริงเลย ตอนที่ฉัน
กำลังจะตาย ฉันไม่ปรารถนาที่จะอยู่อย่างคนที่ไม่รู้จักชีวิต
เพราะการมีชีวิตอยู่นั้นมีค่ามากเหลือเกิน.....”

เฮนรี เดวิด ธอโร, วอลเดน, ค.ศ. 1854 ¹

¹ Henry David Thoreau, **Walden**. New York: Time Incorporated, 1962 p. ix



“and this man has now become a god in modern literature. Wherever English is read, or can be translated, Thoreau is one of the major voices of the 19th century, who speaks to the 20th in India, Japan, and West Africa as much as in the U.S., with more and more resonance. It can no longer be denied that **Walden** is a masterpiece....One can read **Walden** in the midst of the rush hour at Grand Central Station. Even there It communicates inward detachment, a genial solipsism....”

“บัดนี้ คนๆ นี้ได้กลายเป็นพระเจ้าในวรรณกรรมสมัยใหม่ ทุกแห่งที่มีคนอ่านภาษาอังกฤษหรือมีการแปล ธอโรคือเสียงสำคัญของศตวรรษที่ 19 ที่พูดกับศตวรรษที่ 20 ในอินเดีย ญี่ปุ่น และอัฟริกาตะวันตก พอๆ กับในสหรัฐฯ และเป็นเสียงที่นับวันดังยิ่งขึ้น...ไม่มีใครปฏิเสธได้อีกแล้วว่าวอลเดนคืองานชิ้นเอก.....มีคนอ่านวอลเดนในระหว่างชั่วโมงเร่งด่วนที่สถานีกลางของนครนิวยอร์ก แม้แต่ ที่นั่น วอลเดนสามารถทำให้คนอ่านปลดปล่อยตนเอง รู้จักตัวเองได้ดีขึ้น.....”

Perry Miller, Afterword on Walden, 1960 ²

² Henry David Thoreau, **Walden**. N.Y.: The New American Library, 1960, pp. 250-3



เมื่อเฮนรี เดวิด ธอโร (Henry David Thoreau, 1817-1862 พ.ศ. 2360-2405) เสียชีวิต ในช่วงสงครามกลางเมืองของสหรัฐฯ และเป็นปลายสมัยรัชกาลที่ 4 ของสยาม เขามีอายุเพียง 45 ปี มีผลงานตีพิมพ์ 2 เล่ม และทั้งสองเล่มขายได้น้อยมาก เขาได้แสดงสุนทรพจน์หลายครั้ง ซึ่งมีแต่คนบ่นว่าพูด ไม่น่าฟัง ธอโร จึงไม่มีชื่อเสียงใดๆ ให้คนส่วนใหญ่รู้จัก จึงไม่มีชาวอเมริกันคนใดที่เห็นว่าการจากไปของธอโรทำให้ประเทศได้สูญเสียนักเขียน นักคิดที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งไป³

งานเขียน 2 เล่มนั้นได้แก่ 1. **หนึ่งสัปดาห์ที่แม่น้ำคอนคอร์ดและเมอริแม็ค** (A Week on the Concord and Merrimack Rivers, 1849) และ 2. **วอลเดน** (Walden, 1854) ทั้งสองเล่มมีเพื่อนรักที่มีชื่อเสียงคอยให้ความช่วยเหลือเพื่อให้ได้ตีพิมพ์ เล่มแรก ธอโรเขียนในปี ค.ศ. 1839 เขาและเพื่อนๆ ส่งต้นฉบับไปที่สำนักไหนก็ไม่มีใครรับพิมพ์ จนในปี 1849 ธอโรจึงตัดสินใจควักเงินเองเพื่อจัดพิมพ์ 1,000 เล่ม 4 ปีหลังจากนั้น หนังสือเล่มดังกล่าวขายได้ 214 เล่ม ที่ขายไม่ได้ 786 เล่ม ร้านค้าจึงส่งคืนให้ผู้เขียน

คำพูดของธอโรต่อการขายหนังสือไม่ออกครั้งนั้นเป็นคำประชดประชันที่มีชื่อเสียงในเวลาต่อมาว่า “ตอนนี้ ผมมีหนังสือในห้องสมุดส่วนตัวเกือบ 900 เล่ม เป็นหนังสือที่ผมเขียนเอง 700 กว่าเล่ม”⁴

เล่มที่สอง ธอโรเขียนในปี 1847 แต่เนื่องจากต้องรอสำนักพิมพ์ต้องฟังความเห็นและคำวิจารณ์ให้แก้ไข เขาจึงแก้ไขถึง 8 ครั้งในช่วง 7 ปีก่อนที่

³ The Editors of Time, *ibid.*, p. vii

⁴ *Ibid.*, p. viii.



จะได้รับการตีพิมพ์ในปี 1854 จำนวน 2,000 เล่ม งานชิ้นนี้ขายได้ดีกว่าเล่มแรก แต่ก็ถือว่าน้อยมาก ⁵

อย่างไรก็ตาม ในห้วงหนึ่งศตวรรษเศษหลังจากนั้น หนังสือเล่มที่สองของธอโรก็ได้กลายเป็นงานที่มีอิทธิพลมากที่สุด 1 ใน 5-6 เล่มที่เขียนโดยคนอเมริกัน มีการแปลเป็นภาษาต่างประเทศมากมาย ⁶ จนได้รับการยกย่องว่าเป็นงานระดับคลาสสิกชิ้นหนึ่งของโลกไปแล้ว นักคิดนักเขียนเช่น ลีโอ ตอลสตอย (1828-1910) มหาตมะ คานธี (1869-1948) ได้รับอิทธิพลอย่างมากจาก **วอลเดน** นักวิชาการสายธรรมชาติและสายอนาธิปไตยพร้อมใจกันยกย่องหนังสือเล่มนี้ ไม่แต่เพียงเท่านั้น ว่ากันว่าหนังสือ **วอลเดน** ยังเป็นงานอีกเล่มหนึ่งที่มีคนเข้าใจผิดมากที่สุดในห้วง 100 ปีเศษที่ผ่านมา ⁷

ชีวิตและงานของธอโร

ธอโรเกิดเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 1817 ที่เมืองคอนคอร์ด รัฐแมสซาชูเซตส์ ในสหรัฐฯ จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด มีความเชี่ยวชาญในภาษากรีก ละติน และวรรณกรรมตะวันตกอย่างมาก เป็นคนรักการอ่าน มีเพื่อนที่มีฐานะดี คือ ราล์ฟ อีเมอร์สัน (Ralph Waldo Emerson, 1803-1882) นักปรัชญาและกวีชาวอเมริกันเจ้าของผลงานชื่อ **ธรรมชาติ** (Nature, 1836) ซึ่งเสนอแนวคิดเน้นการพึ่งตนเองและความสำคัญของธรรมชาติ ทำให้ธอโรมีโอกาส

⁵ Verlyn Klinkenborg, Introduction, H. D. Thoreau, **Walden**. London: Everyman's Library, 1992 p. xi

⁶ มีงานแปล 2 เล่มเป็นภาษาไทยคือ สุริยฉัตร ชัยมงคล, **วอลเดน**. แปล. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2534 และ **ความเรียงสี่ชิ้นของเฮนรี เดวิด ธอโร**, พจนา จันทรสันติ, ถอดความ, กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2536

⁷ *ibid.*, p. ix



สถาบันพระปกเกล้า

ได้อ่านหนังสือดีๆ ของอีเมอร์สันอย่างต่อเนื่องรวมทั้งหนังสือเกี่ยวกับปรัชญา
ตะวันออก

หลังจากจบการศึกษา เขาได้งานสอนหนังสือในโรงเรียนเอกชนระยะหนึ่ง
แต่หลังจากนั้นได้หันไปช่วยงานของพ่อที่โรงงานผลิตดินสอดำ จากนั้น เขาก็
ละทิ้งงานช่วยพ่อ ไม่สนใจทำงานประจำ แต่หางานทำเป็นคราวๆ ด้วยการ
รับจ้างสารพัด เช่น ทำรั้ว ต่อเรือ เพาะปลูก ต่อตา ทาบกิ่งต้นไม้ ทาสี ช่างไม้
ช่างปูน ช่างทำกระดาดแก้ว เขาชอบรับจ้างงานสำรวจพื้นที่เป็นพิเศษ เพราะเขา
ชอบศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง

จากการเปิดเผยของอีเมอร์สัน “พวกชาวไร่ชาวนาซึ่งจ้างให้ธอโรช่วย
สำรวจจริงวัดที่ให้ตน กลับค้นพบในไม่ช้าถึงความชำนาญและความสามารถ
ของเขา ความรอบรู้อันกว้างขวางเกี่ยวกับสภาพภูมิประเทศในที่ดินของตน
ความรอบรู้เกี่ยวกับพืชพรรณไม้ วิหคนกกา เครื่องมือเครื่องใช้ของชนเผ่าอินเดียน
ที่จมฝังอยู่ในดินและรายละเอียดอื่นๆ ซึ่งทำให้เขาสามารถบอกให้ชาวไร่ทุกคน
ได้ทราบเกี่ยวกับผืนดินของตนมากยิ่งขึ้นกว่าที่เจ้าของเคยได้รู้มาก่อน”⁸

ในปี ค.ศ. 1839 ธอโรได้ล่องเรือในแม่น้ำคองคอร์ดและแม่น้ำเมอริแม็ค
และตีพิมพ์หนังสือเล่มแรกซึ่งบันทึกผลการสำรวจแม่น้ำทั้งสองสายในปี 1849
ในระหว่างปี 1841-1843 ธอโรไปพักอยู่กับอีเมอร์สันและได้ช่วยงานในฐานะ
เจ้านายกับลูกศิษย์ อีเมอร์สันเป็นนักปรัชญาและนักเขียนที่มีชื่อเสียง เขาเป็น
ผู้นำแห่งลัทธิ Transcendentalism หรือการคิดค้นและจินตนาการที่ไกลกว่า
ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏ ขณะที่นักคิดนักเขียนที่มีชื่อเสียงชาว

⁸ คำนำโดยราล์ฟ อีเมอร์สัน, ใน เฮนรี เดวิด ธอโร, วอลเดน. สุริยจักร ชัยมงคล แปล, พจนานุกรมสันติ, บก. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2534 หน้า 40



อเมริกันในเวลานั้น (รวมทั้งอีเมอร์สัน) นิยมเดินทางไปยุโรป และเขียนถึงยุโรป
ธอโรพอใจกับสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว เขามีใช้คนรักธรรมชาติแบบนักธรรมชาตินิยม
(naturalist) แต่เขาก็เดินไปเยี่ยมต้นไม้ที่เขาชื่นชมซึ่งอยู่ห่างออกไป 8-10 ไมล์

ระหว่างวันที่ 4 กรกฎาคม 1845 จนถึง 6 กันยายน 1847 อันเป็นเวลา
รวม 2 ปี 2 เดือนกับ 2 วัน ธอโรทำการทดลองครั้งสำคัญยิ่งด้วยการใช้ชีวิต
อย่างเรียบง่ายในกระท่อมในป่าริมหนองน้ำใหญ่ที่ชื่อว่า Walden เป็นกระท่อม
ที่เขาสร้างขึ้นเอง เสื้อผ้า อาหารและเครื่องมือต่างๆ สำหรับชีวิตในช่วงนี้เป็น
ผลจากการลงมือออกแรงของเขาคนเดียว หลังจากนั้น เขาก็กลับคืนสู่ “โลก
อารยะ” อีกครั้ง และใช้เวลาปรับปรุงแก้ไขงานที่เขาทำบันทึกไว้ และตีพิมพ์
ในปี 1854 ชื่อว่า **Walden หรือ Life in the Woods** (ชีวิตในป่า)

ในระหว่างปีแรกริมหนองน้ำวอลเดน ธอโรถูกจับขัง 1 วันเนื่องจาก
‘ไม่ยอมเสียภาษีให้แก่รัฐ เพราะธอโรไม่เห็นด้วยที่รัฐบาลสหรัฐฯ สนับสนุน
ระบบทาสและทำสงครามกับเม็กซิโก 2 ปีเศษที่ริมหนองน้ำใหญ่ ธอโรใช้ชีวิต
อย่างเรียบง่ายตามลำพังท่ามกลางป่าเขาและฝูงสัตว์ เขาใช้แรงงานอ่านหนังสือ
และครุ่นคิด และไปเยี่ยมเยือนเพื่อนฝูงบ้าง

ในวันที่ 2 มกราคม 1848 ธอโรแสดงสุนทรพจน์เรื่อง “The relation of
the individual to the state” ต่อมาภายหลังกลายเป็นบทความที่โด่งดังไม่แพ้
วอลเดน ชื่อ “Civil Disobedience” (การต่อต้านรัฐอย่างสันติ) หลังจาก 2 ปีเศษ
ที่วอลเดน ธอโรกลับคืนสู่ชุมชน และยังคงใช้ชีวิตแบบเดิมคือ ไม่มีงานประจำ
ใช้ชีวิตเรียบง่าย อ่านหนังสือ เขียนหนังสือ เดินทางไปเยือนสถานที่ต่างๆ เช่น
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมดของสหรัฐฯ มอนทรีออล, คิวเบ็ค, ชายฝั่งทะเล
ด้านตะวันออกของแคนาดา และรัฐนิวยอร์ก ไปเยือนแผ่นดินตอนกลางและ



สถาบันพระปกเกล้า

ตะวันตก ซึ่งเป็นดินแดนแห่งชนเผ่าอินเดียน ดินแดนแห่งธรรมชาติ เขารับจ้างทำงานหาเงินเพียงครั้งคราว ในการไปตามที่ต่างๆ เขาเดินทางด้วยเท้า และพักตามบ้านของชาวบ้านริมทาง

ในปี 1854 ธอโรถูกจับที่บอสตันด้วยข้อหาเขียนบทความต่อต้านระบบทาส และนำไปอ่านในระหว่างการรณรงค์ ในวันที่ 9 สิงหาคม ปีเดียวกัน หนังสือ **วอลเดน** ได้รับการตีพิมพ์เป็นครั้งแรกจำนวน 2,000 เล่ม และขายได้ 1,744 เล่มในตอนปลายปีนั้น และขายหมดใน 5 ปีต่อมาคือ ค.ศ. 1859 ธอโรมีบทบาทโดดเด่นในการคัดค้านคำพิพากษาประหารชีวิตกับตันจอห์น บราวน์ ที่คัดค้านระบบทาส ในช่วงปี 1859-1860 ในช่วงนี้ มีการพิมพ์ **วอลเดน** เพิ่มขึ้นอีก 280 เล่ม⁹

ธอโรซึ่งป่วยเป็นไข้หวัดเมื่อปลายปี 1860 มีอาการทรุดลงในปีถัดมาถึงกระนั้น เขายังเดินทางไปถึงมินนิโซต้าเพื่อเยี่ยมเยียนกลุ่มอินเดียนเผ่าลิตเติ้ลโครว์ (Little Crow) ที่ต้องอยู่ในเชตกักกัน และไปเยือนหนองน้ำวอลเดนในเดือนกันยายนเป็นการอำลาครั้งสุดท้าย ตั้งแต่ต้นปี 1862 ธอโรปฏิเสธกินยาฝิ่นเพื่อระงับปวด แต่ยังคงต้อนรับผู้มาเยี่ยมเป็นปกติ

อีเมอร์สันบันทึกไว้ว่า ธอโรเผชิญกับความตายอย่างสงบและด้วยความยินดี “he never saw a man dying with so much pleasure and peace”¹⁰

ธอโรจากไปเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1862 ศพของเขาฝังที่สุสาน Sleepy Hollow

⁹ ธอโร, **วอลเดน**. สุริยฉัตร ชัยมงคล แปล, อ่างแก้ว, หน้า 59-60

¹⁰ Thoreau, **Walden**. Time Incorporated, 1962, op.cit., p. xi



ความยิ่งใหญ่ของหนังสือ **Walden** และ **Civil Disobedience** ในระยะหลังๆ ทำให้มีการรวบรวมผลงานของธอโรในอดีตรวบรวมและปรากฏเป็นหนังสือในเวลาต่อมา ดังนี้

- ระบบทาสในแมสซาชูเซตส์ (Slavery in Massachusetts), 1854
- ข้อเรียกร้องให้แก้ร้ายเอกจอห์น บราวน์ (A Plea for Captain John Brown), 1860
- การเดินทาง (Excursions), 1863
- ชีวิตที่ไร้หลักการ (Life Without Principle), 1863
- ป่าในรัฐเมน (The Maine Woods), 1864
- แหลม ค็อด (Cape Cod), 1865
- แยงกี้ในแคนาดา (A Yankee in Canada), 1866

บทวิเคราะห์

100 ปีเศษหลังจากธอโรจากโลกนี้ไป งานสำคัญ 2 ชิ้นนี้ของเขา (**วอลเดน** และ **การต่อต้านรัฐอย่างสันติ**) โดยเฉพาะเล่มแรกกลายเป็นงานที่มีคนอ่านมากที่สุดเล่มหนึ่งของประเทศ เป็นงานสำหรับนักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาของโรงเรียนต่างๆ งานเล่มหลังมีอิทธิพลสำคัญยิ่งนักสู่หลายคน โดยเฉพาะการต่อสู้อย่างสันติเพื่อเอกราชของอินเดีย นำโดยมหาตมะ คานธี ผลงานทั้งสองชิ้นมีการตีพิมพ์ซ้ำและแปลเป็นภาษาต่างๆ มากมาย มีคนให้ความสนใจศึกษาและวิจารณ์ชีวิตและงานของธอโรเป็นจำนวนมาก หนองน้ำ



สถาบันพระปกเกล้า

วอลเดน กลายเป็นสถานที่ที่นักศึกษาอันสำคัญของประเทศ มีหนังสือหลายเล่มเขียนถึงหนองน้ำนี้โดยเฉพาะ ¹¹

ยังมีคนพูดถึงชีวิตและงานของเขามากมาย ก็ย่อมมีมุมมองที่แตกต่างกัน รวมทั้งทัศนะบางอย่างที่มีคนเห็นว่าเป็นความเข้าใจผิด

เช่น ซารา เชลดอน (Sara Sheldon, 1969) เห็นว่าธอโรเป็นคนที่เห็นแตกต่าง (a dissenter) ไม่ยอมรับกฎเกณฑ์หรือความเห็นของคนส่วนใหญ่ (nonconformist) เป็นคนที่แยกตัวออกไป (a dropout) เป็นกบฏต่อระบบที่ดำรงอยู่ (rebelled against the Establishment) เป็นคนที่พร้อมจะถอนตัวออกจากทุกวงการ (would have signed off from all the societies which I never signed on to) ปฏิเสธงานปกติ และทำงานแปลกๆ (rejected all 'normal' careers and did odd jobs) ปฏิเสธคำจำกัดความของคำว่า 'ความสำเร็จ' (rejected the world's definition of 'success') เรียกร้องให้ละเมิดกฎหมาย (Unjust laws exist, shall we be content to obey them....or shall we transgress them at once? I say, break the law) และเรียกร้องให้มีเสรีภาพส่วนบุคคล (demanded a life of personal freedom). ¹² บางคนมองว่าธอโรเป็นคนเห็นแก่ตัว ผ่อนปรนให้ตัวเอง ไม่คบค้าสมาคมกับใคร ไม่ทำประโยชน์อะไรให้สังคม และเห็นว่าการที่เขาไม่ยอมชำระภาษี เพราะเขาขาดความรับผิดชอบในการเป็นพลเมือง ¹³ บางคน

¹¹ เช่น Henry Hough, *Thoreau of Walden: The Man and His Eventful Life*. N.Y.: Simon and Schuster, Inc., 1956; Mark Van Doren, *Henry D. Thoreau: A Critical Study*. Boston: Houghton Mifflin Co., 1916; Reginald Cook, *Passage to Walden*. Boston: Houghton Mifflin Co., 1949; and George Whicher, *Walden Revisited*. N.Y.: Farrar, Straus & Co., Inc., 1945

¹² H.D.Thoreau, *The Best of Walden and Civil Disobedience*. Introduction by Sara Sheldon, N.Y.: Scholastic Book Services, 1969 pp. 7-9

¹³ Perry Miller, op.cit., p. 254



มองว่าธอโรชื่นชมความเป็นตัวของตัวเองแบบโรแมนติค และเป็นอันตรายต่อ “วัฒนธรรมสมัยใหม่อย่างรุนแรง” ที่มุ่งไปสู่ “ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ และการมีประสิทธิภาพในทุกสิ่ง” นอกจากนี้ ยังไม่สามารถ “ประยุกต์กับ ชีวิตประจำวันที่เป็นจริงได้”¹⁴

ในฐานะที่เป็นนักปรัชญา มีความเห็นร่วมในหลายประเด็นและเคย อยู่ใกล้ชิดกับธอโรหลายปี ข้อมูลและทัศนะของอีเมอร์สันจึงเป็นอีกมุมมองหนึ่ง ที่น่ารับฟังอย่างยิ่ง เช่น ธอโรไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อการศึกษาในมหาวิทยาลัย แต่เขาก็ได้ประโยชน์อย่างมากจากฮาร์วาร์ด, เขาไม่เห็นด้วยกับการทำงาน ช้าช้า (ผลิตดินสอตำในโรงงานของพ่อ), ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการเดิน และการศึกษาลึกรอบตัวโดยเฉพาะธรรมชาติ, มุ่งค้นหาและศึกษาหาความรู้ อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ที่สำคัญคือการใช้ชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ด้วยความ เชื่อมั่นในความคิดและการกระทำของตนเอง, มีความรู้ความสามารถเป็นเลิศ ในการทำความรู้จักผืนดิน ต้นไม้ แม่น้ำ สัตว์ต่างๆ ภูมิประเทศ, เป็นกบฏ อย่างสุดซึ้ง ใช้ชีวิตอย่างสมถะ ไม่ได้เกิดมาเพื่อทำอาชีพใดๆ ไม่แต่งงาน ไม่ไปโบสถ์ ไม่เลือกตั้ง ไม่กินเนื้อสัตว์ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ แม้เป็นนักนิยมไพร แต่ไม่ใช้กับดักหรือปืน ไม่ฝึกฝนในความมั่งคั่ง มีชีวิตอยู่เท่าที่จะหาได้ แต่ก็ เป็นชีวิตที่สะอาด ไม่สกปรกมอมแมม ไม่ต่างพร้อย และสง่างาม

ธอโรไม่มีความอยากที่จะต้องเอาชนะ ไม่มีความพึงพอใจ ไม่มีความ ต้องการ ไม่มีรสนิยมในทางหรูหราฟุ่มเฟือย ธอโรปฏิเสธคำเชิญไปกินอาหารเย็น เพราะเขาเห็นคนชอบชูปชิบนิทา หากถามว่าชอบอาหารจานไหน ธอโร จะตอบว่าจานที่อยู่ใกล้ที่สุด

¹⁴ จันทนา ไชยชิต, วรรณคดีอเมริกันในศตวรรษที่สิบเก้าระยะต้น: ประวัติและวิเคราะห์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529 หน้า 555



สถาบันพระปกเกล้า

เขา “เลือกที่จะร่ำรวยด้วยการลดทอนความต้องการของตนเองให้เหลือน้อยที่สุด และพยายามจนเจ็ดตัวเองด้วยลำแข้งของตน เขาไปตามที่ต่างๆ ด้วยการเดินเลียบทางรถไฟ เขาเดินทำนบร้อยๆ ไมล์ หาเช่าห้องค้างคืนตามบ้านชาวนา ชาวประมง ธอโรเป็นนักรบที่มีวินัยเหล็ก เขาเข้มแข็ง ยืนหยัดและทรงพลัง เขาชอบอยู่กับคนรู้ใจ มักเข้าไปร่วมสมาคมอย่างเบิกบานเหมือนเด็กๆ ชอบนำคนไปเดินป่า พร้อมเสมอที่จะพาไปเก็บผลไม้ เมื่อเขาปรากฏตัวหรือทำงานในหมู่ชาวบ้าน เขาก็เป็นเหมือนคนเหล่านั้นทุกอย่าง แต่แตกต่างกันอย่างยิ่งในทางความคิด”

ธอโรใช้ชีวิตสันโดษริมหนองน้ำวอลเดนอย่างเต็มที่ เขาจึงจากมาเขาปฏิเสธที่จะเสียภาษีเพราะไม่เห็นด้วยที่รัฐปล่อยให้มีการค้าทาสและทำสงคราม เขาถูกจับกุมคุมขัง จนมีเพื่อนมาช่วยจ่ายภาษีให้ เขาจึงถูกปล่อยตัว ธอโรไปพิมพ์หนังสือที่ห้องสมุด แต่เจ้าหน้าที่ไม่ยอมเพราะมิใช่ นักศึกษาเขาจึงร้องอุทธรณ์ต่ออธิการบดี โดยชี้ว่าสถาบันการศึกษาควรเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสวงหาความรู้ จนผู้บริหารมหาวิทยาลัยต้องยินยอม

ธอโรไม่ชอบยุโรป เพราะเขาเห็นว่าทุกหนทุกแห่งในยุโรป มีแต่ร่ำรวยของการทำลาย การย้ายผู้คนและธรรมชาติโดยกองทัพของอาณาจักรโรมัน เขาซึ่งซิงการยอมรับแบบกระหายอำนาจและล่าอาณานิคมเขายินดีที่จะไปเยือนทุกแห่งในอเมริกา เขาเห็นว่าไปเยือนโอเรกอน (ซึ่งเป็นดินแดนแห่งธรรมชาติอันบริสุทธิ์) ยังดีกว่าที่จะไปนครลอนดอน และพบร่ำรวยอำนาจและการทำลายล้างของกองทัพโรมัน ¹⁵ ด้วยทัศนังดังกล่าว อีเมอร์สันจึงเห็นว่า “ไม่มีชาวอเมริกันผู้ใดแท้จริงยิ่งไปกว่าธอโรเขารักผืนแผ่นดินถิ่นเกิดอย่างลึกซึ้ง

¹⁵ เพิ่งอ้าง, หน้า 30-31



ทั้งความเป็นปฏิกิริยาต่อบุคลิกท่าทีและรสนิยมแบบอังกฤษและยุโรปก็เกือบจะถึงขั้นเหยียดหยามเลยทีเดียว”¹⁶

เขาคัดค้านการมีทาส เรียกร้องให้เลิกเก็บภาษี เขามีร่างกายแข็งแรง บึกบึน ตาสีฟ้าคู้้นั้นครุ่นคิดตลอดเวลา มือของเขาเป็นเลิศในการสรรค์สร้างซ่อมแซมทุกสิ่งทุกอย่าง เขาเดินในความมืดได้อย่างชำนาญ เขาวัดความใหญ่ของต้นไม้ น้ำหนักของวัว-หมูได้อย่างแม่นยำ เขาเป็นนักว่ายน้ำชั้นเลิศ เป็นนักวิ่ง นักสเก็ต นักเดินเรือ เขาเดินเร็วยิ่งกว่าใครๆ

ธอโรเป็นคนที่มีความว่างเหลือเฟือ พร้อมเสมอที่จะเดินทางไปทุกแห่งคุยกับคนจนดึกดื่น เป็นคนช่างสังเกต จดจำธรรมชาติรอบตัวได้ทุกอย่าง เขารู้จักสัตว์ทุกตัว รู้จักแม่น้ำแต่ละสายอย่างละเอียด รู้จักชายฝั่งอย่างลึกซึ้ง รู้จักภูมิประเทศ และรู้จักทุกฤดูกาลอย่างที่ไม่มีเจ้าหน้าที่สำรวจของรัฐคนใดเทียบได้

“ไม่มีมหาวิทยาลัยแห่งใดมอบปริญญาบัตรหรือตำแหน่งศาสตราจารย์ให้เขา ทั้งๆ ที่เขาเปี่ยมด้วยอัจฉริยภาพ และความรอบรู้ในธรรมชาติทุกๆ ด้าน เขาไม่ใส่ใจกับความเห็นและคำวิจารณ์ของใคร เพราะเขาทุ่มเทไปที่สิ่งจะธอโรเป็นคนอ่อนโยนและมีจิตใจใฝ่ธรรมเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าโดยความคิดหรือโดยการกระทำ”

“ธอโรเกิดมาเพื่อที่จะกระทำกิจอันยิ่งใหญ่และเพื่อนำมาหาชน ทว่าข้าพเจ้ากลับรู้สึกเสียดายที่เขาขาดพลังที่จะกระทำกิจอันยิ่งใหญ่เหล่านี้ออกมา ข้าพเจ้าอดไม่ได้ที่จะกล่าวโทษเขาว่าเป็นเพราะการขาดความทะเยอทะยาน

¹⁶ เล่มเดียวกัน, หน้า 30



สถาบันพระปกเกล้า

นั่นแหละเป็นสาเหตุ แทนที่เข่าจะใช้ความรู้เพื่อความรู้หน้าของอเมริกา เขากลับไปเป็นผู้นำคณะเก็บลูกฮัคเคิลเบอร์รี่เสียได้”¹⁷

เห็นได้ชัดเจกว่าอีเมอร์สันชื่นชมธอโร แต่เขาคิดว่าเขามองเห็นจุดอ่อนของธอโร และได้วิพากษ์วิจารณ์ธอโรโดยตรงไปตรงมา

จากตัวอย่างความเห็น 2 มุมมองข้างต้น เราจะพบข้อมูลเกี่ยวกับทัศนะและแนวทางการดำรงชีวิตที่คล้ายกัน แต่มีความเห็นที่ต่างกัน กล่าวได้ว่าธอโรได้ก่อให้เกิดความเห็นที่ขัดแย้งกันอย่างมาก เพราะความเห็นเหล่านั้นเป็นคนละสำนัก ขึ้นอยู่กับว่าใครเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย

เราจะพบว่า

หนึ่ง การเสนอความคิดในเชิงแตกต่างอย่างรุนแรงจากความคิดและแนวการใช้ชีวิตของคนๆ หนึ่ง ย่อมเป็นเรื่องปกติที่จะมีทั้งคนที่เห็นด้วยและเห็นแย้ง กระทั่งมองว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจได้อย่างยิ่งที่คนจำนวนหนึ่งมองธอโรในแง่ลบอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากธอโรคัดค้านทัศนะและพฤติกรรมหลายอย่างที่คนจำนวนมากชื่นชมหรือเห็นว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์พึงปฏิบัติเสมอๆ เช่น การมีงานประจำ การแต่งงาน การดื่มสุรา การกินเนื้อสัตว์ การสูบบุหรี่ การแสวงหาความสำเร็จ ตำแหน่งและเกียรติยศ การมีบ้านที่หรูหรา มีสิ่งอำนวยความสะดวกทุกอย่าง ชีวิตที่ไม่ต้องทำอะไรเลย การเดินทางไปทุกแห่งด้วยยานพาหนะ รังเกียจการเดินทางด้วยเท้า รังเกียจที่ต้องมีเหงื่อออก ไม่ชอบแสงแดดหรืออากาศร้อน การเคารพกฎหมายโดยไม่มีคำถามหรือความเห็นแย้งใดๆ ฯลฯ สำหรับคนที่คิดว่าคนเราต้องคิดคล้ายๆ กัน ทำอะไรเหมือนๆ กัน จะได้ไม่เป็น

¹⁷ ราล์ฟ อีเมอร์สัน, “ธอโร” สุริยฉัตร ชัยมงคล, แปล. วอลเดน. อ่างแล้ว, หน้า 25-45



ตัวประหลาด ทักษะและพฤติกรรมที่ต่างออกไปอย่างมากเช่นที่ธอโรเสนอ และปฏิบัติย่อมสร้างความปั่นป่วน ความไม่เข้าใจและนึกไม่ถึงว่าจะมีคนที่แปลกออกไป กระทั่งกลายเป็นความเกลียดชัง และมองว่าคนที่คิดแตกต่างปฏิบัติแตกต่างเป็นคนสุดโต่ง (extremist) หรือหัวรุนแรง (radical) หรือในทางตรงกันข้าม อาจมีคนเห็นว่าธอโรเป็นคนขี้เกียจ เชื่อยชา ไม่มีแก่นสาร การงานไม่ทำ ไม่มีอนาคต และแน่นอน คนที่ชื่นชมความคิดและพฤติกรรมของธอโรก็ย่อมไม่มองเช่นนั้น และถ้าเป็นคนอยู่ตรงกลาง ก็คงพบว่าความคิดเห็นที่แตกต่างกันเป็นเหตุการณ์ปกติในสังคม ประเด็นคือจะเข้าใจธอโรอย่างไร จากสิ่งที่เขาคิดและปฏิบัติ จะเข้าใจปัจจัยภายในของเขาและบริบททางสังคมที่ห้อมล้อมตัวเขาอย่างไร

สอง ความยิ่งใหญ่ของธอโรคือ ทักษะและการดำเนินชีวิตของธอโร โดยเฉพาะที่ปรากฏใน วอลเดน มีทั้งความตรงไปตรงมา และท้าทายชีวิต การนึกคิดและการประพฤติปฏิบัติของคนเราอย่างมาก นอกจากนั้น ที่สำคัญหนังสือ วอลเดน เปิดฟ้ากว้างให้ความคิดเสรีของมนุษย์ได้โอบยิบ ออกไปอย่างไร้ขีดจำกัดใดๆ ธอโรมิได้เขียนแบบกำหนดกรอบความคิดและความฝันให้คนอ่าน หากเปิดทางให้คนอ่านจะเลือกหนทางแบบใดก็ได้ในการดำเนินชีวิต นั่นคือ ทางที่มนุษย์เป็นนายของตนเอง เรียนรู้และรู้จักชีวิตของตนเอง และกำหนดชีวิตของตนเอง (he would breathe after his own fashion)

ธอโรเลือกเดินออกจากสังคมไปใช้ชีวิตในป่าแต่เพียงผู้เดียว เลือกที่จะพึ่งตนเอง เรียนรู้จักแก่นสารของชีวิตของเขาเอง โดยกำหนดวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1845 อันเป็นวันชาติของประเทศ วันที่สหรัฐอเมริกาประกาศอิสรภาพ ไม่ยอมขึ้นต่ออังกฤษหรือชาติใดๆ ความหมายก็คือธอโรต้องการสื่อถึงทุกคนในชาติ กระตุ้นพวกเขาให้นึกถึงการเป็นตัวของตัวเอง และการมีชีวิตอยู่ด้วย



ความสามารถของตนเอง “ฉันไม่ได้เสนอที่จะเขียนบทบรรยายความเศร้า แต่จะเขียนอย่างคนคุยไม้ ส่องเสียงดัง เหมือนอย่างที่ได้ตัวผู้โง่งมคั่นบนคอน ในยามเช้า เพื่อจะปลุกเพื่อนบ้านของฉันให้ลุกขึ้น” และที่สำคัญ มนุษย์ไม่ควรเป็นทาสของเครื่องมือที่เขาผลิตขึ้นมาเอง¹⁸

ในทัศนะของ Perry Miller, ธอโรตอกย้ำและแสดงให้เห็นว่าจิตสำนึกของคนเรานั้นแข็งแกร่งและไม่อาจถูกทำลายได้ (the indestructibility of the human consciousness)¹⁹

ธอโรมีใช้นักบวช เขาเพียงแค่เลือกที่จะใช้ชีวิตอีกแบบหนึ่งเป็นเวลา 2 ปีเศษ แล้วเขาก็กลับคืนสู่ชีวิตปกติ เขาเล่าว่าเขาไปทำอะไร ทำเพื่อสิ่งใด เขาเห็นว่าชีวิตควรเป็นอย่างไร แก่นสารของชีวิตคืออะไร การมีชีวิตอยู่มีค่ามากเพียงใด ธอโรใช้ชีวิตแต่ละวันอย่างมีความหมาย และมีจุดหมาย การที่เขาไม่ทำงานประจำมิได้หมายความว่าเขาคือคนโลเล ไร้จุดหมาย เขาไม่ใช่คนสุดขั้ว เพราะหากเขาเป็นเช่นนั้น เขาย่อมอยู่คนเดียวที่ริมหนองน้ำไปชั่วชีวิต คนที่มองเขาด้วยแว่นตาเก่าหรือด้วยกรอบเก่า ย่อมเห็นแต่ด้านลบของธอโร ทั้งๆ ที่ธอโรทุ่มเทใช้ชีวิตอีกแบบหนึ่งเพื่อให้คนรอบตัวและคนอ่านได้คิด ได้เรียนรู้ชีวิต และสนใจใฝ่หาอุดมคติ ความใฝ่ฝัน และแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างที่ธอโรเปิดทางไว้ ฯลฯ นั่นต่างหากที่เป็นพลังของธอโร กระทั่งเป็นแรงบันดาลใจให้แก่คนเป็นจำนวนมากที่ได้อ่านงานวอลเดน ในสังคมที่เต็มไปด้วยความหรรษาสะดวกสบาย การแข่งขันแย่งชิง และการทำลายธรรมชาติ

¹⁸ The Editors of Time, op.cit., pp. x, xv

¹⁹ Perry Miller, “Afterword” H.D. Thoreau, **Walden**. Op.cit., p. 252



สาม นี่คือนิยามอย่างหนึ่งของคนที่ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายในสังคมที่ได้ชื่อว่าเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญต่อการบริโภค กำไร และวัตถุยิ่งกว่าชาติใดๆ ในโลก ด้วยการเสนอความหมายใหม่ของคำว่าชีวิต การทำงาน การบริโภค การแต่งกาย การศึกษา ความสำเร็จ ฯลฯ ที่เรียบง่าย ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เคารพและไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม เป็นปรัชญาแบบตะวันออก ที่สวนทางกับระบบทุนนิยมที่แสวงหากำไร ส่งเสริมการแข่งขันและแก่งแย่งกัน การเสพสุขในทุกๆ ด้านโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ในบทความเรื่อง “ชีวิตที่ไร้หลักการ” ธอโรเขียนว่า “ถ้ามีคนเดินเข้าไปในป่าด้วยความรักเพียงครั้งวันทุกๆ วัน เขาอาจจะถูกตำหนิว่าเป็นคนหลักลอยไร้แก่นสาร แต่หากเขาใช้เวลาทั้งวันในป่า ตัดไม้ทำลายป่า เขาจะได้รับคำยกย่องว่าเป็นพลเมืองที่ขยันขันแข็ง และรู้วิธีประกอบสัมมาอาชีพ”²⁰ และแน่นอน ที่มีผู้วิจารณ์ว่าธอโรประณามระบบอุตสาหกรรมแทนที่จะเสนอแนะให้สังคมควบคุมระบบอุตสาหกรรม ก็เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ในเมื่อธอโรเสนอให้ตีความหมายของคำว่าชีวิต ประสิทธิภาพ และความสำเร็จเสียใหม่ คนที่หลงใหลในอุตสาหกรรมทุนนิยมที่มุ่งแสวงหากำไรย่อมเห็นว่าธอโรได้แต่คัดค้าน

สี่ ธอโรได้แสดงให้เห็นความมุ่งมั่น จิตใจที่แข็งแกร่ง การยืนหยัดยึดมั่นในความเชื่อและความใฝ่ฝันของตนเอง การใช้ชีวิต การแสวงหาที่แท้จะยืนหยัดเพียงลำพัง ท่ามกลางเสียงของพ่อแม่ที่พร่ำบ่นเรื่องลูกชายไม่มีงานทำเป็นหลักแหล่ง ทั้งๆ ที่จบการศึกษาจากสถาบันที่ได้ชื่อว่าดีที่สุดในของประเทศ สายตาของสังคมรอบๆ ส่วนหนึ่งที่มองมายังคนว่างงานหรือ

²⁰ Ibid., p. xv



สถาบันพระปกเกล้า

ไม่ยอมทำงาน ไม่มีรายได้ประจำ ไม่แต่งงาน ไม่ไปโบสถ์ ถูกจับกุมคุมขัง สร้างกระท่อมอยู่คนเดียววนานนับปี ไปไหนมาไหนด้วยการเดินเท้า ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่สูบบุหรี่ ฯลฯ กลายเป็นตัวประหลาด เป็นคนไร้ค่าในสายตาของสังคมรอบข้างจำนวนไม่น้อย เน้นนานหลายสิบปีนับตั้งแต่จบปริญญาตรีจนสิ้นชีวิต นี่คือนักสู้ที่แม้จะโดดเดี่ยว มีคนเห็นด้วยน้อย แต่เป็นนักสู้ที่ยิ่งใหญ่ ที่กล้ายืนหยัดในสิ่งที่ยึดมั่นจนวันสุดท้ายแห่งชีวิต ธอโรพูดหลายครั้งว่า แม้เขาไม่ไปโบสถ์ แต่เขาก็ไม่เคยทะเลาะกับพระเจ้า หมายความว่าเขาคือคนมีธรรมะ ยึดมั่นในคำสอนของศาสนา และหลักการทำความดีสำหรับตนเอง และแผ่แผ่ถึงคนอื่น ๆ

ห้าว ธอโรเป็นสัตว์การเมือง เขาสนใจในการดำเนินงานและนโยบายของรัฐ เมื่อเขาไม่เห็นด้วย เขาก็เป็นพลเมืองที่เอาการเอางาน (Active citizen) ด้วยการต่อต้านรัฐอย่างสันติ ไม่ยอมเสียภาษีให้รัฐ เมื่อเขาถูกจับกุมคุมขัง เพื่อนฝูงแห่กันไปเยี่ยม เพื่อนๆ ตะโกนถามผ่านซี่ลูกกรงว่า “นายเข้าไปอยู่ในนั่นทำไม?” ธอโรตะโกนตอบที่ฟังดูเหมือนกวนประสาท แต่ที่จริงมีความหมายลึกซึ้งสะท้อนให้เห็นความเป็นพลเมืองที่เอาการเอางาน โดยย้อนถามว่า “ก็แล้วพวกนายล่ะ อยู่ข้างนอกทำไม?” ²¹

ธอโรเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งในสังคมประชาธิปไตย เขามีได้เสนอให้ปฏิเสศทุกสิ่งทุกอย่างอย่างสุดขีดดังที่บางคนเข้าใจ เขามีใช้นักอนาธิปไตย เขามีใช้มุ่งแต่ธรรมชาติ เพียงแต่ในสภาพสังคมที่เขาเผชิญอยู่ ความคิดของเขาแตกต่างจากความคิดกระแสหลักของสังคมอย่างมาก เขาเป็นเพียงส่วนน้อยนิด (a very small minority) หากเราถือว่าประชาชนมีสิทธิลุกขึ้นโค่นล้มรัฐบาล

²¹ อีเมอร์สัน, อ้างแล้ว, หน้า 43-44



อรรถได้ เหตุใด การประท้วงรัฐเพียงไม่เสียภาษี (ซึ่งห่างไกลจากการโค่นล้มรัฐบาล) จึงกลายเป็นเรื่องใหญ่ถึงเพียงนี้ เหตุใด เราไม่คิดว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นมีหลากหลายอย่างยิ่ง รวมไปถึงการคัดค้านรัฐบาล หรือมีความเห็นแตกต่างจากรัฐบาลในรูปแบบที่อื่นๆ และในความเป็นจริง การที่ธอโรไม่ยอมเสียภาษี ก็ไม่ต่างอะไรกับชาวอังกฤษที่ทรงรังเกียจไม่เสียภาษี หากรัฐบาลไม่ยอมให้ประชาชนมีสิทธิเลือกตั้งตัวแทนของตนเข้าไปนั่งในรัฐสภา (No taxation without representation)

ธอโรเป็นพลเมืองที่อยากเห็นรัฐของตนเองนำเอาภาษีอากรของประชาชนไปใช้ในทางที่เหมาะสม มิใช่拿去ทำสงครามหรือส่งเสริมระบบทาส เขาไม่เห็นด้วยกับการกดขี่ข่มเหงชนเผ่าอินเดียนแดงในขณะนั้น แต่วิธีการต่อสู้สำหรับคนที่มีความเสี่ยงค่อนข้างน้อยมากๆ เช่น ธอโร หากไม่ดำเนินการแบบ **วอลเดน** หรือ **การต่อต้านรัฐอย่างสันติ** เป็นเพียงการพูดจาในกลุ่ม และความเห็นของคนเพียงคนเดียวหรือ 2-3 คน ตกไปโดยไม่มีหลักฐาน คนรุ่นหลังก็ไม่อาจจะรู้ว่าเมื่อ 100 กว่าปีที่แล้ว เสี่ยงข้างน้อยที่โดดเดี่ยวเช่นนั้นได้คิด ได้ต่อสู้ และได้ยืนหยัดอย่างทรหดอดทนอย่างไร

และนี่คือสิ่งที่แตกต่างระหว่างงานเรื่อง **ธรรมชาติ** ของอีเมอร์สัน กับ **วอลเดน** ของธอโร ขณะที่ฝ่ายแรกเพียงแค่เขียนหนังสือพูดถึงความยิ่งใหญ่ สง่างาม และสำคัญของธรรมชาติ เรียกร้องให้คนเห็นความสำคัญของป่าเขา และสิ่งแวดล้อม ธอโรใน **วอลเดน** เดินจากเมืองก้าวไปสู่ป่าดงพงไพรและลงมือทำทุกอย่างเพื่อพิสูจน์ชีวิต เข้าใจสัจธรรมของชีวิต และลงมือทำสิ่งที่เขาคิด ตลอดทั้งช่วงชีวิต ไม่ใช่ได้แต่คิดหรือเขียนเท่านั้น



สถาบันพระปกเกล้า

หก มองอีกมุมหนึ่ง สิ่งที่ธอโรปกป้อง มิให้สังคมอเมริกันมีแต่ทุน การบริโภคและกำไร คือการรักษาคุณธรรม การมีจิตใจที่อยู่เหนือสินค้าและวัตถุทั้งหลาย และการเอาใจใส่ห่วงใยธรรมชาติ ในแง่นี้ เขาก็คือนักรบที่ถือธงเดิน นำหน้าคนอเมริกันผู้อยู่หลัง และไม่ว่าเราจะปฏิเสธแนวคิดและแนวการต่อสู้ของธอโรอย่างไร เราจะเห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชน ไม่ว่าจะเป็นปัจเจกหรือกลุ่มองค์กรต่างๆ ในโลกสมัยใหม่ แนวคิดเรื่องการแสวงหา ความรู้ ความจริง หลักธรรมาภิบาลของรัฐ การให้ความสำคัญต่อธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การไม่บริโภคเนื้อ การไม่ดื่มสุราหรือสูบบุหรี่ การใช้ชีวิตตาม อุดมคติและความฝัน การกล่าววิพากษ์วิจารณ์รัฐ การเป็นตัวของตัวเอง เชื้อมั่น ในสิ่งที่ตัวเองคิดและลงมือทำ ยืนหยัดในหลักการของตนเองอย่างเด็ดเดี่ยว ฯลฯ นับว่ามีความหมายและมีบทบาทมากขึ้นในยุคหลังๆ และดูเหมือนจะมีความหมายมากขึ้นเรื่อยๆ ในโลกที่กำลังเผชิญปัญหามากมายและสลับซับซ้อน เช่นปัจจุบัน อาจมีคนเรียกเขาว่าเป็นผู้เกิดก่อนกาล แต่ที่สุดแล้ว การเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นเป็นการเคลื่อนไหวจากปริมาณสู่คุณภาพทั้งสิ้น

ในการกำหนดก้าวของชีวิต ธอโรได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า ความเชื่อมั่น การยืนหยัดในสิ่งที่เขาเห็นว่าถูกต้องต่างหากที่มีความสำคัญที่สุดคุณค่าเหล่านี้ มิใช่วัดกันที่จำนวนคน หรือจำนวนผู้สนับสนุน แต่วัดที่ใจ วัดที่ความมุ่งมั่น และยังต้องอาศัยเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ และเพราะสิ่งเหล่านั้น คนรุ่นหลังถึงได้ เรียนรู้ เข้าใจ และก้าวตามหนทางที่นักสู้ที่โดดเดี่ยวแต่ยิ่งใหญ่ได้แผ้วถางไว้ ให้แล้ว ไม่ว่าจะคนรุ่นหลังจะเข้าใจสิ่งที่ธอโรทำและเขียนไว้มากแค่ไหนหรือ ต่างกันแค่ไหนก็ตาม

19 มิถุนายน 2547



บทที่ 10

บทส่งท้าย: “ถนนกลับบ้าน” - ความรัก, ความหวัง, ครอบครัว และชุมชน

“One must learn to read and write,
One must learn arithmetic,
Keep a journal faithfully,
Know the present, know the past...
Spring, summer, fall, and winter,
Four seasons in a year,
East, west, north, and south...
In everything, there is a purpose
Know respect for your elder.”

“คนเราต้องรู้จักอ่านและเขียน
คนเราต้องรู้วิชาคณิตศาสตร์
หมั่นศึกษาหาความรู้อย่าให้ขาด
รู้จักปัจจุบัน, รู้จักอดีต...
รู้จักฤดูใบไม้ผลิ, ฤดูร้อน, ฤดูใบไม้ร่วง, ฤดูหนาว
ว่าหนึ่งปีมีสี่ฤดู
(รู้จัก) ทิศตะวันออก, ตะวันตก, เหนือ, และได้
ทุกอย่างล้วนมีจุดหมาย
รู้จักให้ความเคารพต่อผู้มีอาวุโส...”



สถาบันพระปกเกล้า

คำสอนของครูลี้ว ฉ่างหยู เขียนบนกระดาน
ให้นักเรียนหัดอ่านในวันแรกของการสอน ที่หมู่บ้านซัน เหลอทุน
เป่า ฌื่อ (Bao Shi) นวนิยายเรื่อง “ความทรงจำ” (Remembrance) ¹

“ภาพยนตร์ “ถนนกลับบ้าน” เป็นละครที่กระทบความรู้สึกได้
อย่างเฉียบขาด (poignant) คว่ำรางวัลนานาชาติกลับประเทศจีนมากมาย
เป็นภาพยนตร์ที่เสนอเรื่องราวที่ตัวละครมีบุคลิกโดดเด่นและท่วมเท
มาก (virtually sumptuous, character-driven) ที่คนดูชื่นชม.....” ²

ความยิ่งใหญ่ของภาพยนตร์เรื่องเล็กๆ

เมื่อภาพยนตร์ของจาง อี้โหมว (Zhang Yimou) ผู้สร้างภาพยนตร์ชาวจีน
นามกระเดื่องเรื่อง The Road Home (ฝ่ายจัดจำหน่ายของไทยแปลว่า
“เส้นทางรักนิรันดร์”) ปรากฏออกมาในปี พ.ศ. 2542 ภาพยนตร์เรื่องนี้มีโอกาส
เทียบได้กับภาพยนตร์เรื่องอื่นๆ ที่สร้างโดยผู้สร้างคนเดียวกัน แต่โด่งดังกว่ามาก
คือเรื่อง Crouching Tiger, Hidden Dragon (2543); Hero (2545), และ
House of Flying Daggers (2547) ซึ่งเป็นภาพยนตร์แนวรบ ลีลาแพรวพราว
อีกทั้งภาพสวยใส และปรัชญาลึกๆ ที่ภาพยนตร์ต้องการจะสื่อให้ผู้ชม เป็นที่
ตื่นตาตื่นใจของชาวตะวันตกซึ่งนิยมภาพยนตร์แนวรบ-รัก-ปรัชญา

¹ นิยายของเป่า ฌื่อ เรื่องนี้ต่อมาได้กลายเป็นภาพยนตร์ที่คนจีนรู้จักในนาม Wo de fuqin muqin (My Parents - พ่อกับแม่ของฉัน) ส่วนที่ส่งออกไปฉายในต่างประเทศใช้ชื่อว่า The Road Home.

² <http://movies.channel.aol.com/celebrity/main.adp?sid=117624> 7/6/2548



แต่ภาพยนตร์เรื่อง **The Road Home** ซึ่งต่อไปนี้จะขอเรียกว่า “ถนนกลับบ้าน” กลับเสนอแง่มุมเล็กๆ ของครอบครัวและหมู่บ้านแห่งหนึ่งของจีนแผ่นดินใหญ่ และเมื่อพิจารณาหลายๆ ครั้ง ผู้เขียนเห็นว่าโดยองค์รวม แนวคิดและเนื้อหาของภาพยนตร์เรื่องนี้ได้เสนอปรัชญา, อารมณ์ความรู้สึกของคนในครอบครัว, ทัศนคติและประเพณีของชุมชน ตลอดจนบทบาทของปัจเจกภายนอกได้อย่างน่าสนใจยิ่ง

ภาพยนตร์เรื่อง “ถนนกลับบ้าน” นำมาจากนวนิยายของ เป่า ฌื่อ (Bao Shi) เรื่อง **ความทรงจำ** (Remembrance) มีตัวละครหลักเดินเรื่องเพียง 2-3 คน แต่ด้วยวิธีการนำเสนอแนวคิด บทบาท และสังคมชนบทและสังคมรอบๆ ให้เห็นในขณะนั้นอย่างแจ่มชัด บวกกับฝีมือการถ่ายทำ-การลำดับเนื้อเรื่อง และมีมือการแสดงอันยอดเยี่ยมของตัวเอกฝ่ายหญิง³ ภาพยนตร์เรื่องนี้จึงกลายเป็นภาพยนตร์เล็กๆ ที่ยิ่งใหญ่ ใครไม่ได้ชมก็นับว่าน่าเสียดายอย่างยิ่ง นวนิยายของเป่าฌื่อเรื่องนี้ระบุว่าพระเอกของเรื่องบันทึกว่าดีใจจะได้ไปสอนหนังสือในชนบทเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1957 (พ.ศ. 2500) วิเคราะห์จากช่วงเวลาดังกล่าว และองค์ประกอบต่างๆ ที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่องนี้ เราจะเห็นกลวิธีการนำเสนอและบทวิจารณ์ของผู้สร้างภาพยนตร์ได้อย่างแยบยลและน่าสนใจยิ่ง

ส่วนสถานที่ของเรื่องก็น่าจะเป็นแถบมณฑลเสฉวนหรือระดับเดียวกันนั้น เพราะความหนาวลำเค็ญของพื้นที่ ปริมาณหิมะที่มีมากในช่วงฤดูหนาว และที่ผู้ใหญ่บ้านบอกว่า มีลูกศิษย์ของครูเดินทางมาไกลจากเมืองกว่างโจว (Guang Zhou) มณฑลกว่างตู่ ซึ่งจากวิธีพูดก็บอกว่าลูกศิษย์บางคนต้องจากบ้านเกิดไปทำงานไกลจากบ้านระดับ 1 พันกิโลเมตรทีเดียว

³ ภาพยนตร์เรื่องนี้ทำให้จีนแจ่งเกิดนักแสดงสาวดารารุ่งดวงใหม่ Zhang Ziyi (จาง จื่ออี้) วัย 19 ปี (เกิด 1980) โปรดดู http://www.netglimse.com/celebs/pages/ziyi_zhang/index.shtml 7/6/2548



สถาบันพระปกเกล้า

เนื้อเรื่องมีว่าในหมู่บ้านชนบทที่ห่างไกลชื่อ ชัน เหวตุน (San Hetun) ครูหลัว ฉ่างหยู (Luo Changyu) วัยเกษียณออกเดินทางฝ่าความหนาวไปยังเมืองต่างๆ เพื่อหาทุนรอนมาสร้างอาคารเรียนใหม่เพราะอาคารเดิมมีขนาดเล็กและเก่ามาก ที่สุดก็ติดพายุหิมะ ร่างกายที่อ่อนแอก็ล้มป่วย และเสียชีวิตที่โรงพยาบาลในเมือง คุณป้าจ้าว ดี (Zhao Di) ภรรยาปรารถนาจะเห็นการหามาโรงเรียนของเด็กๆ กลับบ้านไม่ว่าจะต้องฝ่าความหนาวเหน็บ หิมะและพายุหิมะเพียงใด

ผู้ใหญ่บ้านเห็นว่าเป็นไปได้ยากเพราะคนหนุ่มสาวในหมู่บ้านออกไปทำงานในเมืองกันหมดแล้ว เหลือแต่คนชราและเด็กๆ แต่คุณป้ายังคงยืนยันเจตนารมณ์เดิม

ผู้ใหญ่บ้านจึงไม่มีทางเลือกนอกจากโทรเลขด่วนถึง หลัว หยู่เฉิง (Luo Yucheng) ลูกชายคนเดียวของครูและคุณป้าที่เป็นคนเดียวในหมู่บ้านที่เข้าไปเรียนจบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในเมือง และบัดนี้ทำงานในเมืองให้กลับมาจัดการแก้ไขปัญหานี้⁴

หยู่เฉิงรีบกลับบ้าน และเมื่อได้ฟังเรื่องราวทั้งหมด ก็รีบไปหาแม่ที่นั่งรำพึงรำพันคร่ำครวญหาพ่ออยู่ที่โรงเรียนอันหนาวเหน็บ ลูกรีบพาแม่กลับบ้านทันทีที่การสนทนาเป็นการเป็นงานเริ่มขึ้นแม่ก็เสนอให้ลูกนำเครื่องทอผ้าที่ไม่ได้ใช้มานานแล้วออกมา แม่ยืนยันจะทอผ้าคลุมโรงศพตามประเพณีเดิม ลูกชายเสนอให้แม่พัก และจะไปหาซื้อผ้าในตลาดให้ แม่ไม่ยอม

⁴ ชาวจีนแผ่นดินใหญ่สมรสกัน ภรรยาไม่เปลี่ยนนามสกุล แต่ลูกต้องใช้นามสกุลของผู้เป็นบิดาเท่านั้น



ลูกชายเสนอใช้รถไถนาใส่โลงศพกลับบ้าน เพราะไม่มีคนหาม แม่ยืนยันว่าตามประเพณีต้องเดินด้วยเท้าหามโลงศพกลับบ้าน **เพราะนี่คือเส้นทางกลับบ้าน** ไม่มีคนที่หมู่บ้านนี้ ก็น่าจะหาทางจ้างคนในหมู่บ้านอื่นได้บ้าง

บ่ายวันนั้น ลูกชายนำเอาเครื่องทอดผ้าไปให้ช่างจัดการซ่อมหลังซ่อมเสร็จและหลังอาหารเย็น แม่ก็นั่งที่หน้าเครื่องทอดผ้า ลงมือทำงานทันที และบอกให้ลูกชายไปนอนที่ห้องทำงานของพ่อ

ที่โต๊ะทำงานของพ่อ รูปถ่ายรูปเดียวบนโต๊ะก็ปรากฏเด่นให้ลูกชายได้ประจักษ์อีกครั้ง ภาพหญิงสาวสวย ยิ้มสดใสวัย 21 ปี ยืนเคียงคู่กับครูหนุ่มวัย 23 ปี ในวันแต่งงานของคนทั้งสอง

หยุดเพ่งมองภาพนั้นนาน...เนิ่นนาน แล้วก็เอี้ยวตัวไปมองที่หญิงที่อยู่ในภาพซึ่งบัดนี้อยู่ในวัย 50 เศษ เธอที่กำลังทอดผ้าผืนนั้นอย่างมุ่งมั่นโดยไม่เหลียวหันมามองลูกชายคนเดียว

และแล้ว ภาพแห่งอดีตของความรักนั้นก็ปรากฏขึ้น.....

ตั้งแต่เริ่มต้นของภาพยนตร์ที่เป็นภาพขาวดำ และชมพูขมัวด้วยหิมะ เปื้อนฝุ่นโคลนทั่วทั้งหมู่บ้าน ภาพอดีตของครูหนุ่มและหญิงสาวกลับแจ่มชัดจัดจ้านด้วยสีสันสดใสของใบไม้ ต้นไม้ เนินเขาและทิวทัศน์ชนบท เริ่มตั้งแต่ตอนที่ครูหนุ่มวัย 20 ปี นั่งรถม้าจากในเมืองมาสอนในหมู่บ้านชนบทแห่งนี้ เป็นฤดูใบไม้ร่วงซึ่งเปิดภาคการศึกษาพอดี

เป็นเรื่องรักอันแจ่มใส งดงามและมีชีวิตชีวาที่ตราตรึงในใจของคนหลายๆ คน โดยเฉพาะของคุณป้าจ้าว ผู้อยู่หลัง และตอกย้ำด้วยสีสันพรรณไม้ ท้องทุ่ง ดงดอย และชนบทอันแสนงาม



สถาบันพระปกเกล้า

และคงจะซาบซึ้งตรึงใจคนดูหลายคนอีกนาน และสำหรับบางคนก็อาจคิดไม่ออกว่าในชีวิตหนึ่ง ยังมีเรื่องรักได้อีกหนอที่มุ่งมั่น อบอุ่น และงดงามพอจะเทียบเคียงกับเรื่องรักเรื่องนี้ได้

จ้าว ตี๋ สาววัย 18 อยู่กับแม่ 2 คน เธอต้องทำงานดูแลแม่ แม่ที่ร้องไห้คร่ำครวญกับการจากไปของพ่อจนตาบอด

แม้ประเพณีคลุมถุงชนจะถูกยกเลิกไปแล้วโดยพรรคคอมมิวนิสต์จีน และพรรคคอมมิวนิสต์จีนจะเข้ายึดเมืองหลวงได้แล้วตั้งแต่ ค.ศ. 1949 แต่ชนบทจีนที่ห่างไกลในปี ค.ศ. 1957-58 หรือ 8-9 ปีหลังเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองก็ยังคงติดอยู่ในกรอบประเพณีเดิม หนุ่มสาวยังมีโอกาสเลือกคู่ครองได้อย่างเสรีทุกคู่จัดการโดยผู้ใหญ่ของสองฝ่ายด้วยความช่วยเหลือของแม่สื่อพ่อสื่อ ซึ่งแสดงว่าหมู่บ้านชนบทอยู่นอกรัฐมาก และเหมือนกับจะบอกว่าอันความกว้างใหญ่ของแผ่นดินจีนและความยากลำบากในการเดินทางติดต่อในสมัยนั้น คงจะมีหมู่บ้านในชนบทที่ห่างไกลมากๆ ยังคงถูกจองจำด้วยประเพณีที่ล้าหลังต่อไป

มีคนมาสู่ขอจ้าว ตี๋ หลายคน แต่เธอไม่สนใจใคร จนกระทั่งวันหนึ่งครูหนุ่มวัย 20 ปีเดินทางเข้ามาในหมู่บ้าน ศราก็ปักใจเธอกลางดวง เมื่อมีครูอาสาสมัครมาสอน แต่ยังไม่มีการเรียน ชาวบ้านก็ต้องช่วยกันสร้างอาคารเรียน เมื่อต้องช่วยกัน แต่ละบ้านก็ต้องทำอาหารคนละอย่างไปสนับสนุน คณะทำงานสร้างโรงเรียนทุกเที่ยง ส่วนมื้อเย็นและมื้อเที่ยงหลังเปิดโรงเรียนแล้ว ก็ให้ครูเวียนแวะไปกินตามบ้านต่างๆ ตามตารางที่กำหนด ซึ่งแสดงว่าครูได้รับเงินเดือนน้อยมากหรือไม่ได้เลย ชาวบ้านจึงต้องช่วยดูแลครูเรื่องอาหาร



จ้าว ดีทุ้มเททำกับข้าวที่เธอถนัดสุดฝีมือ หวังจะให้เขาได้กินสิ่งที่ดีๆ เลือกถ้วยใบเดียวกันทุกวันเพื่อหวังให้เขาจำได้ และยังหาตำแหน่งวางถ้วยในจุดที่เธอหวังว่าเมื่อเขาเดินมาที่โต๊ะรวม เขาจะไปถึงจุดนั้นก่อน มองเห็นและเลือกหยิบถ้วยใบนั้นก่อนใบอื่นๆ

ประเพณีของชนบทแห่งนี้ สตรีไม่มีสิทธิเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการก่อสร้างใดๆ หรือระหว่างการกินอาหาร ได้นำอาหารไปวางแล้วนั่งรอห่างๆ จนการกินอาหารเสร็จสิ้น สตรีก็จะนำถ้วยชามกลับไปล้าง

จ้าว ดี ยังได้รับเลือกให้เป็นคนทอดผ้า เพื่อทำเป็นธงสีแดงไปติดที่อาคารใหม่ เป็น Red Lucky Banner หวังนำโชคมาให้ คนทำธงผืนนี้ต้องฝีมือดี และที่สำคัญยังไม่แต่งงาน แน่นอน เธอทุ้มเทการทอดสุดฝีมือ นอกจากนั้นยังเดินทางไปตักน้ำในจุดที่ไกลออกไปกว่าเดิมเพราะบ่อน้ำที่วัดต้องผ่านอาคารเรียนที่กำลังก่อสร้าง

อาคารเรียนสร้างเสร็จแล้ว ธงแดงโบกสะบัดแล้ว (แม้เธอจะไม่มีโอกาสนำไปมอบให้เขากับมืออย่างที่ตั้งใจไว้) ผู้คนหลังไหลไปฟังครูสอนหนังสือรอบๆ อาคาร หนึ่งในนั้นที่วิ่งไปฟังและไปฟังได้ทุกๆ วันต่อจากนั้น แน่นอนคือเธอ

เสียงของครูดังกังวาน นึกแน่น และเร้าใจ เนื้อหามีความหมาย ยอดเยี่ยม เยาวชนก็อ่านออกเสียงดังตามครูได้อย่างน่าปลาบปลื้ม

อา....สุขใดสำหรับชาวชนบทผู้ห่างไกลแสงสีและความเจริญทุกด้าน จะยิ่งใหญ่กว่าตื่นตันไปกว่าสุขที่บัดนี้ ชนบทของเขา แสงสว่างแห่งสติปัญญา ได้ถูกจุดขึ้นแล้วสำหรับลูกหลานของพวกเขา ลูกหลานอันเป็นความหวังไปสู่อนาคต



สถาบันพระปกเกล้า

“คนเราต้องรู้จักอ่านและเขียน คนเราต้องรู้จักวิชาคณิตศาสตร์
หมั่นศึกษาอย่าให้ขาด รู้จักปัจจุบัน รู้จักอดีต.....”

แต่เปลวไฟแห่งรักที่พุ่งพล่านในใจของจ้าว ดีลี มิได้น้อยไปกว่าความสุข
ความปิติและความหวังของพี่น้องทั่วทั้งหมู่บ้านเลย

จ้าว ดีลีดูแลแม่ตาบอดของเธอแล้วก็ไปที่โรงเรียน ตอนเย็นหลังเลิกเรียน
ครูเดินไปส่งลูกศิษย์กลับบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียง เธอก็แอบตามไปดูห่างๆ
และเมื่อกล้าขึ้นๆ ก็เข้าไปใกล้มากขึ้น จนได้คุยกันสั้นๆ ได้รู้จักกันต่อหน้าเด็กๆ
และที่จริง ครูก็ได้เห็นเธอและแอบมองเธอตั้งแต่วันแรกที่ครูมาถึงแล้ว

จ้าว ดีลี ห่มเทพาอาหารสุตฝีมือเมื่อถึงวันที่ครูมาที่บ้าน แม่ตาบอดดีใจ
ที่ครูทานข้าวได้อย่างเอร็ดอร่อย จึงถามเรื่องชีวิตส่วนตัว เมื่อจ้าว ดีลี ได้ยินว่า
ครูยังโสด และไม่มีคู่หมั้น เธอจึงถามครูทันทีว่าจำด้วยใบที่ใส่อาหารไปส่ง
ทุกมื้อกลางวันได้ไหม จำได้ไหมว่าได้ทานอะไรบ้าง

แม่พาซื้อกริบบอกว่าลูกสาวตั้งอกตั้งใจมากในการทำอาหารมื้อกลางวัน
แต่ทุกครั้ง ต่อเมื่อครูจากไป แม่คงนึกออกว่าลูกสาวกำลังคิดอะไร จึงรีบตักเตือน
ลูกว่าคนละชั้น คนละฐานะ ลูกจงอย่าได้คิดอะไรไปไกล

แล้วครูหนุ่มก็เอากีฟสีแดงมาเป็นของกำนัลมอบให้สาวน้อย ก่อนที่
จะต้องจากเข้าเมืองอย่างเร่งรีบ หญิงสาวทราบข่าวการจากพรากที่กะทันหัน
ก็รีบคว้าถ้วยใส่เกี้ยวไล่เห็ดที่เตรียมไว้ให้คนที่เธอรัก วิ่งไล่ตามรถม้าสุดชีวิต
วิ่งตัดดอยลูกนั้นลูกนี้ จนหกล้มด้วยแตกกระจาย สิ้นเรี่ยวแรงจะวิ่งตาม
แต่ธารน้ำตาและเสียงสะอื้นให้กลับรุนแรงเหมือนธารน้ำป่า



เมื่อรวบรวมสิ่งของและแรงใจไซ้เชกกลับบ้าน กลับพบว่ากีฟที่เขาให้
หล่นหายไป

จ้าว ตี๋ เดินคืบเขี่ยหากีฟบนเส้นทางสายที่เธอวิ่งไล่ตามครูทุกวัน
วันแล้ววันเล่า จนในที่สุด ก็ได้กลับคืนมาอยู่ที่ผมของเธออีกครั้ง ทว่าคนที่ให้
จากไปหลายวันแล้ว อีกนานกว่าจะกลับมา หรือไม่รู้ว่าจะกลับมาอีกหรือไม่
แล้วธารน้ำตาก็พร่างพรูอีกครั้ง

ระหว่างการรอคอย เธอไปดูแล ซ่อมแซมและตกแต่งฝาผนังและกระดาน
ของห้องเรียน จนผู้ใหญ่บ้านมาแอบเห็น และได้ประจักษ์ว่าบัดนั้น ใครรักใคร
แล้วชาวก็แพร่สะพัดไปทั้งหมู่บ้าน

จ้าว ตี๋ เป็นหญิงคนแรกที่กล้าฝ่าประเพณีคลุมถุงชน รักของเธอเกิดจาก
หัวใจเสรีที่สังคมจีนส่วนที่ล้าหลังในขณะนั้นไม่อนุญาตให้เกิดและไม่สนับสนุน
วันที่เขาบอกเธอว่าจะกลับมา หญิงสาวไปยื่นรอริมถนนหน้าหมู่บ้าน เผชิญ
ความหนาวและหิมะทั้งวันจนจับไข้ วันรุ่งขึ้น พ่อครูยังไม่มา เธอก็เก็บเสื้อผ้า
จะไปตามหาในเมือง แต่เดินฝ่าหิมะได้ไม่กี่ไกล ก็ล้มลงกลางทาง ถูกนำกลับบ้าน
เป็นไข้หลายวัน

เมื่อเธอตื่นขึ้นและหายป่วย แม่บอกว่าครูกลับมาแล้ว ครูมาเฝ้าไข้เธอ
อยู่นาน แล้วเมื่อเธอได้ยินเสียงครูเริ่มสอนหนังสือ เธอก็วิ่งไปฟังครูสอน
เหมือนเคย

2 ปีเศษต่อจากนั้น ความรักของคนทั้งสองมีอุปสรรคมากมาย ครูถูก
เรียกตัวเข้าเมืองหลายครั้ง และมีครั้งหนึ่งถูกกักตัวไว้นานถึง 2 ปี แต่ทุกครั้ง
ที่กลับจากเมือง จ้าว ตี๋ ก็ไปยื่นรอครูในเสื้อตัวสีแดงตัวนั้นบนเส้นทางสายนั้น
และเมื่อคนทั้งสองได้แต่งงานกัน พวกเขาก็ไม่พลัดพรากจากกันอีกเลย



สถาบันพระปกเกล้า

อา...บัดนี้ ผู้เป็นลูกเข้าใจแล้ว

ลูกรู้แล้วถึงความรัก การทุ่มเทและการต่อสู้ฝ่าฟันของแม่และพ่อ
โดยเฉพาะแม่

ถนนสายนั้นเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราวความรักอันยิ่งใหญ่ของผู้ให้
กำเนิดทั้งสอง

เขารู้แล้วว่า จะแก้ไขความเห็นที่แตกต่างระหว่างของแม่กับของ
ผู้ใหญ่บ้านอย่างไร

เขาจะต้องสานเจตนารมณ์ของแม่ ให้พ่อได้เดินทางกลับบ้านครั้งสุดท้าย
อย่างที่พ่อเคยทำ ให้แม่ได้เป็นคนพาพ่อกลับบ้าน และให้พ่อของเขาได้รับรู้
หัวใจของแม่อีกครั้ง

เมื่อลูกชายได้ตระหนักในความรักอันยิ่งใหญ่ของพ่อและแม่ และ
เส้นทางรักสายประวัติศาสตร์ เขาก็ควักเงินก้อนใหญ่ให้แก่ผู้ใหญ่บ้านเพื่อจ้าง
คนหนุ่มจากหมู่บ้านใกล้เคียง ตลอดจนค่าใช้จ่ายอื่นๆ

แต่เมื่อลูกศิษย์ของครูจำนวนมากรู้ว่าครูได้จากไป และจะมีการพาครู
กลับบ้าน ลูกศิษย์นับร้อยคนก็หยุดงานมาช่วยงานนี้อย่างเต็มใจยิ่ง และไม่มีใคร
ยอมรับเงินค่าจ้างใดๆ เลย นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายคนที่เดินทางมาไม่ถึง
เพราะติดพายุหิมะ

วีรขบวนยาวเหยียดฝ่าหิมะและลมแรงตลอดเส้นทาง พร้อมกับเสียง
ตะโกนบอกครูเป็นช่วงๆ ว่า “ครู เรากำลังพาครูกลับบ้านนะ” แน่นนอน แม่กับ
ลูกชายเดินเคียงข้างโลงตลอดเส้นทางที่หนาวจัด



บัดนี้ พ่อได้กลับบ้านสบายแล้ว แม่นำร่างพ่อไปฝังไว้ที่ข้างบ่อน้ำเหนือโรงเรียน แม่บอกว่าพ่อจะได้เห็นโรงเรียนของพ่อ และแม่บอกว่าวันหน้า แม่ก็หวังจะได้อยู่ใกล้ๆ กับพ่อ

แล้วแม่อีกก็ควักเงินปีกใหญ่ที่ลูกชายส่งมาจากในเมืองตลอดมา (พร้อมกับเงินที่ลูกชายสมทบ) ให้แก่ผู้ใหญ่บ้านเพื่อสมทบทุนการสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ที่บัดนี้พร้อมแล้วทุกอย่าง

แม่อถามลูกชายว่าลูกชายแต่งงานหรือยัง ลูกชายไม่ยอมตอบ แม่บอกว่าเป็นห่วง อย่าเลือกให้มากนัก ขอให้ได้ดีแม่ก็พอใจแล้ว ลูกชายบอกแม่ว่าเป็นห่วงแม่ เอ่ยชวนให้แม่ไปอยู่ในเมืองด้วย แม่บอกว่าทิ้งพ่อไปไม่ได้ นอกจากนั้นแม่มยังทวงคำของพ่อด้วยว่าส่งลูกเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย ก็หวังว่าลูกจะจบและกลับมาเป็นครูต่อจากพ่อ จึงจะขอให้ลูกได้สอนแทนพ่อสักวัน เพื่อให้พ่อมีความสุข

และแล้ว เสียงของลูกชายที่ดังกังวานมีพลังเหมือนเสียงของพ่อก็ดังขึ้นที่โรงเรียน แม่ก็รีบไปที่โรงเรียนเพื่อดูลูกชายทำงานเพื่อพ่อ

ผู้ใหญ่ใจประคตเด็กๆ ในหมู่บ้านมาเรียน 1 วัน โดยเขาจะเป็นผู้สอนขอทำงานให้พ่อสักครั้งตามที่แม่บอก ก่อนที่จะต้องกลับเข้าเมืองไปทำงานต่อ

ภาพยนตร์เรื่อง “ถนนกลับบ้าน” จบลงพร้อมๆ กับคำถามและประเด็นต่างๆ จำนวนหนึ่งในการพิจารณาแนวคิดและบทบาทของบุคคล, ครอบครัว และชุมชนบนโลกใบนี้



สถาบันพระปกเกล้า

1. จ้าว ดี พุ่มเทกับความรักที่มีต่อครู ภาพยนตร์ไม่พูดถึงว่าเธอหลงรักครูจนลืมดูแลแม่หรือไม่ ก็คงแสดงว่าเธอมีได้บงพร่องในงานครอบครัวเลย และโดยนิสัย คนเช่นนั้นไม่น่าจะเป็นคนเหลวไหลในบ้าน

แต่สำหรับความรักที่มีต่อคนๆ หนึ่ง จนแอบเดินตามทุกป้าย, พุ่มเททำอาหารอย่างดีให้เขา, ไปตักน้ำเพื่อจะได้ผ่านหน้าบ้านของเขา, วิ่งตามรถม้าเพื่อที่จะเอาเกี้ยวไปให้เขาได้กินระหว่างทาง, ไปยืนรอเขากลับมาทั้งวันท่ามกลางความหนาวเหน็บ, คิดจะไปตามหาเขาในเมืองต่างๆ ที่ไม่รู้ว่าอยู่ไหน และจะต้องลุยฝ่าพายุหิมะไปอีกนานเท่าใด ฯลฯ

คำถามจึงมีว่าตัวละครเช่นนี้มีจริงไหม และเธอเป็นคนเช่นไร รักคนๆ หนึ่งสุดหัวใจรัก, หรือพุ่มเทให้กับความรักจนขาดสติ ขาดการไตร่ตรอง ถ้ามองว่าในชีวิตจริงของคนเรา หลายคนที่มีความรักก็เคยทำเรื่องทำนองนี้ใช่หรือไม่ เช่น แอบเดินตามห้างฯ ส่งขนมไปให้โดยไม่ระบุชื่อคนส่ง, เดินผ่านโรงเรียนของเขา, เดินผ่านหน้าบ้านขอเพียงได้เห็นหลังคา หรือหน้าต่าง ฯลฯ

2. คำถามข้อต่อไป เนื้อหาของภาพยนตร์เรื่องนี้บอกอะไรแก่เราในเรื่องของชีวิต

และ 3. คำถามสุดท้าย ภาพยนตร์เรื่องนี้ส่งสารใดให้ผู้ชมเกี่ยวกับพลเมือง ครอบครัว และชุมชน

ประการแรก คนเราแต่ละคนแตกต่างกันหลายแบบ ในเมื่อคนกลุ่มหนึ่งมุ่งมั่นที่จะทำในสิ่งที่ตนเองเชื่อ โสเครตีสยืนยันวิธีการศึกษาแบบตั้งคำถามและตั้งคำถามแสวงหาต่อไปไม่สิ้นสุด (Socratic method); วอลลิสพุ่มเททั้งชีวิตให้การปลดปล่อยประเทศของเขาไม่กลัวตาย แต่หาญกล้า ไม่ยอมถอยให้กับผู้รุกรานใดๆ (Dare to fight for national independence); คานธีเชื่อ



มั่นใจว่าภราดรภาพและสันติวิธีจะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ (Non-violence); แฮร์ริสทุ่มเททำงานให้กับการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในดินแดนไกลโพ้น (Dedicated to his belief in unknown areas); และธอโรเลือกที่จะมีชีวิตอย่างเรียบง่าย เข้าใจธรรมชาติ และสิทธิที่จะดื้อแพ่งในฐานะพลเมือง (Life at Walden & Civil Disobedience)

ดังนั้น ก็เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ หากจะมีใคร (เช่น จ้าว ติ) รักใครสักคน และทุ่มเททุกอย่างให้กับความรักนั้นเท่าที่เงื่อนไขทั้งหมดของเขาจะอำนวย

จากจุดนี้ เราจะเห็นว่าความคล้ายกันของวิถีคิดของบุคคลเหล่านี้ นั่นคือ **ความมุ่งมั่นและทุ่มเท (Strong determination) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของลักษณะหรือความพยายามอย่างหนักทางอัตวิสัย** (Subjective characteristic/endeavor) ความแตกต่างจึงมีเพียงว่าจะมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อจุดประสงค์ใด และเป็นการมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อความดีงามหรือความชั่วร้าย

อีกประเด็นหนึ่งคือ ทำไมคนเราจึงมีลักษณะหรือความพยายามทางอัตวิสัยต่างกัน ทำไมบางคนมีมาก ทำไมบางคนมีน้อย ทำไมบางคนขยัน บางคนขี้เกียจ ทำไมบางคนยืนหยัดกับคุณธรรมของตนตลอดไป แต่ทำไมบางคนคิดว่าเปลี่ยนได้ ทำไมบางคนเปลี่ยนจุดยืน และทำไมไม่เห็นความจำเป็นของคุณธรรมทั้งหลาย กระทั่งเห็นตรงกันข้าม ฯลฯ

ชุมชน สถาบันศาสนา และระบบการศึกษาตลอดจนระบบการสื่อสารประชาสัมพันธ์ในสังคมปัจจุบัน ตลอดจนมาตรการอื่นๆ ของรัฐมีบทบาทอย่างไรในการสร้างความพยายามทางอัตวิสัยของคนเราให้เพิ่มขึ้น และเป็นไปในทางเอื้อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนส่วนรวม



สถาบันพระปกเกล้า

นี่ควรเป็นคำถามสำคัญยิ่งสำหรับผู้นำทุกระดับและการวางนโยบาย
ของรัฐ

นวนิยายและบทภาพยนตร์เรื่องนี้มีความละเอียดพอที่จะบอกว่า
ความทุ่มเทในความรักของจ้าว ตี๋ นั้น มิได้เกิดจากความว่างเปล่า หากมีที่มา
ตั้งแต่ตัวแม่ของเธอเองที่สูญเสียพ่อ จึงร้องไห้คร่ำครวญจนกระทั่งตาบอด
เหมือนจะบอกว่าคนบางคนเป็นคนทุ่มเทและจริงจังเพราะสืบทอดทาง
กรรมพันธุ์ (Heredity)

แต่กรรมพันธุ์มิใช่ปัจจัยประการเดียวในการสร้างความมุ่งมั่นของคนเรา
กระบวนการทางสังคม (Socialization process) ต่างหากที่มีบทบาทสำคัญยิ่งกว่า
มากนักในการปลูกฝังและกำหนดแนวคิด, ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้คน
ทั้งหลาย

อย่างไรก็ตาม ด้วยความทุ่มเทหัวใจรัก ในที่สุด จ้าว ตี๋ ก็ได้รับผลสำเร็จ
เพราะในที่สุดคนในหมู่บ้านก็รู้ว่าเธอชอบใคร เธอไม่สนใจการแต่งงานแบบ
คลุมถุงชน โชคดีที่ครูก็ชอบเธอ นำไปสู่การสมรสของคนที่ยรักชอบกันซึ่งน่าจะ
ส่งผลกระทบใหญ่หลวงต่อประเพณีดั้งเดิมของหมู่บ้านนี้

สังคมจีนในอดีตกดขี่ข่มเหงสตรีเพียงใด ทุกคนทราบดี นิยายจีนที่
ยิ่งใหญ่หลายต่อหลายเรื่องรวมทั้ง “ความรักในหอแดง” กล่าวถึงโคกนาฏกรรม
ของความรัก และมีหญิงสาวชายหนุ่มมากมายต้องอกตรมขมไหม้กระทั่งสละชีวิต
เพราะประเพณีศักดินาที่ปิดกั้นรักเสรีของหนุ่มสาว

หากจ้าว ตี๋ไม่มีหัวใจที่จริงจัง ทุ่มเท และมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวเช่นนั้น จะเกิด
การเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เคยมีอย่างยาวนานในหมู่บ้านชั้น เหว-ทุนได้หรือ นี่เป็น
คำถามที่สำคัญมาก



บุคลิกของครูหนุ่มจากในเมืองที่สนใจหญิงสาวเช่นกัน แต่เขาหรือที่จะกล้าแสดงออกมากมายเพื่อต่อต้านประเพณีคลุมถุงชนในชนบทซึ่งไม่ใช่ถิ่นของเขา

และในทำนองเดียวกัน หากไม่มีจิตใจที่มุ่งมั่น-กล้าหาญ กล้าต่อสู้เพื่อและปกป้องอุดมคติที่ตนเองยึดมั่นแม้ต้องสละชีวิต โลกจะมีโอกาสได้รู้จักและเรียนรู้ความยิ่งใหญ่จากโสเครตีส วอลลัส และคานธี ฯลฯ หรือ

ประวัติศาสตร์มักบอกเราว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมครั้งใหญ่แต่ละครั้งจะมีคนบางคนหรือคนกลุ่มหนึ่งเสียสละ ยืนอยู่แถวหน้าสุดในการผลักดันการเปลี่ยนแปลง และทุ่มเทผลักดันด้วยกำลังสูงสุด ฝ่าฟัน ลงแรงและไม่กลัวแม้จะต้องสละชีวิตของตนเอง

เหมือนกับจะบอกว่าในการเปลี่ยนแปลงนั้น จะต้องมีการทุ่มเท การเสียสละ และความเจ็บปวดร้าวร้าวของคนจำนวนหนึ่ง

ไม่มีความเจ็บปวดร้าวของแม่ ทารกน้อยจะคลอดได้ไหม

ไม่มีการลุกขึ้นของสปาร์ตาคัส (Spartacus, died as a martyr 71 B.C.) กบฏทาสจะเกิดขึ้นไหม

ไม่มีการทุ่มเทของนิโคลัส คอเปอร์นิคัส (Nicolaus Copernicus, 1473-1543) และกาลิเลโอ กาลิเลอี (Galileo Galilei, 1564-1642) เมื่อไหร่เราจึงจะรู้ว่าโลกนี้กลมและดวงอาทิตย์ต่างหากที่เป็นศูนย์กลางของระบบจักรวาล มิใช่โลกใบนี้

ไม่มีความมุ่งมั่นและการเสียสละของเหล่านักเดินเรือ เช่น คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส (Christopher Columbus, 1451-1506) และเฟอร์ดินานด์ มาเจลลัน (Ferdinand Magellan, 1480-1521) จะมีใครได้พบโลกใหม่



สถาบันพระปกเกล้า

ไม่มีการประกาศผู้เพื่อเอกราชของผู้อพยพไปสู่โลกใหม่ จะมีประเทศใหม่
อย่างสหรัฐอเมริกาเกิดใหม่ ไม่มีการปฏิวัติใหญ่ที่นครปารีสในปี 1789 ฝรั่งเศส
จะพัฒนาเป็นแบบใด

และไม่มีการลุกขึ้นสู้ในสังคมไทย จะมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในปี
พ.ศ. 2475, พ.ศ. 2516, พ.ศ. 2535 และรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ไหม ฯลฯ

ในแง่นี้ ความแตกต่างของวิถีคิดและความมุ่งมั่นของแต่ละคนไม่ว่า
จะเป็นชีวิตจริงหรือตัวละคร ควรจะสอนให้เรารับรู้ความแตกต่างเหล่านั้น และ
ค้นหาว่าแตกต่างกันอย่างไร ทำไมจึงแตกต่าง และส่งผลอย่างไร โดยไม่รีบสรุป
หรือรีบวิจารณ์เพียงเพราะสิ่งนั้นไม่ตรงกับสิ่งที่เราคิด

ความพยายามหรือลักษณะใดก็ตามทางอัตวิสัยเป็นด้านหนึ่งของชีวิต
แต่อีกด้านหนึ่งคือสภาวะทางภววิสัย (Objective conditions) ได้แก่ดินฟ้าอากาศ
ความหนาวเหน็บ แห้งแล้ง หรืออุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ บทบาทของผู้นำ
นโยบายการพัฒนาของชุมชน หรือของประเทศ กระทั่งผลกระทบจากระบบโลก
สิ่งที่อยู่นอกเหนือตัวบุคคลคนหนึ่งทีคนผู้นั้นควบคุมกำหนดไม่ได้เป็นปัจจัย
ภายนอกหรือภววิสัย ซึ่งโดยทั่วไปมีบทบาทหลายด้านต่อคนในสังคม

คำถามคือจะเข้าใจหรือจะเสริมสร้างความเข้มแข็งของความพยายาม
ทางอัตวิสัยบางอย่างได้อย่างไร จนสามารถก่อให้เกิดแรงกระตุ้นไปยังสิ่ง
ที่อยู่แวดล้อม และสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับที่กว้างกว่าได้
กระทั่งถามว่าจริงหรือสภาวะทางภววิสัยเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ควบคุมไม่ได้
หลายชีวิตที่ผ่านมาบนโลกนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าหลายๆ ครั้ง **ความพยายาม
ทางอัตวิสัยสามารถเอาชนะและฝ่าฟัน กระทั่งเปลี่ยนแปลงภววิสัยที่อยู่
รอบๆ ได้**



ที่ผ่านมา เราได้เห็นมหัศจรรย์บางอย่างของชีวิต เช่น ชีวิตของฮิโรทาตะ โอโตทาเกะ (Hirotada Ototake) หนุ่มญี่ปุ่นซึ่งไร้แขนขาทั้ง 4 แต่ทุ่มเทฝึกฝน เล่นบาสเกตบอล เข้าเรียนด้านรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยวาเซดะ และได้เข้าทำงานจัดรายการข่าวสำคัญของวงการโทรทัศน์ญี่ปุ่น;⁵ ชีวิตของโทมิฮิโร โฮชิโนะ (Tomihiko Hoshino) ครูสอนวิชาโยมโนนาสติกที่ประสบอุบัติเหตุในการฝึกซ้อม ต้องพิการทั้งด้วยก้นและศีรษะ แต่ได้ฝึกฝนร่างกายใช้ปากคาบพู่กันวาดรูปได้งดงามเป็นเลิศ;⁶ เด็กหญิงเกาหลีที่มีนิ้วข้างละ 4 นิ้ว แต่ฝึกฝนเล่นเปียโนตั้งแต่อายุ 4 ขวบ จนมีฝีมือเป็นเลิศได้รับเชิญไปแสดงในยุโรป; หรือทีมกายกรรมของจีนที่ทำอะไรได้สารพัด จนกระทั่งร่างกายเหมือนไม่มีกระดูกสักชิ้น ถามว่าไม่มีรัฐที่มีนโยบายสนับสนุน หรือไม่มีครอบครัวที่ดูแลให้การสนับสนุนเต็มเปี่ยม หรือไม่มีองค์กรใดสนับสนุน มหัศจรรย์เหล่านี้เกิดได้ไหม และในทำนองเดียวกัน แม้ปัจจัยด้านภาวีสัยเหล่านั้นจะส่งเสริมเต็มที่ แต่หากไม่มีความสามารถและความพยายามทุ่มเททางอติวิสัยของคนๆ นั้น หรือทีมๆ นั้น มหัศจรรย์จะเกิดขึ้นได้ไหม ฯลฯ

ฉะนั้น สังคมจึงควรมองเห็นบทบาทของบริบททางสังคมหรือปรากฏการณ์ทางภาวีสัยซึ่งมีบทบาทต่อสมาชิกแต่ละคนในสังคม ขณะเดียวกันก็ไม่ปฏิเสธบทบาททางอติวิสัยของแต่ละคนที่ยืนหยัดต่อสู้เอาชนะอุปสรรคต่างๆ กระทั่งในหลายกรณีสามารถก่อผลสะท้อนใหญ่ยิ่งจนปัจจัยด้านภาวีสัยเกิดการเปลี่ยนแปลง และในหลายกรณี กลายเป็นบรรทัดฐานของสังคมรุ่นต่อๆ มา

⁵ Hirotada Ototake, *No One's Perfect*. trans. by Gerry Harcourt, Tokyo: Kodansha International, 2000

⁶ Tomihiko Hoshino, *Love from the Depths, the Story of Tomihiko Hoshino*. trans. by Deborah S. Iwabuchi & Kazuko Enda, Tokyo: Rippu Shobo, 1994



สถาบันพระปกเกล้า

และนี่คือวิธีคิดวิธีมองปัญหาที่ไม่ละเลยสิ่งที่เรียกว่า ความเกี่ยวโยง เชื่อมร้อยของสิ่งต่างๆ (Interrelatedness) ปฏิภาณ (Interaction) หมายถึงส่งผล ต่อกัน และการพึ่งพาอาศัยกัน (Interdependence) ระหว่างปัจจัยภายในและ ปัจจัยภายนอก ทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง (horizontal & vertical) และประเมิน ให้ถูกต้องว่าปัจจัยส่วนใดที่มีบทบาทมากกว่าส่วนใด ฯลฯ ⁷

ประการที่สอง ภาพยนตร์เรื่อง “ถนนกลับบ้าน” เปี่ยมล้นด้วย ความรัก เราได้รับรู้ความรักระหว่างแม่กับพ่อของจ้าว ดี; รักที่จ้าว ดีกับแม่ ที่มีให้กัน, รักที่แม่มีให้ลูก เมื่อรู้ว่าลูกรักด้วยใจนั้นเพียงใด จึงต้องซอมน้อย ใจนั้น แม้ว่าค่าซอมนั้นจะแพงกว่าการซื้อด้วยใจใหม่, รักที่ครูหนุ่มกับหญิงสาว ที่มีต่อกันโดยเฉพาะการทุ่มเทของฝ่ายหญิง, รักที่พ่อ-แม่-ลูกมีต่อกัน (สังเกตจาก เงินที่ลูกส่งมาให้พ่อแม่ทุกเดือน แต่พ่อแม่เก็บเอาไว้ไม่ยอมใช้, ลูกรีบมาเมื่อรู้ ว่าพ่อจากไป, ลูกที่เฝ้าประคองแม่ และพยายามเอาใจแม่ เข้าใจและรับรู้ ความรู้สึกของแม่, ชวนแม่ไปอยู่ด้วยในเมือง และสุดท้ายก็สอนหนังสือแก่เด็กๆ เพื่อพ่อและแม่), ความรักต่องานที่พ่อให้แก่โรงเรียน การสอนและศิษย์, และ สุดท้าย ลูกศิษย์จากทุกสารทิศก็พากันมาช่วยงานศพด้วยความรักต่อครู ฯลฯ

ในแง่หนึ่ง การที่ชาวจีนรู้จักภาพยนตร์เรื่องนี้ในนาม “พ่อกับแม่ ของฉัน” ไม่ใช่ “ถนนกลับบ้าน” ที่ส่งไปฉายในต่างประเทศ นับว่าน่าสนใจ ไม่น้อย เพราะทั้งหมดในภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นมุมมองของลูก อดีตคือสิ่งที่ พ่อแม่เล่าให้ลูกฟัง และปัจจุบันคือมุมมองของลูกชาย

⁷ โปรดดู ธนสวรรค์ เจริญเมือง, *คิดให้เป็นระบบ ทำในสิ่งใกล้ตัว Think Globally, Act Locally*. เชียงใหม่: โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่น คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, กันยายน 2537



และจาง อี้โหมว ก็สื่อกับผู้ชมและอาจถามผู้ชมด้วยว่า คนเราทุกวันนี้ รู้จักและเข้าใจพ่อกับแม่ของเราดีเพียงใด เคยรับรู้เรื่องราวความรักและความทุกข์ยากที่ท่านทั้งสองฝ่าฟันกันมาขนาดไหน กว่าที่จะมีอีกหลายชีวิต ถือกำเนิดและเติบโตด้วยมือทั้ง 4 และการทุ่มเทแรงกายใจของทั้ง 2 ท่าน (หรือท่านเดียว) เพื่อให้ชีวิตน้อยได้เติบโตใหญ่และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ

คำพูดของคนไทยบางคนและพระไทยหลายท่านที่เอ่ยว่า “พระที่วัดนะ ไปไหว้ไปทำบุญกันอยู่ไม่ขาด แต่ “พระ” ที่บ้าน มีตั้ง 2 องค์ ที่ท่านยังคงอยู่กับเรา เคยทำบุญให้ด้วยการให้ความรัก ความเข้าใจ การดูแลเอาใจใส่บ่อยครั้งแค่ไหน เคยกราบ “พระ” ที่บ้านบ้างไหม เคยกอดท่านไหม เคยพาท่านไปทานข้าวนอกบ้านสักครั้งไหม เคยพาท่านไปเที่ยวบ้างไหม เคยถามท่านบ้างไหมว่ากินอิ่ม นอนอุ่น สุขสบายดีไหม หรือว่าคิดได้อย่างเดียวคือ ก้อยู่ๆ กันไป ดูแลกันไป ตายแล้ว ก็จะทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บ่อยๆ”

นี่เป็นวาทะที่เฉียบขาดลึกซึ้ง และบาดลึกเข้าไปในใจของคนไทยที่ทุกคนต่างมีพ่อแม่

และนี่คือกลวิธีในการนำเสนอสารผ่านภาพยนตร์อย่างแยบยลที่ไม่อาจผ่านเลย

และการที่ภาพยนตร์เรื่องนี้กวาดหลายรางวัลในประเทศจีนด้วย ก็มีใช้เรื่องแปลกในยามที่รัฐบาลส่งเสริมให้แต่ละครอบครัวมีลูกเพียงคนเดียว และระบบเศรษฐกิจทุนนิยมกำลังขยายตัว และสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว โดยเฉพาะลูกมุ่งหน้าเข้าเมืองและเร่งทำงานหาเงินโดยไม่ใส่ใจกับเรื่องอื่นๆ โดยเฉพาะพ่อแม่ที่นับวันจะเหินห่างจากกัน ฯลฯ



สถาบันพระปกเกล้า

ประการที่สาม ความมั่งคั่งของท้องถิ่น ประเพณีและภูมิปัญญา ภาพยนตร์เผยให้เห็นความเป็นชุมชน และประเพณีต่างๆ ที่เชื่อมร้อยสืบสาน ชุมชน ประเพณีไหนล้ำหลังก็ถูกเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ในกาลเวลานั้น หากไม่มีปัจจัยภายในอันกล้าแกร่งเช่นหัวใจของเจ้า ด้ และของอีกหลายๆ คน ประเพณีบางอย่างหรือจะถูกทำลายลงได้

แต่ประเพณีหลายอย่างใช้จะเลวร้ายเช่นการร่วมมือกันทำงานเพื่อชุมชน การทอดผ้าสีแดงเป็นธงติดอาคาร การที่ชุมชนช่วยกันแบ่งปันเพื่อดูแลครู ฯลฯ ดังนั้น เมื่อประเพณีไหนยังมีประโยชน์ ประเพณีนั้นก็ย่อมได้รับการสืบทอดต่อไป

การซ่อมถ้วยชามเป็นศิลปะและภูมิปัญญาอันหนึ่งที่น่าสนใจยิ่ง ภาพยนตร์เรื่องนี้บอกเราว่าในชุมชนที่ห่างไกล เครื่องถ้วยชามไม่ใช่สิ่งที่ผลิต และซื้อหาได้ง่าย ดังนั้น เมื่อชาวบ้านสูญเสียของเช่นนั้น ก็ต้องซ่อมแซม ไม่ควรทิ้ง แต่ต้องใช้ปัญญาหาวิธีนำมาซ่อมเพื่อใช้ใหม่ให้ได้

ประการที่สี่ หลัว ฉ่างหยู มาสมัครเป็นครูชนบทเพราะกำลังหางาน และต้องการทำงานนี้ และเมื่อลงมือทำงาน เขาก็ทุ่มเทให้กับโรงเรียนตลอดมา จนกระทั่งต้องล้มป่วยเพราะการออกเดินทางไกลหาทุนมาสร้างอาคารเรียน หลังใหม่

ความมุ่งมั่นของครู ประโยคที่ครูแต่งแล้วเขียนบนกระดานให้ลูกศิษย์ อ่านตามชี้ให้เห็นชัดว่าครูเห็นความสำคัญของการศึกษา แต่ภาพยนตร์เรื่องนี้ มิได้เน้นตรงชีวิตของครู แต่มุ่งไปที่ความรักของหญิงสาวและการเดินทางบน ถนนสายนั้น ในแง่นี้ ทั้งตัวพระเอกและนางเอกของเรื่องนี้ก็คือตัวแทนของความ มุ่งมั่น อันเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่ภาพยนตร์เสนอฝากไว้ให้กับผู้ชม



ประการที่ห้า ภาพยนตร์ใช้ลูกชายเป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่ไม่ตัดสินหรือวิพากษ์วิธีคิดของแม่ที่ต้องการให้คนหนุ่มสาวกลับบ้าน โดยที่เขา还不知道ทำไมแม่จึงคิดเช่นนั้น ลองพิจารณาว่าหากภาพยนตร์เรื่องนี้ เสนออีกมุมหนึ่งคือ ลูกชายคนเดียวเขาแต่ใจตัวเอง เป็นคนรุ่นใหม่มีการศึกษาสูงหลงใหลเมืองร้อนจะกลับไปใช้ชีวิตในเมือง คิดว่าตัวเองมีการศึกษาที่ดีกว่าใครในหมู่บ้าน ดูถูกชนบท เห็นว่าแม่ของตัวเองขาดการศึกษา เขาย่อมตัดบทสนทนาของแม่ ไม่สนใจรับฟังความคิดและเหตุผลของแม่ กระทั่งรับตำหนิว่าความคิดของแม่ล้าสมัย ประเพณีเก่าแก่ล้าสมัย สมัยนี้ต้องใช้เหตุผลเพื่อประหยัดเวลา และก้าวให้ทันโลก ฯลฯ ความขัดแย้งในครอบครัวนี้จะรุนแรงเพียงใด

และนี่ก็คือวิธีการศึกษาค้นคว้าเพื่อเข้าใจปัญหาหนึ่ง (A Methodological aspect) โดยเริ่มต้นจากการศึกษาสำรวจหาความจริง (Seeking truth from facts) มิใช่คิดเอาเอง หรือด่วนสรุป หรือเอาตนเองเป็นที่ตั้ง รับผิดชอบต่อความเห็นของแม่ โดยมองจากเหตุผลของปัจจุบัน และไม่รู้ไม่สนใจว่าเหตุใดแม่จึงคิดเช่นนั้น

ภาพยนตร์สอนวิธีการสำรวจค้นคว้าจากความจริง และด้วยความพยายามที่จะเข้าใจเหตุของปัญหา (What is the cause?) โดยใช้ลูกชายเป็นตัวแทน แน่นนอน ความสุขุมเพื่อค้นหาเหตุและผลของลูกชายแยกไม่ออกจากความรักของเขามีต่อแม่และพ่อ ขณะเดียวกัน วุฒิกวาทะทางความคิดของลูกชายก็น่าจะสะท้อนได้เหมือนกันว่าก็เพราะพ่อแม่คู่นี้เลี้ยงดูลูกชายคนเดียวได้ดีมาก ให้ความรักและความอบอุ่นต่อลูกมาก ลูกจึงเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคม



สถาบันพระปกเกล้า

ประการที่หก ที่จริง หมูบ้านชั้น เหนือทุน แห้งนี้มีได้ต่างจากหมู่บ้านอื่นๆ เมื่อปัจจัยภายนอกอันเชี่ยวชาญมาถึงถึง เช่น เครื่องทอผ้าในบ้านหมดบพาทลงเมื่อผ้าจากโรงงานเข้าแทนที่ ชาวบ้านจึงขายทุกอย่างรวมทั้งเครื่องทอผ้า จนกระทั่งช่างซ่อมเครื่องทอผ้าบอกว่านี่คงจะเป็นเครื่องทอผ้าอันสุดท้ายของหมู่บ้านที่ยังหลงเหลืออยู่

แต่หัวใจและความหลังอันแข็งแกร่งของจำว ตี้ ทำให้เธอยังคงเล็งเห็นความสำคัญของการทอผ้าคลุมโลงศพด้วยมือ ต้องการสืบสานประเพณีนั้นและพาสามีกลับบ้านอย่างที่เขาเคยทำในอดีต และอย่างที่เราเคยยื่นรอรอยไม่รู้เหน็ดเหนื่อย...ในความหนาว...หิมะ...และพายุหิมะ

แต่คนอื่นเล่า แม้แต่ลูกชายยังบอกให้แม่พัก เขาจะอาสาไปหาซื้อผ้าคลุมโลงศพให้

และการขาดโครงการพัฒนาในชนบท ขณะที่เขตเมืองมีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง หนุ่มสาวจึงออกจากชนบทเข้าสู่เมืองกันหมด

ไม่มีคนหนุ่มในหมู่บ้านหลงเหลือที่จะช่วยนำครูลกลับบ้าน

และแม้แต่ลูกชายคนเดียวอันเป็นที่รักยิ่งและเป็นความหวังประการเดียวของครูและแม่ก็ยังทำงานต่อในเมืองหลังจบการศึกษา ในสภาพดังกล่าว ชุมชนแทบจะไม่เหลืออะไรเป็นความหวังอีกต่อไป

สรุป ไม่ว่าจะเป็นแรงงานมีฝีมือเช่นหุญเจิง ซึ่งเป็นลูกชายแท้ๆ หรือแรงงานที่การศึกษาไม่สูงนักเช่นคนหนุ่มสาวทั้งหลาย ต่างก็ถูกปัจจัยภายนอกดึงดูดไปจนหมด ไปไกลถึงเมืองกว้างไกล



นี่หรือคือนโยบายและฝีมือของรัฐบาลหลังการปฏิวัติที่มีต่อเมืองและชนบท ที่ยังคงสร้างความแตกต่างมากมาย และแม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในหมู่บ้านชน เหวทุน และหมู่บ้านในชนบทอื่นๆ ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านลบมากกว่า

และนี่คือชนบทบางส่วนของจีนในช่วงทศวรรษที่ 1990 ที่ยังคงล่าหลังการศึกษา ยังคงขาดแคลน คนหนุ่มสาวยังคงหายไปจากหมู่บ้าน ฯลฯ

มีเพียงภาพโปสเตอร์โฆษณาภาพยนตร์เรื่อง ไททานิค และภาพโปสเตอร์นักฟุตบอลตะวันตกที่ติดฝาบ้านของคุณป้าจ้าว ตี๋ น่าสนใจตรงที่จาง อี้หมวนำเสนอภาพโปสเตอร์เหล่านี้ราวกับจะบอกว่าขณะที่ฝีมือการพัฒนาชนบทของรัฐเสื่อมถอยเหลือเกินนั้น ปัจจัยของระบบทุนนิยมระดับโลกกลับเข้ามาถึงชนบทจีนแล้วในอัตราที่รวดเร็วกว่าหลายเท่าตัว

นี่คือบทบาทของปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อครอบครัวและหมู่บ้านต่างๆ

กลายเป็นประเด็นของการขัดแย้งและถกเถียงว่าจะทำอย่างไรให้การกลับบ้านของครุมีความหมายมากที่สุดในความเห็นของแม่ ของลูก และของผู้ใหญ่บ้าน

แต่อย่าลืม.....ก็เพราะนโยบายของรัฐต่อเมืองและชนบทเช่นกัน หมู่หลวงช่างหญังกำลังหางานในเมืองจึงได้สมัครมาเป็นครูในชนบทและได้พบกับสาวจ้าว ตี๋

และอย่าลืม ด้วยความรักอันเปี่ยมล้นในใจของคนหลายกลุ่มในหมู่บ้านนี้ ทุกอย่างจึงจบลงด้วยความช่วยเหลือและความมุ่งมั่นของฝ่ายต่างๆ ทำให้อาคารเรียนหลังแรกเกิดขึ้น และต่อมาก็ทำให้อาคารเรียนหลังใหม่เกิดขึ้นได้



สถาบันพระปกเกล้า

เหลือไว้แต่ภาพแห่งความรักอันยิ่งใหญ่ของหนุ่มสาวคู่นี้ และ
ครอบครัวของสามพ่อแม่ลูกที่เคยรักและผูกพันกัน

แต่แล้วในตอนท้าย ครอบครัวนี้และหมู่บ้านนี้ก็ถูกนโยบายของรัฐและ
ปัจจัยภายนอกอื่นๆ แทรกเข้ามา จนสมาชิกต้องแตกसानซ่านเช่นอย่างที่เห็น
แม่จะกลับมาพบกันครั้งใหญ่เพื่อนำครูกลับบ้าน มองให้ไกลไปกว่าภาพยนตร์
เรื่องนี้ ก็จะพบว่ายากนักแล้ว ที่พวกเขาจะได้กลับมาอยู่ด้วยกันพร้อมหน้ากันอีก
เพราะความเข้มแข็งกว่าของพลังจากภายนอก และเพราะนโยบายรัฐ

หลังงานศพครู ลูกศิษย์ทั้งหลายก็กลับไปทำงานไกลจากบ้านเกิดเมืองนอน
เหมือนเดิม ลูกชายคนเดียวของครูก็กลับไปทำงานในเมืองเช่นเดิม คงเหลือ
แต่อาคารเรียนใหม่ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งไม่รู้ว่าจะมีครูกี่คน และแม่ที่อยู่กับอดีต
ไม่ต้องการจากพ่อไปไหน และอีกนานแค่ไหน กว่าที่คนหนุ่มสาวจะกลับสู่ชนบท
อย่างถาวร

สุดท้าย เมื่อตอนที่แม่กับลูกชายคุยกันหลังฝังศพพ่อแล้ว แม่บอกว่า

“พ่อเป็นห่วงลูกเสมอ ลูกต้องจากบ้านไป

เราจะกักลูกไว้ตลอดไปไม่ได้

ในฐานะพ่อแม่ เรายอมให้ลูกจากไป

แต่ไม่เคยเลิกห่วง.....

ขอให้ลูกตั้งใจทำงาน ดำเนินชีวิตให้ดีๆ.....”

แน่นอน ชีวิตย่อมหลากหลายและไม่แน่นอน



ยิ่งสังคมมีความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท แต่ชีวิตย่อมต้องดิ้นรน การจากพรากก็เกิดได้มากขึ้น และหากสังคมยังพัฒนาไม่พอ การไปมาหาหากันก็ย่อมมีความยากลำบาก; แต่สังคมที่มีระบบเศรษฐกิจเสรีและพัฒนานานแล้ว การแข่งขันดิ้นรนไปหางานที่ดีกว่าก็ย่อมมีมากขึ้น แต่ขณะเดียวกัน บางคนก็อาจเลือกที่จะไม่แข่งขันดิ้นรนรุนแรง แต่เลือกที่จะอยู่ในที่ที่พออยู่ได้ในเมื่อระดับการพัฒนาเศรษฐกิจใกล้เคียงกันมากขึ้น หรือกระทั่งใช้บ้านเป็นสำนักงาน หรือโรงงานก็ได้ในโลกสมัยใหม่ หรือแม้จะอยู่ห่างกันแค่ไหน ก็สามารถไปมาหากันได้ด้วยประสิทธิภาพของระบบการคมนาคมยุคใหม่ที่มีประสิทธิภาพ

ทั้งหมดนี้ มิได้ลดทอนความรัก และความหวังของผู้ใดเลย

พลเมืองจะต่อสู้ดิ้นรนให้ชีวิตของตน ครอบครัวของตน และชุมชนของตนดีขึ้นได้อย่างไร ก็ต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายในของบุคคลนั้น การหล่อหลอม และความผูกพันของครอบครัว ความเป็นมาและความเข้มแข็งของสมาชิกในชุมชน ท่าเลที่ตั้งของชุมชน ระบบการบริหารและการจัดการของชุมชน บทบาทการนำ ตลอดจนนโยบายของรัฐและปัจจัยอื่นๆ จากภายนอก

และท่ามกลางตัวแปรอันหลากหลายนี้ หลายครั้งที่เราไม่อาจจัดการหรือควบคุมตัวแปรจากภายนอกได้ ดังเช่นที่มีลัทธิกล่าวถึงระบบการปกครองท้องถิ่นของอังกฤษ หรือเดอะ ต็อกเกอะวิลล์กล่าวถึงลักษณะพิเศษของชุมชนอเมริกันที่เข้มแข็ง ซึ่งยังมีได้เกิดขึ้นในสังคมเอเชียส่วนใหญ่

เมื่อเป็นเช่นนั้นไม่ได้ หลายฝ่ายจึงย้อนกลับมาหาปัจจัยในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยภายในตัวเอง



สถาบันพระปกเกล้า

แม้เราไม่อาจรู้ได้อย่างละเอียดว่า นักคิดนักปฏิบัติการเช่น วอลลัส คานธี แฮร์ริส รัสเซลแอดัมส์ หรือธอโร ฯลฯ คิดอย่างไรในการจัดการกับปัญหารอบๆ ตัว แต่อย่างน้อยเรารู้ว่าการลงมือปฏิบัติการ การทุ่มเททำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความพยายามทางอติวิสัยขั้นสูง ด้วยหัวใจเกินร้อย เป็นสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้ว

ส่วนคนเช่นจ้าว ตี ก็ไม่ใช่เพียงปรากฏในภาพยนตร์ แต่ที่เดินเหินไปมา และเรารู้จักก็มีให้เห็นไม่น้อย

ทั้งหมดนี้จึงขึ้นอยู่กับเราว่าเพียงแต่ได้รู้จักชีวิตและผลงานของพวกเขา แล้วปล่อยให้ผ่านไป หรือว่าเราจะรู้จักและเข้าใจตัวเอง ชุมชน และโลกให้ดีกว่าเดิม มากกว่าเดิม ด้วยมุมมองที่กว้างขวางกว่าเดิม และปักใจที่จะทำอะไรมากขึ้น จะมุ่งมั่นกว่าเดิมหรือไม่ เพื่อตัวเราและชุมชนของเราจะดีกว่าที่เป็นอยู่....

12 มิถุนายน 2548





เกี่ยวกับผู้เขียน

วัน เดือน ปีเกิด	7 สิงหาคม พ.ศ. 2494
บ้านเกิด	ต. เขิงดอย อ. ดอยสะเก็ด เชียงใหม่
การศึกษา	โรงเรียนอนุบาลครุวัฒนา สุริยอารีย์ ต. เขิงดอย ชั้น ป. 1 - ป. 2 โรงเรียนบ้านเขิงดอย ต. เขิงดอย ชั้น ป. 3 - ม.ศ. 5 ปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย อ. เมือง เชียงใหม่ 12th Grade, Pacific Grove High School, Pacific Grove, Calif. ร.บ. (เกียรตินิยม) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517 M.A. (Russian Area Studies), Georgetown University, Washington, D.C., 2528 Ph.D. (Comparative Politics), Northern Illinois University, DeKalb, 2533
ปัจจุบัน	● รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ ● ประธานกรรมการบริหารหลักสูตรปริญญาโท สาขาการเมืองการปกครอง คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ● กรรมการสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ● รองประธานมูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง เชียงใหม่ ● ที่ปรึกษารองนายกรัฐมนตรี นายจาตุรนต์ ฉายแสง

.....

